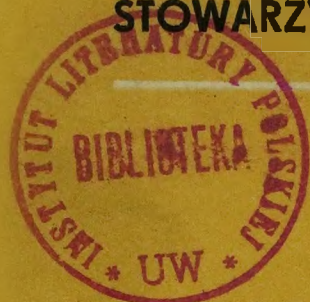

PL ISSN 0033-202X

PÓLSKA AKADEMIA NAUK – BIBLIOTEKA W WARSZAWIE
STOWARZYSZENIE BIBLIOTEKARZY POLSKICH

przeгляд biblioteczny

ROCZNIK 56
zeszyt 2

1988

OSSOLINEUM

REDAKCJA

BARBARA SORDYŁOWA — redaktor naczelny
ANDRZEJ MEŻYŃSKI — zastępca redaktora naczelnego
HANNA ŁASKARZEWSKA — sekretarz redakcji
Członkowie: MARIA LENARTOWICZ, HANNA ZASADOWA
Współpraca redakcyjna: JANINA PELCOWA

Rada Redakcyjna

KRZYSZTOF MIGOŃ — przewodniczący
BARBARA EYCHLEROWA, ANDRZEJ KŁOSSOWSKI,
JADWIGA KOŁODZIEJSKA, MARIA LENARTOWICZ,
HANNA ŁASKARZEWSKA, LEON ŁOŚ, ANDRZEJ MEŻYŃSKI,
HENRYK SAWONIAK, ANNA SITARSKA, BARBARA SORDYŁOWA,
JÓZEF ZAJĄC, HANNA ZASADOWA

Stały dodatek do Przeglądu Bibliotecznego

BIBLIOGRAFIA ANALITYCZNA BIBLIOTEKOZNAWSTWA
I INFORMACJI NAUKOWEJ

Opracowanie

Instytut Bibliograficzny Biblioteki Narodowej
Redaktor: BARBARA EYCHLEROWA

Adres Redakcji:

Biblioteka PAN, 00-901 Warszawa, Pałac Kultury i Nauki,
VI p. tel. 203-302, teleks 815360 bpan pl

Adres Wydawnictwa

Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo PAN,
50-106 Wrocław, Rynek 9

Maszynopis niniejszego nru przekazano Wydawcy 19.02.1988 r.

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY

LIBRARY REVIEW

Nr inwent. 0120

Rocznik 56

1988

zeszyt 2

TREŚĆ

Współtwórcy bibliotekarstwa polskiego

- Wywiad z mgrem Edwardem Assburym, nestorem bibliotekarstwa polskiego (Rozm. przepr. *Hanna Zasadowa*) 121
- Zyciorys i bibliografia wybranych prac E. Assburego (oprac. *Hanna Zasadowa*) 130

Artykuły

- MARTA GRABOWSKA: Zautomatyzowane katalogi centralne w bibliotekach Wielkiej Brytanii 137

30-lęcie Biblioteki Polskiej Akademii Nauk w Warszawie 1958-1987

- BARBARA SORDYLOWA: Zarys działalności Biblioteki PAN w Warszawie i kierunki jej rozwoju 149
- HALINA KOZICKA-BOGUNIOWSKA: Wydawnictwa informacyjne Biblioteki PAN w Warszawie 159
- MARIA LENARTOWICZ: O pracach nad *Przepisami katalogowania książek* 165
- BARBARA KRAJEWSKA-TARTAKOWSKA: Prace nad *Słownikiem polskich towarzystw naukowych* 172
- IZABELA LENART: Funkcje Centralnego katalogu zagranicznych wydawnictw ciągłych bibliotek sieci PAN i towarzystw naukowych . . 185
- Wykaz wydawnictw Biblioteki Polskiej Akademii Nauk w Warszawie (Zest. *Hanna Łaskarzewska*) 188

Opinie. Poglądy. Propozycje

- MARIA WROCŁAWSKA: O normie opisu bibliograficznego i *Przepisach katalogowania książek* uwagi nie spóźnione 191

Sprawozdania

- 22 Sesja Plenarna ISO/TC 46 Dokumentacja (Moskwa, 18-22 maja 1987) (*Barbara Karamać*) 197
- Doroczna Konferencja Robocza Międzynarodowego Stowarzyszenia Bibliotek Muzycznych (IAML), Amsterdam 21-26 czerwca 1987 (*Maria Prokopowicz*) 200
- Problematyka czasopism w bibliotekach medycznych. VII Konferencja Problemowa Bibliotek Medycznych (Kraków, 23-24 września 1987 r.) (*Anna Uryga*) 205
- VII Krajowa Konferencja Bibliotekarzy Muzycznych, Lublin, 29 czerwca—1 lipca 1987 (*Maria Prokopowicz*) 207

K42/89

Recenzje i przeglądy piśmiennictwa

Polska bibliografia retrospektywna — dwugłos	
Bibliografia polska 1901-1939. T. 1: A-Bars. Wrocław 1986 (<i>Andrzej Borowski, Konrad Zawadzki</i>)	211
Literatura polska i teatr w latach II wojny światowej. T. 3: Hasła rzeczowe. Teatr polski. Literatury obce. Aneks. Indeksy. Wrocław 1986 (<i>Henryk Sawoniak</i>)	217
Organizacja pracy bibliotecznej	
Zbigniew Żmigrodzki: Racjonalizacja pracy bibliotecznej. Problemy, kierunki, metody. Katowice 1986 (<i>Józef Czerni</i>)	219
Normalizacja bibliograficzna	
Polska Norma transliteracji alfabetów cyrylickich na alfabet łaciński (<i>Janina Pelcowa</i>)	226
Opracowanie zbiorów toskańskich	
Inventari e cataloghi toscani. Firenze 1978-1987. (<i>Andrzej Mężyński</i>)	233
Przegląd piśmiennictwa krajowego (<i>Hanna Łaskarzewska</i>)	240

Z życia SBP

Sprawozdanie z działalności ZG SBP w roku 1986 (<i>Andrzej Jopkiewicz</i>)	245
Sprawozdanie z działalności Sekcji, Komisji i Zespołów działających przy ZG SBP za rok 1986 (<i>Krystyna Rohozińska</i>)	251
Sprawozdanie z działalności Okręgów SBP w 1986 r. (<i>Andrzej Kempa</i>)	254
Uchwała ZG SBP z dn. 2 lipca 1987 r.	259
Protokół z posiedzenia plenarnego ZG SBP z udziałem przewodniczących zarządów okręgów dn. 2-3 lipca 1987 r. (<i>Juliusz Wasilewski</i>)	260
Kronika krajowa	267
Kronika zagraniczna	272
Wydawnictwa otrzymane	275
Autorzy	276

CONTENTS

Creators of Polish librarianship

An interview with the senior of Polish librarianship Edward Assbury, MA (<i>Hanna Zasadowa</i>)	121
Biography and bibliography (<i>Hanna Zasadowa</i>)	130

Articles

MARTA GRABOWSKA: Automated union catalogues in British libraries (Summary — 148)	137
Thirty years of the PAS Library in Warsaw 1958-1987	
BARBARA SORDYŁOWA: An outline of the work of PAS Library in Warsaw and trends in its development	149

HALINA KOZICKA-BOGUNIOWSKA: The PAS Library reference publications	159
MARIA LENARTOWICZ: Working out cataloguing rules	165
BARBARA KRAJEWSKA-TARTAKOWSKA: Work on the Dictionary of Polish Scientific Societies	172
IZABELA LENART: Functions of the union catalogue of foreign periodicals for the libraries of PAS and scientific societies	185
A list of the PAS Library publications (<i>Hanna Łaskarzewska</i>)	188

Opinions. Views. Suggestions

MARIA WROCLAWSKA: On the standard of bibliographic description and the instruction for cataloguing — a few comments, not belated in the least	191
---	-----

Reports

The 22 nd Plenary Session of ISO/TC 46 Documentation (Moscow, 18-22.05, 1987) (<i>Barbara Karamać</i>)	197
The Annual Conference of IAML in Amsterdam, 21-26.06, 1987 (<i>Maria Prokopowicz</i>)	200
Periodicals in medical libraries; the 7 th Conference on Medical Libraries (Kraków, 23-24.09, 1987) (<i>Anna Uryga</i>)	205
The 7 th National Conference of Music Libraries (Lublin, 29.06-1.07, 1987) (<i>Maria Prokopowicz</i>)	207

Reviews	211
News from the Polish Library Association	245
News from the country	267
News from abroad	272
Publications received	275
Contributors	276

WYWIAD Z MGREM EDWARDEM ASSBURYM
NESTOREM BIBLIOTEKARSTWA POLSKIEGO

Przeгляд Biblioteczny składa Panu serdeczne gratulacje w związku z wysokim odznaczeniem państwowym Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski. Uroczystość ta zbiegła się z jubileuszem 70-lecia Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich. Poświęcił Pan tej organizacji wiele lat swego pracowitego życia. Kiedy to się zaczęło?

EDWARD ASSBURY — Moje kontakty z ówczesnym Związkiem Bibliotekarzy Polskich zaczęły się w 1936 r., kiedy stawiałem pierwsze kroki w zawodzie bibliotekarskim. Brałem wówczas udział w IV Zjeździe Bibliotekarzy Polskich i bardzo mnie te obrady zainteresowały. Specjalnie zapadły mi w pamięć referaty Józefa Grycza — o zasadach organizacji bibliotek naukowych w Polsce i Adama Łysakowskiego — o organizacji oddziałów informacyjno-bibliograficznych. Dzięki nim zdałem sobie sprawę, jak wielostronna i szeroka jest problematyka pracy w dużej bibliotece naukowej. Mój aktywny udział w pracach SBP datuje się od 1957 r.; trwał on nieprzerwanie aż do 1981 r. Pełniłem funk-

cję I wiceprzewodniczącego Zarządu Głównego SBP, a następnie w l. 1977-1981 — przewodniczącego Głównej Komisji Rewizyjnej.

HANNA ZASADOWA — Sprawował Pan również obowiązki przewodniczącego ZG SBP.

EA — Tak, był to okres od maja 1965 r. do czerwca 1966 r.; pełniłem tę funkcję zastępczo po śmierci nieodżałowanego przewodniczącego Bogdana Horodyskiego.

HZ — A więc bez mała ćwierć wieku był Pan we władzach Stowarzyszenia. Zmieniali się przewodniczący, a Pan był stale tym łącznikiem „między dawnymi i młodymi laty”. Toteż jest Pan żywą kroniką dziejów Stowarzyszenia, tego Stowarzyszenia, które — a był taki czas — walczyło z uporem o racjonalną, jednolitą politykę biblioteczną w naszym kraju. Jakie lata, z okresu Pana działalności w ZG SBP, były najbardziej „bojowe”? Jak ocenia efekty tych wysiłków?

EA — Myślę, że l. 1957-1965 były okresem szczególnie trudnym. Stowarzyszenie, kierując się dewizą „nic o nas bez nas”, bardzo energicznie, jako reprezentacja bibliotekarstwa polskiego, stawiało sprawę ponadresortowego ośrodka koordynującego działalność wszystkich bibliotek polskich. Jednocześnie opracowywaliśmy koncepcję i uwagi do kolejnych wersji projektu ustawy o bibliotekach, poza tym wpływała sprawa nowego współpartnera, jakim były niewątpliwie biblioteki fałchowe.

Mieliśmy już za sobą likwidację Naczelnej Dyrekcji Bibliotek i utworzenie w Ministerstwie Kultury i Sztuki Centralnego Zarządu Bibliotek, który, mimo tak obiecującej nazwy, zajmował się głównie siecią bibliotek publicznych i Biblioteką Narodową. SBP wystąpiło wówczas do prezesa Rady Ministrów oraz do sejmowych komisji — Oświaty i Nauki oraz Kultury i Sztuki — z memoriałem w sprawie powołania Rady Bibliotecznej przy Urzędzie Rady Ministrów, jednakże propozycja ta nie została zaakceptowana. Protestowaliśmy również przeciw zlikwidowaniu odrębnego Departamentu Bibliotek w Ministerstwie Kultury i Sztuki.

HZ — I powstał Departament Pracy Kulturalno-Oświatowej i Bibliotek...

EA — Jedyne, co okazało się wówczas realne, to utworzenie Sekcji Bibliotecznej przy Radzie Kultury i Sztuki, która działała przy ministrze tego resortu. W skład Sekcji weszli przedstawiciele różnych sieci bibliotecznych, a jej przewodniczącym został Bogdan Horodyski, ówczesny przewodniczący SBP. I na tym forum podejmowano wielokrotnie sprawę ujednoczenia polityki bibliotecznej w skali całego kraju.

Niestety, wysiłki Stowarzyszenia nie przyniosły bibliotekom ani władzy centralnej, ani nawet organu koordynującego. Nie trafiały argumenty, że grozi to odejściem od założeń jednolitego systemu bibliotecznego w naszym kraju. Niemniej, te lata zmagania z ówczesnymi władzami coś tam w świadomości tych władz i ogółu bibliotekarzy pozostawiły.

HZ — Niełatwa była droga, jaką kroczyło Stowarzyszenie w owych latach.

Po tych niewesołych reminiscencjach cofnijmy się do lat bardzo odległych, do lat Pana dzieciństwa i do pańskich kontaktów z książką.

EA — Od czego zacząć? Czy od dobrze zarysowanych w pamięci, niecierpliwych oczekiwań pięciorga maluchów na powrót z pracy ojca z naręczem jeszcze wilgotnych, niemal dopiero co zdjętych z maszyny drukarskiej arkuszy *Świątka Dziecięcego* ze śmiesznymi wierszykami i rysunkami? Czy też może kilka lat później, kiedy odprowadzany przez ojca do wstępnej klasy Gimnazjum Mariana Rychłowskiego przy ulicy Książęcej 4, przemianowanego w 1921 r. na Państwowe Gimnazjum im. Tadeusza Rejtana, zatrzymywałem się po drodze, przyglądając się z ciekawością wystawie niewielkiej księgarenki Kuthana na placu Trzech Krzyży, na której leżały również książki dla dzieci i młodzieży?

HZ — Zainteresowanie książką nasiliło się z chwilą rozpoczęcia studiów polonistycznych w Uniwersytecie Warszawskim. Stał się Pan z pewnością stałym bywalcem licznych wówczas księgarni w pobliżu uczelni.

EA — Oczywiście. Pamiętam, jak idąc lewą stroną Nowego Światu w kierunku Krakowskiego Przedmieścia, jeszcze przed Chmielną, wchodziłem często do salonu, bo tak należało określić nowocześnie urządzoną księgarnię „Biblioteki Polskiej”, z nowościami wydawniczymi na ladach. W połowie drogi między Chmielną a Warecką trafiało się do księgarni Michała Arcta, a za Warecką do lwowskiej oficyny „Książnicy Atlas”, głównie z podręcznikami szkolnymi i akademickimi. U wylotu Nowego Światu na Krakowskie Przedmieście znajdowała się księgarnia również lwowskiego Ossolineum, dalej księgarnia Trzaski, Everta i Michalskiego, wydawców wspaniałych pozycji, żeby wymienić tylko *Polskę, jej dzieje i kulturę*, *Wielką historię powszechną* i *Encyklopedię*, które prenumerowaliśmy zeszytami. Wreszcie na rogu Ossolińskich księgarnia Gebethnera i Wolffa, z wystawami pełnymi nut i zagranicznych periodyków. Już poza traktem królewskim, na ulicy Traugutta znajdował się antykwariat naukowy, a na Mazowieckiej w księgarni Jakuba Mortkowicza podziwiałem piękne reprodukcje malarskie. Zachodziłem też często do licznych antykwariatów na ulicy Świętokrzyskiej.

HZ — A jak jawi się w Pana wspomnieniach Uniwersytet Warszawski z przełomu lat dwudziestych i trzydziestych? Jak wówczas wyglądał tok studiów?

EA — W porównaniu z innymi wyższymi uczelniami stołecznymi w owym czasie studia na Uniwersytecie, a ściślej mówiąc na filologii polskiej, były istną sielanką — żadnych rygorów, pełna swoboda! W określonych terminach zbierało się podpisy profesorów w indeksach, wpłacało chesne i czy student uczęszczał na zajęcia przewidziane programem, czy nie — zaliczano mu rok. Swoboda ta była bardzo korzystna

dla studentów pracujących zarobkowo. Dzięki temu studiowałem od 1926 do 1932 r., łącząc pracę zarobkową z nauką.

HZ — Czy podczas egzaminów było też tak liberalnie? Jak Pan wspomina kontakty z profesorami?

EA — To było bardzo różnie. Na przykład wiadomo było, że prof. Adam Kryński, zadając pytanie na egzaminie z gramatyki języka polskiego, jednocześnie sam na nie odpowiadał — trzeba było tylko w stosownym momencie włączyć się do wypowiedzi profesora i zgrabnie ją zakończyć. Piątki sypały się u prof. Kryńskiego, jak z rogu obfitości! Inaczej bywało na egzaminach u prof. Stanisława Szobera, niełatwo było tam „wypracować trójczyne”. Toteż do egzaminu z gramatyki historycznej języka polskiego przygotowywałem się bardzo solidnie.

Pracę magisterską napisałem u prof. Józefa Ujejskiego — „Bajka polityczna w Królestwie Kongresowym (1815-1830)”. Profesor ocenił pracę jako dobrą i namawiał mnie do rozwinięcia tego tematu w pracy doktorskiej. Rozpocząłem gromadzenie materiałów, ale niebawem doszła do mnie wiadomość, że mój Profesor zmarł, potem wybuchła wojna...

HZ — A koledzy? Czy wytworzyły się jakieś silniejsze więzy? Czy dużo było takich, którzy wybijali się zdolnościami, talentem?

EA — W naszym gronie przodował Bohdan Korzeniewski, późniejszy wybitny teatrolog i reżyser, a od lat profesor Państwowej Wyższej Szkoły Teatralnej w Warszawie. Następnie Tadeusz Mikulski, organizator powojennej Katedry Historii Literatury Polskiej w Uniwersytecie Wrocławskim. Z gimnazjum Rejtana, podobnie jak ja, był Tadeusz Fiut-Makarewicz, dobrze zapowiadający się poeta. Przyjaźniłem się serdecznie z Władysławem Smólskim, późniejszym pisarzem, satyrykiem i dramaturgiem oraz ze studium historię Antonim Stolarskim, który od 1936 r. był kierownikiem Biblioteki Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego; aktywny działacz Związku Bibliotekarzy Polskich, zmarł w obozie na Majdanku. Napisałem o nim wspomnienie, które ma się ukazać w tomie *Wizerunków bibliotekarzy polskich*, przygotowanym do druku przez SBP.

HZ — Jak to się stało, że tak dobrze zapowiadający się młody polonista, którego artykuły w kilka lat później zaczęły ukazywać się w czasopismach społeczno-literackich, takich jak *Pion*, rozpoczął pracę w instytucji nie mającej nic wspólnego z literaturą, znalazł się wśród inżynierów komunikacji?

EA — Pod koniec pierwszego roku studiów szwagier mój, inżynier, zaproponował mi kilkumiesięczny wyjazd do Krakowa z grupą inżynierów Biura Projektów i Studiów PKP, która miała zebrać materiały do opracowania projektu przebudowy krakowskiego węzła kolejowego. Propozycja była nie do odrzucenia — możliwość wakacyjnego zarobku, stary Kraków, pełen tradycji literackich. Zadania, jakie mi wyznaczono,

polegały na dokonywaniu pomiarów oraz sporządzaniu rysunków technicznych.

Wielkim przeżyciem w Krakowie był dla mnie dzień 28 czerwca 1927 r. — podniosła uroczystość przewiezienia zwłok Juliusza Słowackiego z paryskiego cmentarza Montmartre do grobów królewskich na Wawelu.

Po trzech miesiącach powróciliśmy do Warszawy. Zaproponowano mi stałą pracę w Biurze Projektów i Studiów PKP. Przyjąłem ją, przesuwając studia uniwersyteckie na godziny popołudniowe, niedziele i święta.

HZ — I w tym środowisku już Pan pozostał. Czy nigdy nie żałował Pan tej decyzji?

EA — Dalsze lata pracy — a przepracowałem w Biurze Projektów i Studiów 8 lat — utwierdziły mnie w przekonaniu, że postąpiłem właściwie. Pracując w gronie młodzieży inżynierskiej i pełniąc funkcje technika-kreślarza, opanowałem niemały zasób wiadomości w zakresie projektowania i techniki kolejowej, jak i orientację w tej dziedzinie wiedzy. Słownictwo kolejowe wymagało współpracy ze strony językoznawców, toteż pomoc moja i w tym zakresie miała jakiś sens. Utworzyłem w Biurze Projektów niedużą bibliotekę techniczną, pomagałem w poszukiwaniu niezbędnych informacji technicznych, zorganizowałem obieg czasopism. Doszedłem do wniosku, że w środowisku inżynierskim potrzebni są także humaniści. W 26 lat później, w 1953 r., podczas kursu dla bibliotekarzy bibliotek fachowych resortu kolei, doc. Ksawery Świerkowski, wykładowca przedmiotu: Bibliografia i księgoznawstwo, odczytał słuchaczom, jak mi mówiono, fragment mojego artykułu *Polska bibliografia kolejowa*, zamieszczonego w czasopiśmie *Inżynier Kolejowy* w 1939 r. jako przykład, jak się wyraził, przedstawionego „z polotem” problemu opracowania bibliografii specjalnej, wraz z zakreślonym programem jej realizacji. Potwierdziło to moją tezę o przydatności humanistów w środowisku technicznym.

HZ — Można by więc powiedzieć, że przez te lata pracy w Biurze Projektów i Studiów PKP zaczęły się ujawniać Pana predyspozycje do zawodu bibliotekarskiego.

EA — Oczywiście. Toteż kiedy w 1936 r. zaproponowano mi objęcie stanowiska kierownika Biblioteki Ministerstwa Komunikacji wobec przejścia na emeryturę dotychczasowego jej kierownika, Stanisława Wolffa, zgodziłem się bez wahania. Rozumiałem oczywiście, że moje kwalifikacje zawodowe nie są wystarczające, toteż w grudniu 1936 r. złożyłem egzamin na stanowisko I kategorii w państwowej służbie bibliotecznej. Przygotowałem również do egzaminu bibliotekarskiego dwie pracowniczki Biblioteki Ministerstwa Komunikacji.

HZ — A czy można prosić o trochę informacji o tej bibliotece? o jej początkach, o jej zbiorach?

EA — W listopadzie 1919 r. Ministerstwo Kolei Żelaznych podjęło decyzję utworzenia biblioteki naukowej, gromadzącej piśmiennictwo polskie i obce z zakresu kolejnictwa i dziedzin pokrewnych. Podstawą zbiorów nowo powstającej biblioteki stały się przede wszystkim resztki księgozbiorów b. Zarządu Kolei Żelaznej Warszawsko-Wiedeńskiej, b. Zarządu Drogi Nadwiślańskiej i b. niemieckiej, okupacyjnej Dyrekcji Kolejowej w Warszawie z okresu I wojny światowej. Wymienione zbiory obejmowały książki i czasopisma w języku polskim, francuskim, niemieckim i rosyjskim. W bibliotece znalazły się plany sytuacyjne drogi żelaznej warszawsko-wiedeńskiej oraz rysunki, plany i mapy, pozostałe po b. Zarządzie Okręgu Komunikacji Lądowej i Wodnej, a w ich liczbie rysunki i druki zabytkowe o dużej wartości historycznej, jak np. rysunki dawnych słupów milowych, szkice domków dróżniczych z czasów Stanisława Augusta, plany regulacyjne rzek i projekty mostów z okresu Księstwa Warszawskiego. W pierwszym okresie działalności biblioteki opracowywano przede wszystkim zbiory mające charakter historyczny i gromadzono piśmiennictwo, wiążące się z aktualnymi pracami kolei.

Zadania i profil biblioteki uległy zasadniczej zmianie w połowie 1932 r. W związku z likwidacją Ministerstwa Robót Publicznych i włączeniem większości jego agend do nowo powstającego Ministerstwa Komunikacji, które przejęło dotychczasowe zadania Ministerstwa Kolei Żelaznych, biblioteka staje się centralnym ośrodkiem gromadzenia i udostępniania piśmiennictwa, obejmującego wszystkie działy komunikacji. Jej zasoby powiększyły się o księgozbiór b. Ministerstwa Robót Publicznych i zostały przeniesione z budynku przy ul. Nowy Świat 14 do nowego gmachu Ministerstwa Komunikacji przy ul. Chałubińskiego 4, do obszerniejszego, specjalnie na ten cel zaprojektowanego pomieszczenia.

Zwiększyło się znacznie wykorzystywanie zbiorów; dzięki podjęciu nowych form działalności informacyjnej obok wydawanego *Wykazu Ważniejszych Przybytków* zaczęto od 1935 r. opracowywać *Przegląd Zawartości Treści Ważniejszych Czasopism Zagranicznych* przeznaczony dla kadry kierowniczej resortu i redakcji czasopisma *Inżynier Kolejowy*, a także *Wykaz Czasopism Wpływających do Biblioteki Droga Prenumeraty, Wymiany i Darów*.

HZ — Czy wprowadził Pan jakieś innowacje po objęciu funkcji kierownika tej Biblioteki?

EA — Wspólnie z pracownikami Biblioteki zaczęliśmy realizować szczegółowy program jej modernizacji w zakresie opracowania zbiorów i ich inwentaryzacji, a także unowocześnienia biuletynów informacyjnych i przebudowy księgozbioru podręcznego czytelnika. Podjąłem prace nad organizacją sieci bibliotecznej resortu. Niestety, w trzy lata później wszystkie zamierzenia zniweczył wybuch wojny i okupacja hitlerowska. Zbiory Biblioteki ponad 30 000 woluminów ze wszystkich działów komunikacji, zostały całkowicie zniszczone wraz z pomieszczeniem.

HZ — Po stracie swojej macierzystej biblioteki ratuje Pan i zabezpiecza w l. 1940-1944 inne bezpieczeństwa księgozbiory.

EA — Po wędrówce na wschód powróciłem do Warszawy 20 października 1939 r. Przez pewien czas poszukiwałem różnych doraźnych prac, np. szklilem okna, ale już w lipcu 1940 r. zostałem zaangażowany do pracy w Bibliotece Narodowej, przekształconej przez okupanta w „Staatsbibliothek Warschau” Abteilung II. Podstawowym zadaniem Biblioteki Narodowej w tym okresie była akcja zabezpieczania zbiorów, zarówno bibliotek ze zlikwidowanych instytucji, jak książek warszawskich firm wydawniczych, książek należących do osób, które znalazły się w więzieniach, obozach lub zmuszone były ukrywać się.

Kierownikiem działu zbiorów zabezpieczonych, magazynów i wypożyczalni był początkowo Antoni Stolarski; ja zajmowałem się stroną organizacyjną przewozów, selekcją i magazynowaniem. Po upływie kilku miesięcy, na polecenie władz niemieckich Stolarskiego zwolniono z pracy, aresztowano i przewieziono na Majdanek. Zostałem sam na posterunku.

Sala czytelniana Biblioteki Szkoły Głównej Handlowej, bo tam składowano zbiory zabezpieczone, w drugiej połowie 1943 r. była wypełniona po brzegi. Wybuch powstania warszawskiego zamknął 4-letni, niezwykle ważny okres działalności Biblioteki Narodowej. Ocalone zbiory stały się po wojnie podstawą odbudowy wielu bibliotek warszawskich.

HZ — Po upadku powstania warszawskiego brał Pan udział w tzw. „akcji pruszkowskiej”, mającej na celu zabezpieczenie mienia kulturalnego Warszawy, a już 18 stycznia 1945 r. jako jeden z pierwszych wraz z Andrzejem Grodkiem — zgodnie z decyzją dyrektora Grycza — udał się z Pruszkowa do Warszawy, oczywiście na ul. Rakowiecką, do Biblioteki Narodowej. Wiemy o tym z dzieła *Walka o dobra kultury*, wydane go w 1970 r., gdzie m.in. opisał Pan lata okupacji i swoją pracę w Bibliotece Narodowej. Jak dalej potoczyły się Pana losy?

EA — Na początku lutego 1945 r. wyruszyłem na Podhale, do Dobrej koło Limanowej, po żonę i rocznego synka. W drodze powrotnej, pieszej ciężko się rozchorowałem. Skończyło się na blisko 3-miesięcznym pobycie w krakowskim szpitalu, gdzie walczyłem ze śmiercią. Pod koniec maja 1945 r., dzięki życzliwości dyrektora Kuntzego, który przysłał po nas ciężarówkę, wróciliśmy wraz z innymi wysiedlonymi do Warszawy. Zgłosiłem się natychmiast do Ministerstwa Komunikacji. Rozpoczął się trudny okres tworzenia na nowo, dosłownie od zera, biblioteki.

HZ — W końcu 1945 r. zbiory Głównej Biblioteki Komunikacyjnej, bo taką nazwę uzyskała po wojnie, liczyły już ok. 8000 wol. Jak, Pan to zrobił?

EA — Kilka lat pracy w Bibliotece Narodowej dało mi bardzo dużo, poznałem wielu ludzi, wiedziałem już, gdzie można znaleźć potrzebne

książki. Życie nauczyło mnie rozwiązywać problemy, które, zdawało by się, są nie do rozwiązania.

Zacząłem od zaprzyjaźnionych bibliotek — Biblioteki Narodowej i Biblioteki WSH, skąd przejąłem zbędne dublety przedwojennych wydawnictw komunikacyjnych i z dziedzin pokrewnych. Penetrowałem kosze i wózki uliczne, pełniące wówczas funkcje antykwariatów, robiłem zakupy w miastach, które nie zostały zniszczone przez okupanta, np. w Krakowie, zabiegałem o przydziały książek ze zbiorów zabezpieczonych, wyjeżdżałem na ziemie odzyskane, gdzie dokonywałem przeglądu księgozbiorów poniemieckich dyrekcji kolejowych. Otrzymywaliśmy dary z kraju i z zagranicy. Dokonałem zakupu kilku dużych, wartościowych księgozbiorów od byłych pracowników kolejowych i od specjalistów z różnych dziedzin, interesujących komunikację.

HZ — W 1949 r. Państwowa Komisja Planowania Gospodarczego zaleciła zakładanie i rozbudowę bibliotek fachowych w jednostkach gospodarki narodowej. Jak było w resorcie komunikacji?

EA — Opierając się na tym zaleceniu, minister komunikacji wydał w czerwcu 1950 r. zarządzenie, na mocy którego wszystkie biblioteki fachowe resortu zostały powiązane w jedną całość strukturalną. Była to pierwsza w kraju resortowa sieć bibliotek fachowych. Wprowadzenie w resorcie gospodarczym do tabeli komórek organizacyjnych takich terminów, jak: biblioteka, referat biblioteczny, a później wydział biblioteczny było posunięciem wręcz rewelacyjnym, Departament Techniki PKPG rozesłał tekst owego zarządzenia do wszystkich resortów gospodarczych, zalecając to rozwiązanie, jako wzorcowe. Warto jeszcze dodać, że uchwała Prezydium Rządu z 1953 r. w sprawie rozwoju sieci fachowych bibliotek zakładowych przyjęła jako jedną z podstawowych zasadę, przejętą z zarządzenia ministra komunikacji — powiązanie bibliotek w zespoły resortowe.

Wiele naszych imprez, mających na celu propagandę piśmiennictwa fachowego, uzyskało w skali ogólnokrajowej ocenę wzorcową.

HZ — Wprowadził Pan interesujące formy współpracy w sieci bibliotek resortu komunikacji, było to novum w skali całego kraju.

EA — Od 1953 r. zaczęliśmy organizować tzw. konferencje zdalne, w których brali udział bibliotekarze z terenu, zbierający się w centrach Dyrekcji Okręgowych Kolei Państwowych, w salach posiadających odpowiednie urządzenia przesyłowe. Te comiesięczne zdalne kontakty obejmowały referaty o zapowiedzianej wcześniej tematyce, dyskusję, wymianę informacji o pracach poszczególnych bibliotek sieci itp.

HZ — Dużą wagę przywiązywał Pan do szkolenia zawodowego bibliotekarzy bibliotek fachowych. Podstawowym podręcznikiem, przeznaczonym dla bibliotekarzy wszystkich resortów gospodarczych, jest praca Pana autorstwa *Biblioteka fachowa*, której pierwsze wydanie uzyskało III nagrodę Państwowych Wydawnictw Technicznych. Było już 5, stop-

niowo rozbudowywanych, wydań tego podręcznika, co najlepiej świadczy o jego przydatności.

EA — Wydania 1, 2 i 3 opracowaliśmy wspólnie z Jadwigą Czarnecką, a wydania 4 i 5 miały trzeciego współautora w osobie Tadeusza Bruszewskiego.

Dużą rolę w szkoleniu i podnoszeniu kwalifikacji zawodowych bibliotekarzy, pracujących w resorcie komunikacji, odgrywały kursy. Pierwszy z nich, zorganizowany w 1953 r., trwał 3,5 tygodnia, a wykładowcami byli znani bibliotekarze i dokumentaliści warszawscy: Władysława Borkowska, Feliksa Bursowa, Jadwiga Czarnecka, Zygmunt Majewski, Ryszard Przelaskowski, Ksawery Świerkowski, Tadeusz Zamojski i inni.

HZ — A Pan był i wykładowcą, i kierownikiem tego kursu. Czy uczestnicy zdawali jakiś egzamin?

EA — Tak, egzamin był pisemny i ustny; zdający otrzymali świadectwa, były też nagrody dla „przodowników”. W latach następnych szkolenie prowadziliśmy w naszych Instytutach: Kolejowym, Drogowym i Transportu — już własnymi siłami.

HZ — Wyrazem uznania i podkreślenia roli, jaką Główna Biblioteka Komunikacyjna odgrywała w krajowej sieci bibliotecznej, jest uchwała Rady Ministrów z 1968 r., zaliczająca ją do bibliotek naukowych w PRL.

Ale wróćmy jeszcze do historii. Pańskie nazwisko łączy się nierozdzielnie z Krajową Radą Bibliotekarzy Bibliotek Fachowych i Dokumentalistów, która odbyła się w 1958 r. Jakie były przyczyny jej zwołania i jakie wyniki?

EA — Inicjatywa zwołania Krajowej Rady, poświęconej problematyce bibliotek fachowych, wypłynęła na Ogólnopolskim Zjeździe Bibliotekarzy w 1956 r. Chodziło o zapewnienie prawidłowej działalności i właściwego rozwoju bibliotek fachowych oraz o zwiększenie czytelnictwa literatury fachowej w zakładach pracy. Nie rozwiązała tych zagadnień uchwała Prezydium Rządu z 1953 r., nie ukazały się nawet zapowiedziane zarządzenia wykonawcze.

Atmosfera panująca w wielu zakładach pracy nie sprzyjała rozwojowi bibliotek fachowych. W imię źle pojętej oszczędności niektóre zakłady kasowały etaty bibliotekarskie i dokumentacyjne, nie uwzględniały w nowych schematach organizacyjnych komórek bibliotecznych i dokumentacyjnych lub obarczały te komórki czynnościami nie związanymi z ich działalnością podstawową. Przykłady te pozostawały w jaskrawej sprzeczności z potrzebami zakładów.

Przy opracowywaniu referatów na Radę wyłoniły się poważne trudności, ponieważ ani Ministerstwo Kultury i Sztuki, które odpowiadało za rozwój ogólnopolskiej sieci bibliotecznej, ani ówczesny Centralny Instytut Dokumentacji Naukowo-Technicznej, ani wreszcie GUS nie dysponowały aktualnymi danymi, dotyczącymi działalności bibliotek fachowych. Dopiero ankieta, opracowana przez Komisję Czytelnictwa Krajo-

wej Narady, przy udziale Instytutu Książki i Czytelnictwa Biblioteki Narodowej, rozesłana do 228 wytypowanych zakładów pracy, umożliwiła zebranie niezbędnej dokumentacji.

Narada, zorganizowana przez SBP wspólnie z NOT, w porozumieniu z Radą do Spraw Techniki i przy udziale przedstawicieli wszystkich resortów gospodarczych, odbyła się w dn. 7-9 listopada 1958 r. Jak szeroki był rezonans społeczny tej imprezy, świadczy długa lista instytucji, które udzieliły pomocy finansowej przy jej organizowaniu.

W referatach, a potem w dyskusji mówiono o dotychczasowych osiągnięciach, ale wiele miejsca poświęcono też trudnościom i niedocenianiu roli bibliotek fachowych w rozwoju techniki. Katalog uchwał i wniosków był obszerny i wskazywał na troskę o tę najmłodszą gałąź bibliotekarstwa polskiego, jaką są biblioteki fachowe.

HZ — W punkcie pierwszym postanowień końcowych czytamy: „Krajowa Narada Bibliotekarzy Bibliotek Fachowych i Dokumentalistów stwierdza, że kol. Assbury, przewodniczący Krajowej Narady, dobrze się zasłużył sprawie rozwoju bibliotek fachowych w Polsce”, a lektura hasła *Edward Assbury* w dziale *Kto jest kim w bibliotekarstwie i informacji naukowej* w *Poradniku Bibliotekarza* (1986 nr 2) wskazuje, ile pracy poświęcił Pan sprawom bibliotecznym. Na pytanie dotyczące zainteresowań pozazawodowych odpowiada Pan: „nie miały szans”. Wiele mówi ta zwięzła odpowiedź...

Redakcja *Przeglądu Bibliotecznego* serdecznie dziękuje za tę rozmowę, życzy Panu zdrowia i kontynuowania prac, dotyczących bibliotekarstwa polskiego.

Rożmowę przeprowadziła *Hanna Zasadowa*

ZYCIORYS MGRA EDWARDA ASSBUREGO

Emerytowany wicedyrektor Resortowego Ośrodka Informacji Naukowej, Technicznej i Ekonomicznej Komunikacji. St. kustosz dyplomowany.

Ur. 10 października 1904 r. w Warszawie. Studia polonistyczne w Uniwersytecie Warszawskim ukończył w 1932 r.

Od 1927 r. związany z PKP. W latach 1927-1936 pracownik Biura Projektów i Studiów PKP. Organizator i długoletni szef Głównej Biblioteki Komunikacyjnej i sieci bibliotek fachowych resortu komunikacji. W latach 1936-1939 kierownik Biblioteki Ministerstwa Komunikacji. W okresie okupacji hitlerowskiej kierownik Działu Zbiorów Zabezpieczonych, Magazynów i Wypożyczalni Biblioteki Narodowej. Od 1945 r. pracuje ponownie w Ministerstwie Komunikacji: 1945-1953 kierownik Głównej Biblioteki Komunikacyjnej; 1953-1961 naczelnik Wydziału Bibliotecznego Min. Komunikacji; 1961-1976 wicedyrektor Resortowego Ośrodka INTE Komunikacji.

Wieloletni działacz Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich: 1957-1960 wiceprzewodniczący Zarządu Głównego SBP; 1961-1976 I wiceprzewodniczący ZG SBP (w l. 1965-1966 p.o. przewodniczącego); 1971-1981 przewodniczący Głównej Komisji Rewizyjnej SBP.

Członek honorowy SBP od 1976 r., czł. Komisji Językowej Min. Komunikacji 1946-1958, czł. Prezydium Sekcji Bibliotek i Czytelnictwa Rady Kultury i Sztuki, czł. Komisji ds. Informacji Technicznej i Ekonomicznej Rady Naukowo-Programowej przy CINTe 1961-1976, czł. Rady Piśmiennictwa Technicznego 1971-1976, czł. Prezydium Komisji Upowszechniania Prasy i Książki Technicznej.

Autor wielu prac z zakresu bibliotekarstwa, informacji naukowej i czytelnictwa, a także słownictwa kolejowego i historii kolei.

Za osiągnięcia w pracy zawodowej i społecznej otrzymał wiele odznaczeń, medali, dyplomów, nagród i wyróżnień, m.in. Krzyże: Komandorski, Oficerski i Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski; Złoty i Srebrny Krzyż Zasługi; Medale: 10-, 30- i 40-lecia Polski Ludowej. Złote i srebrne odznaczenia resortowe; Honorowa Odznaka SBP, Zasłużony Działacz Kultury, Zasłużony Pracownik Informacji Naukowo-Technicznej, Złota Odznaka Honorowa m.st. Warszawy.

Za zasługi położone dla bibliotekarstwa polskiego w 1975 r. otrzymał Nagrodę im. Heleny Radlińskiej I stopnia.

BIBLIOGRAFIA WYBRANYCH PRAC MGRA EDWARDA ASSBUREGO

1934

- 1 *Metamorfozy warszawskie*. „Pion” 1934 nr 48 s. 2-3.
2. *O nieporozumieniu natury słowotwórczej: podrozbzdnicza czy podrozjezdnicza*. „Inż. Kolej.” 1934 nr 8 s. 188-189.

1935

3. *Kursa w błocie*. „Pion” 1935 nr 48 s. 2.
4. *O polszczyźnie PKP*. „Inż. Kolej.” 1935 nr 5 s. 153-154.
5. *Z zagadnień kultury języka technicznego*. „Inż. Kolej.” 1935 nr 1 s. 21-22.

1938

6. *Podręczny słowniczek kolejowy*. „Inż. Kolej.” 1938 nr 4 s. 172-174, nr 7 s. 295-296, nr 10 s. 425-426.
7. *Biblioteczne opracowanie kolejowych wydawnictw taryfowych*. „Inż. Kolej.” 1938 nr 12 s. 508-510.

1939

8. *Podręczny słowniczek kolejowy*. „Inż. Kolej.” 1939 nr 3 s. 152-153.
9. *Polska bibliografia kolejowa*. „Inż. Kolej.” 1939 nr 7 s. 304-307.

10. *Główna Biblioteka Ministerstwa Komunikacji. W: Dwudziestolecie komunikacji w Polsce odrodzonej.* Kraków 1939 s. 254-257.
11. *Stulecie kolei Berlin-Poczdami.* „Inż. Kolej.” 1939 nr 1 s. 89-90.
12. *Biblioteczne opracowanie kolejowych wydawnictw taryfowych.* „Prz. Bibl.” 1939 R. 13 z. 2 s. 86-91.

1945

13. *Organizacja służby bibliotecznej w Ministerstwie Komunikacji.* „Prz. Komunik.” 1945 nr 6 s. 189-193.

1947

14. *Biblioteka Główna Ministerstwa Komunikacji w r. 1945/46.* „Prz. Bibl.” 1947 R. 15 z. 1/2 s. 61-63.
15. *Wspomnienie o Stanisławie Wolfpie.* „Prz. Bibl.” 1947 R. 15 z. 1/2 s. 133-135.
16. *O Główną Bibliotekę Komunikacyjną.* „Prz. Komunik.” 1947 nr 12 s. 411-417.

1948

17. [Rec.] *Wskazówki dla prowadzących biblioteki sądowe i prokuratorskie.* Warszawa 1947. „Prz. Bibl.” 1948 R. 16 z. 3/4 s. 195-197.
18. *Wskazówki językowe dla pracowników komunikacji.* „Prz. Komunik.” 1948 nr 10 s. 449-451.

1950

19. *Instrukcja o prowadzeniu bibliotek fachowych w resorcie komunikacji.* Warszawa 1950, 58 s. Maszyn. powiel.
20. *Dokumentacja naukowo-techniczna w komunikacji.* „Prz. Komunik.” 1950 nr 4 s. 132-136.

1952

21. *Jak prowadzić bibliotekę fachową w zakładzie produkcyjnym.* Współudz.: Jadwiga Czarnecka. Warszawa 1952, 126 s.

1953

22. *O upowszechnienie czytelnictwa literatury fachowej wśród pracowników resortu kolei.* „Prz. Kolej.” 1953 nr 1 s. 32-36.

1955

23. *Konkurs o tytuł najlepszej biblioteki fachowej resortu kolei.* „Prz. Kolej.” 1955 nr 6 s. 232-234.

1956

24. *Jak prowadzić bibliotekę fachową w zakładzie pracy.* Wyd. 2 popr. i uzupełn. Współudz.: Jadwiga Czarnecka, Warszawa 1956, 240 s.
25. *Wyniki konkursu o tytuł najlepszej biblioteki fachowej resortu kolei.* „Prz. Kolej.” 1956 nr 12 s. 472-474.

1957

26. Wyniki konkursu o tytuł najlepszej biblioteki fachowej resortu kolei. „Biul. Państ. Wyd. Tech. Książka Techniczna” 1957 nr 12 s. 1-10.

1958

27. Co zrobić, żeby biblioteki fachowe torowały drogę nowej technice. „Prz. Tech.” 1958 nr 2 s. 55-58.

28. Jak poprawić stan czytelnictwa i wykorzystanie literatury fachowej w zakładach pracy. „Prz. Kolej.” 1958 nr 10 s. 396-398; „Biul. Państ. Wyd. Tech. Książka Techniczna” 1958 nr 10 s. 1-6; „Biul. Wyd. Komunik. Transport, Łączność, Technika” 1958 nr 8/9 s. 1-6.

1959

29. Co to są biblioteki fachowe i jak z nich korzystać? Warszawa 1959, 6 s. Maszyn. powiel.

30. Krajowa narada bibliotekarzy bibliotek fachowych i dokumentalistów. „Prz. Bibl.” 1959 R. 27 z. 1/2 s. 1-14.

31. Biblioteki fachowe PKP niezbędną pomocą w pracy kolejarza. „Kal. Kolej. na r. 1960” s. 293-300.

32. Fachowe biblioteki zakładowe. „Inf. Bibl. nr r. 1960” s. 65-68.

33. Ważne sprawy bibliotek fachowych i dokumentacji naukowo-technicznej. „Prz. Techn.” 1959 nr 9 s. 17-19.

1960

34. Jak korzystać z książki technicznej. „Kal. Kolej. na r. 1961” s. 211-217.

35. Sieć bibliotek fachowych PKP. „Kal. Kolej. na r. 1961” s. 218-220.

36. Problemy organizacyjne bibliotek fachowych i ośrodków dokumentacji naukowo-technicznej w świetle uchwał IV Plenum KC PZPR. „Bibliotekarz” 1960 R. 27 nr 3 s. 65-72.

1961

37. Biblioteki fachowe resortu komunikacji w latach 1945-1959. „Bibliotekarz” 1961 R. 28 nr 3 s. 66-72.

38. Czytelnictwo literatury fachowej w jednostkach resortu komunikacji. „Prz. Kolej.” 1961 nr 11 s. 434-438.

1962

39. Biblioteki techniczne na kolejach ZSRR. „Bibliotekarz” 1962 R. 29 nr 1 s. 352-359.

1963

40. Organizace odborných knihoven a středisk technických a ekonomických informací v lidově demokratickém Polsku. Historický náčrt a dnešní stav. Technická Knihovna 1963 nr 2 s. 42-48.

41. Perspektywy rozwojowe ośrodków informacji technicznej i ekonomicznej na rok 1963. „Bibliotekarz” 1963 R. 30 nr 3/4 s. 81-84.

42. [Rec.] *Seznam vědecké a technické literatury*. „Bibliotekarz” 1963 R. 30 nr 5 s. 124-125.

1964

43. *Działalność Państwowej Biblioteki Technicznej w Pradze w dziedzinie wydawnictw bibliograficznych i metodyczno-instrukcyjnych*. „Bibliotekarz” 1964 R. 31 nr 12 s. 378-381.

44. *Ośrodki informacji technicznej i ekonomicznej w resorcie komunikacji*. „Inf. Bibl. na r. 1965” s. 101-106.

1965

45. *Biblioteka fachowa*. Współudz.: Jadwiga Czarnecka. Wyd. 3 popr. i uzup. Warszawa 1965, 310 s.

46. *Zadania i organizacja biblioteki fachowej w zakładzie pracy*. Warszawa 1965, 33 s. Państwowy Ośrodek Kształcenia Korespondencyjnego Bibliotekarzy.

47. *Krzewienie czytelnictwa literatury fachowej w zakładzie pracy*. Warszawa 1965, 69 s. Państwowy Ośrodek Kształcenia Korespondencyjnego Bibliotekarzy.

48. *Pamięci Bogdana Horodyskiego*. „Prz. Bibl.” 1965 R. 33 z. 3 s. 129-130.

1966

49. *Problemy krajowej narady ośrodków informacji*. „Bibliotekarz” 1966 R. 33 nr 6 s. 161-165.

49a. *Przemówienie wstępne*. [Na sesji naukowej poświęconej bibliotecznej służbie informacyjnej]. „Prz. Bibl.” 1966 R. 34 z. 4 s. 228-229.

50. *Ziskávanie čivtatel'ov odbornej literatúry v zavodoch*. Bratislava 1966. 47 s.

1967

51. *Umowa praska dokumentem wielkiej wagi*. „Bibliotekarz” 1967 R. 34 nr 4 s. 111-115.

1968

52. *Rola i miejsce informacji technicznej i ekonomicznej w kolejnictwie*. „Bibliotekarz” 1968 R. 35 nr 10 s. 290-293.

53. *Rozwój wydawnictw informacyjnych w transporcie radzieckim w latach 1917-1967*. „Prz. Komunik.” 1968 nr 11 s. 432-438.

1969

54. *Biblioteki a informacja*. Z okazji dwudziestolecia działalności służby informacji naukowo-technicznej i ekonomicznej. „Bibliotekarz” 1969 R. 36 nr 11/12 s. 321-326.

55. *Międzynarodowe kolokwium nt. informacji technicznej i ekonomicznej w kolejnictwie*. Paryż 11-13 grudnia 1968 r. „Prz. Bibl.” 1969 R. 37 z. 1 s. 54-55.

56. [Rec.] T. Zarzębski: *Przepisy prawne dla bibliotek naukowych i fachowych*. Warszawa 1969. „Bibliotekarz” 1969 R. 36 nr 4 s. 111-114.

57. *Wilhelm Kożuszek*. [Nekr.] „Bibliotekarz” 1969 R. 36 nr 7/8 s. 253-254.

1970

58. *Losy księgozbiorów warszawskich zabezpieczonych w Bibliotece Narodowej w latach 1940-1944*. W: *Walka o dobra kultury*. T. 1. Warszawa 1970 s. 257-272.

59. *Pięćdziesięciolecie działalności Głównej Biblioteki Komunikacyjnej*. „*Bibliotekarz*” 1970 R. 37 nr 10 s. 289-297; „*Prz. Komunik.*” 1970 nr 12 s. 484-488.

1971

60. *Biblioteki fachowe*. W: *Encyklopedia wiedzy o książce*. Wrocław 1971 szp. 215-217.

1972

61. *VI Kongres Techników Polskich*. „*Bibliotekarz*” 1972 R. 39 nr 2/3 s. 33-37.

62. *Nowe perspektywy rozwojowe polskiej prasy technicznej*. „*Bibliotekarz*” 1972 R. 39 nr 9 s. 257-260.

1973

63. *Praca biblioteki fachowej*. Współudz.: T. Bruszewski i J. Czarnecka. Warszawa 1973, 279 s. Państwowy Ośrodek Kształcenia Korespondencyjnego Bibliotekarzy.

1974

64. *Odznaka Honorowa SBP*. „*Inf. Bibl. na r. 1975*” s. 90-94.

1976

65. *Odznaka Honorowa SBP*. „*Inf. Bibl. na r. 1977*” s. 45-46.

1977

66. *Polskie piśmiennictwo kolejowe w okresie okupacji 1939-1945*. „*Prasa Tech.*” 1977 nr 3 s. 22-23.

67. *Podstawy prawne działalności SBP*. „*Inf. Bibl. na r. 1978*” s. 45-53.

1978

68. *Biblioteka fachowa*. Wyd. 5° popr. i zaktual. Współudz.: T. Bruszewski i J. Czarnecka. Warszawa 1978, 310 s.

69. *Sieć bibliotek i ośrodków informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej w resorcie komunikacji*. „*Inf. Bibl. na r. 1979*” s. 109-117.

1979

70. *Wspomnienie o Marii Pisarskiej*. „*Inf. Bibl. na r. 1980*” s. 262-266.

1980

71. *Gromadzenie i selekcja zbiorów w bibliotece fachowej*. „*Prasa Tech.*” 1980 nr 5 s. 14-16.

1981

72. *Irena Szaniawska. 1912-1980*. [Nekr.]. „*Prz. Bibl.*” 1981 R. 49 z. 1 s. 161-163.

73. *Powstanie i działalność czasopisma Inżynier Kolejowy w latach 1924-1939*. „*Prasa Tech.*” 1981 nr 6 s. 22-26.

1983

74. *Wspomnienie o Leonii Wisznickiej*. „*Sygnaty*” 1983 nr 48 s. 2; „*Bibliotekarz*” 1983 R. 50 nr 3 okł.

1984

75. *Inżynier Kolejowy 1924-1939*. Monografia miesięcznika poświęconego sprawom kolejnictwa i komunikacji. Warszawa 1984, 116 s. Rada Piśmiennictwa Technicznego. Prace Prezydium, Zespołów i Komisji. Z. 1.

1985

76. *Minione lata*. Reminiscencje w związku z pełnioną funkcją prezesa Zarządu Głównego SBP. „*Bibliotekarz*” 1985 R. 52 nr 5 s. 5-9.

77. *Z okazji jubileuszu*. W roku 1845 wyruszył pierwszy pociąg. „*Por. Bibl.*” 1985 nr 7/8 s. 211-213.

78. *Otwarcie drogi żelaznej Warszawsko-Wiedeńskiej*. „*Prasa Tech.*” 1985 nr 4 s. 18-22.

1986

79. *Wspomnienia i refleksje o czasach walki o ustawę biblioteczną i realizacji dekretu o bibliotekach*. Wypowiedzi nestorów bibliotekarstwa polskiego. „*Prz. Bibl.*” 1986 R. 54 z. 3/4 s. 263-268.

1987

80. *Poczet redaktorów prasy technicznej*. Inż. Stefan Sztolcman (1852—1933), redaktor naczelny *Inżyniera Kolejowego* (1924-1933); mgr inż. Stanisław Wasilewski (1881-1960), redaktor naczelny *Inżyniera Kolejowego* (1933-1938); mgr inż. Bohdan Cywiński (1885-1971), redaktor naczelny *Inżyniera Kolejowego* (1938-1939). „*Prasa Tech.*” 1987 nr 1 s. 27-31.

Praca przygotowana do druku

1. *Wszystko co czynił, czynił z pasją* — Antoni Stolarski. Warszawa 1984, 13 s. Maszynopis oddany do publikacji w: *Wizerunki bibliotekarzy polskich*.

W opracowaniu

1. Bibliografia polskiego piśmiennictwa kolejowego 1835-1970. Cz. 1: Druki samoistne.

Prace w maszynopisie

1. Biblioteki fachowe w Polsce. Współaut. Anna Lech, Warszawa 1973, 87 s. (Opracowanie materiałów do *Raportu o stanie bibliotek w Polsce* na zlecenie Biblioteki Narodowej).

Bibliografię opracowała Hanna Zasadowa

Maszynopis wpłynął do Redakcji 15 grudnia 1987

MARTA GRABOWSKA

ZAUTOMATYZOWANE KATALOGI CENTRALNE W BIBLIOTEKACH
WIELKIEJ BRYTANII

Zmiana znaczenia terminów „katalog centralny” i „katalogowanie centralne”. Katalogi wspólne w Wielkiej Brytanii: BLAISE-LINE, LOCAS, BLCMP, SCOLCAP, LASER.

W okresie ostatniego dwudziestolecia znaczenie terminów „katalog centralny” i „katalogowanie centralne” uległo znacznym zmianom. Podawane w dotychczasowych źródłach terminologicznych definicje tych terminów¹ okazały się za wąskie i wymagają nowego opracowania. Przyczyną tych zmian stało się zastosowanie automatyzacji do prac katalogowych w bibliotekach, co wpłynęło na zmiany w budowie i zasadach działania katalogów centralnych.

Katalogi centralne bibliotek przekształciły się w zautomatyzowane systemy biblioteczne, które wspomagają wszystkie czynności związane z gromadzeniem, opracowaniem i udostępnianiem dokumentów, śledząc ich drogę od zamówienia u wydawcy poprzez proces gromadzenia, opracowania i wyszukiwania, aż do kontroli wypożyczeń i wypożyczenia międzybibliotecznego. Są to tzw. zintegrowane systemy automatycznego przetwarzania danych bibliecznych (integrated technical processing systems). Cechą charakterystyczną tych systemów jest katalogowanie kooperatywne polegające na tym, że poszczególne biblioteki członkowskie wprowadzają dane o posiadanych dokumentach do systemu, tworząc w ten sposób katalog wspólny. Budowa systemów ma charakter modularny: składają się one z szeregu podsystemów, służących usprawnieniu kolejnych etapów opracowania i udostępniania dokumentów w bibliotece.

W krajach wysoko rozwiniętych automatyzacją katalogowania centralnego zajęto się pod koniec lat sześćdziesiątych. Dominującą rolę w jego rozwoju odegrały Stany Zjednoczone². W Wielkiej Brytanii zautomatyzowanym katalogowaniem centralnym zajęto się na początku lat siedemdziesiątych. Największą rolę odegrała wówczas Biblioteka Brytyjska (the British Library), utworzona w 1973 r. z kilku osobnych instytucji. W 1974 r. w Bibliotece Brytyjskiej utworzono Oddział Służb Bi-

¹ Słownik terminologiczny informacji naukowej. Wrocław 1979 s. 62. — Encyklopedia współczesnego bibliotekarstwa polskiego. Wrocław 1976 s. 159-160, 163. — Encyklopedia wiedzy o książce. Wrocław 1971 s. 1127-1129, 1138-1139.

² M. Grabowska: Zautomatyzowane katalogi centralne w bibliotekach Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej. „Zag. Inf. Nauk.” 1987 nr 2 s. 103-119.

bliograficznych (Bibliographic Services Division — BSD) z dwóch dotychczasowych komórek: Brytyjskiej Bibliografii Narodowej (The British National Bibliography Ltd) i Oddziału Egzemplarza Obowiązkowego Biblioteki Muzeum Brytyjskiego (Copyright Receipt Office of the British Museum Library). Zgodnie z postanowieniem Parlamentu Brytyjskiego BSD stał się narodową centralą bibliograficzną. Głównym celem BSD jest sporządzanie opisów bibliograficznych różnych typów dokumentów wpływających do Biblioteki Brytyjskiej jako egzemplarz obowiązkowy. Zgodnie z aktem z 1662 r., odnowionym i uzupełnionym w l. 1911 i 1972, wszyscy wydawcy brytyjscy mają obowiązek składania egzemplarza obowiązkowego do Biblioteki Brytyjskiej w 1 egzemplarzu w ciągu miesiąca od daty ukazania się wydawnictwa. Wpływ ten wynosi obecnie ok. 300 000 jednostek rocznie. Biblioteka Brytyjska prowadzi współpracę z wydawcami, którzy dostarczają BSD dane bibliograficzne o książkach znajdujących się w druku, co pozwala Bibliotece realizować katalogowanie w procesie publikacji (Cataloguing In Publication — CIP). Oddział Służb Bibliograficznych stosuje anglo-amerykańskie zasady katalogowania AACR2 (Anglo-American Cataloguing Rules, 2nd ed.)³. Opisy tworzy się w formie czytelnej dla maszyny zgodnie z formatem UK MARC (United Kingdom MACHine Readable Cataloguing), który jest narodowym formatem opisu dokumentów w Wielkiej Brytanii. Oprócz zasadniczego opisu dokumentu rekord zawiera: symbol klasyfikacji Deweya, hasło przedmiotowe Biblioteki Kongresu w Waszyngtonie, terminy indeksowe PRECIS (PREserved Context Index System) oraz kolejny numer. Sporządza się również niezbędne odsyłacze. Dane w tej postaci wykorzystywane są na terenie Wielkiej Brytanii i poza nią dla różnych celów.

Głównym produktem BSD jest Brytyjska Bibliografia Narodowa (*The British National Bibliography* — BNB) istniejąca od 1960 r., w której rejestruje się nowe publikacje wydawane na terenie Wielkiej Brytanii: jest to obecnie ok. 45 000 opisów rocznie. Ponadto BSD wydaje Brytyjski Katalog Wydawnictw Muzycznych (*British Catalogue of Music*), Bibliografię Artykułów z Dziedziny Oświaty (*British Education Index*), Brytyjski Katalog Materiałów Audiowizualnych (*British Catalogue of Audio-Visual Materials*), Wydawnictwa Ciągłe w Bibliotece Brytyjskiej (*Serials in the British Library*) i Książki w Języku Angielskim (*Books in English*). W BSD stworzono również kartoteki haseł wzorcowych: nazw osobowych i ciał zbiorowych oraz haseł przedmiotowych. Wykaz ten pomaga katalogującym w ustaleniu właściwej formy hasła. Takie zbiory wzorcowych haseł tworzy się już od dawna dla ujednolicenia formy haseł w danym języku, dla danego regionu geograficznego czy państwa⁴.

³ London 1978.

⁴ *Authority files*. W: *Encyclopedia of library and information science*. Vol. 2. New York 1969 s. 132-138. — *Guidelines for authority and reference entries*. Draft. London 1982.

Od 1977 r. BSD udostępnił swoje dane poprzez zautomatyzowany system BLAISE (British Library Automated Information Service). System ten dzieli się na dwie bazy: BLAISE-LINK i BLAISE-LINE. Pierwsza z nich oferuje informacje z zakresu medycyny udostępniane we współpracy z Narodową Biblioteką Medyczną Stanów Zjednoczonych i ta podbaza nie będzie nas interesować. Dane gromadzone w BSD udostępnia baza BLAISE-LINE. Baza ta składa się obecnie z 17 podbaz, w których zarejestrowano ponad 5,5 mln opisów, przy czym liczba podbaz i opisów zwiększa się. Wszystkie cytowane niżej dane liczbowe pochodzą z marca 1987 r.⁵ Podstawę działania BLAISE-LINE stanowią opisy sporządzane w BSD i publikowane w Narodowej Bibliografii Brytyjskiej (tj. opisy książek i nowych wydawnictw ciągłych). W BLAISE-LINE dostępne są one w trzech podbazach: dokumenty wydane w l. 1950-1970 (UK MARC50 — 366 991 opisów), dokumenty wydane w l. 1971-1976 (UK MARC71 — 194 086 opisów) i od 1977 r. do chwili obecnej (UK MARC — 398 221 opisów). W BLAISE-LINE udostępnia się też w dwóch podbazach informacje o materiałach audiowizualnych: publikowanych w l. 1960-1982 do celów dydaktycznych (AVMARC — 9156 opisów), oraz opisy filmów, wideokaset, płyt, slajdów i tematycznych kompletów materiałów audiowizualnych używanych w szkolnictwie wyższym i dostępnych na terenie Wielkiej Brytanii (HELPIS — 6462 opisy). Opisy starych druków i inkunabułów udostępnia się również w dwóch podbazach: Katalog Wydawnictw XVIII w. (Eighteenth Century Short Title Catalogue — ESTC), zawierający obecnie 195 505 opisów (docelowo 500 000) książek angielskich znajdujących się w bibliotekach całego świata i Katalog Inkunabułów (Incunabule Short Title Catalogue — ISTC), zawierający 20 215 opisów. Poprzez BLAISE-LINE udostępnia się także zawartość *Bibliografii Artykułów z Dziedziny Oświaty*, a także zawartość katalogów dwóch oddziałów Biblioteki Brytyjskiej: Oddziału Humanistyki i Nauk Społecznych (Humanities and Social Sciences — HSS) — 777 609 opisów — oraz Oddziału Nauk Ścisłych (Science Reference and Information Service — SRIS) — 208 767 opisów. Istnieją też dwie podbazy zawierające opisy szarej literatury: Bibliografia Materiałów z Konferencji (CONFERENCE Proceedings Index — CONF) — 217 382 opisy i System Informacji o Szarej Literaturze w Europie (System for Information on Grey Literature in Europe — SIGLE), którego główna siedziba mieści się w Oddziale Wypożyczeń Biblioteki Brytyjskiej (The British Library Lending Division) w Boston Spa w Wielkiej Brytanii. Do systemu SIGLE należy obecnie 9 krajów europejskich (Belgia, RFN, Francja, Wielka Brytania, Irlandia, Włochy, Luksemburg, Holandia i Szwecja). W systemie SIGLE zarejestrowanych jest 104 478 dokumentów. Wreszcie, poprzez BLAISE-LINE udostępnia

⁵ BLAISE Services Newsletter. 1987 nr 85.

się zawartość bibliografii Whitakera *British Books in Print* (844 527 opisów) — opisy książek brytyjskich oraz publikacji w języku angielskim opublikowanych za granicą, ale dostępnych w Zjednoczonym Królestwie. Od lutego 1987 r. poprzez BLAISE-LINE możliwy jest dostęp do katalogu Document Supply Center w Boston Spa — największego na świecie zbioru dokumentów służących wypożyczaniu międzybibliotecznemu i ewentualnie zamawianiu kopii. Centrum to dysponuje zbiorem 2,6 mln książek oraz 192 000 wydawnictw ciągłych. Do tego ogromnego zasobu dołączono zarejestrowane na taśmach magnetycznych opisy dokumentów w Bibliotece Kongresu. Materiał ten dostępny jest w trzech sekcjach: publikacji wydanych w l. 1968—1970 — LC MARC68 (105 907 opisów), publikacji wydanych w l. 1971-1976 — LC MARC71 (457 541 opisów) i od 1977 r. do chwili obecnej — LC MARC (1 404 925 opisów).

Powyższy przegląd wykazuje, jak są zróżnicowane materiały rejestrowane w BLAISE-LINE, co wymaga stosowania różnych formatów opisu dla poszczególnych typów dokumentów, zgodnie z AACR2: książek, wydawnictw ciągłych, materiałów audiowizualnych, starych druków itp. Wyszukiwanie poszczególnych pozycji odbywa się tymczasem osobno w poszczególnych podbazach, do których wchodzi się poprzez podanie jej symbolu, np. AVMARC, HELPIS, itp. Od 1985 r. jednak pracuje się w Bibliotece Brytyjskiej nad nowym projektem organizacji zbiorów BLAISE-LINE, umożliwiającym poszukiwania w jednej scalonej bazie danych. Obecnie w poszczególnych podbazach stosuje się różne zasady wyszukiwania, choć wiele z nich jest wspólnych, jak np. możliwość wyszukiwania danego dokumentu wg wszystkich prawie elementów opisu (nazw autora i instytucji sprawczej, słów pochodzących z tytułu, nazwy wydawcy, daty publikacji, języka dokumentu), a w zakresie wyszukiwania rzeczowego — wg symbolu klasyfikacji Deweya, terminów indeksowych PRECIS, haseł przedmiotowych Biblioteki Kongresu itp. We wszystkich podbazach dopuszcza się tzw. maskowanie, tj. wyszukiwanie za pomocą fragmentów słów, łączenie terminów wyszukiwawczych za pomocą algebry Boole'a, ograniczanie haseł wyszukiwawczych przez podanie lat, typu dokumentu itp. Zasady wyszukiwania są zatem proste, a stosowane tam komendy nie odbiegają od ogólnie przyjętych w tego rodzaju systemach⁶. Użytkownik może również oczekiwać pomocy od systemu, np. przy użyciu komendy EXPLAIN (wyjaśnij) otrzymuje informacje objaśniające zawartość danej podbazy, stosowanych tam zasad wyszukiwania i zespołu komend. W niektórych podbazach występują specyficzne komendy, właściwe tylko dla tej bazy, jak np. komenda ORDER! w podbazie Document Supply Center, za pomocą której można zamówić wypożyczenie dokumentu lub jego kserokopię.

Jak powiedziano na wstępie, głównym zadaniem systemu BLAISE-

⁶ E. Hunter: *Computerized cataloguing*. London 1985. — Ch. T. Meadow, Pauline Cochrane (Atherton): *Basics of online searching*. New York 1981. — D. Reynolds: *Library automation. Issues and applications*. New York 1985.

-LINE jest pomoc bibliotekom brytyjskim w ich pracach katalogowych. BLAISE-LINE oferuje w zasadzie dwa serwisy informacyjne dla bibliotek i innych instytucji (np. wydawców), które dobrowolnie chcą korzystać z tego systemu: serwis dla bibliotek, które posiadają swój sprzęt elektroniczny i same tworzą swoje katalogi zautomatyzowane (mogą to być również grupy bibliotek), oraz serwis dla tych bibliotek, które nie posiadając swojego sprzętu elektronicznego prowadzą tradycyjne katalogi kartkowe bądź też korzystają z usług Biblioteki Brytyjskiej w zakresie sprzętu elektronicznego.

Instytucjom posiadającym sprzęt elektroniczny BLAISE-LINE oferuje dwa rodzaje serwisów — oba na taśmach magnetycznych, które można zakupić, a następnie użytkować na własnym sprzęcie elektronicznym. Pierwszym jest Exchange Tape Service, zawierający wszystkie nowe opisy UK MARC i LC MARC. Drugi to Selective Record Service służący realizacji zamówień pojedynczych opisów pozycji wybranych przez daną bibliotekę. Otrzymane w ten sposób dane biblioteka najczęściej uzupełnia indywidualnymi cechami bibliotecznymi poszczególnych dokumentów, a następnie udostępnia w trybie online, offline czy też drukując tradycyjne karty katalogowe w liczbie przez nią określonej. Dla pozycji nie występujących w serwisie BLAISE wykonuje się opisy na zamówienie w ramach serwisu Extra MARC Material — EMMA, zajmującego się sporządzaniem opisów dokumentów nie znajdujących się w bazie BLAISE-LINE.

Na użytek bibliotek, które nie posiadają własnego sprzętu elektronicznego, szczególnie małych bibliotek lokalnych, utworzono w 1974 r. serwis BLAISE-LOCAS (Local Cataloguing Service). W komputerze BLAISE-LINE każda biblioteka członkowska ma swój osobny katalog, do którego przenosi się na jej prośbę opisy odpowiednich dokumentów z poszczególnych podbaz, wraz z wprowadzeniem książek do danej biblioteki. Opisy mogą być uzupełniane indywidualnymi cechami bibliotecznymi tych dokumentów. W ten sposób dla każdej biblioteki członkowskiej prowadzi się na wydzielonym obszarze pamięci katalog dowolnego rodzaju i z dowolnie określonymi przez daną bibliotekę kluczami wyszukiwaczami. Katalogi te tworzy służba BLAISE-LOCAS. Biblioteki członkowskie BLAISE-LOCAS mają zatem swoje katalogi zautomatyzowane, na których podstawie mogą zamawiać karty katalogowe, katalogi na mikrofilmach (Computer Output Microform — COM) lub dowolne wydruki. Serwis LOCAS udostępnia również opisy skrócone dokumentów, które mogą być używane do różnych celów w bibliotekach, np. w zautomatyzowanych systemach kontroli dokumentów. Dla tych bibliotek, które uzyskały możliwość zaopatrzenia się w sprzęt komputerowy, przygotowano specjalny pakiet oprogramowania, za którego pomocą można dokonywać przeładowania zawartości LOCAS na własne nośniki maszynowe, np. dyskietki czy taśmy. Serwis LOCAS rekomenduje dla tych

celów mikrokomputery typu Sirius z odpowiednio przystosowaną klawiaturą i pakiet oprogramowania CORTEX. Przewiduje się, że w przyszłości biblioteki będą współpracować z LOCAS zakładając własne katalogi zautomatyzowane, które będą potem prowadzić samodzielnie, stosując przeładowywanie relewantnych opisów z BLAISE-LINE na własne nośniki maszynowe. Mikrokomputery Sirius z odpowiednim modułem komunikacji kompatybilnym z LOCAS zostały przystosowane do pełnienia funkcji tego rodzaju terminali. Z serwisu LOCAS korzysta obecnie 100 bibliotek publicznych, akademickich i specjalnych⁷.

Oprócz omówionych powyżej serwisów BSD kontynuuje od 1956 r. rozpowszechnianie tradycyjnych kart katalogowych dla bibliotek. Jest to tzw. BNB Card Service. Od 1978 r. począwszy, drukowanie tych kart wykonuje na zlecenie Biblioteki Brytyjskiej największy katalog centralny na terenie Wielkiej Brytanii BLCMP, o którym będzie mowa później. Biblioteki mogą zamawiać karty katalogowe pozycji z BLAISE-LINE, podając ISBN, numer BNB lub numer karty biblioteki Kongresu. Ponadto wspomniane kartoteki haseł wzorcowych zostały przeniesione na nośniki maszynowe i są udostępniane w postaci mikrofisz. Są to obecnie trzy rodzaje haseł wzorcowych: Name Authority List, Subject Authority Fiche i PRECIS Vocabulary Fiche.

Z serwisu BLAISE-LINE korzysta już ponad 850 użytkowników, w tym 225 spoza Wielkiej Brytanii⁸. Są wśród nich biblioteki publiczne, naukowe, akademickie, przemysłowe i handlowe ośrodki informacji, jak również księgarze i wydawcy. Wszystkim użytkownikom BLAISE-LINE oferuje pomoc w korzystaniu z systemu w postaci serwisu pomocniczego dla bibliotek Help Desk. Jak już powiedziano, w BLAISE-LINE oczekuje się wkrótce nowego rodzaju oprogramowania, umożliwiającego połączenie wszystkich podbaz w jedną całość. Będzie to zakupione w Stanach Zjednoczonych oprogramowanie jednego z najlepiej zorganizowanych katalogów centralnych — Sieci Bibliotek Stanów Zachodnich (Western Library Network) wraz z elementami systemu BRS/SEARCH. Ostatnio udostępniono też pierwszy dysk optyczny (CD-ROM) z zapisem 500 000 opisów z BLAISE-LINE, a w opracowaniu są następne.

Jak widać, system BLAISE-LINE nie jest katalogiem centralnym zbiorów bibliotecznych. Jest to serwis wspomagający proces katalogowania centralnego w bibliotekach Wielkiej Brytanii i poza nią. Opisy katalogowe sporządzane są tutaj przez jedną instytucję na użytek innych, co zapewnia jednolity sposób katalogowania i poprawne sporządzanie opisów katalogowych.

Twórcą największego katalogu centralnego zbiorów bibliotecznych w Wielkiej Brytanii jest spółka pod nazwą Birmingham Libraries Co-operative Mechanization Project — BLCMP. Inicjatorem projektu były

⁷ E. Hunter: *Computerized cataloguing...* s. 148-149.

⁸ *The British Library*. Thirteenth annual report 1985-1986. London 1986 s. 52.

3 biblioteki w Birmingham: biblioteka Aston University oraz University of Birmingham i Birmingham Public Libraries. Dołączyła później do nich biblioteka Birmingham Polytechnic. Projekt powstał w 1969 r., a system zaczął działać w l. 1972-1973. Obecnie należy do niego blisko 50 bibliotek brytyjskich, głównie naukowych i publicznych. Siedziba systemu zlokalizowana jest na terenie University of Birmingham, a działanie systemu zapewnia komputer IBM 4341 i własna sieć telekomunikacyjna. Podstawę działania BLCMP stanowią bazy danych udostępniane przez BLAISE-LINE, przede wszystkim UK MARC od 1950 r., LC MARC po 1974 r., AVMARC i HELPIS oraz zawartość bibliografii Whitakera. Korzysta się również z rejestrów CIP.

Głównym podsystemem BLCMP jest podsystem katalogowania, w którym gromadzi się dane o stanie posiadania bibliotek członkowskich i z którego zamawia się różne serwisy katalogowe (karty, katalogi drukowane, katalogi na mikrofilmach). Podstawę opisu dokumentu stanowią opisy bibliograficzne czerpane z bazy BLAISE-LINE, które poszczególne biblioteki uzupełniają swoimi siglami (dwuliterowe symbole) i indywidualnymi cechami bibliotecznymi danych dokumentów. Dla publikacji, których opisów nie znaleziono w BLAISE-LINE i rejestrach CIP, biblioteki członkowskie samodzielnie sporządzają opisy i wprowadzają je do pamięci maszyny w trybie online — EMMA. Obecnie BLCMP operuje bazą liczącą ok. 5 mln opisów, z czego ok. 2 mln stanowią pozycje występujące więcej niż w jednej bibliotece. Wpływ z EMMA wynosi ok. 140 000 pozycji rocznie. Indywidualne cechy biblioteczne dokumentów, odpowiednio powiązane z opisami bibliograficznymi, rejestruje się w osobnych podzbiorach, tworzonych zgodnie z lokalnymi formatami opisu dokumentów. Prowadzi się również retrospektywną konwersję zbiorów. Przeszukiwanie zbiorów możliwe jest wg takich cech dokumentów, jak: nazwa autora, tytuł, elementy adresu wydawniczego, nazwa serii, ISBN, numer BNB, numer LC, numer BLCMP oraz wg niektórych indywidualnych cech bibliotecznych dokumentów. W podsystemie katalogowania ulokowany jest również wykaz wzorcowych haseł osobowych i korporatywnych (Name Authority File) i odsyłaczy (Cross Reference Authority File).

Z podsystemem katalogowania bezpośrednio powiązany jest podsystem gromadzenia. Przy użyciu komendy CREATE ORDER każda biblioteka może przywołać na ekran terminala specjalny format zawierający wszystkie pola niezbędne do zarejestrowania informacji związanych z zamówieniem dokumentu i jego akwizycją. Są to m.in. takie pola, jak: skrócony opis zamawianego dokumentu, numer zamówienia, dostawca, data zamówienia, liczba zamówionych egzemplarzy, cena za jeden egzemplarz, data wpływu, dane z rachunku, numer akcesji itp. Opisy zamawianych dokumentów czerpane są najczęściej z podsystemu katalogowania (głównie z rejestru CIP i *British Books in Print*) lub — w razie braku opisu — wykonywane samodzielnie przez bibliotekarza. Przewidziano kilka typów formatów za-

mówień: pilne, zamówienie na przedpłaty, dary itp. Podsystem gromadzenia może kontrolować samodzielnie budżet biblioteki i dokonywać na żądanie dowolnych zestawień statystycznych. Sporządza on również listy zamówień nie zrealizowanych i upomnień. W BLCMP każda biblioteka prowadzi swój własny rejestr zamówień.

Trzecim podsystemem jest podsystem obiegu dokumentów o nazwie CIRCO służący rejestracji wypożyczeń i obsłudze czytelników w bibliotece. Poszczególne biblioteki członkowskie rejestrują swoich czytelników i dokonywane przez nich wypożyczenia, używając do tego celu pióra świetlnego i zakodowanych numerów książki i czytelników (kod kreskowy). Oprogramowanie CIRCO uwzględnia także takie procedury, jak rezerwacja dokumentów, sporządzanie list przetrzymywanych dokumentów i upomnień oraz umożliwia dokonywanie dowolnych zestawień statystycznych.

Podsystem obiegu dokumentów powiązany jest najczęściej bezpośrednio z zautomatyzowanym katalogiem lokalnym w danej bibliotece, dostępnym dla użytkowników (Online Public Access Catalogue — OPAC). Katalogi te odzwierciedlają stan posiadania danej biblioteki, niekiedy grupy bibliotek (np. głównej biblioteki uczelnianej i bibliotek zakładowych). Oprócz opisów dokumentów posiadanych przez daną bibliotekę katalogi te zawierają instrukcje wyszukiwawcze, których zadaniem jest pomoc czytelnikowi w samodzielnym dokonywaniu poszukiwań. Na ekranie terminala pojawiają się wyjaśnienia i możliwości wyboru na każdym etapie poszukiwania tak, że użytkownik jest niejako kierowany do właściwej odpowiedzi i nie potrzebuje pomocy ze strony bibliotekarza. Kierowane wyszukiwanie tego typu w systemach zautomatyzowanych nazywa się „menu driven searching”. W BLCMP tego rodzaju katalogi tworzy się poprzez przeładowanie opisów dokumentów z podsystemu katalogowania i często są to jedynie opisy skrócone, zaopatrzone w sygnatury, ponieważ ich zadaniem jest jedynie informowanie czytelników, czy dana pozycja jest w bibliotece, a jeśli tak, to gdzie się znajduje. Właśnie skrócone opisy dokumentów z tych katalogów stanowią bazę w podsystemach obiegu dokumentów w danej bibliotece.

Ostatnio wprowadzono w BLCMP kolejny podsystem, który zapewnia pełną obsługę wydawnictw ciągłych. Oprócz rejestracji tych wydawnictw istnieją tam procedury sprawdzania wpływu (check-in) i sporządzania upomnień (claiming). Sprawdzanie polega na automatycznej kontroli, czy do poszczególnych bibliotek członkowskich wpływają bieżące numery czasopism. Po stwierdzeniu braku system automatycznie uruchamia procedurę sporządzania listy brakujących numerów w celu przekazania jej wydawcom. Podsystem ten zapewnia też kontrolę budżetu, rejestrację informacji o oprawie itp.

Jak wynika z tego, co powiedziano, budowa systemu BLCMP ma charakter modułarny i każdy z podsystemów posiada osobny pakiet opro-

gramowania. Członkowie BLCMP mogą korzystać ze wszystkich podsystemów, z niektórych z nich bądź zakupić poszczególne podsystemy jako osobne moduły i zainstalować je w bibliotece (np. tylko CIRCO czy podsystem gromadzenia). BLCMP dostarcza specjalne terminale z odpowiednio dostosowaną klawiaturą, która uwzględnia procedury wszystkich podsystemów.

Struktura BLCMP przypomina nieco równie modułarną budowę największego zautomatyzowanego katalogu centralnego bibliotek amerykańskich OCLC (**O**nline **C**omputer **L**ibrary **C**enter — OCLC)⁹, na którym niewątpliwie BLCMP był wzorowany. Jednakże zestaw modułów w obu katalogach jest nieco inny: w BLCMP nie ma np. podsystemu wypożyczeń międzybibliotecznych, który jest jednym z głównych podsystemów w OCLC; w BLCMP wypożyczanie międzybiblioteczne odbywa się w sposób tradycyjny — nie pocztą elektroniczną. Ponadto wiele bibliotek brytyjskich chętnie korzysta z wersji mikrofiszowej katalogu centralnego BLCMP, a nie w trybie online. Z kolei w OCLC nie istnieje podsystem kontroli obiegu dokumentów, który — wobec dużej liczby bibliotek członkowskich — wymagałby zbyt wielkich obszarów pamięci maszyny i dużego obciążenia sieci komunikacyjnej. Mimo tych różnic założenia obu systemów są podobne. Nasuwa się zatem pytanie, dlaczego biblioteki brytyjskie nie przystąpiły do OCLC. Z informacji, jakie uzyskałam w BLCMP i europejskiej agencji OCLC zlokalizowanej właśnie w Birmingham wynika, że chodziło o względy prestiżowe: biblioteki brytyjskie nie chciały uzależnić się od systemu amerykańskiego, co m.in. wymagałoby przyjęcia przez nie formatu LC MARC jako formatu narodowego.

Jak wspomniano wyżej, w 1978 r. BLCMP przejął druk kart katalogowych na zlecenie Biblioteki Brytyjskiej. Tak więc system ten zarówno pełni funkcje katalogu centralnego, jak i zapewnia katalogowanie centralne dla wielu bibliotek Wielkiej Brytanii. Obecna nazwa systemu brzmi: BLCMP Library Services Ltd.

Oprócz BLCMP na terenie Wielkiej Brytanii powstały dwa inne systemy biblioteczne podobne do BLCMP.

Pierwszy z nich SWALCAP (**S**outh-**W**est **A**cademic **L**ibraries **C**ooperative **A**utomation **P**roject), obejmujący głównie biblioteki akademickie regionu południowo-zachodniego, powstał na Uniwersytecie w Bristolu jako instytucja niekomercyjna. Początkowo system ten finansowany był przez OSTI (the **O**ffice for **S**cientific and **T**echnical **I**nformation), znany później jako Departament Badań i Rozwoju Biblioteki Brytyjskiej (the **B**ritish **L**ibrary **R**esearch and **D**evelopment **D**epartment). Oprócz bibliotek uniwersyteckich i politechnicznych do systemu tego należą biblioteki specjalne (np. biblioteka radia BBC) oraz Biblioteka Szkoły Biblio-

⁹ M. Grabowska: *Zautomatyzowany katalog centralny bibliotek amerykańskich — OCLC*. „Zag. Inf. Nauk.” 1984 nr 2 s. 81-100; — *Wprowadzanie opisów dokumentów do zautomatyzowanego katalogu centralnego bibliotek amerykańskich — OCLC*. Tamże 1985 nr 2 s. 105-116.

tekoznawstwa w Walii (the College of Librarianship Wales). Obecnie członkami SWALCAP są 22 biblioteki. System zautomatyzowany działa od 1978 r., a od 1979 r. SWALCAP stał się instytucją niezależną finansowo.

System SWALCAP jest słabiej rozwinięty niż BLCMP, ponieważ posiada jedynie dwa moduły: podsystem katalogowania i podsystem kontroli obiegu dokumentów. W podsystemie katalogowania znajduje się baza danych licząca ok. 1 mln opisów w formacie MARC zaopatrzonych w sigła biblioteczne, stanowiąca katalog centralny bibliotek członkowskich i stale uzupełniana. Na tej podstawie biblioteki członkowskie mogą tworzyć zbiory opisów z indywidualnymi cechami bibliotecznymi i uzyskiwać opisy skrócone dokumentów do podsystemu kontroli obiegu dokumentów. Katalogi poszczególnych bibliotek mogą być również zamawiane w postaci mikrofizyjowej (COM) lub w postaci drukowanej. Większość opisów dokumentów wprowadzanych do podsystemu katalogowania SWALCAP uzyskuje na taśmach magnetycznych z BLCMP, którego jest członkiem. Jeżeli użytkownik nie znajdzie danej pozycji w SWALCAP, możliwe jest dokonanie poszukiwania w BLCMP w trybie offline. BLCMP wspomaga zatem SWALCAP, ale — choć istniały propozycje połączenia tych dwóch systemów — nie doszło do tego. SWALCAP dysponuje własną siecią telekomunikacyjną i terminalami specjalnie przystosowanymi do korzystania z tego systemu. Planuje się dalszą jego rozbudowę, np. stworzenie podsystemu gromadzenia. Jak dotąd moduły SWALCAP nie są samodzielne i nie można ich instalować jako samodzielnych pakietów oprogramowania. Drukuje się natomiast karty katalogowe dla bibliotek członkowskich. Istnieją też większe możliwości współpracy bibliotek członkowskich systemu między sobą niż w BLCMP¹⁰.

Drugim systemem jest SCOLCAP (SCOTTISH Libraries Cooperative Automation Project). Jest to system bibliotek szkockich, a jego główną siedzibą jest Biblioteka Narodowa Szkocji w Edynburgu. Projekt tego systemu powstał w 1973 r., działać zaczął w 1976 r. Początkowo finansowany był przez Departament Badań i Rozwoju Biblioteki Brytyjskiej, a potem przez Szkocki Departament Oświaty (the Scottish Education Department). Obecnie członkami systemu jest 21 bibliotek szkockich: narodowa, publiczne, akademickie i specjalne. Początkowo SCOLCAP był członkiem BLAISE-LOCAS, z którego korzystano w trybie wsadowym i w którym założono katalog centralny bibliotek szkockich SCOLCAT. Następnie katalog ten przeniesiono do lokalnego minikomputera; liczy on obecnie ok. 900 000 opisów zaopatrzonych w sigła biblioteczne. Na podstawie tej bazy założono inne moduły systemu: podsystem gromadzenia, wypożyczania międzybibliotecznego, katalogowania; udostępniono też różne serwisy biblioteczne. Nadal pozostawiono jednak połączenie

¹⁰ E. Hunter: *Computerized cataloguing...* s. 180-181. — J. E. Rowley: *Organizing knowledge. An introduction to information retrieval.* Gower 1987 s. 354-355.

telekomunikacyjne z BLAISE, skąd czerpie się opisy pozycji, których nie ma w SCOLCAT. SCOLCAT udostępnia swoim bibliotekom wiele różnych serwisów od kart centralnie drukowanych, katalogów na mikro-fiszach, taśm z opisami, aż po katalogi drukowane¹¹.

Na całkiem innych zasadach działa LASER (the London and South Eastern Library Region) — katalog centralny bibliotek Londynu i rejonu południowo-wschodniego Wielkiej Brytanii. Powstał on już w 1930 r., wtedy jako SERLS (the South-Eastern Regional Library System), a jego głównym zadaniem było ułatwienie wypożyczania międzybibliotecznego. Utworzono wówczas katalog centralny zbiorów bibliotek członkowskich, przede wszystkim publicznych, oraz zorganizowano specjalną służbę transportową w celu szybkiego dostarczania dokumentów zamówionych w ramach wypożyczania międzybibliotecznego. W 1970 r. przystąpiono do automatyzacji tego systemu. Stworzono sieć telekomunikacyjną, łączącą 61 bibliotek członkowskich z centralnie ulokowanym minikomputerem. Katalog wykazuje jedynie międzynarodowe znormalizowane numery książek (ISBN) i numery wydawnictw ciągłych *Brytyjskiej Bibliografii Narodowej* (BNB serial number) zaopatrzone w sigła biblioteczne. Dzięki temu przeszukiwanie katalogu jest bardzo szybkie. LASER dysponuje serwisem transportowym, który po ustaleniu, gdzie znajduje się zamówione wydawnictwo, dostarcza je w bardzo krótkim czasie do miejsca przeznaczenia. W katalogu znajduje się 1,23 mln pozycji rejestrujących łącznie 40 mln woluminów w bibliotekach członkowskich. LASER dysponuje także pełnymi opisami wykazywanych wydawnictw przejętymi z UK MARC, LC MARC i extra-MARC; opisy te są wykorzystywane przy drukowaniu kart katalogowych dla bibliotek członkowskich i wykonywaniu innych serwisów. Ponadto LASER wspólnie z BNB opracowuje retrospektywnie zbiory oraz udostępnia na mikrofilmach swój katalog centralny i katalogi poszczególnych bibliotek członkowskich. Od 1980 r. LASER udostępnia również swoją sieć telekomunikacyjną systemowi „viewdata” pod nazwą PRESTEL. System ten dostarcza pełnotekstowe informacje: bieżące wiadomości polityczne, informacje o pogodzie, rozkłady jazdy pociągów, rozkłady lotów samolotów komunikacyjnych itp. Tego rodzaju wiadomości są często bardzo przydatne użytkownikom bibliotek publicznych¹².

Jak wynika z powyższego przeglądu, na terenie Wielkiej Brytanii działa kilka różnych zautomatyzowanych katalogów centralnych o różnej strukturze i różnych zasadach działania. Proces zautomatyzowanego katalogowania centralnego wspomagany jest przez różne instytucje. Biblioteki wybierają system i formy usług tak, aby jak najlepiej zorganizować pracę biblioteki, uwzględniając przy tym potrzeby czytelników.

¹¹ E. Hunter: *Computerized cataloguing...* s. 182-183. — J. E. Rowley: *Organizing knowledge...* s. 355.

¹² E. Hunter: *Computerized cataloguing...* s. 181-182. — J. E. Rowley: *Organizing knowledge...* s. 353. — *London and South Eastern Library Region (LASER). List of members and annual report 1985-1986.* London 1986.

Oprócz omówionych katalogów centralnych tworzą się również inne, zwykle o niewielkim zasięgu lokalnym, działające na podstawie lokalnych sieci mikro- lub minikomputerowych.

W 1980 r. Biblioteka Brytyjska podjęła próby centralizacji tych wszystkich poczynań tworząc specjalną grupę roboczą, której zadaniem było scentralizowanie automatycznego katalogowania w Wielkiej Brytanii (Cooperative Automation Group). Jednakże te wysiłki okazały się nieskuteczne.

MARTA GRABOWSKA

AUTOMATED UNION CATALOGUES IN BRITISH LIBRARIES

In the last twenty years, thanks to automation, the meaning of terms like „union catalogue” and „union cataloguing” has greatly changed. Integrated systems of library data processing and joint catalogues have been formed to assist collecting, classifying and making the documents available. In Great Britain several such systems, differing in structure and functions, are in use. In the paper the following systems founded by the British Library have been outlined: BLAISE-LINE and LOCAS, BLCMP — union catalogue for all collections in Britain, SWALCAP — a system used by university libraries of the south-west region, SCALCAP — a system for Scotland, the union catalogue for London libraries, and finally LASER — union catalogue for libraries in the south-east.

Maszynopis wpłynął do Redakcji 30 listopada 1987

BARBARA SORDYŁOWA

ZARYS DZIAŁALNOŚCI BIBLIOTEKI PAN W WARSZAWIE I KIERUNKI JEJ ROZWOJU

1. WAŻNIEJSZE FAKTY Z PRZEBIEGU DZIAŁALNOŚCI BIBLIOTEKI

1952—1958

Uchwała Sekretariatu Naukowego PAN nr 121 z dnia 30 grudnia 1952 r. o powołaniu Biblioteki — bez skutku faktycznego; w l. 1953-1958 Biblioteka — Działem Zbiorów w ramach Ośrodka Bibliografii i Dokumentacji Naukowej PAN, powołanego uchwałą Sekretariatu Naukowego z dnia 21 lipca 1953 r.; tendencje uniwersalistyczne w polityce gromadzenia zbiorów (m.in. otrzymywanie egzemplarza obowiązkowego);

— decyzja o wyodrębnieniu Działu Zbiorów z OBiDN PAN (uchwała Sekretariatu Naukowego Prezydium PAN nr 49/57 z dnia 22.10.1957 r.), który staje się podstawą księgozbioru Biblioteki;

— powołanie Biblioteki jako jednostki samodzielnej organizacyjnie o charakterze pomocniczej placówki naukowej, specjalizującej się w naukoznawstwie (uchwała Sekretariatu Naukowego Prezydium PAN nr 5/58 z dnia 4 lutego 1958 r.), która rozpoczęła działalność z dniem 1.03.1958 r.; przeniesienie zbiorów w lipcu tego roku z Pałacu Staszica do Pałacu Kultury i Nauki (V i VI piętro);

— proveniencja zbiorów Biblioteki: przejęty księgozbiór Biblioteki Centralnej Towarzystwa Naukowego Warszawskiego (ok. 16 000 wol.), Pracowni Naukoznawczej TNW, zbiory zgromadzone w związku z I Kongresem Nauki Polskiej, bieżące nabytki;

— główne zadania Biblioteki określone w uchwale Sekretariatu Naukowego Prezydium PAN nr 5/58 z dnia 4 lutego 1958 r.: gromadzenie księgozbioru charakteryzującego rozwój nauki, jej osiągnięcia i stan, wykonywanie niektórych scentralizowanych funkcji bibliotecznych w stosunku do sieci bibliotek PAN (m.in. udzielanie pomocy metodycznej i instruktazu, kształcenie i doskonalenie kadr, prowadzenie katalogów centralnych), rozwijanie prac naukowych i dokumentacyjnych w zakresie bibliotekarstwa, bibliotekoznawstwa i nauki o książce;

1958-1963

- rysujące się nadal tendencje uniwersalistyczne w polityce gromadzenia zbiorów utrudniają krystalizowanie się naukowca z profilu Biblioteki;
- nadanie Bibliotece statutu na podstawie uchwały Sekretariatu Naukowego PAN z dnia 17.09.1963 r., który określił dalszy kierunek rozwoju Biblioteki jako placówki specjalizującej się w naukowca z profilu oraz prowadzeniu prac bibliograficznych i dokumentacyjnych z tego zakresu;
- zapoczątkowanie centralnego katalogu zagranicznych wydawnictw ciągłych znajdujących się w bibliotekach PAN (1962);

1964—1967

- reorganizacja Biblioteki, polegająca głównie na selekcji księgozbioru i usunięciu z niego ponad 113 000 wol. druków nieprofilowych, które przekazano Ośrodkowi Rozpowszechniania Wydawnictw Naukowych PAN oraz częściowo innym bibliotekom; zainicjowanie prac bibliograficznych z zakresu naukowca z profilu;

1968

- podjęcie prac nad wydawnictwem informacyjnym, obejmującym polskie towarzystwa naukowe i upowszechniające naukę działające obecnie i w przeszłości, które jest realizowane w postaci publikacji pt. *Słownik polskich towarzystw naukowych*, zaplanowanej na cztery tomy;

1969-1970

- poszerzenie specjalizacji Biblioteki na zagadnienia prognostyki, prognozowania, studiów nad przyszłością — w związku z utworzeniem w 1969 r. przy Prezydium PAN Komitetu Badań i Prognoz „Polska 2000” i potrzebami środowiska akademijnego, zajmującego się tymi problemami; rozszerzenie profilu gromadzenia oraz podjęcie prac dokumentacyjno-bibliograficznych z tego zakresu;

1971

- zarządzenie nr 49/71 sekretarza naukowego PAN z dnia 16 grudnia 1971 r. w sprawie organizacji i działania sieci bibliotek naukowych Polskiej Akademii Nauk ustanawia w Akademii jednolitą sieć bibliotek naukowych, którą tworzą:

- a) biblioteki samodzielne (w Gdańsku, Kórniku k. Poznania, Krakowie, Warszawie i Wrocławiu),
- b) biblioteki placówek naukowych,
- c) biblioteki stacji naukowych PAN za granicą,

d) biblioteki towarzystw naukowych dotowanych przez PAN.

Biblioteka PAN w Warszawie — analogicznie jak pozostałe biblioteki samodzielne — otrzymuje zadanie sprawowania instruktażu metodycznego i nadzoru merytorycznego nad działalnością bibliotek placówek PAN, znajdujących się na tym samym terenie co biblioteka samodzielna; nadzór nad bibliotekami Akademii sprawuje sekretarz naukowy PAN przez Biuro Wydawnictw i Bibliotek PAN;

1972-1975

— od 1972 r. prowadzone są w Bibliotece prace nad nowymi przepisami katalogowania książek, dostosowanymi do norm międzynarodowych;
— od 1972 r. Biblioteka staje się współwydawcą — obok Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich — kwartalnika *Przegląd Biblioteczny*, który dzięki staraniom ówczesnej dyrekcji zostaje włączony do planu periodyków Polskiej Akademii Nauk i uzyskuje dzięki temu stabilność wydawniczą;
— nadanie Bibliotece nowego statutu, zatwierdzonego dnia 18.12.1975 r. przez I zastępcę sekretarza naukowego PAN. W statucie określono charakter Biblioteki jako „jednostki pomocniczej o charakterze naukowym” oraz ujęto ukształtowane do tej pory kierunki jej działalności;

1976-1978

— zintensyfikowanie współpracy naukowej z zagranicą, m.in. przez podpisanie porozumienia z bibliotekami Akademii Nauk ZSRR o wzajemnej współpracy na l. 1977-1980; plan współpracy — dwukrotnie przedłużany — obowiązuje do 1990 r., obejmując prace naukowe w dziedzinie bibliotekoznawstwa, naukoznawstwa, informacji naukowej, działalność biblioteczną i informacyjną, wymianę specjalistów i publikacji, organizację wspólnych spotkań roboczych;
— 1977-1978 — przeprowadzenie w Bibliotece analizy systemowej jej działalności w celu przygotowania się do zmian organizacyjnych, związanych z planowaną automatyzacją procesów biblioteczno-informacyjnych i zbiorów informacji pochodnej;
— 1978 r. — przejęcie przez Bibliotekę księgozbioru b. Zakładu Prakseologii PAN (decyzja I zastępcy sekretarza naukowego) w celu zapewnienia odpowiednich warunków funkcjonowania tego cennego zbioru; równocześnie poszerzenie zainteresowania Biblioteki o zagadnienia prakseologii i nauk o organizacji i zarządzaniu;

1979

— wprowadzenie nowej struktury organizacyjnej Biblioteki, zatwierdzonej przez I zastępcę sekretarza naukowego PAN pismem BWB-IV-960/2/79 z dnia 31.01.1979 r., która nadal obowiązuje:

1. Dział Gromadzenia i Opracowywania Wydawnictw Zwartych
  2. Dział Wydawnictw Ciągłych
  3. Dział Informacji i Klasyfikacji Zbiorów
  4. Dział Udostępniania Zbiorów i Magazynów
  5. Samodzielne Stanowisko ds. Sieci Bibliotek PAN
  6. Samodzielne Stanowisko ds. Przepisów Katalogowania
  7. Samodzielne Stanowisko ds. Modernizacji i Automatyzacji Biblioteki
  8. Pracownia Słownika Polskich Towarzystw Naukowych
  9. Sekretariat — Kancelaria
- W Bibliotece mieści się też redakcja *Przeglądu Bibliotecznego*;

1980

— podjęcie prac nad usprawnieniem katalogów Biblioteki, powołanie zespołu roboczego ds. modernizacji katalogów i opracowanie planu prac; zajęcie się w pierwszej kolejności katalogami rzeczowymi: systematycznym, obejmującym prawie całość zbiorów, i przedmiotowym naukoznawstwa; postanowienie o opracowaniu nowych schematów dziedzinowych oraz indeksu przedmiotowego do katalogu systematycznego; decyzja o scaleniu odrębnych katalogów księgozbioru b. Zakładu Prakseologii z katalogami Biblioteki;

— poszerzenie zadań Biblioteki na gromadzenie i opracowywanie rezerwy wieczystej wydawnictw PAN (w 3-ch egzemplarzach) oraz przejęcie obiektu Archiwum Rezerwy Wieczystej w Tyborach-Kamiance w woj. łomżyńskim (decyzja sekretarza naukowego PAN nr 7/80 z dnia 22.02. 1980 r.), pełniącego również funkcję biblioteki składowej dla mniej użytkowanych zbiorów Biblioteki;

1981

— powołanie Biblioteki na bibliotekę współpracującą z I Centralną Biblioteką Nauk Społecznych (Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie) w zakresie naukoznawstwa i prognostyki — w związku z przystąpieniem do realizacji planu specjalizacji zbiorów materiałów bibliotecznych na podstawie Zarządzenia nr 1 ministrów: kultury i sztuki; nauki, szkolnictwa wyższego i techniki oraz sekretarza naukowego PAN z dn. 26 kwietnia 1979 r. w sprawie ustalenia zasad i planu specjalizacji zbiorów materiałów bibliotecznych oraz wyznaczenia bibliotek centralnych i określenia ich zadań;

— udział w opracowaniu międzynarodowego „Informatora o bibliotekach i ośrodkach informacji akademii nauk krajów socjalistycznych” w języku rosyjskim i angielskim, do którego Biblioteka zebrała i przekazała dane z całej sieci bibliotecznej PAN;

1982-1983

- nawiązanie współpracy z redakcją międzynarodowej bibliografii futurologicznej pt. *Bibliographie Prospective*, wydawanej w Paryżu przez towarzystwo Futuribles, której Biblioteka dostarcza analizy piśmiennictwa futurologicznego z Polski i innych krajów słowiańskich, otrzymując w zamian samo wydawnictwo;
- zacieśnienie współpracy z I Centralną Biblioteką Nauk Społecznych; członkowie dyrekcji Biblioteki w składzie prezydium Międzybibliotecznej Komisji Koordynacyjnej Bibliotek Nauk Społecznych (powołanej w 1983 r.);
- podjęcie przez kierownictwo Akademii ważkiej decyzji o potrzebie kontynuowania centralnego katalogu zagranicznych wydawnictw ciągłych sieci bibliotek Polskiej Akademii Nauk i towarzystw naukowych, dzięki czemu Biblioteka otrzymuje dodatkowe środki w bezosobowym funduszu płac na aktualizację katalogu;
- przeprowadzenie wyceny całego zbioru czasopism z jednoczesnym uzupełnieniem kartoteki topograficznej; uzgodnienie wartości zbioru czasopism z Działem Finansowo-Księgowym w Zarządzie Administracyjnym Placówek PAN (praca wykonana w związku z zaleceniami pokontrolnymi Samodzielnego Oddziału Inspekcji w PAN);
- trudności i ograniczenia wynikające ze stanu wojennego (13.12.1981-22.7.1983 — okresowy brak łączności telefonicznej i teleksowej; zakaz korzystania z kserografu, jednorazowe zmniejszenie objętości *Przeglądu Bibliotecznego*);

1983-1984

- przeprowadzenie w Bibliotece skontrum zbioru wydawnictw zwartych; uporządkowanie i zmodernizowanie dokumentacji w zakresie ewidencji zbiorów;
- od 1983 r. narastanie trudności personalnych; odpływ wykwalifikowanych pracowników do innych sieci, głównie bibliotek szkolnych;
- w 1984 r. przejście Biblioteki na nowe zasady opisywania książek zawarte w normie PN-82/N-01152.01 *Opis bibliograficzny. Książki oraz w Przepisach katalogowania książek. Cz. 1. Opis bibliograficzny*;
- pogłębiające się trudności z dopływem czasopism zagranicznych z II obszaru płatniczego (strefa dolarowa) w związku z brakiem środków płatniczych i nieterminowym przekazywaniem opłat za prenumeratę dostawcom zagranicznym;

1985

- z końcem 1985 r. wprowadzenie w Akademii nowej siatki płac na podstawie *Uchwały nr 158 Rady Ministrów z dnia 14.10.1985 r. w sprawie określenia wysokości stawek wynagrodzenia zasadniczego oraz wy-*

sokości, rodzajów i zasad przyznawania dodatków do wynagrodzenia pracowników upowszechniania kultury (Mon. Pol. 1985 nr 36 poz. 240); zrównanie uposażeń bibliotekarzy i dokumentalistów dyplomowanych zatrudnionych w PAN z uposażeniem tej samej grupy pracowników w szkolnictwie wyższym; przyznanie pracownikom służby bibliotecznej prawa do premii — w wysokości 10⁰/o funduszu płac (dwukrotna zmiana tabeli płac: w 1986 i 1987 r., w 1987 r. przyznanie pracownikom służby bibliotecznej prawa do podwyższonej premii — do 20⁰/o funduszu płac); — Biblioteka organizatorem IV Międzynarodowego sympozjum bibliotek akademii nauk krajów socjalistycznych w Jabłonie w dn. 30.09.-5.10. 1985 r. nt.: „Badanie informacyjnych potrzeb uczonych i specjalistów akademii nauk krajów socjalistycznych”; 36 uczestników sympozjum, w tym 14 osób z zagranicy; ogłoszono 23 referaty;

— zorganizowanie na wniosek Rady Naukowej Biblioteki w dniu 24.10. 1985 r. narady nt. „Biblioteki sieci PAN jako warsztaty pracy naukowej. Potrzeby i możliwości” — w celu przeanalizowania aktualnej sytuacji w bibliotekach sieci PAN; wnioski z narady przekazano Komitetowi Organizacyjnemu III Kongresu Nauki Polskiej; naradzie przewodniczył Czesław Madajczyk, członek PAN i przewodniczący Rady Naukowej Biblioteki; uczestniczyło w naradzie 70 osób;

1986

— nasilanie się trudności personalnych; fluktuacja kadr na skutek małej konkurencyjności płac bibliotekarskich mimo wprowadzanych co roku podwyżek płac;

— nierytmiczny dopływ czasopism prenumerowanych ze strefy dolarowej powoduje przerwanie ciągłości gromadzenia ważnych periodyków;

— powołanie Rady Redakcyjnej dla tomu 2 *Słownika polskich towarzystw naukowych* obejmującego towarzystwa o zamkniętej historii — pod przewodnictwem prof. Cz. Madajczyka;

— przeprowadzenie melioracji zbioru dokumentów życia społecznego;

— podjęcie prac nad dokładniejszym rozpoznaniem i opracowaniem kolekcji TNW w celu przeprowadzenia skontrum, a także uzupełnienia katalogu i inwentarza;

1987

— oddanie do druku części 1 tomu 2 *Słownika polskich towarzystw naukowych*, obejmującej 200 towarzystw naukowych i upowszechniających naukę, działających w przeszłości na ziemiach historycznie polskich;

— przeprowadzenie przez Dział Informacji i Klasyfikacji Zbiorów analizy stanu zaopatrzenia bibliotek PAN w zagraniczne czasopisma na podstawie centralnego katalogu;

— rozpoczęcie przygotowań do automatyzacji centralnego katalogu zagranicznych wydawnictw ciągłych bibliotek sieci PAN i towarzystw naukowych;

- na wniosek związków zawodowych w PAN oraz na podstawie decyzji zastępcy sekretarza naukowego przejęcie przez Bibliotekę księgozbioru beletrystycznego związkowego jako depozytu — na okres do 1990 r.; przeprowadzenie skontrum tego księgozbioru w celu ponownego jego udostępnienia;
- pewna poprawa w dopływie czasopism prenumerowanych z II obszaru płatniczego.

Przewodniczący Rady Naukowej

- prof. dr Bogdan Suchodolski, członek rzecz. PAN — w kadencjach: 1963-1965, 1970-1972, 1972-1974,
 prof. dr Helena Więckowska — w kadencji 1967-1969,
 prof. dr Czesław Madajczyk, członek koresp. PAN — w kadencjach: 1975-1977, 1978-1980, 1981-1983, 1984-1986, 1987-1989.

Dyrektorzy Biblioteki

doc. dr Stanisław Pazyra	— 8.05.1958-6.05.1963
dr Zenon Kmieciak	— 7.05.1963-28.02.1966
prof. dr hab. Maria Dembowska	— 1.03.1966-31.08.1975
dr Leon Łoś	— 1.09.1975-30.04.1981
doc. dr hab. Barbara Sordylowa	— 1.05.1981-

Stan zbiorów na 31.12.1987 r.

- 121 049 wol. wydawnictw zwartych
- 82 449 wol. wydawnictw ciągłych
- 2 739 jedn. zbiorów specjalnych

Nadzór nad działalnością Biblioteki sprawowali:

- w l. 1958-1975 — sekretarz naukowy PAN za pośrednictwem Biura Wydawnictw i Bibliotek PAN;
- w l. 1976—1983 — sekretarz Wydziału I Nauk Społecznych poprzez Biuro Wydawnictw i Bibliotek PAN;
- w l. 1984-1987 — zastępca sekretarza naukowego PAN poprzez Biuro Wydawnictw i Bibliotek PAN;
- od 1.01.1988 — biblioteki samodzielne PAN nadzorowane są bezpośrednio przez sekretarza Wydziału I Nauk Społecznych na podstawie decyzji sekretarza naukowego PAN nr 80/87 z dnia 31.12.1987 r. w sprawie podziału zadań pomiędzy sekretarzem naukowym PAN a zastępcami sekretarza naukowego oraz przekazania niektórych uprawnień sekretarza naukowego sekretarzom wydziałów i dyrektorowi generalnemu PAN.

2. AKTUALNE PROBLEMY FUNKCJONOWANIA BIBLIOTEKI

Niezależnie od zmieniającej się podległości w stosunku do władz nadrzędnych w Polskiej Akademii Nauk Biblioteka wykonuje i będzie wy-

konywała swoje zadania podstawowe, do których została powołana i które zawarte są w jej statucie. Do zadań tych — obok działalności podstawowej, obejmującej gromadzenie, opracowywanie, przechowywanie, udostępnianie zbiorów oraz informowanie o swoich zasobach — należy współpraca z bibliotekami placówek naukowych PAN oraz towarzystw naukowych dotowanych przez PAN, pozostających w zasięgu terenowego działania warszawskiej sieci bibliotecznej. To ostatnie zadanie zostało powierzone Bibliotece PAN w Warszawie na podstawie Zarządzenia nr 49/71 sekretarza naukowego z dnia 16 grudnia 1971 r. — w analogicznym zakresie jak pozostałym bibliotekom samodzielnym Akademii w Gdańsku, Kórniku, Krakowie i Wrocławiu. W sytuacji pewnego zachwiania struktur organizacyjnych w związku z przekazywaniem uprawnień do podejmowania decyzji na niższe szczeble zarządzania współdziałanie bibliotek, realizowane w ramach danego środowiska terenowego, może przynieść konkretne korzyści, w szczególności jeśli chodzi o politykę gromadzenia zbiorów, np. trudno dostępnych czasopism zagranicznych, udostępniania, udzielania informacji naukowych i w ogóle prowadzenia działalności informacyjnej.

Biblioteka rozwijała się w czasie 30 lat swojego funkcjonowania jako placówka samodzielna w sposób dosyć dynamiczny i w zgodzie z potrzebami środowiska akademijnego, na które reagowała na ogół trafnie i szybko. Ukształtowała się ostatecznie jako biblioteka specjalna o określonym profilu zbiorów. Naukoznawczo-prognostyczno-prakseologiczny charakter zbiorów Biblioteki będzie utrzymany — z pewną wszakże tendencją w kierunku szerszego uwzględniania zagadnień ogólnohumanistycznych i interdyscyplinarnych ze względu na występujące powiązania pomiędzy dyscyplinami humanistycznymi. Tradycyjnie Biblioteka gromadzi też piśmiennictwo z nauk bibliologicznych i nauk o informacji oraz wydawnictwa informacyjne z różnych dziedzin wiedzy. Specjalizacja Biblioteki w zakresie naukoznawstwa i prognostyki została uwzględniona w planie specjalizacji zbiorów materiałów bibliotecznych; Biblioteka współpracuje na tym polu z I Centralną Biblioteką Nauk Społecznych, której funkcję pełni od 1979 r. Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie.

Biblioteka będzie też kontynuować dotychczasową działalność dokumentacyjną i informacyjną w tych dyscyplinach, które są przedmiotem jej specjalizacji. Działalność ta przejawia się głównie w opracowywaniu wydawnictw informacyjnych, a także prowadzeniu odpowiednich kartotek tematycznych. Nadal będzie realizowana *Polska Bibliografia Naukoznawstwa i Technoznawstwa*, *Bieżąca Bibliografia Historii Nauki i Techniki*, *Wykaz Nabytków z Zakresu Naukoznawstwa, Technoznawstwa i Historii Nauki*, *Prognostyka. Nowe Publikacje*, *Bibliografia Prac Prognostycznych* (...) obejmująca kilkuletnie odcinki czasowe, a także przygotowywana od kilku lat bibliografia prakseologiczna. Będą kontynuowa-

ne centralne katalogi dziedzinowe: piśmiennictwa naukoznawczego i prognostycznego. Szczególną rolę odgrywa centralny katalog zagranicznych wydawnictw ciągłych bibliotek sieci PAN i towarzystw naukowych, prowadzony od ponad 25 lat. Katalog ten jest przedmiotem zainteresowania ze strony kierownictwa Akademii, a także troski ze strony Biblioteki, która podejmuje działania, zmierzające do przekształcenia go w zbiór informacji bezpośrednio dostępnych dla użytkowników w systemie łączności komputerowej.

Biblioteka zamierza rozwijać dotychczasowe kierunki prac badawczych, w szczególności w zakresie naukoznawstwa i historii nauki, bibliotekarstwa i informacji naukowej. Kontynuowane będą prace nad *Słownikiem polskich towarzystw naukowych*, przepisami katalogowania książek, problemami współczesnego bibliotekarstwa i informacji naukowej.

Biblioteka uczestniczy też aktywnie w działalności dydaktyczno-szkoleniowej na rzecz środowiska bibliotekarskiego oraz studentów bibliotekoznawstwa i informacji naukowej.

W ostatnich latach nasiliła się współpraca z zagranicznymi partnerami, w szczególności bibliotekami i ośrodkami informacji krajów socjalistycznych. Biblioteka bierze czynny udział w organizowanych co dwa lata międzynarodowych sympozjach naukowych tej grupy bibliotek i roboczych spotkaniach dyrektorów bibliotek. Niezależnie od tego rozwijane są kontakty dwustronne, wśród których wymienić trzeba przede wszystkim współpracę z Biblioteką Akademii Nauk ZSRR w Leningradzie przy pozyskiwaniu materiałów do *Słownika polskich towarzystw naukowych* oraz bibliotekami wileńskimi, w szczególności z Centralną Biblioteką Litewskiej Akademii Nauk, z którą planuje się podpisanie dwustronnej umowy o współpracy.

Najważniejszą sprawą i zadaniem jest jednak doskonalenie własnego warsztatu informacyjnego. Mamy tu na myśli modernizację katalogów Biblioteki, zwłaszcza rzeczowych, które powinny być sprawnym narzędziem wieloaspektowej informacji. Szykują się również zmiany w katalogach alfabetycznych w związku z przygotowywanymi nowymi zasadami szeregowania opisów katalogowych. Prowadzone będą prace przygotowawcze do automatyzacji ogólnie dostępnych katalogów Biblioteki. Potrzebne jest nowe urządzenie do kopiowania dokumentów, czytniki do mikrofilmów, mikrokomputer ułatwiający zarządzanie Biblioteką. Nieodzowna jest ściślejsza współpraca pomiędzy bibliotekami samodzielnymi, a także bibliotekami placówek naukowych Akademii. Należałoby powrócić do koncepcji utworzenia komisji bibliotek i informacji naukowej w ramach PAN, która mogłaby skuteczniej integrować te placówki i stworzyć platformę wymiany poglądów, dotyczących spraw bibliotek i informacji naukowej. Komisja taka jest szczególnie potrzebna obecnie, gdy w związku z przekazywaniem uprawnień do niższych szczebli zarządzania sekretarz naukowy zrzekł się nadzoru nad siecią bibliotek PAN.

Następują zmiany w życiu gospodarczym i społecznym; wynikiem ich są przewartościowania w zakresie rozmaitych sfer działalności, w tym także działalności w dziedzinie kultury, nauki, upowszechniania. Biblioteki, aby utrzymać się na powierzchni życia, muszą być autentycznie potrzebne w środowisku swoich odbiorców i użytkowników. Biblioteka PAN w Warszawie będzie dążyła do tego, aby przez sprawną organizację warsztatu bibliotecznego i informacyjnego, a także przez rozwijanie nowych form komunikowania i upowszechniania informacji, np. faktograficznej w dziedzinach będących przedmiotem jej specjalizacji, spełnić oczekiwania środowiska naukowego i innych użytkowników.

Wybrane zakresy działalności Biblioteki prezentujemy w odrębnych artykułach, opracowanych przez moich Współpracowników. Wybraliśmy do bliższego omówienia te zagadnienia, które najlepiej oddają specyfikę Biblioteki jako placówki informacyjnej, wspomagającej i upowszechniającej naukę. Wykaz wydawnictw Biblioteki za okres 30 lat kończy ten blok tematyczny.

Warszawa, 26 stycznia 1988 r.

WYKORZYSTANA LITERATURA

I. Źródła:

1. Decyzje i zarządzenia władz Polskiej Akademii Nauk.
2. Sprawozdania roczne z działalności Biblioteki PAN w Warszawie (maszynopisy powielane) od 1961 r. — Poczynając od 1976 r. sprawozdania z działalności Biblioteki w skróconej postaci publikowane są w *Przeglądzie Bibliotecznym*.
3. Statuty Biblioteki PAN w Warszawie z dn. 17.09.1963 r. i z dn. 18.12.1975 r.
4. Analiza systemowa Biblioteki PAN w Warszawie. Oprac. zespołowe. Koordynacja prac: Barbara Sordyłowa. (Maszyn. powiel.) Warszawa 1978, 64 s.

II. Opracowania

1. Maria Dembowska: *Biblioteka PAN w Warszawie*. „*Nauka Pol.*” 1969 nr 2 s. 85-97.
2. Maria Dembowska: *Biblioteka Polskiej Akademii Nauk w Warszawie*. Próba realizacji modelu biblioteki specjalnej jako ośrodka informacji naukowej. „*Rocz. Bibl.*” 1971 z. 1/2 s. 173-196.
3. Czesław Gutry: *Naukoznawcza Biblioteka Polskiej Akademii Nauk w Warszawie*. „*Prz. Inf. o Naukozn.*” 1965 nr 3/4 s. 1-6.
4. Leon Łoś: *Biblioteka Polskiej Akademii Nauk w Warszawie w 25-lecie istnienia Akademii*. „*Nauka Pol.*” 1978 nr 1/2 s. 87-105; — Toż. „*Prz. Bibl.*” 1978 z. 1 s. 25-42.
5. Jadwiga Majewska-Tronowicz: *Biblioteka Polskiej Akademii Nauk w Warszawie*. Informator. Warszawa 1980.

Maszynopis wpłynął do Redakcji 28 stycznia 1988

HALINA KOZICKA-BOGUNIEWSKA

WYDAWNICTWA INFORMACYJNE BIBLIOTEKI PAN
W WARSZAWIE

Biblioteka PAN w Warszawie będąc — zgodnie z postanowieniami jej statutu — biblioteką specjalizującą się w zakresie szeroko rozumianego naukoznawstwa i prognostyki stworzyła i rozbudowała w okresie trzydziestoletniej działalności zróżnicowany system informacji naukowej.

Spośród licznych jej zadań jako biblioteki specjalnej szczególną uwagę zwracano na rozwój służby informacyjnej i prac bibliograficzno-dokumentacyjnych. Znalazło to swój wyraz w działalności wydawniczej, która prowadzona jest w dwu kierunkach: 1) dokumentacja własnych zbiorów bibliotecznych i 2) wydawanie bibliografii bieżących i retrospektywnych z zakresu naukoznawstwa i prognozowania.

1. Dokumentacja zbiorów bibliotecznych

Na pierwszym miejscu postawić należy *Wykaz Nabytków z Zakresu Naukoznawstwa, Technoznawstwa i Historii Nauki* [9]*. Pierwsze numery *Wykazu* ukazały się w 1967 r. pt. *Wykaz Nabytków z Zakresu Naukoznawstwa* i obejmowały zbiory 6 bibliotek. Obecnie *Wykaz* rejestruje nabytki 9 warszawskich bibliotek o pokrewnej specjalizacji. Oprócz Biblioteki PAN należą do nich: Instytut Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN; Instytut Filozofii i Socjologii PAN; Archiwum PAN; Ośrodek Informacji Naukowej PAN; Instytut Polityki Naukowej, Postępu Technicznego i Szkolnictwa Wyższego; Instytut Nauk Ekonomiczno-Społecznych Politechniki Warszawskiej; Instytut Informacji Naukowej i Ekonomicznej od 1968 r. oraz Biblioteka Muzeum Techniki od 1974 r. W latach 1968-1969 *Wykaz* rejestrował również nabytki naukoznawcze Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego. Publikacja ukazuje się jako kwartalnik, zawierający informacje o nowych nabytkach wymienionych bibliotek. Uwzględnia przede wszystkim druki zwarte polskie i obce, a począwszy od 1972 r. zamieszcza również informacje o nowych tytułach czasopism, które wpłynęły do Biblioteki PAN i bibliotek współpracujących. W 1975 r. informator rozszerza zakres tematyczny i zmienia tytuł na *Wykaz Nabytków z Zakresu Naukoznawstwa i Historii Nauki*.

Przy rejestracji materiału stosuje się skrócony opis, uwzględniając sigla bibliotek posiadających opisywane druki. *Wykaz* ukazuje się w układzie systematycznym i obejmuje 4 główne działy: I. Filozofia, metodologia, socjologia, psychologia nauki; II. Organizacja nauki. Polityka naukowa; III. Historia nauki i techniki; IV. Wydawnictwa informacyjne. Indeks alfabetyczny drukowany jest w każdym ostatnim numerze w roku.

W 1986 r. zgodnie z dezyderatami czytelników i postulatami człon-

* Liczby w nawiasach odsyłają do nru pozycji w *Wykazie wydawnictw Biblioteki Polskiej Akademii Nauk w Warszawie*.

ków Rady Naukowej, Biblioteka dokonała zmian w *Wykazie*. Przyjęto zasadę, że pierwszy zeszyt każdego roku będzie zawierał spis czasopism zagranicznych gromadzonych w Bibliotece PAN w Warszawie i bibliotekach z nią współpracujących. Spis ten ma rejestrować zasoby z dwóch ostatnich lat; zeszyt 1/1986 objął wyjątkowo okres 1980-1985 w celu wykazania stanu zaopatrzenia bibliotek w szczególnie trudnym okresie. Jednocześnie ustalono, że w z. 2-4 będą dodatkowo podawane spisy ważniejszych nabytków zagranicznych Biblioteki z dziedzin nie uwzględnionych w tytule *Wykazu*. Od zeszytu 1/1986 zmieniony został tytuł publikacji na tytuł obecny.

Pragnąc udostępnić czytelnikom zainteresowanym problematyką naukoznawczą informacje o zbiorach Biblioteki PAN, rozpoczęto w 1966 r. publikowanie serii informatorów pod wspólnym tytułem *Dokumentacja Zbiorów Własnych*.

W serii tej dotychczas ukazały się: *Encyklopedie i leksykony specjalistyczne w zbiorach Biblioteki PAN w Warszawie* (1969) [13], *Dzieła biograficzne w zbiorach Biblioteki PAN w Warszawie. Cz. 1: Uczni polscy* (1974) [23] oraz 2 pozycje dotyczące naukoznawczej książki radiologicznej w zbiorach Biblioteki (1967 i 1978) [5, 26].

Od 1967 r. w tej samej serii ukazuje się też wydawnictwo ciągłe pt. *Wykaz Bieżących Czasopism i Wydawnictw Zbiorowych Zagranicznych, które wpłynęły do Biblioteki w roku* [8]. Wychodzi ono co 2 lata. Co drugi rok opracowywany jest suplement obejmujący zmiany w stosunku do *Wykazu* za rok ubiegły. Łącznie ukazało się 10 zeszytów *Wykazu* oraz 8 zeszytów suplementów.

Wykaz rejestruje tytuły czasopism zagranicznych z zakresu szeroko pojętego naukoznawstwa, podstawowe czasopisma z różnych dziedzin wiedzy oraz periodyczne bibliografie i przeglądy dokumentacyjne. Zawiera również informacje o czasopismach, które przestały się ukazywać lub których się już nie gromadzi. Każdy zeszyt uzupełniony jest indeksem systematycznym obejmującym podstawowe działy: 1. Czasopisma naukowe, 2. Bibliografie bieżące i przeglądy dokumentacyjne, 3. Wydawnictwa informacyjne.

2. Bibliografie

Wśród wydawnictw bibliograficznych Biblioteki PAN w Warszawie najistotniejszą pozycją jest *Polska Bibliografia Naukoznawstwa i Technoznawstwa* [3]. Jej zadaniem jest dostarczenie możliwie pełnej informacji o krajowych publikacjach w tej dziedzinie. Uwzględnia ona wydawnictwa zwarte, rozprawy i artykuły z wydawnictw zbiorowych i czasopism oraz fragmenty dzieł. Ma układ systematyczny i zaopatrzona jest w indeksy.

Pierwszy tom bibliografii ukazał się w 1966 r. pt. *Polska Bibliografia Naukoznawstwa i Ruchu Naukowego*. Rejestrował on polskie piśmiennictwo naukoznawcze wydane w 1963 r. Tom 2 zawierał dokumenty

z 1964 r. i ukazał się w 1968 r. Materiał zawarty w pierwszych dwu tomach uwzględniał nie tylko prace naukowo-badawcze, lecz również publikacje o charakterze opisowym, faktograficznym dotyczące organizacji i działalności placówek naukowych wszelkich typów, a także zjazdów i konferencji naukowych. Znalazły się w nich również prace dotyczące popularyzacji nauki, artykuły publicystyczne, a także literatura piękna o nauce i uczonech.

Zebrany w tych tomach materiał podzielony jest na 4 podstawowe grupy zagadnień: A. Teoria i filozofia nauki. B. Organizacja nauki. Działalność naukowa. C. Historia nauki i techniki. D. Biografika. Oba tomy zostały zaopatrzone w indeks alfabetyczny autorów oraz osób i instytucji występujących w tytułach, a ponadto w wykaz czasopism i wydawnictw ciągłych wykorzystywanych w bibliografii oraz wykaz skrótów stosowanych w opisach bibliograficznych.

Tomy 3 i 4 obejmujące materiał za okres 1965-1967 i 1968-1970 ukazały się w 1973 r. pod zmienionym tytułem *Polska Bibliografia Naukoznawstwa*. W tomie 3 przyjęto ostrzejsze kryteria selekcji materiału. Polegała ona na pominięciu niektórych periodyków, dzienników i tygodników. Wyjątkowo tylko uwzględniono cykle artykułów dotyczących nauki. Wprowadzono również częściowo odmienny od poprzedniego układ. Wyróżniono trzy główne działy, a mianowicie: I. Teoria nauki, II. Historia nauki, III. Organizacja nauki, polityka naukowa, ekonomika nauki. Jako dział wstępny „O” wydzielono ogólne zagadnienia naukoznawstwa. W obrębie głównych działów zastosowano poddziały. W poszczególnych działach pozycje uszeregowane są wg kryteriów rzeczowych lub chronologicznych. Układ alfabetyczny zastosowano tylko w przypadkach, gdy nie można było przyjąć innej zasady szeregowania. Nowością było też uzupełnienie bibliografii indeksem przedmiotowym.

Tom 5 ukazał się w 1975 r. i zawierał materiał za l. 1971-1973. Różni się on zasadniczo od tomów poprzednich zmienionym zakresem tematycznym. Pomija dokumenty dotyczące historii nauki, gdyż informacje o nich stanowiły dział najobszerniejszy w tomach wcześniejszych. Poczynając od 1971 r. historia nauki i techniki ma swoją własną bibliografię bieżącą, o której będzie mowa dalej. Z uwagi na fakt, że nauka w coraz większym stopniu wiąże się z techniką i obie te sfery działalności warunkują się nawzajem, poczynając od tomu 5 zaczęto uwzględniać dokumenty dotyczące technoznawstwa. Zmienia się zatem również tytuł bibliografii. W ostatecznym kształcie brzmi on *Polska Bibliografia Naukoznawstwa i Technoznawstwa*. Konsekwencją zmiany zakresu bibliografii jest zmiana jej struktury. Wyodrębnione są w niej 3 główne działy: I. Ogólne zagadnienia naukoznawstwa i technoznawstwa, II. Nauka, III. Technika. Każdy z tych działów dzieli się na 2 grupy A i B obejmujące odpowiednio zagadnienia teoretyczne i organizacyjne. Podobnie jak poprzednie, tom 5 również zaopatrzone w indeksy.

Następne tomy ukazywały się regularnie co 3 lata. Ostatni tom 8, obejmujący materiał za okres 1980-1982 został wydany w 1985 r. Tomy te zasadniczo nie różnią się od tomu 5; nie uległ zmianie zakres bibliografii ani jej struktura. Tom 9 rejestrujący dokumenty za l. 1983-1985 został przekazany do druku. Bibliografię wydaje Zakład Narodowy im. Ossolińskich, a rozprawdza Ośrodek Rozpowszechniania Wydawnictw Naukowych PAN.

Następną publikacją Biblioteki PAN jest *Bibliografia Bieżąca Nauki i Techniki* [16]. Ukazuje się ona od 1971 r. jako wkładka do każdego numeru *Kwartalnika Historii Nauki i Techniki*, wydawanego przez Instytut Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN i ma charakter szybkiej, aktualnej informacji o piśmiennictwie w wymienionej dziedzinie. Jest przeznaczona przede wszystkim dla historyków nauki i techniki.

Obejmuje szeroko pojętą historię nauki i techniki; uwzględnia zarówno prace o charakterze ogólnym, jak i historię badań dotyczących poszczególnych dyscyplin naukowych. Bibliografia rejestruje zasadniczo piśmiennictwo krajowe, sporadycznie tylko uwzględnia polonika. Obejmuje druki zwarte oraz artykuły i recenzje z wydawnictw zbiorowych i czasopism. W miarę możliwości *Bibliografia* uwzględnia również prace nie publikowane, rozprawdane przez poszczególne ośrodki naukowe w ograniczonym zasięgu. Nie rejestruje prac popularnonaukowych, artykułów z tygodników społeczno-kulturalnych i dzienników.

Układ *Bibliografii* jest działowy. Porządkuje on materiał wychodząc od zagadnień ogólnych historii nauki i techniki poprzez historię nauk społecznych, biologicznych i rolniczo-leśnych, medycznych, matematyczno-fizyczno-chemicznych, kończąc na historii nauk technicznych i techniki. W obrębie działów pozycje bibliograficzne uszeregowane są alfabetycznie wg nazwisk autorów lub tytułów publikacji. W 1983 r. bibliografię tę uzupełniły: indeks alfabetyczny autorów i współpracowników oraz przedmiotowy indeks osób i instytucji. Indeksy ukazały się w formie dodatkowego zeszytu do nr 3/4 1983 *Kwartalnika Historii Nauki i Techniki*. Obejmują one materiał za okres 1971-1980 zawarty w 40 zeszytach *Bibliografii*.

Począwszy od 1970 r. Biblioteka rozszerza zakres specjalizacji i rozpoczyna stałe gromadzenie i dokumentowanie literatury prognostycznej polskiej i obcej. Podejmuje również prace bibliograficzne z tego zakresu. W czerwcu 1970 r. rozpoczyna regularne wydawanie adnotowanego przeglądu bibliograficznego *Prognostyka. Nowe publikacje* [15]. Zainteresowanie tematyką i pomoc finansową okazał Komitet Badań i Prognoz „Polska 2000” przy Prezydium PAN.

Prognostyka informuje o bieżącym piśmiennictwie krajowym i zagranicznym tematycznie obejmując: historię, teorię i metodologię prognozowania, organizację badań prognostycznych, prognozy średnio- i długoterminowe, planowanie rozwoju społeczno-gospodarczego kraju. Rejestru-

je przede wszystkim artykuły z czasopism polskich i zagranicznych. Począwszy od 1971 r. w *Prognostyce* zaczęto uwzględniać również druki zwarte, a od 1975 r. jeden numer w kwartale poświęcony jest informacji o nowych wydawnictwach książkowych. Wydawnictwo ma układ przedmiotowy. Z czasem bieżące numery *Prognostyki* nie były w stanie zamieszczać całego napływającego materiału. Zaczęto zatem, począwszy od 1977 r., obok dotychczasowej formy prezentowania materiału w postaci bibliografii adnotowanej, wydawać dodatkowo i nieregularnie specjalne numery *Prognostyki*, z opisami bez adnotacji. Pozwoliło to na udostępnienie odpowiednio większej liczby pozycji bibliograficznych. Zeszyty specjalne otrzymały oddzielną numerację. Dotychczas ukazało się 16 takich numerów. Niektóre z nich obejmują literaturę prognostyczną dotyczącą określonego zagadnienia. Na przykład nr 12/1982 rejestruje publikacje dotyczące energetyki, a zamieszczone w l. 1971-1982, nr 14/1983 poświęcono ochronie środowiska naturalnego (rejestruje materiał za okres 1979-1982) i wreszcie nr 15/1983 dotyczy rolnictwa i wyżywienia (obejmuje artykuły z czasopism za okres 1980-1983).

W 1980 r. *Prognostyka* zmienia format z A4 na A5, a w 1982 r. również częstotliwość: z dwutygodnika na miesięcznik. Rozpowszechnianiem *Prognostyki* zajmuje się Biblioteka PAN. Odbiorcami są głównie pracownicy naukowcy Komisji Problemowych Komitetu „Polska 2000”. Korzystają z niej także pracownicy gospodarki narodowej. Największe zainteresowanie płynie ze strony nauk ekonomicznych i technicznych.

Obok *Prognostyki* opracowywana jest w Bibliotece PAN retrospektywnie *Bibliografia Prac Prognostycznych* [14]. Jest ona publikowana w ramach wydawnictwa Komitetu Badań i Prognoz PAN „Polska 2000”, początkowo w odcinkach będących załącznikami do poszczególnych zeszytów wydawnictwa, a od 1977 r. jako publikacja samoistna wydawniczo. Informuje ona o piśmiennictwie prognostycznym dostępnym w Polsce, nie prezentuje więc całości dorobku naukowego w tym zakresie, zwłaszcza w odniesieniu do literatury zagranicznej.

Pierwszy jej odcinek ukazał się w 1970 r. i obejmował literaturę prognostyczną za okres 1967-1969; drugi ukazał się w 1971 r. i obejmował materiał za l. 1969-1970, a w 1973 r. ukazał się trzeci odcinek rejestrujący dokumenty, które ukazały się w 1971 r. Pierwszym odcinkiem *Bibliografii* wydany samoistnie był tom obejmujący literaturę prognostyczną za l. 1972-1973. Ukazał się w 1973 r. i rejestrował 1931 książek i artykułów z czasopism. Materiał został podzielony na wydawnictwa krajowe i zagraniczne, a w ramach tych grup zastosowano układ alfabetyczny. Przy poszczególnych pozycjach podano siglum biblioteki posiadającej daną publikację. Uzupełnieniem bibliografii jest indeks przedmiotowy. Następny tom ukazał się w 1981 r. i objął 2400 pozycji z okresu 1974-1975.

Tom 3 różni się od poprzednich szerszym zasięgiem chronologicz-

nym — objął prace drukowane w l. 1976-1980 — a także układem. Całość materiału 4425 pozycji podzielono na trzy podstawowe działy: I. Badania nad przyszłością. Podejście teoretyczne, metodologia, organizacja działalności badawczej; II. Wizje i modele świata. Prognozy, perspektywy społeczno-gospodarczego rozwoju poszczególnych krajów; III. Prognozy i perspektywy rozwoju dziedzin nauki, techniki, gospodarki oraz społeczeństw. W ramach poszczególnych działów zastosowano układ alfabetyczny. Główny zrab bibliografii jest uzupełniony indeksami autorów i współpracowników, nazw geograficznych oraz wykazem tytułów czasopism wykorzystanych w bibliografii.

Bibliografia wydawana jest w Zakładzie Narodowym im. Ossolińskich we Wrocławiu, a rozprowadzana przez Ośrodek Rozpowszechniania Wydawnictw Naukowych PAN.

W związku z przejściem w 1977 r. księgozbioru Zakładu Prakseologii Instytutu Filozofii i Socjologii PAN rozpoczęto w Bibliotece gromadzenie literatury prakseologicznej oraz rozwinięto działalność informacyjną w tym zakresie. Od 1978 r. zbiera się materiał do bibliografii z dziedziny prakseologii, organizacji, zarządzania, nauki o pracy. Pierwszy odcinek tej bibliografii ukazał się w czasopiśmie *Praxiology* (1980 nr 1 s. 157-197). Bibliografia kontynuowana jest w formie kartoteki z myślą o jej opublikowaniu.

Poza bibliografiami mającymi charakter wydawnictw ciągłych można wymienić tu bibliografie retrospektywne opracowane w Bibliotece, a wydane przez Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Są to głównie bibliografie zawartości czasopism. Przygotowano przede wszystkim *Bibliografię zawartości tomów XXI-XXV „Nauki Polskiej”* (Wrocław 1967) [6] za l. 1936-1939 i 1947, która stanowi kontynuację bibliografii artykułów zawartych w tomach I-XX (za l. 1918-1935) opracowanej przez Janinę Markowską i Zofię Halinę Gąsiorowską i opublikowanej w t. 20 tego czasopisma w 1939 r. Treść wydawanego pod tym samym tytułem organu Polskiej Akademii Nauk wykazano w *Bibliografii zawartości „Nauki Polskiej” 1953-1978* (R. 1-26, Wrocław 1981) [28]. Publikacja ta została przygotowana z okazji 25-lecia czasopisma oraz 25-lecia PAN.

Opracowano w Bibliotece również bibliografię zawartości *Roczników Towarzystwa Warszawskiego Przyjaciół Nauk (1802-1830)*. Wrocław 1967 [7] oraz *Studiów i Materiałów z Dziejów Nauki Polskiej (1953-1968)*. Warszawa 1969 [12], a także *Bibliografię zawartości „Życia Nauki” 1946-1952* (Wrocław 1969) [10]. Z okazji 50-lecia powstania czasopisma oraz 60-lecia działalności Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich przygotowano *Bibliografię zawartości „Przeglądu Bibliotecznego” 1927-1976* (R. 1-44, Wrocław 1978) [25]. Jest to drugi z kolei spis zawartości tego czasopisma, pierwszy, opracowany przez Helenę Lipską wydano pt. *Przegląd Biblioteczny. Spis treści roczników 1-10* (Kraków 1938).

Do wydawnictw informacyjnych Biblioteki należy zaliczyć także *Słownik polskich towarzystw naukowych*, któremu poświęcono w tym zeszycie odrębne opracowanie (s. 172-185).

Maszynopis wpłynął do Redakcji 27 stycznia 1988 r.

MARIA LENARTOWICZ

O PRACACH NAD PRZEPISAMI KATALOGOWANIA KSIĄŻEK

Od wczesnych lat powojennych bibliotekarze zdawali sobie sprawę z konieczności nowelizacji obowiązujących od 1934 r. *Przepisów katalogowania w bibliotekach polskich* opracowanych przez Józefa Grycza¹. Pierwszy krok na tej drodze stanowiło wydanie *Skróconych przepisów katalogowania alfabetycznego* przygotowanych przez tego samego autora wspólnie z Władysławą Borkowską². Były te przepisy przeznaczone „dla bibliotek mniejszych, zwłaszcza powszechnych”³; zakładano jednocześnie publikację drugiej instrukcji katalogowania „obszerniejszej dla bibliotek dużych, naukowych”. Wobec jej braku *Skrócone przepisy* były stosowane w zasadzie w bibliotekach wszystkich typów. Przepisy te ograniczyły się do „prawideł najważniejszych i przypadków najczęściej przy katalogowaniu zachodzących”, nie mogły więc w pełni zaspokoić potrzeb dużych bibliotek. Nie były one jednak w stanie w dalszym ciągu posługiwać się przepisami J. Grycza z 1934 r., ponieważ pewne ich postanowienia uległy całkowitej dezaktualizacji (przede wszystkim zasady dotyczące hasła tytułowego). W oczekiwaniu na nową instrukcję katalogowania publikowano następne wydania *Skróconych przepisów*, wprowadzając do nich tylko niezbędne poprawki i uzupełnienia.

Dodatkową niedogodność stanowił fakt, że *Skrócone przepisy* zajęły się głównie książkami; w sposób bardzo ogólny omawiały katalogowanie czasopism i gazet oraz druków ulotnych. Również jedynie w skrócie podawały zasady szeregowania pozycji w katalogu alfabetycznym.

W 1952 r. sytuacja w zakresie problematyki opisywania dokumentów jeszcze bardziej się skomplikowała, ponieważ w tym roku opracowano pierwszą Polską Normę dotyczącą opisu bibliograficznego. Postanowienia tej normy odbiegały od odpowiednich rozstrzygnięć zawartych w *Skróconych przepisach katalogowania alfabetycznego*. Niekorzystne zróżnicowanie zasad sporządzania opisu katalogowego przeznaczonego do katalogu bibliotecznego i opisu bibliograficznego przeznaczonego do bibliografii

¹ J. Grycz: *Przepisy katalogowania w bibliotekach polskich*. 1: *Alfabetyczny katalog druków*. Warszawa 1934. — K. Pieńkowska: *Polskie instrukcje katalogowania od XIX do połowy XX wieku*. „Prz. Bibl.” R. 39 z. 1/4 s. 258-273.

² J. Grycz, W. Borkowska: *Skrócone przepisy katalogowania alfabetycznego*. Warszawa 1946. (Do 1975 r. opublikowano wyd. 2-6).

³ Ten i następne cytaty z *Przedmowy* do wydania pierwszego *Skróconych przepisów*, przedrukowywanej we wszystkich następnych wydaniach.

połębiało się w miarę wchodzenia w życie dalszych Polskich Norm poświęconych zagadnieniom opisywania dokumentów. Natomiast niepodważalną zasługą norm jest zainteresowanie się typami materiałów bibliotecznych nie uwzględnionych w *Skróconych przepisach* (dokumentami normalizacyjnymi, kartograficznymi, audiowizualnymi itp.)⁴.

W latach sześćdziesiątych doszły nowe przyczyny wskazujące na konieczność opracowania nowych polskich przepisów katalogowania. W tym właśnie czasie IFLA podjęła energiczne prace zmierzające do międzynarodowego ujednoczenia zasad katalogowania książek i wydawnictw ciągłych. Początkowo zajęto się wyłącznie sprawami hasła w zbiorach o szeregowaniu alfabetycznym. Prace te zaowocowały uchwaleniem *Zasad katalogowania*⁵, które w sposób bardzo ogólny sformułowały podstawowe reguły dotyczące wyboru i postaci hasła. Pod koniec tego dziesięciolecia okazało się jednak, że dużo pilniejsze jest zagadnienie ujednoczenia metod sporządzania opisu. Potrzeba zajęcia się przede wszystkim tymi sprawami wynikła z wprowadzenia automatyzacji prac katalogowych i konieczności ułatwienia i intensyfikacji międzynarodowej wymiany informacji bibliograficznych. Zrazu myślano jedynie o książkach, później rozszerzono prace na inne typy wydawnictw. Wynikiem działań Komisji Katalogowania IFLA (niekiedy z udziałem innych komisji) są zalecenia znane pod akronimem ISBD. Przygotowano już 7 takich zaleceń, podejmuje się prace nad następnymi. Zalecenia ISBD są co pewien czas nowelizowane, stąd niektóre mają już po parę wydań⁶.

W rezultacie przedstawionych tu działań IFLA osiągnięto praktycznie ujednoczenie w skali ogólnoswiatowej zasad opisywania dokumentów różnych typów. Natomiast problemy unifikacji reguł dotyczących wyboru formy hasła — mimo wcześniejszego ich podjęcia — wymagają dalszych intensywnych prac. Prace takie już zapoczątkowano, ograniczając się jednak do spraw związanych z formą hasła.

Opracowaniem nowych polskich przepisów katalogowania interesowało się od początku Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich. Na jego zlecenie zajmowała się tym Hanna Pliszczyńska. W 1963 r. odpowiednie prace podjęła Komisja Katalogowania (pod przewodnictwem Wandy So-

⁴ Wszystkie Polskie Normy dotyczące opisu bibliograficznego omówiła M. Lenartowicz w artykule *Nowe zasady opisu bibliograficznego książek*. Cz. 1. „Prz. Bibl.” 1983 R. 51 z. 4 s. 367-378.

⁵ Tłumaczenie na język polski opublikowano w „Prz. Bibl.” 1962 R. 30 z. 1 s. 81-89. — Omówienie M. Lenartowicz: *Z problemów międzynarodowego ujednoczenia zasad katalogowania*. Tamże 1973 R. 41 z. 1/2 s. 190-194.

⁶ ISBD(G): *General International Standard Bibliographic Description (1977)*. — M. Lenartowicz: *Ogólne zasady opisu bibliograficznego*. „Prz. Bibl.” 1980 R. 48 z. 1 s. 81-86;

ISBD(M): *International Standard Bibliographic Description for Monographic Publications (1974, 1978, 1987)*. — Tłumaczenie na język polski wyd. z 1974 r.: *Międzynarodowy znormalizowany opis bibliograficzny wydawnictw zwartych*. Tł. M. Lenartowicz. „Prz. Bibl.” 1975 R. 43 z. 1 s. 29-81. — M. Lenartowicz: *Opis bibliograficzny wydawnictw zwartych*. Tamże 1980 R. 48 z. 2 s. 144-148;

ISBD(S): *for Serials (1977, 1987)*. — Tłumaczenie na język polski wyd. z 1977 r.: *Międzynarodowy znormalizowany opis bibliograficzny wydawnictw ciągłych*. Tł. K. Pieńkowska. „Prz. Bibl.” 1979 R. 47 z. 1 s. 19-77;

ISBD(CM): *for Cartographic Materials (1977, 1987)*;

ISBD(PM): *for Printed Music (1980, w nowelizacji)*;

ISBD(NBM): *for Non-Book Materials (1977, 1987)*;

ISBD(A): *for Older Monographic Publications (Antiquarian) (1980, w nowelizacji)*;

ISBD(CF): *for Computer Files (w opracowaniu)*.

kołowskiej) przy Zarządzie SBP. Członkowie Komisji przygotowywali poszczególne rozdziały instrukcji katalogowania książek i wydawnictw ciągłych. Okazało się jednak, że w ramach prac społecznych nie podoła się temu zadaniu⁷. W sierpniu 1972 r. na propozycję Ministerstwa Kultury i Sztuki — wysuniętą z inicjatywy Ewy Pawlikowskiej, ówczesnego wicedyrektora Departamentu Pracy Kulturalno-Oświatowej i Bibliotek — prace nad zredagowaniem nowych przepisów katalogowania przejęła Biblioteka PAN w Warszawie. Do Biblioteki specjalnie w tym celu przesłała niżej podpisana.

Pierwotne plany działania⁸ ulegały stopniowo dużym zmianom. Początkowo wydawało się, że należy — podobnie jak postąpiono w IFLA — zacząć od postanowień dotyczących hasła. Jednakże wkrótce kierunek prac międzynarodowych i ich tempo zmusiły do zajęcia się przede wszystkim zasadami opisu bibliograficznego. Na ukształtowanie się realizowanego obecnie programu prac nad przepisami katalogowania, podstawowe znaczenie miała decyzja Biblioteki Narodowej przystąpienia do nowelizacji normy opisu bibliograficznego.

W wyniku porozumienia Biblioteki PAN w Warszawie z Biblioteką Narodową (przy udziale SBP) w 1980 r. ustalono, że Instytut Bibliograficzny BN zajmie się przygotowaniem projektu Polskiej Normy dotyczącej opisu bibliograficznego różnych typów materiałów bibliotecznych. Zaplanowano, że będzie to norma arkuszowa, której pierwszy arkusz ma być poświęcony książkom. Postanowienia zawarte w tym arkuszu zostaną rozwinięte w przepisach katalogowania książek; w Bibliotece PAN powołano w tym celu Samodzielne Stanowisko ds. Przepisów Katalogowania. Oba dokumenty miały być opracowane przez tę samą osobę.

Zasad opisu bibliograficznego książek nie można obecnie rozpatrywać w oderwaniu od reguł dotyczących innych typów dokumentów, dlatego celowe wydaje się tu przedstawienie obecnego stanu prac nad normą PN-82/N-01152 *Opis bibliograficzny*, zwłaszcza, że pierwszy jej plan zmienił się. Obecnie stan ten wygląda następująco:

- Arkusz 00 Postanowienia ogólne — obowiązuje od 1.1.1984
- Arkusz 01 Książki — obowiązuje od 1.1.1984
- Arkusz 02 Wydawnictwa ciągłe — w opracowaniu
- Arkusz 03 Dokumenty normalizacyjne — obowiązuje od 1.1.1988
- Arkusz 04 Dokumenty ikonograficzne — w opracowaniu
- Arkusz 05 Dokumenty kartograficzne — w opracowaniu
- Arkusz 06 Druki muzyczne — obowiązuje od 1.1.1984
- Arkusz 07 Dokumenty dźwiękowe — obowiązuje od 1.7.1986
- Arkusz 08 Stare druki — w opracowaniu
- Arkusz 09 Prace niepublikowane — nie podjęto prac

⁷ W. Sokołowska: O nową polską instrukcję katalogowania alfabetycznego. „Prz. Bibl.” 1971 R. 39 z. 1/4 s. 273-280.

⁸ M. Lenartowicz: Z prac nad nową polską instrukcją katalogowania alfabetycznego. „Prz. Bibl.” 1973 R. 41 z. 3 s. 329-330.

Arkusz 10 Dokumenty techniczno-handlowe — projekt w ankietyzacji do 29.2.1988

Arkusz 11 Dokumenty patentowe — w opracowaniu

Arkusz 12 Dokumenty filmowe — w opracowaniu

Arkusz 13 Mikrofilmy — nie podjęto prac

Największe osiągnięcia normy w stosunku do dotychczasowych polskich obyczajów opisywania dokumentów to:

— dostosowanie postanowień do międzynarodowych zasad ujętych w ISBD,

— ujednoczenie metody opisu bibliograficznego niezależnie od przeznaczenia opisu (do katalogu bibliotecznego, bibliografii lub innego zbioru informacji o dokumentach),

— ustalenie jednolitych zasad opisu bibliograficznego dla różnych typów dokumentów.

Decyzje w tych sprawach zapadły w toku prac nad przygotowanym najwcześniej projektem arkusza 01 *Książki*. Wtedy też praktycznie przesądzono kompozycję wszystkich następnych arkuszy. Zachowano w nich ten sam układ rozdziałów i punktów, przejmowano w miarę możliwości te same sformułowania i odsyłało do arkusza 01 w przypadku występowania identycznych postanowień. Odstęp pięciu lat od wydania tego arkusza i fakt ukazania się nowego wydania ISBD(M) skłaniają już właściwie do podjęcia nowelizacji arkusza 01, ale raczej nie będzie to możliwe przed zakończeniem prac nad całością normy opisu bibliograficznego. A wtedy trzeba będzie przede wszystkim zastanowić się, czy nie byłaby słuszna zmiana kompozycji normy, polegająca na zebraniu na jej początku wszystkich postanowień wspólnych dla wielu typów dokumentów w celu uniknięcia powtórzeń i odsyłaczy.

Projekt arkusza normy dotyczącego książek oraz cz. 1 *Przepisów katalogowania książek* były przygotowywane równolegle. Prace przebiegały podobnym trybem. Projekt normy (kolejne trzy redakcje) przeanalizowała Komisja Normalizacyjna przy Bibliotece Narodowej, następnie skierowano go do zaopiniowania do 173 bibliotek i ośrodków bibliograficznych. Na podstawie nadesłanych 78 odpowiedzi, z których niewiele zawierało uwagi merytoryczne, przygotowano ostateczną wersję projektu przesłaną następnie do ustanowienia do Polskiego Komitetu Normalizacji, Miar i Jakości. Norma została wydana w 1983 r., w następnych latach ukazały się 4 dalsze wydania, łączny nakład wyniósł dotąd 45 000 egz.

Projekt *Przepisów* był przedmiotem obrad specjalnie w tym celu powołanego przez dyrekcję Biblioteki PAN Komitetu Konsultacyjnego, który zatwierdził ostateczny tekst przed oddaniem do wydawcy — Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich. W tym przypadku odstąpiono od ankietyzacji uznając, że podstawowe sprawy zostały przedtem rozstrzygnięte w normie. Pierwsze wydanie *Przepisów* ukazało się w 1984 r.

w nakładzie 30 000 egz.; w 1987 r. zaczęło się ukazywać drugie wydanie (przewidywany nakład 12 000 egz.), w którym poprawiono błędy zauważone w poprzednim wydaniu.

W 1985 r. podjęto na nowo pracę nad zagadnieniami hasła opisu bibliograficznego. Zostaną one ujęte znów w dwóch dokumentach. Przygotowuje się przede wszystkim nową Polską Normę dotyczącą formy hasła. W założeniach do tej normy przewidziano, że będzie to norma arkuszowa o następujących częściach składowych:

Arkusz 00 Postanowienia ogólne

Arkusz 01 Nazwy osobowe

Arkusz 02 Nazwy ciał zbiorowych

Arkusz 03 Nazwy geograficzne

Arkusz 04 Tytuły

Przy ograniczeniu przedmiotu do formy hasła norma ta będzie miała bardzo szeroki zakres stosowania. Jej postanowienia będą obowiązywały przy tworzeniu zbiorów o różnych układach. Chodzi o to, by np. nazwa osobowa była podawana w tej samej postaci zarówno jako hasło autor-skie w katalogu alfabetycznym, jak i jako hasło przedmiotowe w katalogu przedmiotowym. Norma będzie dotyczyła wszystkich typów dokumentów uwzględnionych w normie opisu bibliograficznego.

Jednocześnie redagowany jest drugi dokument — następna część *Przepisów katalogowania książek*, nosząca tytuł *Hasło*. Jej przedmiot i zakres stosowania będzie różny od przedmiotu i zakresu stosowania normy. *Przepisy* bowiem — zgodnie z ich tytułem — dotyczą wyłącznie książek. Ponadto przepisy muszą zawierać nie przewidziane w normie postanowienia odnoszące się do wyboru hasła dla potrzeb katalogu alfabetycznego. Natomiast oparte na rozstrzygnięciach normy zasady formułowania haseł zostaną w *Przepisach* rozwinięte i zilustrowane większą liczbą przykładów.

Postanowienia normy i *Przepisów* będą zgodne z *Zasadami katalogowania*, przyjmowanymi w dalszym ciągu za podstawę przy opracowywaniu w różnych państwach krajowych reguł katalogowania. Ponadto trzeba uwzględnić wszystkie zalecenia IFLA opublikowane w późniejszych latach; najważniejsze z nich dotyczy postaci haseł korporatywnych *Form and structure of corporate headings* (1980)⁹. Odpowiednie zalecenie poświęcone hasłom osobowym jest podobno obecnie opracowywane. IFLA wydała także kilka wykazów ułatwiających ustalenie prawidłowej formy hasła (np. wykaz nazw państw, władz ustawodawczych i wykonawczych poszczególnych państw, ujednoliconych tytułów anonimów klasycznych), które zostaną w naszych pracach wykorzystane.

Trzecia część *Przepisów katalogowania książek* ma być poświęcona budowie katalogu alfabetycznego. Poza uszczegółowieniem postanowień

⁹ M. Lenartowicz: O hasle korporatywnym niemal wszystko. „Prz. Bibl.” 1986 R. 54 z. 1 s. 5-23.

normy PN-80/N-01223 *Szeregowanie alfabetyczne* przepisy omówią takie zagadnienia, jak np. umiejscowienie odsyłaczy, szeregowanie pozycji w obrębie jednego hasła, postępowanie w przypadku autorów o bardzo bogatej twórczości.

Drugim obszarem działania Samodzielnego Stanowiska ds. Przepisów Katalogowania — obok redagowania przepisów — była popularyzacja zagadnień związanych z opracowywaniem materiałów bibliotecznych. Wyrażała się ona głównie w szkoleniu bibliotekarzy oraz w publikacjach różnego typu.

Już w l. 1972-1973 odbyło się pierwsze seminarium dla bibliotekarzy dużych bibliotek naukowych Warszawy, którego organizatorem była Sekcja Bibliotek Naukowych przy ZO SBP. W 9 comiesięcznych spotkaniach brało udział ok. 40 osób. W latach 1979-1980 Biblioteka PAN w Warszawie — widząc rosnące zainteresowanie problematyką katalogowania — zorganizowała seminarium ogólnokrajowe. Przy udziale ok. 100 uczestników z całej Polski na 11 spotkaniach 11 prelegentów omówiło konsekwencje wynikające dla nas z tendencji międzynarodowej unifikacji zasad opisu bibliograficznego oraz reguł dotyczących wyboru i formy hasła. Ze względu na dużą liczbę uczestników i różny poziom ich przygotowania zawodowego seminarium nie stało się forum dyskusyjnym, jak początkowo projektowano. Zajęcia seminarium miały wobec tego głównie charakter informacyjny. Seminarium chyba jednak spełniło swój cel, przygotowując uczestników do zmiany dotychczasowych obyczajów katalogowych¹⁰.

W następnych latach szkolenie odbywało się głównie w ramach poszczególnych sieci bibliotecznych np. dla pracowników wojewódzkich bibliotek pedagogicznych, wojskowych bibliotek naukowych oraz oświatowych); autorka *Przepisów* brała w nim czynny udział. Najwięcej uwagi poświęcono przygotowaniu bibliotekarzy sieci bibliotek publicznych. Pod patronatem Centrum Ustawicznego Kształcenia Bibliotekarzy zorganizowano cykl konferencji krajowych i regionalnych dla pracowników działów instrukcyjno-metodycznych i działów opracowania wojewódzkich bibliotek publicznych. Niestrudzoną organizatorką tej akcji była Lucyna Żuk z WBP w Gdańsku. Dla pracowników bibliotek naukowych i ośrodków inte Centrum INTE zorganizowało 16 dwudniowych konferencji w l. 1983-1985. Prócz ogólnopolskich odbyło się dużo kursów i spotkań szkoleniowych organizowanych na mniejszą skalę, choć nieraz bardzo liczebnych (np. w kilkumiesięcznym seminarium zorganizowanym przez ZO SBP w Warszawie brało udział ok. 100 osób).

Już teraz podejmowane jest dalsze szkolenie mające na celu przygotowanie bibliotekarzy do czekających ich zmian w zakresie wyboru i formułowania hasła w katalogach alfabetycznych. Takie wyprzedzenie

¹⁰ M. Lenartowicz: *Seminarium poświęcone problematyce katalogowania książek, Warszawa, kwiecień 1979 — czerwiec 1980. „Prz. Bibl.” 1980 R. 48 z. 4 s. 415-417.*

terminu publikacji odpowiedniej normy i przepisów jest jak najbardziej uzasadnione, ponieważ tym razem wprowadzane przez nie zmiany będą większe i uniemożliwią kontynuowanie dotychczasowych katalogów alfabetycznych. Wielkie biblioteki w takich sytuacjach zamykają swoje katalogi i zakładają nowe. Tak się dzieje na całym świecie i jest to cena, którą trzeba płacić za międzynarodowe ujednoczenie zasad katalogowania.

Przykłady publikacji poświęconych problematyce katalogowania opracowanych przez autorkę *Przepisów* można znaleźć w przypisach do tego artykułu. Innym rodzajem upowszechnienia tych zagadnień jest cykl informacji i porad praktycznych pt. *Nowe przepisy katalogowania książek* drukowanych w *Poradniku Bibliotekarza* od 1986 r. Porady uwzględniają potrzeby małych bibliotek, zawierając wybór postanowień — popartych odpowiednimi przykładami — dotyczących książek typowych w zbiorach tych bibliotek.

Część 1 *Przepisów katalogowania książek* doczekała się tylko jednej recenzji¹¹. Dopiero teraz publikowane są wypowiedzi dotyczące wprowadzania nowych zasad opisu, poruszające przede wszystkim sprawy szkolenia w tym zakresie¹². Wypowiedzi te potwierdzają spostrzeżenia autorki *Przepisów*, że największe trudności sprawia katalogującym zaproponowana w *Przypisach* fakultatywność rozwiązań.

Ten krótki przegląd dotychczasowych dokonań, obecnego stanu i zamierzeń nasuwa parę uwag ogólnych:

- obecne rozmiary prac nad nowymi przepisami katalogowania przekroczyły wyobrażenie autorów *Skróconych przepisów katalogowania alfabetycznego* i Komisji Katalogowania SBP, a to ze względu na konieczność objęcia różnych typów materiałów bibliotecznych oraz uwzględnienia postanowień międzynarodowych;
- bibliotekarze muszą wykształcić w sobie gotowość przyjmowania zmian w zasadach opracowywania zbiorów;
- dalsze arkusze normy opisu bibliograficznego nie doczekały się dotąd rozwinięcia w szczegółowych przepisach czy komentarzach; nie ma chętnych do podjęcia tego typu prac.

Maszynopis wpłynął do Redakcji 28 stycznia 1988

¹¹ M. Wrocławska: *Polskie przepisy katalogowania*. „Prz. Bibl.” 1985 R. 53 z. 2 s. 249-253.

¹² B. Woźniczka-Paruzel: *Na marginesie normy „Opis bibliograficzny. Książki” — spóźnionych słów kilka*. — M. Lenartowicz: *Odpowiedź*. „Prz. Bibl.” 1988 R. 55 z. 1 s. 35-41. — M. Wrocławska: *O normie opisu bibliograficznego i „Przypisach katalogowania książek” uwagi nie spóźnione*. Tamże 1988 R. 56 z. 2 s. 191-196.

BARBARA KRAJEWSKA-TARTAKOWSKA

PRACE NAD SŁOWNIKIEM POLSKICH TOWARZYSTW
NAUKOWYCH

1. WSTĘP

Dzieje społecznego ruchu naukowego na ziemiach polskich, będącego najbardziej masową formą zorganizowanego uczestnictwa w życiu nauki, zasługują na szczególną uwagę. Towarzystwa naukowe stanowią obecnie, obok placówek Polskiej Akademii Nauk, szkół wyższych i instytutów resortowych, czwarte ogniwo nauki polskiej. Losy poszczególnych towarzystw na przestrzeni wieków są ważnym przyczynkiem do historii nauki polskiej i kształtowania się procesów jej instytucjonalizacji. W drugiej połowie XIX w. powstawało środowisko zawodowo zajmujące się nauką, publicznie dyskutujące nad nowymi odkryciami, wymieniające doświadczenia badawcze.

Na tle innych krajów europejskich rola w rozwoju nauki i kultury narodowej towarzystw naukowych działających na ziemiach polskich była znacząca. W latach 1795-1918 na skutek braku państwowości polskiej pozbawione one były mecenatu państwa. Jednocześnie program i formy działania poszczególnych towarzystw musiały liczyć się z polityką państw zaborczych, w obrębie których działały. W tym okresie towarzystwa rozwijały się pod opieką środowisk naukowych i korzystały z dotacji prywatnych. Same jednocześnie pełniły rolę mecenasa nauki, oświaty narodowej, jak np. Towarzystwo Popierania Wydawnictw Akademii Umiejętności w Krakowie, Towarzystwo Pomocy Naukowej w Poznaniu, Towarzystwo dla Popierania Nauki Polskiej we Lwowie. Powstające towarzystwa naukowe skupiające wybitnych uczonych, jak Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Warszawie, Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Akademia Umiejętności, a następnie Towarzystwo Naukowe Warszawskie, pełniły w okresie niewoli rolę przodujących placówek naukowych.

Odzyskanie niepodległości i powstawanie nowych ośrodków akademickich przyniosło nowe zjawiska w formach organizacyjnych i działaniu poszczególnych towarzystw. W latach międzywojennych rezygnowały one z szeroko dotychczas rozwijanych form gromadzenia i zabezpieczania dokumentów i źródeł historycznych, skoncentrowały się natomiast na działalności naukowej i popularyzacji zdobyczy nauki.

Po zakończeniu II wojny światowej, podczas której zginęło wielu aktywnych członków towarzystw i zniszczeniu uległ dorobek naukowy oraz zbiory i majątek wielu z nich, nastąpił ponownie rozwój ich aktywności.

W obecnym okresie rozwoju badań naukowych i wzrostu ich specjalizacji, towarzystwa naukowe kontynuują realizację zadań integracyjnych w środowiskach, w których działają, popularyzują zdobycze nauki, prowadzą wymianę informacji naukowej.

Sformułowane przez Polską Akademię Nauk zadania towarzystw naukowych obejmują: pomoc dla ośrodków naukowych w planowaniu i koordynacji badań, tworzenie forum dyskusji nad tematyką regionalną z udziałem przedstawicieli placówek naukowych danego środowiska oraz inicjowanie i koordynację badań regionalnych¹. Przy Prezydium Polskiej Akademii Nauk działają obecnie: Rada Towarzystw Naukowych i Rada Upowszechniania Nauki jako ciała opiniodawczo-doradcze.

2. POWSTANIE KONCEPCJI SŁOWNIKA

Piśmiennictwo traktujące o dziejach społecznego ruchu naukowego na ziemiach polskich jest bardzo skromne. Obok niewielu towarzystw najbardziej znaczących, które posiadają bogatą literaturę i zachowaną dokumentację o swej działalności, dorobek większości z nich nie został dostatecznie opracowany. Przyczyną tego stanu jest w głównej mierze fragmentaryczność i rozproszenie zachowanych źródeł rejestrujących dokonania licznych towarzystw. Niewiele placówek naukowych i indywidualnych badaczy podejmuje tematykę dziejów społecznego ruchu naukowego. Również istniejące wydawnictwa typu informacyjno-dokumentacyjnego nie uwzględniają szerzej omawianego zagadnienia.

Z inicjatywą zespołowego opracowania publikacji poświęconej dziejom społecznego ruchu naukowego na ziemiach polskich wystąpiła w 1968 r. doc. dr hab. Maria Dembowska, dyrektor Biblioteki Polskiej Akademii Nauk w Warszawie, specjalizującej się m.in. w zagadnieniach naukoznawstwa i historii nauki. Publikacja o charakterze wydawnictwa encyklopedycznego i dokumentacyjnego pomyślana została jako rezultat współpracy z samodzielnymi bibliotekami Polskiej Akademii Nauk (w Gdańsku, Kórniku, Krakowie i Wrocławiu), z innymi placówkami naukowymi z terenu całego kraju, a także z istniejącymi obecnie towarzystwami naukowymi i stowarzyszeniami naukowo-technicznymi. Inicjatywa Biblioteki PAN w Warszawie uzyskała poparcie Rady Towarzystw Naukowych i Upowszechniania Nauki PAN.

W wyniku przeprowadzonych wstępnych prac dokumentacyjnych oraz podjętej w l. 1960-1970 współpracy z innymi bibliotekami samodzielnymi PAN Biblioteka PAN w Warszawie wydała w 1972 r. techniką małej poligrafii wykaz *Polskie towarzystwa naukowe od XV wieku*². Wykaz obejmujący 677 pozycji, a także indeksy: topograficzny i rzecz-

¹ J. Ławrynowicz: *Towarzystwa naukowe a rozwój nauki polskiej w okresie 1973-1985*. „Nauka Polska” 1986 R. 34 nr 1/2 s. 211-222.

² *Polskie towarzystwa naukowe od XV wieku*. Wykaz. Oprac. M. Flis i J. Wójcik przy współud. H. Kotarbinskiej. Warszawa 1982.

wy — stanowi pierwszą próbę rejestracji towarzystw i innych społecznych organizacji naukowych działających na ziemiach polskich od zarania do współczesności. Nie uwzględnia towarzystw polonijnych i obcych działających w Polsce.

W latach 1973-1974, podczas prac o charakterze dokumentacyjnym ukształtowała się koncepcja wydawnictwa, określono jego zakres problemowy i chronologiczny. Przyjęto, że — zamiast pierwotnie postulowanego informatora o polskich towarzystwach naukowych od zarania do 1939 r. — opracowana zostanie wielotomowa publikacja naukowo-dokumentacyjna o charakterze encyklopedii pt. *Słownik polskich towarzystw naukowych*, która obejmie całokształt społecznego ruchu naukowego, obok towarzystw naukowych sensu stricto również stowarzyszenia naukowo-techniczne oraz towarzystwa i stowarzyszenia kulturalne, oświatowe i inne, działające obecnie i w przeszłości na terenie ziem polskich i poza ich granicami.

Realizacja tak przyjętej koncepcji uzyskała akceptację Prezydium Rady Towarzystw Naukowych na posiedzeniu dn. 26 stycznia 1976 r., materiały zaś dotyczące towarzystw, gromadzone i opracowywane przez Bibliotekę PAN w Warszawie, zostały wykorzystane przez Radę w 1977 r. przy opracowywaniu projektu „Raportu o stanie towarzystw naukowych”.

3. REALIZACJA KONCEPCJI CZTEROTOMOWEGO WYDAWNICTWA

Tak szerokie ujęcie problemu społecznego ruchu naukowego zrodziło problemy klasyfikacji tych organizacji. Cechuje je, występująca od początku istnienia pierwszych towarzystw, wielka różnorodność pod względem form organizacyjnych, źródeł finansowania, składu społeczno-zawodowego członków, zasięgu oddziaływania terytorialnego oraz kierunków i form działania.

Uwzględniając powyższe czynniki jako kryteria podziału, przyjęto do realizacji koncepcję czterotomowego wydawnictwa: *Słownik polskich towarzystw naukowych*. T. 1. Towarzystwa naukowe działające obecnie w Polsce; T. 2. Towarzystwa naukowe i upowszechniające naukę działające w przeszłości na ziemiach polskich; T. 3. Towarzystwa upowszechniające naukę działające obecnie w Polsce; T. 4. Polonijne towarzystwa naukowe i upowszechniające naukę działające obecnie i w przeszłości (tytuł roboczy).

Układ każdego tomu jest odrębny, zależny od charakteru materiałów. Hasła — pozycje dotyczące poszczególnych towarzystw — mają charakter syntetyczny. Przygotowane wg przyjętego schematu, zawierają w uporządkowanej formie zasób podstawowych informacji w trzech częściach: 1) dane organizacyjno-strukturalne; 2) charakterystyka form działalności w ujęciu chronologicznym; 3) dokumentacja obejmująca rejestr wydawnictw ciągłych oraz źródła i literaturę dotyczącą towarzystw.

W części pierwszej podaje się rok założenia towarzystwa lub okres(y) jego działalności, ewentualną nazwę poprzednią, nazwy jego jednostek organizacyjnych o charakterze naukowym (wydziały, sekcje, komitety), zadania, strukturę organizacyjną. Obok informacji o bibliotece (takich jak nazwa własna, wielkość księgozbioru) znajdują się dane o archiwach lub muzeach funkcjonujących w ramach towarzystwa. Uzupełnieniem tej części są dane o członkach towarzystwa oraz formy członkostwa, a także nazwiska prezesów (przewodniczących) i sekretarzy generalnych za cały okres istnienia towarzystwa.

Część druga zatytułowana *Charakterystyka działalności* zawiera rys historyczny towarzystwa poczynając od okoliczności jego utworzenia, inicjatorów i założycieli (nazwiska osób, środowisko społeczno-zawodowe, instytucje naukowe) oraz pierwszych zadań statutowych, przyjętych do realizacji. Uwzględniono tu również zasięg oddziaływania terytorialnego oraz środki finansowe na działalność towarzystwa. Następnie znajduje się omówienie podstawowych form jego działalności jak: działalność naukowo-badawcza, organizacja życia naukowego, popularyzacja osiągnięć nauki, prace szkoleniowe i opiniodawcze, działalność wydawnicza, współpraca naukowa z innymi ośrodkami naukowymi w kraju i za granicą. Zwraca się też uwagę na badania naukowe, prowadzone bezpośrednio w ramach towarzystwa lub wspólnie z innymi placówkami i organizacjami.

Omówienie form działalności zamykają informacje dotyczące okoliczności i przyczyn zakończenia prac towarzystwa, ewentualnie wzmianki o jego kontynuatorach.

Na trzecią część hasła, która ma charakter dokumentacyjny, składają się: wykaz wydawnictw ciągłych danego towarzystwa oraz źródła i literatura dotyczące jego istnienia.

Wśród źródeł dokumentujących działalność towarzystwa podaje się materiały archiwalne (nazwa archiwum, nazwa zespołu, sygnatury i, jeśli to możliwe, krótkie omówienie zawartości), a następnie źródła drukowane: statuty, sprawozdania z działalności, katalogi biblioteczne, muzealne i wydawnicze oraz bibliografie zawartości czasopism.

Każde hasło zawiera wykaz literatury poświęconej działalności towarzystwa. Selekcja piśmiennictwa dotyczącego towarzystw istniejących obecnie była znaczna; w *Słowniku* zamieszczano tylko ważniejsze pozycje omawiające dorobek towarzystwa. Natomiast w przypadku towarzystw o zamkniętej historii, szczególnie gdy źródła o ich istnieniu są bardzo fragmentaryczne, rezygnowano jedynie z drobnych przyczynków, uwzględniając niemal pełną dokumentację piśmienniczą.

3.1. Tom pierwszy *Słownika*

Tom 1 *Słownika* ma układ następujący:

1. Przedmowa obejmująca m.in. omówienie koncepcji publikacji

i układu tomu oraz uwagi metodyczne dotyczące opracowania haseł, wspólne dla całości edycji;

2. Hasła dotyczące poszczególnych towarzystw w ogólnej liczbie 172 wg stanu na połowę 1976 r.;

3. Indeksy — osób, nazw towarzystw i instytucji.

W tomie zastosowano układ działowy; hasła zostały zamieszczone w trzech zasadniczych grupach:

I. 31 towarzystw naukowych ogólnych o zasięgu regionalnym, z których kilka to instytuty naukowe o charakterze towarzystw, utworzone w okresie międzywojennym (Instytut Bałtycki w Gdańsku, Instytut Śląski w Opolu, Instytut Zachodni w Poznaniu);

II. 120 towarzystw naukowych specjalistycznych, w których wyodrębniono 7 podgrup, zgodnie z podziałem nauki na dziedziny przyjętym w Polskiej Akademii Nauk. Są to towarzystwa z zakresu: 1) nauk społecznych, 2) nauk biologicznych, 3) matematyczno-fizycznych, chemicznych, geologiczno-geograficznych, 4) technicznych, 5) rolniczych i leśnych, 6) medycznych, 7) towarzystwa o charakterze interdyscyplinarnym, działające na pograniczu kilku dziedzin nauki.

III. Naczelna Organizacja Techniczna i skupionych w niej 20 stowarzyszeń naukowo-technicznych.

Prace nad tomem 1 prowadzone były w l. 1970-1976, a druk publikacji o objętości 44,5 ark. wyd. został zakończony w marcu 1978 r. Redaktorem naukowym tomu jest Leon Łoś, całość materiału i indeksy opracował zespół: Barbara Krajewska-Tartakowska, Joanna Grabowska i Joanna Kurjata. Funkcję Przewodniczącego Rady Redakcyjnej pełnił prof. dr Dionizy Smoleński. Rejestr towarzystw proponowanych do zamieszczenia w tomie był opiniowany przez poszczególne Wydziały Polskiej Akademii Nauk. Całość materiału była natomiast przedstawiona na posiedzeniach Rady Redakcyjnej *Słownika*, ciała opiniodawczo-doradczego, w którym reprezentowane były biblioteki samodzielne PAN, poszczególne wydziały PAN (zastępcy sekretarzy naukowych), Instytut Historii PAN, Instytut Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN, Archiwum PAN, Rada Towarzystw Naukowych przy Prezydium PAN.

Tom 1 *Słownika* powstał w wyniku wieloletniej współpracy Biblioteki PAN w Warszawie z zarządami towarzystw naukowych i stowarzyszeń naukowo-technicznych oraz wytypowanymi przez te zarządy autorami haseł. Wśród nich było wielu wybitnych specjalistów z różnych dziedzin wiedzy. Na podstawie nadsyłanych materiałów oraz wykorzystując prowadzone w Pracowni *Słownika*³ kwerendy biblioteczne opracowywano poszczególne hasła, posyłane następnie ich autorom do akceptacji, a także aktualizacji.

³ Pracownia *Słownika* Polskich Towarzystw Naukowych powstała w 1979 r. w związku z nową strukturą Biblioteki.

3.2. Tom trzeci Słownika

Z powodu trudności w zebraniu w miarę pełnych materiałów dotyczących towarzystw o zamkniętej historii, które mają się znaleźć w t. 2, opublikowany został wcześniej tom 3 zawierający opisy towarzystw upowszechniających naukę, działających obecnie w Polsce. Obejmuje on ten nurt aktywności społecznej, który rozwija się obok życia kraju, jednocześnie wzbogaca go o nowe wartości, upowszechnia wyniki badań prowadzonych przez placówki naukowe, często podejmuje opracowywanie nowych tematów. Są to towarzystwa i stowarzyszenia oświatowe, kulturalne, artystyczne, miłośników sztuki, mające zasięg lokalny lub regionalny, które obok realizacji swych zasadniczych zadań, takich jak m.in. organizowanie imprez kulturalnych i artystycznych, wnoszą swój wkład w rozwój nauki i popularyzację jej wyników.

Pierwsze regionalne towarzystwa kultury powstały u schyłku XIX w. i na początku naszego stulecia. Spośród utworzonych w tym czasie organizacji niektóre dotrwały do naszych czasów i działają obecnie; wśród nich Macierz Ziemi Cieszyńskiej — Towarzystwo Miłośników Regionu, założone w 1885 r. Zasłużyła się szczególnie w okresie niewoli narodowej, gdy organizowała i wspierała szkoły dla młodzieży polskiej na terenie Śląska, zbierała środki materialne na pomoc dla nauczycieli i tworzenie księgozbiorów.

Regionalne towarzystwa kultury działały początkowo w trudnych warunkach politycznych i materialnych; korzystały w tym okresie z pomocy mecenatu prywatnego i społecznego.

Prace nad gromadzeniem i opracowywaniem materiałów do tego tomu podjęto w 1977 r. Na podstawie przeprowadzonych poszukiwań i prac dokumentacyjnych, dzięki współpracy z Ministerstwem Kultury i Sztuki (Departament Bibliotek, Domów Kultury i Działalności Społeczno-Kulturalnej) oraz urzędami wojewódzkimi z terenu całego kraju sporządzony został rejestr towarzystw. Liczył on ponad 500 pozycji i nie obejmował towarzystw plastycznych, teatralnych, fotograficznych i filmowych.

Nawiązano i rozwinięto współpracę z zarządami poszczególnych towarzystw w celu zebrania materiałów o ich organizacji i formach działania. Równolegle Pracownia Słownika przeprowadziła szeroką kwerendę biblioteczną w licznych publikacjach dotyczących tematyki towarzystw regionalnych. W toku przeprowadzonych prac rejestr towarzystw proponowanych do zamieszczenia w tomie 3 uległ wydatnemu zmniejszeniu.

Prace nad tomem 3 zostały zakończone w 1980 r., publikacja ukazała się drukiem w 1982 r. Tom o objętości 42,7 ark. wyd. zawiera opracowania o 274 regionalnych towarzystwach kultury. Redaktorem naukowym tomu jest Leon Łoś, część hasłową opracował zespół pod kierunkiem B. Krajewskiej-Tartakowskiej w składzie: B. Krajewska-Tartakowska, J. Kurjata, Urszula Rudzka, Jadwiga Tejwan. Indeksy opracowały:

J. Grabowska, B. Krajewska-Tartakowska, J. Kurjata; *Bibliografię* — J. Kurjata i U. Rudzka.

W tomie 3 zastosowano układ geograficzny: hasła zamieszczono w układzie alfabetycznym nazw województw, a w ich obrębie — wg nazw towarzystw. Ich treść — wg stanu na 1980 r. — jest opracowana zgodnie ze schematem przyjętym w t. 1 i uzupełniona o dokładne adresy towarzystw i zasięg ich terytorialnego oddziaływania. W części dotyczącej form działania i zadań statutowych szczególnie dużo uwagi poświęcono tym kierunkom prac towarzystw, które obejmowały prace naukowe i popularyzatorskie prowadzone samodzielnie, przy współpracy innych ośrodków naukowych lub tylko inicjowane i popierane przez poszczególne towarzystwa.

Pod względem form organizacyjnych i zasięgu terytorialnego oddziaływania wśród towarzystw zamieszczonych w tomie 3 *Słownika* wyróżniają się dwie grupy. Jedną to organizacje regionalne, działające na terenie regionu lub kilku województw; część z nich o statusie federacji zrzesza na prawach członków zbiorowych towarzystwa o charakterze lokalnym. Federacje służą zrzeszonym towarzystwom pomocą w organizowaniu konferencji, sesji naukowych i popularnonaukowych, obchodów rocznicowych, gromadzenia i opracowywania materiałów źródłowych dotyczących miast i regionów, wspólnie prowadzą prace wydawnicze. W tomie tym znalazły się opracowania o takich federacjach, jak Wielkopolskie Towarzystwo Kultury w Poznaniu, Stowarzyszenie Społeczno-Kulturalne „Pojezierze” w Olsztynie, Szczecińskie Towarzystwo Kultury.

Drugą grupę towarzystw stanowią lokalne organizacje o statusie stowarzyszeń lub towarzystw związane na ogół z określoną miejscowością. Towarzystwa te obok samodzielnej pracy, obejmującej m.in. organizowanie odczytów popularnonaukowych i prelekcji poświęconych historii miasta czy regionu, inicjują prace wspólne z innymi placówkami np. zbieranie dokumentów, opracowywanie monografii miast, zakładów przemysłowych, wydawanie informatorów i przewodników.

Wśród ww. towarzystw na uwagę zasługują towarzystwa przyjaciół muzeów i zabytków, które współdziałają ściśle z placówkami macierzystymi. Gromadzą one środki na zakup eksponatów, organizują wystawy, publikują informatory i przewodniki.

Jak wskazano w przedmowie do publikacji, zabrakło opracowań o 17 towarzystwach regionalnych, których zarządy nie opracowały haseł, a brak jest piśmiennictwa o ich działalności.

Integralną częścią tomu 3 *Słownika* są: *Aneks*, *Bibliografia* i *Indeksy* (osób oraz nazw towarzystw i instytucji).

Aneks jest rejestrem 223 pozycji w układzie alfabetycznym. Są to istniejące obecnie w kraju towarzystwa kultury, m.in. muzyczne, plastyczne, nie zakwalifikowane do zamieszczenia w części hasłowej tomu, gdyż

nie prowadzą działalności popularnonaukowej i naukowej bądź zostały utworzone w ostatnim okresie przygotowywania tomu do druku (l. 1978 - 1980) i nie zdążyły rozwinąć szerszej działalności.

Bibliografia prac ogólnych o regionalnych towarzystwach kultury ma charakter selekcyjny i obejmuje 140 ważniejszych pozycji. Podstawą jej opracowania były najważniejsze źródła, bibliografie, m.in. *Bibliografia Zawartości Czasopism, Przewodnik Bibliograficzny, Polska Bibliografia Naukoznawstwa i Technoznawstwa*, dokumenty życia naukowego i katalogi Biblioteki PAN w Warszawie, Biblioteki Narodowej i innych bibliotek naukowych.

Mimo zakończenia prac nad omówionymi tomami gromadzone są nadal materiały bibliograficzne o działalności tych towarzystw. Uzupełnia się także kartoteki towarzystw nowo powstających. Materiały te mają służyć opracowaniu i wydaniu w przyszłości, po zakończeniu prac nad całą edycją, uzupełnienia do tych tomów.

3.3. Tom drugi *Słownika*

Tom ten poświęcony jest polskim towarzystwom naukowym i upowszechniającym naukę, działającym w przeszłości na ziemiach polskich w granicach historycznych.

Ze względu na warunki polityczne, w jakich działały niektóre towarzystwa w XIX i na początku XX w., a także z powodu fragmentaryczności zachowanej dokumentacji źródłowej i wynikających stąd trudności w dokonaniu podziału towarzystw na naukowe i upowszechniające, przyjęto szerokie kryteria naukowości i polskości. Problem ten dotyczy zwłaszcza różnego rodzaju stowarzyszeń działających na ziemiach polskich w granicach zaboru pruskiego, gdzie wiele z nich prowadziło działalność nielegalną, część zaś ukrywała faktycznie prowadzone prace naukowe lub oświatowe i występowała oficjalnie w charakterze stowarzyszeń samopomocowych.

Analogicznie jak w tomie 3 dotyczącym współczesności, zamieszczone tu zostaną opracowania o różnego typu stowarzyszeniach i towarzystwach regionalnych i lokalnych (kultury, miłośników oświaty, pomocy naukowej, przyjaciół bibliotek), które istniały w przeszłości i swą działalnością przyczyniały się do rozwoju nauki polskiej i upowszechniania jej wyników. Aktywizowały one miejscowe środowisko we współpracy z regionalnymi placówkami naukowymi, gromadziły materiały źródłowe, sprawowały opiekę nad zabytkami. W sytuacji politycznej ziem polskich lat 1795-1918 działalność towarzystw wiązała się z koniecznością obrony i popierania kultury narodowej, której rozwój nie leżał w interesie państw zaborczych; towarzystwa stawały się jedynymi polskimi placówkami, które podejmowały zadania naukowe połączone z celami patriotycznymi i społecznymi.

Przyjęta do realizacji koncepcja tomu 2 zakłada, że ze względu na liczbę towarzystw zostanie on opublikowany w 3-4 odrębnych częściach, przygotowywanych i wydawanych w miarę gromadzenia materiału. Materiały będą w każdej części zamieszczane w następującym układzie:

1. Towarzystwa naukowe — w układzie wg tomu 1.
2. Towarzystwa upowszechniające naukę, wśród nich oświatowe.

Każda część o objętości 40-45 ark. wyd. zostanie zaopatrzona w indeksy: osób, nazw towarzystw i instytucji, topograficzny. Niezależnie od tego zostanie opracowany indeks zbiorczy dla całego tomu.

Czynnikiem uzasadniającym włączenie do *Słownika* wielu towarzystw oświatowych jest brak piśmiennictwa na temat roli społecznego ruchu naukowego na ziemiach polskich na przestrzeni dziejów. Dotyczy to zwłaszcza towarzystw działających na niewielkim terenie i o krótkiej historii. Rozproszenie dokumentów rejestrujących dorobek towarzystw (statuty, sprawozdania z działalności, protokoły posiedzeń zarządów), z których część przechowywana w zbiorach prywatnych uległa zniszczeniu w czasie działań wojennych, utrudnia opracowanie wielu tematów monograficznych.

Szeroko pojęte kryterium polskości pozwala zamieścić w *Słowniku* opracowania o towarzystwach działających na terenach historycznie polskich, które skupiały obywateli pochodzenia polskiego i reprezentowały polską naukę i oświatę.

Prace nad tym tomem są szczególnie trudne i wymagają zespolenia wysiłków wielu placówek i środowisk naukowych z terenu całego kraju. Zapoczątkowano je w 1974 r., przystępując do sporządzenia w miarę pełnego rejestru towarzystw działających w przeszłości, zebrania informacji o zachowanych źródłach archiwalnych, a także zgromadzenia bibliografii dotyczącej omawianej tematyki. Opracowana została wstępna kartoteka towarzystw, stanowiąca podstawę dalszych prac badawczych. Jest ona rezultatem przeprowadzonych przez Bibliotekę PAN w Warszawie szerokich kwerend bibliotecznych i archiwalnych, a także wynikiem współpracy z ponad 100 placówkami naukowymi z terenu całego kraju, zajmującymi się problemami historii nauki i oświaty polskiej. Są to: liczne placówki Polskiej Akademii Nauk (biblioteki samodzielne, Archiwum, Instytut Historii, Instytut Sztuki), szkoły wyższe (wydziały, instytuty lub katedry historii, biblioteki), biblioteki naukowe (Narodowa, Towarzystwa Naukowego Płockiego im. Zielińskich, Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Śląska, Centralna Biblioteka Rolnicza, Centralna Biblioteka Wojskowa, Główna Biblioteka Lekarska) i publiczne (wojewódzkie i miejskie), archiwa centralne (Archiwum Główne Akt Dawnych, Archiwum Akt Nowych) i terenowe (wojewódzkie i terenowe), muzea, zarządy towarzystw istniejących obecnie, a także Ośrodek Postępu Technicznego NOT. Dzięki współpracy podjętej przez wymienione placówki i instytucje, które dokonały m.in. weryfikacji sporządzonych

przez Bibliotekę PAN w Warszawie wykazów towarzystw działających w poszczególnych regionach kraju i znacznych uzupełnień zawartych w tych wykazach informacji, dotyczących zwłaszcza zmian nazw i okresów działalności towarzystw, w wielu przypadkach istniejących krótko i mających niewielki zasięg oddziaływania, możliwe było sporządzenie w miarę pełnej kartoteki towarzystw o zamkniętej historii działających na ziemiach polskich. Liczy ona ponad 1300 pozycji i podlega stałej weryfikacji i uzupełnianiu.

Wykorzystano również przy jej sporządzeniu wyniki prac badawczych i dokumentacyjnych, prowadzonych w bibliotekach i archiwach Związku Radzieckiego przez pracowników Biblioteki PAN w Warszawie i Bibliotekę Akademii Nauk ZSRR w Leningradzie na podstawie porozumienia o współpracy obu bibliotek zawartego w 1976 r. i dwukrotnie przedłużanego (obowiązuje do 1990 r.). Dzięki tej współpracy zebrano materiał do rejestracji ok. 100 towarzystw z terenu Wilna, Lwowa, Mińska oraz dane o działalności wielu z nich. W wyniku przeprowadzonych w Wilnie kwerend w Bibliotece Naukowej Uniwersytetu Wileńskiego, Bibliotece Akademii Nauk Litewskiej SRR (m.in. Oddziału Rzadkiej Książki, Rękopisów) i Republikańskiej zebrano cenne materiały źródłowe, jak: statuty, sprawozdania, ustawy dotyczące ok. 70 towarzystw naukowych i oświatowych, działających w przeszłości na ziemiach polskich i poza ich granicami, wśród nich XIX i XX-wieczne polonika. Stanowią one w wielu przypadkach jedyne źródła informacji o działalności danego towarzystwa i mimo różnego stopnia kompletności materiału są cennymi źródłami uzupełniającymi i weryfikującymi nasze dotychczasowe informacje oparte na polskich zbiorach archiwalnych. Dzięki tym pracom wiele źródeł wprowadzono po raz pierwszy do obiegu naukowego. Wzbogacają one bazę dokumentacyjną tomów 2 i 4 *Słownika*.

Część pierwsza zawiera opracowania o towarzystwach naukowych i upowszechniających naukę, zgromadzone w pierwszym okresie prac. Prace nad przygotowaniem tej części zakończone zostały w czerwcu 1987 r., kiedy to maszynopis o objętości 978 stron przekazano do Ossolineum. Redaktorem naukowym jest Barbara Sordylowa, część hasłową opracował zespół w składzie: B. Krajewska-Tartakowska, Krystyna Góra-Szkaradek, J. Grabowska i J. Kurjata. Radą Redakcyjną powołaną dla tomu 2 *Słownika* kieruje prof. Czesław Madajczyk. Całość maszynopisu, obejmującego materiały wstępne i hasła, opiniowali recenzenci: Bolesław Górnicki, Wojciech Gasparski i Jerzy Różewicz.

Zamieszczone w tej części opracowania chronologicznie sięgają XVII i XVIII w. Znalazły się wśród nich: pierwsze polskie towarzystwo archeologiczne (Towarzystwo Zbieraczy Starożytności Krajowych, założone w 1840 r. w Szamotułach) i pedagogiczne (Powszechne Towarzystwo Pedagogiczne im. Ewarysta Estkowskiego, założone w 1848 r. w Poznaniu),

a także jedno z pierwszych towarzystw przyrodniczych (Polskie Towarzystwo Tatrzańskie, założone w 1883 r. w Krakowie).

Obok towarzystw o długiej historii i znaczącym dorobku naukowym, organizacyjnym i wydawniczym zamieszczono w tej części również towarzystwa-efemerydy, m.in. z terenu Wielkopolski i Pomorza. Zebranie w jednym tomie towarzystw działających w różnych okresach historycznych, posiadających odmienne zadania i formy działania oraz różny stopień zachowania dokumentacji spowodowało konieczność nieco odmiennego opracowania poszczególnych haseł: obok większych opracowań typu monograficznego, zawierających prawie pełną dokumentację źródłową i bibliograficzną, znalazły się hasła niewielkie, zawierające bardzo niekompletne informacje.

W grupie towarzystw naukowych o charakterze ogólnym, które były otwarte dla wszystkich dyscyplin naukowych, znalazły się opracowania o najbardziej zasłużonych towarzystwach, takich jak: Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Warszawie, Polska Akademia Umiejętności (przed 1919 r. — Akademia Umiejętności w Krakowie), Towarzystwo Naukowe Warszawskie, Towarzystwo Naukowe Krakowskie, Towarzystwo Naukowe we Lwowie, Kasa im. Mianowskiego, o instytutach regionalnych mających status towarzystw, podejmujących badania nad dziejami Pomorza, Śląska, Warmii i Mazur (Instytut Śląski, Instytut Mazurski), a także o pierwszych towarzystwach powstałych na ziemiach polskich w XVIII w. i towarzystwach przyjaciół nauk utworzonych w XIX i XX w.

W grupie towarzystw naukowych specjalistycznych wyodrębniono następujące dziedziny nauk: społeczne, przyrodnicze, techniczne, rolnicze i medyczne.

Przyjęte dla trzeciej grupy kryterium naukowości pozwoliło zamieścić w tym dziale towarzystwa regionalne podejmujące prace popularyzatorskie, towarzystwa pomocy naukowej, przyjaciół bibliotek i muzeów.

W stosunku do opublikowanych już tomów *Słownika* zastosowano mniejszą selekcję informacji dotyczących form pracy towarzystw, zwracano uwagę na rolę mecenatu społecznego, co było specyfiką towarzystw polskich na tle europejskim. Szczególne znaczenie ma w tym tomie końcowa część każdego hasła, stanowiąca rejestr zachowanych źródeł oraz piśmiennictwa dotyczących towarzystw.

Oprócz indeksów są tu odsyłacze do haseł zamieszczonych w tomie 1 i 3 *Słownika*.

Równoległe z opracowywaniem materiałów do części 1 tomu 2 gromadzone są materiały (noty i dokumentacja bibliograficzna) do dalszych części tego tomu. Do chwili obecnej zebrano materiały o ponad 500 towarzystwach, a kartoteki bibliograficzne, obejmujące piśmiennictwo dotyczące tej tematyki, liczą kilka tysięcy pozycji i stale rosną. Zamierza się rozwinąć współpracę z innymi placówkami naukowymi, w tym z siecią archiwów państwowych, aby dzięki ich pomocy wzbogacić opraco-

wywane materiały o dostępne w kraju źródła rękopiśmienne, szczególnie cenne w przypadku towarzystw nie posiadających piśmiennictwa.

3.4. Towarzystwa polonijne

Tom *Słownika*, zamykający publikację, poświęcony będzie polskim towarzystwom naukowym i upowszechniającym naukę działającym obecnie i w przeszłości poza terenami ziem polskich (towarzystwa polonijne). Zgodnie z przyjętą koncepcją powinny w nim znaleźć się te spośród towarzystw polonijnych, które — obok realizacji swych podstawowych zadań statutowych — przyczyniają się do rozwoju nauki polskiej poprzez upowszechnianie jej osiągnięć, popieranie badań i finansowanie wydawnictw naukowych oraz prowadzenie własnej działalności wydawniczej. Są tu też towarzystwa naukowe prowadzące działalność oświatową, a także stowarzyszenia o celach samokształceniowych i narodowo-patriotycznych, skupiające młodzież polską studiującą za granicą. Wiele z nich miało charakter tajny. Prace nad tomem 4 są najmniej zaawansowane.

Przeprowadzona została wstępna kwerenda biblioteczna obejmująca podstawowe pozycje bibliograficzne dotyczące dziejów Polonii, tj. bibliografie poloników, prasy i czasopism polonijnych w poszczególnych krajach, opracowania syntetyczne i prace monograficzne dotyczące wybranych zagadnień z dziejów Polonii oraz artykuły poświęcone poszczególnym towarzystwom i stowarzyszeniom. W rezultacie przeprowadzonych prac dokumentacyjnych sporządzony został wstępny wykaz towarzystw polonijnych liczący ponad 700 pozycji, który stanowi punkt wyjścia do prowadzenia prac badawczych nad historią towarzystw polonijnych.

Biblioteka PAN w Warszawie, zdając sobie sprawę ze szczególnych trudności związanych z opracowaniem tego zagadnienia, a jednocześnie rozumiejąc potrzebę uwzględnienia w *Słowniku* również dziejów towarzystw polonijnych jako swoistych ambasadorów nauki i kultury polskiej, zwróciła się w 1977 r. z propozycją współpracy do placówek naukowych w kraju zajmujących się m.in. dziejami Polonii: Instytutu Badań Polonijnych Uniwersytetu Jagiellońskiego, Zakładu Badań nad Polonią Zagraniczną PAN w Poznaniu, Instytutu Historii PAN, Instytutu Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN, Polonijnego Centrum Kulturalno-Oświatowego Uniwersytetu im. M. Curie-Skłodowskiej i Towarzystwa Łączności z Polonią Zagraniczną „Polonia”. W grudniu 1977 r. zorganizowano w Bibliotece PAN w Warszawie posiedzenie przedstawicieli wymienionych placówek, a także przedstawicieli samodzielnych bibliotek PAN. Przyjęto na nim opracowane przez Bibliotekę propozycje dotyczące zakresu tematycznego tomu, kryteriów doboru towarzystw, układu materiału w tomie, schematu hasła, a także omówiono formy współpracy nad publikacją wymienionych placówek. Od ich przedstawicieli oczekujemy pomocy w zakresie uzupełnienia i weryfikacji wykazu towarzystw polo-

nijnych, a także w opracowywaniu haseł lub typowaniu autorów haseł. Przebieg prac i plany ich rozwinięcia zostały również zaprezentowane przez przedstawicieli Biblioteki PAN w Warszawie na plenarnym posiedzeniu Komitetu Badania Polonii PAN dn. 29 marca 1978 r. Zwrócono uwagę na poważne trudności związane z zebraniem i opracowaniem materiałów o towarzystwach polonijnych. Obok problemów wspólnych dla wszystkich tomów, takich jak zmiany historycznych granic państwowych na przestrzeni dziejów, kryteriów naukowości i polskości, dalsze trudności wiążą się z rozproszeniem materiałów źródłowych i piśmiennictwa dotyczących działalności towarzystw polonijnych, a także z ich specyfiką.

Dla w miarę pełnego opracowania tomu 4 niezbędne będzie — obok wykorzystania dorobku i potencjału krajowych ośrodków naukowych — nawiązanie współpracy z placówkami polonijnymi, w tym z zarządami towarzystw działających obecnie, a także uczonymi polskiego pochodzenia.

Biblioteka PAN w Warszawie podjęła próbę włączenia do prac nad omawianym tomem przedstawicieli ośrodków polonijnych, uczestniczących w zorganizowanym w sierpniu 1977 r. w Warszawie przez Bibliotekę Narodową i Towarzystwo „Polonia” kursie bibliotekarstwa i kultury polskiej. Widzimy potrzebę przeprowadzenia badań w polskich archiwach, zwłaszcza archiwum Towarzystwa „Polonia” i Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych, a także wykorzystania materiałów nie opublikowanych, m.in. sprawozdań z badań polskich uczonych nad tematyką polonijną.

Zintensyfikowanie prac nad tomem 4 i ich rozszerzenie poza gromadzenie dokumentacji, podjęcie zbierania opracowań o poszczególnych towarzystwach i rozwinięcie badań archiwalnych będzie możliwe po znacznym zaawansowaniu prac nad tomem 2 *Słownika*.

4. ZAKOŃCZENIE

Opracowania zamieszczone w poszczególnych tomach *Słownika* stanowią z jednej strony rezultat współpracy Biblioteki PAN w Warszawie z innymi placówkami naukowymi z terenu kraju, w tym z zarządami towarzystw działających obecnie (dotyczy to szczególnie prac nad weryfikacją i uzupełnianiem kartoteki towarzystw oraz typowania autorów poszczególnych haseł), z drugiej strony prezentowany w tomach materiał jest rezultatem szeroko rozwiniętych i wielowątkowych prac naukowo-dokumentacyjnych prowadzonych przez zespół Pracowni Słownika Polskich Towarzystw Naukowych (wiele haseł jest jego autorstwa). Prace te obejmują sporządzenie w miarę pełnego rejestru towarzystw, gromadzenie informacji o dokumentacji źródłowej i bibliograficznej, ustalanie autorów poszczególnych opracowań i ich zamawianie.

Na podstawie materiałów nadsyłanych przez zarządy towarzystw, indywidualnych badaczy, często aktywnych działaczy towarzystw, a tak-

że przez osoby pełniące funkcje kierownicze w zarządach, opracowywane są w Pracowni poszczególne hasła. Równolegle z materiałami autorскими wykorzystuje się wyniki szerokich kwerend bibliotecznych i archiwalnych w zbiorach polskich i zagranicznych. W wielu przypadkach uzupełnione teksty uwzględniają najnowsze piśmiennictwo, traktujące o działalności danego towarzystwa oraz w miarę pełną dokumentację źródłową przechowywaną w archiwach. Chodzi bowiem o możliwie pełne udokumentowanie dorobku poszczególnych towarzystw, a także o rejestrację zachowanej spuścizny źródłowej, która stanowić może podstawę wielu badań szczegółowych nad dziejami społecznego ruchu naukowego.

Maszynopis wpłynął 10 listopada 1987

IZABELA LENART

FUNKCJE CENTRALNEGO KATALOGU ZAGRANICZNYCH WYDAWNICTW CIĄGLYCH BIBLIOTEK SIECI PAN I TOWARZYSTW NAUKOWYCH

W Bibliotece PAN w Warszawie od 1962 r. funkcjonuje Centralny katalog zagranicznych wydawnictw ciągłych bibliotek sieci PAN i towarzystw naukowych*, prowadzony w formie kartoteki w układzie alfabetycznym.

Opis pozycji zawiera dane o tytule, częstotliwości, miejscu wydania, źródle nabycia, zasobach w obrębie tytułu (roczniki, zeszyty, numery) oraz lokalizacji danego czasopisma.

Opisy katalogowe czasopism zagranicznych aktualizujące katalog Biblioteka otrzymuje z bibliotek sieci ostatnio co 2 lata. Jest to z pewnością okres zbyt długi, a pożądanym byłoby, aby katalog aktualizowano 2 razy w roku; biorąc jednak pod uwagę opóźnienia w napływie czasopism do bibliotek, ustawiczny niedobór kadry bibliotekarskiej i trudności w zdobyciu środków finansowych na symboliczne wynagrodzenie osób przygotowujących opisy katalogowe, ograniczyć się należy do postulatu aktualizowania katalogu przynajmniej raz w roku.

Katalog jest przede wszystkim źródłem informacji o bieżących zasobach, a dokładniej — od 1962 r. — od momentu powstania katalogu. Zawiera ona też znaczną liczbę opisów retrospektywnych, sięgających czasami i XIX w.

Zakres rzeczowy katalogu odpowiada tematyce, którą zajmują się wydziały PAN; poszerzona jest dodatkowo o specjalistyczne zbiory towarzystw naukowych, dotowanych przez Akademię.

---

* Katalog utworzono na podstawie uchwały sekretarza naukowego Polskiej Akademii Nauk z dn. 3.5.1960 r.

Oprócz funkcji informacyjnej (rocznie udziela się ok. 500 informacji dla użytkowników z PAN i spoza telefonicznie, telexem lub w drodze indywidualnej rozmowy), katalog pełni również funkcję koordynacyjną: służy jako baza do przeprowadzania analiz stanu zaopatrzenia bibliotek sieci PAN w zagraniczne wydawnictwa ciągłe, co pozwala na wyciąganie właściwych wniosków dla polityki gromadzenia. Dotyczy to w szczególności wydawnictw sprowadzonych do kraju drogą prenumeraty z II obszaru płatniczego. Łączy się to zwykle z trudnościami w pozyskiwaniu tych środków, wydatkowanie ich wymaga więc szczególnej rozwagi i ostrożności.

Obie funkcje katalogu centralnego służą jednemu celowi — zaspokojeniu potrzeb użytkowników.

Analizy tego typu ułatwiają prowadzenie racjonalnej polityki gromadzenia i usprawniają gospodarkę środkami finansowymi.

Ostatnia przeprowadzona analiza objęła okres 1975-1978, a jej wyniki przedstawiono w *Przeglądzie Bibliotecznym* 1981 z 1. W tym okresie z prenumeraty i wymiany wpłynęło do bibliotek sieci PAN 9999 tytułów w 18 559 egz. Dominującym źródłem wpływu była wymiana — 69,2% ogólnej liczby tytułów, na prenumeratę przypadło 30,8%. W 1978 r. biblioteki PAN otrzymywały wydawnictwa ciągłe z 98 krajów.

Obecnie przeprowadza się analizę wpływów za l. 1983-1985.

Poniżej przedstawione zostaną rezultaty analizy stanu zaopatrzenia bibliotek sieci PAN w zagraniczne wydawnictwa ciągłe w l. 1983-1985. Odbicie tego stanu w katalogu nie jest pełne, ponieważ opisy nadesłało tylko 70 bibliotek (na 112 placówek sieci), tak więc dosyć pokaźna liczba (42 biblioteki) nie wywiązała się z obowiązku nałożonego na nie przez sekretarza naukowego PAN. Brak tych danych utrudnia zapewnienie rzetelnej i optymalnej informacji użytkownikom i prowadzenie właściwej polityki gromadzenia w skali całej Akademii.

Do bibliotek PAN w okresie 1983-1985 wpłynęło 8900 tytułów w 14 981 egz. Zaznaczyć tu należy, że poszczególne serie jednego tytułu traktowane były jako oddzielne pozycje (np. *Vestnik Moskovskogo Universiteta Ser. Biologija, Chimija, Ekonomika, Filologija* itd.). Powtarzalność tytułów wynosiła 1,68 i była zbliżona do analizowanego wcześniej okresu 1975-1978. Z pobieżnych obliczeń wynika, że podobna powtarzalność występuje w l. 1980-1982.

W okresie 1983-1985 około 5970 tytułów (49% ich ogólnej liczby) sprowadzono w jednym egz., 1615 — w dwóch, 634 — w trzech, 296 — w czterech, 192 — w pięciu, 173 — od sześciu do dziesięciu, 20 — w powyżej dziesięciu egzemplarzach.

Głównym źródłem wpływu tych wydawnictw była wymiana, na którą przypadało 9801 egz. (65,4%). Z prenumeraty uzyskano 4428 egz. (29,6%), natomiast z darów 752 (5%).

Głównym źródłem wpływu pozostaje wymiana, dwukrotnie większa

niż prenumerata. Wymiana, na którą składa się przede wszystkim produkcja wydawnicza PAN — ok. 500 tytułów rocznie, odbywa się częściowo za pośrednictwem Ośrodka Rozpowszechniania Wydawnictw PAN, częściowo zaś prowadzona jest we własnym zakresie przez poszczególne biblioteki (przoduje tu Biblioteka PAN w Krakowie) i towarzystwa naukowe.

W analizowanym okresie nie uległa zmianie wymiana między bibliotekami, akademiami nauk czy instytutami naukowo-badawczymi z krajów socjalistycznych, dają się natomiast zauważyć pewne zakłócenia w wymianie z partnerami z krajów kapitalistycznych. Dzieje się tak m.in. dlatego, że wydawnictwa polskie zlikwidowały część tytułów w językach kongresowych, poza tym nasze publikacje na rynkach zachodnich są tanie i dlatego nasi partnerzy wolą sprzedawać wydawnictwa własne i kupować polskie. Pod koniec lat siedemdziesiątych ośrodki zagraniczne PAN zmniejszyły obrót bezdewizowy.

Rozmieszczenie czasopism na terenie całego kraju odpowiada topograficznemu rozmieszczeniu placówek PAN. Większość z nich znajduje się w Warszawie, tutaj też zgromadzona jest większość wydawnictw zagranicznych.

Największą liczbę czasopism mają biblioteki samodzielne — 4571 egz., a dalej w kolejności:

towarzystwa naukowe — 2412 egz.	Wydział IV	— 1012 egz.
Wydział III — 1796 egz.	Wydział VII	— 944 egz.
Wydział II — 1602 egz.	Wydział VI	— 805 egz.
Wydział I — 1071 egz.	Wydział V	— 768 egz.

Na podkreślenie zasługuje fakt, że wśród bibliotek o profilu humanistycznym występuje najniższa powtarzalność tytułów.

Wieloegzemplarowość występuje najczęściej w naukach technicznych, biologicznych, matematyczno-fizyczno-chemicznych oraz medycznych. Wiąże się to z faktem istnienia szczególnie silnych powiązań tematycznych, jakie występują między niektórymi dyscyplinami naukowymi. Analiza wykazała takie powiązania między np. naukami biologicznymi a rolniczymi i leśnymi oraz medycznymi, a także między naukami matematyczno-fizyczno-chemicznymi a technicznymi. W związku z tym te same tytuły czasopism zamawiane są bardzo często (jako niezbędne) przez wiele bibliotek w poszczególnych wydziałach PAN.

Należy nadmienić, że wśród 5970 tytułów naukowych czasopism zagranicznych, które wpływają do bibliotek sieci PAN w jednym egzemplarzu, ok. 700 tytułów gromadzą tylko towarzystwa naukowe, dotowane przez PAN. Są to często jedyne egzemplarze cennych publikacji, nie tylko w bibliotekach naszej sieci, ale we wszystkich bibliotekach krajowych. Jest to o tyle istotne, że tytuły te przychodzą w drodze wymiany, a więc bez wydatkowania dodatkowych kwot, poza tym są to publikacje wąskospecjalistyczne i często unikatowe.

Biblioteki sieci PAN otrzymują czasopisma z 89 krajów świata.

Liczba otrzymanych w 1985 r. tytułów i egzemplarzy czasopism

Kraje socjalistyczne			Kraje kapitalistyczne		
Kraj	Liczba tytułów	Liczba egz.	Kraj	Liczba tytułów	Liczba egz.
ZSRR	1163	2543	Stany Zjednoczone	1345	2094
Czechosłowacja	471	1097	RFN	793	1246
NRD	455	906	Wielka Brytania	697	1012
Węgry	228	394	Francja	544	766
Bułgaria	153	268	Włochy	298	451

Prowadzona często dyskusja nad mnogością katalogów centralnych i dublowaniem ich zakresów jest bezprzedmiotowa wtedy, gdy dany katalog spełnia swoje funkcje społeczne, a więc zaspokaja potrzeby użytkowników w określonej sieci czy regionie. Omawiany tutaj katalog wymagania takie spełnia w zupełności.

Maszynopis wpłynął 28 października 1987

WYKAZ WYDAWNICTW BIBLIOTEKI POLSKIEJ AKADEMII NAUK W WARSZAWIE*

1963

1. *Bibliografia Zagadnień Polityki Kulturalnej za rok ... Dod. do Kultura i Społeczeństwo. 1963-1964.*

1966

2. *Biblioteka Polskiej Akademii Nauk w Warszawie. Informator.*

3. *Polska Bibliografia Naukoznawstwa i Ruchu Naukowego. 1966- Od t. 3 (wyd. 1973) tyt.: Polska Bibliografia Naukoznawstwa, od t. 5 (wyd. 1975) tyt.: Polska Bibliografia Naukoznawstwa i Technoznawstwa.*

4. *Wykaz wybranych nabytków zagranicznych za okres od I 1965-VI 1966. Dokumentacja Zbiorów Własnych.*

1967

5. *Halina Dziewanowska, Serafin Korczak-Michalewski: Książka naukoznawcza radziecka 1962-1967. Dokumentacja Zbiorów Własnych.*

6. *Felicja Jałbrzykowska: Bibliografia zawartości tomów XXI-XXV „Nauki Polskiej”. Wrocław: Zakł. Narod. im. Ossolińskich.*

7. *Helena Michałowicz, Czesław Gutry: Roczniki Towarzystwa Warszawskiego Przyjaciół Nauk (1802-1830). Bibliografia zawartości. Wrocław: Zakł. Narod. im. Ossolińskich.*

* W opisach nie podaje się adresu wydawniczego poza przypadkiem, gdy wydawcą jest inna instytucja.

8. *Wykaz Bieżących Czasopism Zagranicznych, które wpłynęły do Biblioteki w roku... 1967-*

Od 1969 r. tyt.: *Wykaz Bieżących Czasopism i Wydawnictw Zbiorowych Zagranicznych, które wpłynęły do Biblioteki w ... roku. Dokumentacja Zbiorów Własnych.*

9. *Wykaz Nabytków z Zakresu Naukoznawstwa. 1967-*

Od 1975 r. tyt.: *Wykaz Nabytków z Zakresu Naukoznawstwa i Historii Nauki, od 1986 r. tyt.: Wykaz Nabytków z Zakresu Naukoznawstwa, Technoznawstwa i Historii Nauki.*

1969

10. *Bibliografia zawartości „Życia Nauki” 1946-1952.* Oprac. Krystyna Kowalczyk, Agnieszka Paszkowska, Julian Wójcik. Wrocław: Zakł. Narod. im. Ossolińskich.

11. *Biblioteki Polskiej Akademii Nauk i towarzystw naukowych.* [Informator].

12. Felicja Jałbrzykowska: *Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej.* Bibliografia zawartości za lata 1953-1968. Współprac. Zofia Płuciennik, Agnieszka Paszkowska. Warszawa: Państw. Wyd. Nauk.

13. Serafin Korczak-Michalewski, Helena Michałowicz: *Encyklopedie i leksykony specjalistyczne w zbiorach Biblioteki PAN w Warszawie. Dokumentacja Zbiorów Własnych.*

1970

14. *Bibliografia Prac Prognostycznych „Polska 2000”.* 1970-

15. *Prognozyka.* Nowe Publikacje. 1970-

1971

16. *Bibliografia Bieżąca Historii Nauki i Techniki.* Dod. do *Kwartalnika Historii Nauki i Techniki.* 1971-

17. Maria Dembowska: *Problemy bibliotek naukowych. Z zagadnień organizacyjnych informacji naukowej.* *Prace Bibliotekoznawcze*, 1.

1972

18. *Dorobek i kierunki rozwoju nauki w Polsce Ludowej.* Materiały bibliograficzne.

19. *Polskie towarzystwa naukowe od XV wieku.* Wykaz. Oprac. Michał Flis, Julian Wójcik. Przy współudz. Heleny Kotarbinskiej.

20. *Przegląd Biblioteczny.* Od 1972 r. wyd. Biblioteka PAN w Warszawie i Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich.

21. Tadeusz Zarzębski: *Z problemów nowoczesnej organizacji zbiorów bibliotecznych.* *Prace Bibliotekoznawcze*, 2.

1973

22. Maria Lenartowicz: *Aktualne problemy międzynarodowego ujednoczenia zasad katalogowania.* Red. Maria Dembowska. *Prace Bibliotekoznawcze*, 3

1974

23. Irena Brachel, Maria Miracka: *Dzieła biograficzne w zbiorach Biblioteki PAN w Warszawie.* Cz. 1 *Uczeni polscy.* Dokumentacja Zbiorów Własnych.

1976

24. *Bibliografia Książek Prognostycznych. „Polska 2000”.* Przegląd zagranicznej literatury prognostycznej 1976-1980.

1978

25. *Bibliografia zawartości „Przeglądu Bibliotecznego” 1927-1976*. Oprac. Janina Pelcowa. Przy współudz. Ireny Gorczyńskiej, Zofii Pietrzak, Zofii Płuciennik. Wrocław: Zakł. Narod. im. Ossolińskich.

26. Alina Chajęcka, Leszek Cierpisz: *Radziecka książka naukoznawcza w zbiorach Biblioteki PAN w Warszawie 1976-1977*. Katalog wystawy. Dokumentacja Zbiorów Własnych.

27. *Słownik polskich towarzystw naukowych*. 1978-
T. 1. *Towarzystwa naukowe działające obecnie w Polsce*. Wrocław: Zakł. Narod. im. Ossolińskich.

1981

28. *Bibliografia zawartości „Nauki Polskiej” 1953-1978*. Wrocław. Zakł. Narod. im. Ossolińskich.

1982

29. *Słownik polskich towarzystw naukowych*. T. 3. *Towarzystwa upowszechniające naukę i działające obecnie w Polsce*. Wrocław: Zakł. Narod. im. Ossolińskich.

1983

30. *Przepisy katalogowania książek*. Cz. 1. *Opis bibliograficzny*. Oprac. Maria Lenartowicz. Warszawa: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich.

1985

31. *Biblioteka Polskiej Akademii Nauk w Warszawie. Informacje dla użytkowników*.

1987

32. *Badanie informacyjnych potrzeb uczonych akademii nauk krajów socjalistycznych*. IV Międzynarodowe Sympozjum Bibliotek Akademii Nauk Krajów Socjalistycznych. Jabłonna k. Warszawy, 30.9-5.10.1985. Materiały. Mikrofiszka.

33. *Przepisy katalogowania książek*. Cz. 1. *Opis bibliograficzny*. Wyd. 2 Oprac. Maria Lenartowicz. Warszawa: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich.

34. Barbara Sordylowa: *Informacja naukowa w Polsce*. Problemy teoretyczne, źródła, organizacja. Wrocław: Zakł. Narod. im. Ossolińskich.

Zestawiła Hanna Łaskarzewska

Maszynopis wpłynął do Redakcji 27 stycznia 1988

MARIA WROCŁAWSKA

O NORMIE OPISU BIBLIOGRAFICZNEGO I PRZEPISACH
KATALOGOWANIA KSIĄŻEK UWAGI NIE SPÓŹNIONE

Mija czwarty rok obowiązywania normy PN-82/N-01152.01 *Opis bibliograficzny. Książki i cz. 1 Przepisów katalogowania książek*. Z punktu widzenia instruktora biblioteki publicznej stopnia wojewódzkiego chcę przedstawić swoje doświadczenia i przemyślenia dotyczące wprowadzania w życie postanowień tych dokumentów.

Rozdzielne traktowanie opisu bibliograficznego i hasła wynika z definicji obu tych pojęć — opisu bibliograficznego (s. 102 *Przepisów*) i hasła jako wyrażenia w sformalizowanej postaci służącego do porządkowania zbiorów informacji o dokumentach (projekt Polskiej Normy Bibliografia i bibliotekarstwo. Terminologia. Budowa zbiorów informacji o dokumentach). Należy więc traktować tę rozdzielność jako aksjomat; jest ona założeniem wyjściowym dla przyjętego przez nas systemu. W układach alfabetycznych hasło oczywiście jest zależne od opisu w tym sensie, że z kolejnych stref opisu możemy czerpać do hasła elementy (niezależnie od ich porządku w opisie), jednakże to, jaką postać one w hasle przybiorą, wynika już z odpowiednich postanowień dotyczących formy hasła. Stosowanie obowiązujących jeszcze *Skróconych przepisów katalogowania alfabetycznego* J. Grycza i W. Borkowskiej w zakresie wyboru i formułowania hasła przy sporządzaniu opisu bibliograficznego wg PN-82/N-01152.01 nie jest więc sprzeczne z tą normą. Natomiast sprawność i skuteczność rozwiązania, w którym traktowano hasło jako element opisu, nie była wystarczająca, zaistniała więc konieczność rozdzielenia tych pojęć.

Dobrym uzasadnieniem tej konieczności oraz wprowadzenia nowego opisu w jego sformalizowanej postaci (znaki umowne, ściśle określona kolejność elementów) jest — o czym wspominała w swoich wypowiedziach Maria Lenartowicz — automatyzacja katalogów; co zaś w tym przypadku najważniejsze, każdy element opisu bibliograficznego może stać się w zautomatyzowanym katalogu elementem wyszukiwania, czyli elementem szeregowania i może wprowadzać porządek w zbiorze. Funk-

cyjność i wartość informacyjna takiego katalogu jest bez porównania większa niż katalogu tradycyjnego.

Studenci drugiego semestru studium pomaturalnego i w pewnym stopniu przeszkoleni bibliotekarze, przyjmują taką wiedzę — przystępnie przekazaną — bez zastrzeżeń. Z zainteresowaniem — sędzę — dowiadują się o wielkich możliwościach systemów zautomatyzowanych. Pewnie kiedyś też przyda się im zwięzła informacja o zasadach tworzenia katalogu na nośnikach magnetycznych i korzystania z niego w trybie bezpośrednim.

Konieczność uwzględnienia przez normę różnych rozwiązań w opisie bibliograficznym, w zależności od typu zbioru informacji o dokumentach, jest oczywista i zgodna z zakresem jej stosowania. Wielość rozwiązań zalecanych i dopuszczalnych w katalogach bibliotecznych jest zaś dużą zaletą *Przepisów*; umożliwia w ramach obowiązujących zasad swobodny wybór rozwiązania optymalnego dla danego katalogu, bez obawy przekroczenia poprawności; chroni przed wymyślaniem rozwiązań własnych (co od razu byłoby sprzeczne z normą), ale nie zwalnia od myślenia. Szkolenie, instruktaż indywidualny czy zajęcia na studium powinny i mogą nauczyć prawidłowego podstawiania danych do różnych wzorów, a więc sporządzania poprawnych formalnie opisów. Powinny też wskazać, w jakich sytuacjach dane rozwiązanie jest bardziej przydatne (np. wzory 8, 9 i 10 s. 43-45 normy w zbiorach o układach alfabetycznych, wzory zaś 12-15 s. 45-46 — o układach rzeczowych) oraz uświadomić konieczność konsekwentnego stosowania zawsze takich samych rozwiązań do przypadków identycznych. Natomiast wybór rozwiązania należy do bibliotekarza, który sam gromadzi swój zbiór, odzwierciedla go w swoim katalogu i tworzy wartość informacyjną tego katalogu. Bibliotekarz sam musi znaleźć rozwiązania optymalne dla swojego katalogu, mając po temu po przeszkoleniu teoretyczne podstawy.

Przy takiej swobodzie wyboru opisy tych samych książek, sporządzane wg różnych wzorów, w różnych katalogach rzeczywiście wyglądają rozmaicie. Nie ma to jednak znaczenia w świetle założeń przyjętych w naszym systemie: istotne jest, że opisy te są identyczne w zakresie elementów obowiązkowych. Tym samym spełniony jest warunek jednoznaczności opisu książki. Przekazuję tę wiedzę studentom studium pomaturalnego i bibliotekarzom i chociaż pojęcie jednoznaczności opisu nie zawsze jest w pełni przez nich uświadomione, to zdają się oni dostrzegać korzyści płynące z wielości rozwiązań i rozumieć idee poszczególnych wzorów. Uzasadniają np. dokonany wybór sposobem poszukiwania książki przez czytelnika: temu przez tytuł całości książki wielotomowej lub przez indywidualny tytuł tomu; widzą też niemożność zastosowania pewnych wzorów przy opisywaniu konkretnej książki, np. w przypadku braku indywidualnego tytułu tomu.

Zatrzymam się nad zagadnieniem wprowadzenia nowych zasad opisu

bibliograficznego w sieci bibliotek publicznych. Co oznacza „wprowadzenie nowych zasad opisu”: rozpoczęcie katalogowania zgodnie z *Przepisami*, czy biegłość w katalogowaniu?

W województwie miejskim łódzkim bibliotekarze sieci bibliotek publicznych zostali objęci w 1984 r. szkoleniem organizowanym przez instruktorów dzielnicowych bibliotek publicznych, niekiedy z udziałem instruktorów Miejskiej Biblioteki Publicznej. Od 1985 r. bibliotekarze rozpoczęli samodzielne katalogowanie. W 1985 i 1986 r. niżej podpisana przeprowadziła przy współpracy instruktorów MBP — opiekunów dzielnic — lustracje w prawie wszystkich bibliotekach sieci, sprawdzając postępy i udzielając indywidualnego instruktażu.

Na początku bibliotekarze stawiali nowemu dla siebie opisowi bibliograficznemu dwa zarzuty: że zajmuje zbyt dużo miejsca i że nie jest zrozumiała dla czytelników. Oba zarzuty są — jak widać — niemerytoryczne i drugi wyraźnie przenosi na czytelników własne wątpliwości bibliotekarzy.

Wprowadzenie nowych zasad opisu dzieł na dwa etapy. Pierwszym etapem jest pokonanie bariery nieznanego dotąd sformalizowania i nowych terminów poprzez skatalogowanie (kierowane i samodzielne) pewnej partii książek wg wskazanych wzorów. Przejście pierwszego progu daje uczącemu się satysfakcjonujące poczucie własnych możliwości: „to nie jest takie trudne”, „trzeba się tylko do tego przyzwyczaić”. Na tym początkowym etapie właśnie trudna wydaje się rezygnacja ze *Skróconych przepisów* — oswojonych, lecz tylko pozornie znanych. Pozornie znanych, bowiem przepisy Grycza i Borkowskiej nie były przestrzegane ściśle ani ściśle egzekwowane; nie sprawdzano z ich tekstem poprawności rozwiązań, opierano się głównie na przykładach (należałoby więc raczej mówić o rezygnacji z tego, co ze *Skróconych przepisów* pozostało w praktyce bibliotekarskiej).

Drugi etap wprowadzania opisu, znacznie ważniejszy, to samodzielna praca z podręcznikiem, poszukiwanie i wybór właściwych rozwiązań, prawidłowe posługiwanie się *Przewodnikiem Bibliograficznym*, rozpoczęcie pasjonującej gry intelektualnej z książką i z samym sobą. Ten rodzaj pracy koncepcyjnej i równocześnie wymagającej całkowitego podporządkowania się wymogom formalnym jest nowy dla bibliotekarzy wychowanych na przepisach Grycza i Borkowskiej — pewnie dlatego tak trudno przychodzi części z nich wkroczenie w ten drugi etap.

Zatrzymanie się na pierwszym etapie prowadzi do „wtórnego analfabetyzmu” bibliotekarzy: do bezradności wobec książek, które różnią się od już skatalogowanych, niemożności wyjścia z kręgu własnych błędów. Nauczyli się oni już czegoś, korzystają z gotowych wzorów — przykładów, różnych ściągaczek, ale wiedzy swej nie pogłębiają.

Ów „wtórny analfabetyzm” jest — moim zdaniem — poważnym zagrożeniem wdrażania *Przepisów*.

Do pokonania przez bibliotekarzy pierwszego etapu konieczne są szkolenia, kursy, zajęcia na studium: uczą bowiem korzystania z podręcznika, uczą sposobu analizowania książki i porządkowania danych, tłumaczą sens poszczególnych wzorów, dają też gotowe przykłady opisów, pobudzając do myślenia i pracy własnej. Ale ani myślenia, ani pracy własnej nie zastąpią. Drugi etap natomiast wymaga — jako uzupełnienia pracy własnej — przede wszystkim konsultacji i wymiany doświadczeń, właśnie np. w trakcie praktyk w różnych ośrodkach (odbyłam taką pięciodniową wymianę doświadczeń w Bibliotece Głównej Uniwersytetu Gdańskiego).

Dopiero osiągnięcie przez większość bibliotekarzy etapu samodzielnej pracy z *Przepisami* uważam za równoznaczne z wprowadzeniem nowych przepisów katalogowania.

Problemy szczegółowe, z którymi borykają się bibliotekarze i studenci studium pomaturalnego, dzielę na dwie grupy: problemy metodyczne i merytoryczne. Podział taki i taka kolejność są uzasadnione, ponieważ trudności metodyczne utrudniają, a często wręcz uniemożliwiają rozwiązanie problemów merytorycznych. Znaczenia szkolenia dla obu tych grup problemów omówiłam już wyżej.

Pierwszym problemem metodycznym jest nieumiejętność czytania tekstu. Język *Przepisów*, w którym każde słowo jest znaczące, narzuca konieczność dokładnego czytania zdań i akapitów: bibliotekarze, którzy nie doczytują treści lub „przeskakują” słowa, nie znajdują rozwiązań wcale lub popełniają błędy. Następnym problemem jest niemożność korzystania z indeksu przedmiotowego, spowodowana nieumiejętnością sformułowania potrzeby — nazwania przedmiotu poszukiwań. Trudność ta wiąże się bezpośrednio z nieumiejętnością analizowania książki pod względem cech wydawniczo-formalnych i porządkowania tych cech, a co za tym idzie, określenia problemu, jaki przedstawia sobą książka, oraz znalezienia kryterium poszukiwania rozwiązania (np. czy książka zawiera prace współwydane, czy ma jedynie dodatek do tytułu; jakie są składniki objętości książki).

Z niedostatków metodycznych wynikają problemy merytoryczne, które wyliczę w kolejności zagadnień omawianych w *Przepisach*.

Bibliotekarze nie dostrzegają sensu przyporządkowania strefom pewnych źródeł danych jako podstawowych oraz konieczność korzystania z tych źródeł w ściśle określonej kolejności, nie przywiązują więc do tego przyporządkowania wagi i nie oznaczają nawiasem kwadratowym pochodzenia informacji spoza źródła głównego dla danej strefy.

Bibliotekarze nie rozumieją też szczególnej roli znaków umownych. Przenoszą z książki znaki interpunkcyjne lub dodają je nie bacząc, że z chwilą umieszczenia w opisie znak taki staje się znakiem umownym i zaczyna mieć ściśle określone znaczenie. Powszechny jest taki błąd, jak np. (*Fantastyka. Przygoda*) zamiast (*Fantastyka, Przygoda*), (*Rekre-*

acja. Relaks. Rozrywka) zamiast (*Rekreacja, Relaks, Rozrywka*). Ponadto niejasna jest dla nich rola dwukropka w strefie opisu fizycznego.

Katalogujący mają również kłopoty ze strefą tytułu i oznaczenia odpowiedzialności. Nie przejmują określeń rodzaju odpowiedzialności w formie, w jakiej podane są one w książce (il., zil., tł., przetł., przekł., wyboru dokonał itd.). Duże trudności sprawia im przypadek, gdy tytuł, lub oznaczenie odpowiedzialności zawierają dane należące do innych elementów opisu. Często nie odróżniają instytucji sprawczej od wydawcy i nazwy serii. Najtrudniejsze jednak są dla nich prace współwydane: bez wspólnej strony tytułowej (np. seria *Globus*) oraz ze wspólną stroną tytułową, różnych autorów bez tytułu wspólnego np. seria *Ekspres Reporterów*); w tych przypadkach ujawnia się dodatkowo nieznamość przepisów Grycza i Borkowskiej — nieumiejętność wyboru hasła. Porządkowanie dalszych oznaczeń odpowiedzialności, tak by były jednoznacznie powiązane z tytułami prac współwydanych, również nie jest dla bibliotekarzy łatwe.

W strefie wydania najtrudniej przychodzi bibliotekarzom przyporządkowanie oznaczeń wydania pracom współwydanym.

W strefie adresu wydawniczego przede wszystkim nie zauważają oni braku w książce miejsca wydania i daty wydania; każde miejsce lub datę ze strony redakcyjnej czy metryki traktują jako dane dotyczące miejsca i daty wydania (książki wydawane przez „Śląsk”). Poza tym problem stanowi liczba miejsc wydania większa niż dwa (książki wydawane np. przez Ossolineum).

Nieliczni bibliotekarze umieją w strefie opisu fizycznego prawidłowo określić i uporządkować strony liczbowane i tablice oraz wyróżnić rodzaje ilustracji występujących na tablicach i poza tablicami. Tę trudność pogłębia fakt oznaczania przez *Przewodnik Bibliograficzny* ilustracji na tablicach sprzecznie z *Przepisami* (również podaje *Przewodnik* błędnie w oznaczeniu ilustracji informację o erracie).

W strefie serii ustalenie, czy książka należy do serii, czy może do tak zwanej serii jest dla bibliotekarzy trudnością podstawową. Wynika to z niezrozumienia, że musi być spełniony zawarty w definicji serii warunek konieczny istnienia wspólnej nazwy serii.

Strefa uwag, wbrew pozorom, też sprawia kłopoty. Katalogujący mają trudności ze zwięzłym formułowaniem uwag i konsekwentnym podawaniem takich samych uwag zawsze w ten sam sposób. Wątpliwości nastrocza im też dobór informacji, które należałoby w tej strefie umieścić (początkujący zwykle dają zbyt wiele uwag, biorąc przykłady z *Przepisów* wskazujące jedynie możliwości za nakaz).

Strefa ISBN i sposobu uzyskania książki uważana jest przez większość bibliotekarzy za zbędną. ISBN nie jest, niestety, wykorzystywany u nas w sposób, który okazałby im sens i przydatność tego numeru.

Bibliotekarze nie rozumieją w pełni idei opisu książki wielotomowej:

na dwóch i więcej niż dwóch poziomach (powtarza się pytanie, czy tomy opisuje się po czy przed ISBN); problemem jest zebranie cech wspólnych książki wielotomowej na pierwszym poziomie i wyodrębnienie cech poszczególnych tomów na drugim.

Duże trudności sprawia katalogującym opis książki wielotomowej, w której występuje niezgodność liczby tomów z liczbą jednostek fizycznych, zwłaszcza przypadek dwóch tomów w jednym woluminie. Niestety, w *Przepisach* nie podano, jak w tym przypadku budować strefę tytułu i oznaczenia odpowiedzialności oraz jak podawać paginację w strefie opisu fizycznego*. Jest to przypadek trudny i powinien być być wyodrębniony w *Przepisach* choćby w osobnych przykładach.

Nie było moim zamiarem wyliczanie pozytywów, jednak uważam za warte podkreślenia to, że opis jednego tomu książki wielotomowej na jednym poziomie (wzory 5 i 6 na s. 42 normy) nie nastrocza trudności i bibliotekarze dostrzegają przydatność tych wzorów.

Wielowariantowość i rozłączne traktowanie hasła i opisu nie ujawniły się jako problem, być może przyćmione trudnościami szczegółowymi.

Mimo istnienia tylu tak obszernie omówionych przeze mnie problemów jest wielu bibliotekarzy, którzy posiadli drugi stopień wtajemniczenia i biegłość w katalogowaniu. Sprawni (mam tu na myśli nie tyle sprawność mechaniczną, co metody pracy), zainteresowani tym, co robią, myślący i o wysokich kwalifikacjach zawodowych. Łatwiej osiągną biegłość ludzie nowi w zawodzie, nie obciążeni znajomością przepisów Grycza i Borkowskiej.

Wprawdzie mija już czwarty rok obowiązywania normy i zgodnych z nią *Przepisów katalogowania książek*, lecz wprowadzanie w życie postanowień tych dokumentów rozpoczęło się z prawie rocznym opóźnieniem. Ponadto były one rewolucją w nawykach i pracy bibliotekarzy. Wdrożenie tak dużej i nowej wiedzy wymaga zawsze długiego czasu; czas niespełna trzyletni wprowadzania nowych zasad opisu jest stosunkowo krótki. Bibliotekarze wykonali w tym czasie ogromną pracę i osiągnęli bardzo wiele.

Maszynopis wpłynął do Redakcji 8 grudnia 1987

* Autorka *Przepisów* informuje, że tomy należy traktować jak prace współwydane, paginację zaś podawać następująco: np. . — 2 t. w 1 wol. (50 s.).

22 SESJA PLENARNA ISO/TC 46 DOKUMENTACJA
(Moskwa, 18-22 maja 1987)

Organizatorem 22 Sesji Komitetu Technicznego 46 Dokumentacji Międzynarodowej Organizacji Normalizacyjnej (ISO/TC 46) był Państwowy Komitet ZSRR ds. Norm, a miejscem obrad — Państwowa Biblioteka ZSRR im. Lenina. W Sesji uczestniczyło ponad 90 przedstawicieli 19 krajowych organizacji członkowskich TC 46 oraz międzynarodowych organizacji i instytucji współpracujących, m.in. IFLA, FID, ISDS, MCNTI. Polskę reprezentowała delegacja dwuosobowa: H. Kłodnicka z Centralnego Ośrodka Informacji Normalizacyjnej i Metrologicznej PKNMiJ oraz autorka niniejszego sprawozdania, występująca jednocześnie jako urzędująca przewodnicząca Grupy Doradczej (Advisory Group — AG) — organu zarządzającego TC 46. W czasie Sesji obradowała większość spośród 7 dotychczasowych podkomitetów (Subcommittee — SC) i 18 grup roboczych (Working Group — WG), rozpatrując projekty norm będące przedmiotem obecnych prac. Odbyły się też 2 konferencje AG oraz zamykające Sesję posiedzenie plenarne Komitetu, poświęcone jak zwykle podsumowaniu wyników działalności TC 46 w ciągu ostatnich dwóch lat (wraz z dorobkiem Sesji), a także przedyskutowaniu niezwykle ważnej dla przyszłości TC 46 propozycji zmiany jego struktury oraz podziału prac między poszczególnymi organami roboczymi.

Mimo stałej zmienności tego obrazu, można pokusić się o przedstawienie następującego bilansu prac TC 46 w momencie zakończenia 22 Sesji Plenarnej. Z ogólnej liczby 90 tematów, 36 ma status obowiązujących nowych lub znowelizowanych norm ISO, przy czym 10 z nich opublikowano między 21 a 22 Sesją (zob. Wykaz w załączniku do sprawozdania). Po pozytywnie zakończonym głosowaniu korespondencyjnym na publikację w postaci norm ISO oczekuje 10 projektów ISO/DIS (Draft International Standard). Są to: 4 części normy terminologicznej ISO 5127 *Documentation and information — Vocabulary*, dotyczące dokumentów ikonograficznych (DIS 5127/3) i archiwalnych (DIS 5127/4), wyszukiwania i rozpowszechniania informacji (DIS 5127/7) oraz zagadnień reprografii (DIS 5127/8); zasady opisu dokumentów w przypisach bibliograficznych i bibliografiach załącznikowych (DIS 690.2, nowelizacja); zasady oznaczania kodowego artykułów (prac) w wydawnictwach ciągłych i książkach — zbiorach prac wielu autorów (DIS 9115); zasady opracowywania informatorów o bibliotekach, archiwach i ośrodkach informacji (DIS 2146, nowelizacja); tablice kodowej reprezentacji liter słowiańskich alfabetów cyrylicy (DIS 6861) oraz znaków matematycznych używanych w informacji bibliograficznej (DIS 6862); pierwsza część normy — wykazu danych bibliograficznych ISO 8459 *Documentation — Bibliographic data element directory*, obejmująca dane występujące w procesie wypożyczeń międzybibliotecznych (DIS 8459/1).

Obecne prace TC 46 dotyczą więc 44 tematów, przy czym w wyniku prac 22 Sesji 8 opracowań o statusie projektów wstępnych — ISO/DP (Draft Proposal) — postanowiono przekształcić w projekty ISO/DIS i skierować do głosowania ko-

respondencyjnego, poprzedzającego ustanowienie i publikację norm ISO. Wśród tych opracowań na pierwszym miejscu należy wymienić zakończoną po 10 latach prac nowelizację normy ISO 832-1975, dotyczącej skrótów wyrazów typowych w opisie bibliograficznym. Założona w Bibliotece im. Lenina baza danych z zasobem tej normy, zawierająca ok. 7000 wyrazów z 33 języków, umożliwi nie tylko stałą aktualizację danych i ułatwi w przyszłości procesy nowelizacji normy, lecz przede wszystkim zapewni udostępnianie tego zasobu w kilku formach: pełnego drukowanego tekstu normy, której wydawcą i dystrybutorem będzie ISO; zestawie częściowych, głównie wg kryterium językowego, rozpowszechnianych na nośnik maszynowym lub w postaci wydruku; wyszukiwania w trybie online wg wyrazów skrótów lub języków.

Status ISO/DIS uzyskały też wszystkie projekty norm opracowywane w nowo utworzonym SC 8 ds. statystyki; dotyczą one statystyki bibliotecznej (DP 278, nowelizacja), statystyki produkcji wydawniczej (DP 9707) oraz cen materiałów bibliotecznych (DP 9230). To samo stadium osiągnęły ponadto prace SC 7 ds. kolejności pozycji dokumentów nad przepisami dotyczącymi kart tytułowych książki (DP 108, nowelizacja), opracowane przez SC 2 ds. konwersji pism zasady transliteracji alfabetu greckiego (DP 843, nowelizacja), a także kolejna część przygotowywanej przez SC 6 ds. danych bibliograficznych normy ISO 8459, dotycząca danych występujących w procesie gromadzenia zbiorów (DP 8459/2) oraz projekt SC 4 ds. automatyzacji, zawierający rozkazy stosowane w wyszukiwaniu dialogowym (DP 8777).

Z pozostałych 36 pozycji znajdujących się w planie prac TC 46, 23 to nowo tematy, nad którymi prace nie wkroczyły najczęściej poza stadium formułowania pierwszych projektów roboczych lub nawet założeń do takich projektów. W grupie tej przeważają tematy z zakresu automatyzacji (przede wszystkim zagadnienia kodowej reprezentacji znaków, m.in. pism hebrajskiego i arabskiego, alfabetów ormiańskiego i gruzińskiego, alfabetów cyrylickich używanych w językach niesłowiańskich), publikowania elektronicznego (m.in. zasady cytowania dokumentów elektronicznych i ich części) oraz konwersji pism (m.in. zasady transliteracji koreańskiego, ormiańskiego i gruzińskiego, niesłowiańskich alfabetów cyrylickich a także uproszczone zasady transliteracji pism hebrajskiego i arabskiego). Wymienić też należy prace SC 3 nad częścią normy terminologicznej ISO 5127, zawierającą terminy z zakresu przechowywania i konserwacji dokumentów, w której przygotowaniu wykorzystana będzie w znacznej mierze norma radziecka GOST 7.48-*Konservacija dokumentov. Osnovnye terminy i opredelenija*. Pracom nad tym tematem postanowiono nadać priorytetowy charakter, m.in. ze względu na jego ścisły związek z jednym z pięciu tzw. głównych programów IFLA — programem PA (Preservation and Conservation) dotyczącym ochrony i konserwacji materiałów bibliotecznych.

Powyższy przegląd najważniejszych dokonań i zamierzeń TC 46 zdaje się potwierdzać sformułowaną w sprawozdaniu z poprzedniej Sesji* tezę o zaspokojeniu podstawowych potrzeb normalizacyjnych obsługiwanych przez TC 46 dziedzin działalności. Liczba opracowywanych projektów i nowych tematów jest obecnie mniejsza niż w rekordowym pod tym względem okresie przełomu lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych, wzrosła natomiast znacznie liczba opracowanych w TC obowiązujących norm ISO, z których większość została opublikowana w ostatnich latach (z 36 — 22 normy opublikowano w l. 1983-1986).

Dominującym akcentem wszystkich posiedzeń 22 Sesji była dyskusja nad proponowanymi przez AG zmianami w strukturze TC 46. Do podjęcia prac w tym zakresie AG została zobowiązana jeszcze w 1983 r., przez 20 posiedzenie plenar-

* B. Karamać: 21 Sesja Plenarna ISO/TC 46 Dokumentacja (Londyn, 7-11 maja 1986), „Prz. Bibl.” 1986 R. 54 z. 2 s. 205-210.

ISO/TC 46, w związku z odczuwanym dość powszechnie zbyt dużym rozproszeniem kompetencji w łonie TC 46, idącą za tym słabością i małą efektywnością niektórych jego organów, a także rosnącymi kosztami udziału w licznych posiedzeniach wąsko-specjalistycznych ciał.

Przyjęte ostatecznie przez 22 posiedzenie plenarne zmiany można scharakteryzować następująco:

- zamiast dotychczasowych 7 wyodrębniono 6 podkomitetów, włączając jednocześnie do odpowiednich SC wszystkie grupy robocze i grupy ad hoc podporządkowane dotąd bezpośrednio TC 46, z wyjątkiem WG 2 ds. kodów nazw krajów, która — ze względu na znacznie szerszy, niż zakres działania TC 46, zasięg oddziaływania rezultatów jej prac — pozostanie jedyną samodzielną grupą roboczą w TC 46;
- utworzono podkomitet SC 9 ds. kompozycji, identyfikacji i opisu dokumentów przez połączenie zakresu prac SC 5 ds. tezaursów i charakterystyki treściowej dokumentów oraz większości prac SC 6 ds. danych bibliograficznych i SC 7 ds. kompozycji dokumentów, a także WG 10 ds. opracowywania indeksów, SC 4/WG 3 ds. budowy zbiorów informacji bibliograficznej oraz grup ad hoc ds. informatorów o bibliotekach, skrótów w opisie bibliograficznym, skrótów w tytułach publikacji oraz analiz dokumentacyjnych. Do kompetencji SC 9 należeć także będą zagadnienia charakterystyki treściowej dokumentów, ich znormalizowanej numeracji oraz zasady budowy zbiorów informacji bibliograficznej;
- utworzono nowy SC 10 ds. fizycznych cech nośników dokumentów, który zajmie się wymaganiami dotyczącymi cech użytkowych tych nośników (np. trwałości papieru), ich przechowywania i konserwacji itp., tj. nowo podjętymi w TC 46 tematami prac, które były tymczasowo przydzielone SC 7;
- nieznacznym modyfikacjom uległ zakres działania SC 4 ds. automatyzacji, który poszerzono o program prac WG 12 ds. publikowania elektronicznego oraz SC 6/WG 1 ds. wykazu danych bibliograficznych, przenosząc jednocześnie — jak już wspomniano — do SC 9 tematy SC 4/WG 3, związane z budową zbiorów informacji bibliograficznej.

Struktura wewnętrzna podkomitetów SC 4, SC 9 i SC 10 zostanie określona w przyszłości przez nie same. Nie uległy natomiast zmianie zakresy działania i program prac, a także numeracja, nazwy i struktura trzech pozostałych podkomitetów: SC 2 ds. konwersji pism, SC 3 ds. terminologii i SC 8 ds. statystyki.

Mimo zaaprobowania przez TC 46 omówionych zmian pewien niepokój budzi ogromna liczba tematów prac, jakie przypadły w udziale SC 9 (35 z 90 znajdujących się obecnie w spisie norm i bieżących prac ISO/TC 46). Podkreślić jednak należy, że usytuowanie problematyki kompozycji dokumentów w kompleksie spraw związanych z opracowywaniem i obiegiem dokumentów oraz informacji o nich wydaje się ze wszech miar słuszne, prawidłowe bowiem kompozycja dokumentów jest pierwszym ogniwem w łańcuchu procesów informacyjnych, które w znacznym stopniu decyduje o sprawności i efektywności tych procesów. Zależność ta była dostrzegana w Polsce od wielu lat, o czym świadczy fakt, że za tematykę znajdującą się dotąd w gestii SC 6 i SC 7 odpowiada jeden ośrodek normalizacyjny — Biblioteka Narodowa.

22 posiedzenie plenarne zaakceptowało też zmianę nazwy ISO/TC 46 z „Dokumentacja” na „Informacja i dokumentacja”. W odczuciu większości członków TC 46 nowa nazwa trafniej określa ten zespół problemów teoretycznych i działań praktycznych, którego dotyczą prowadzone w ISO/TC 46 międzynarodowe prace normalizacyjne.

W wyborach połowy składu AG miejsce Polski, RFN i Wielkiej Brytanii zajęły Francja, Szwecja i ZSRR, których kadencja trwać będzie do 1991 r.; członkami AG w l. 1985-1989 są Chiny, Dania i Kanada.

23 Sesja Plenarna ISO/TC 46 odbędzie się w 1989 r. w Waszyngtonie.

WYKAZ NORM ISO OPUBLIKOWANYCH MIĘDZY 21 A 22 SESJĄ ISO/TC 46
(maj 1985 — kwiecień 1987)

1. ISO 9-1986 *Documentation — Transliteration of Slavic Cyrillic characters into Latin characters* (Nowelizacja)
2. ISO 215-1986 *Documentation — Presentation of contributions to periodical and other serials* (Nowelizacja)
3. ISO 2788-1986 *Documentation — Guidelines for the establishment and development of monolingual thesauri* (Nowelizacja)
4. ISO 3297-1986 *Documentation — International standard serial numbering (ISSN)* (Nowelizacja)
5. ISO 3901-1986 *Documentation — International Standard Recording Code (ISRC)*
6. ISO 5963-1985 *Documentation — Methods for examining documents, determining their subjects and selecting indexing terms*
7. ISO 6357-1985 *Documentation — Spine titles on books and other publications*
8. ISO 6630-1986 *Documentation — Bibliographic control characters*
9. ISO 7144-1986 *Documentation — Presentation of theses and similar documents*
10. ISO 7275-1985 *Documentation — Presentation of title information of series*

* Normy ISO są dostępne w Centralnym Ośrodku Informacji Normalizacyjnej i Metrologicznej, Warszawa, plac Dzierżyńskiego 1.

Maszynopis wpłynął do Redakcji 18 grudnia 1987

DOROCZNA KONFERENCJA ROBOCZA
MIĘDZYNARODOWEGO STOWARZYSZENIA BIBLIOTEK MUZYCZNYCH (IAML)
AMSTERDAM 21-26 CZERWCA 1987

Wspólne obrady przedstawicieli bibliotek, archiwów i ośrodków dokumentacji należących do IAML, jak i członków indywidualnych — bibliotekarzy, bibliografów, dokumentalistów i wydawców muzycznych — z różnych krajów są organizowane co roku, za każdym razem w innym mieście, będącym zazwyczaj centrum kultury muzycznej danego narodu. Spotkania te noszą nazwę konferencji roboczych, a co 3 lata odbywają się kongresy, na których — poza obradami merytorycznymi — wybierane są nowe władze Stowarzyszenia, zapadają uchwały dotyczące zmian jego statutu, decyzje o kierunkach działalności, współpracy z innymi międzynarodowymi organizacjami (np. z Międzynarodowym Towarzystwem Muzycznym lub IFLA), postanowienia natury finansowej. Stowarzyszenie liczy obecnie 1867 członków z 40 krajów oprócz Afryki). Teoretycznie do IAML może zapisać się każda instytucja, jak i każda osoba indywidualna, związana swą działalnością ze sprawami bibliotekarstwa, bibliografii i dokumentacji muzycznej lub tylko interesująca się tymi zagadnieniami.

W ciągu 37-letniej działalności IAML Amsterdam po raz drugi został wybrany na miejsce konferencji roboczej Stowarzyszenia. Zabytkowe, nie zniszczone podczas II wojny światowej miasto o zacisznej atmosferze, położone malowniczo na sieci kanałów o zadrzewionych brzegach, zastępujących w wielu ulicach hałaśliwą jezdnię, a jednocześnie skupiające ważne instytucje muzyczne, jak znana na całym

świecie Filharmonia (Concertgebouw), ośrodek dokumentacji muzyki współczesnej (Stichting Donemus), teatr muzyczny (Muziektheater), konserwatorium im. Sweelincka (Sweelinck Conservatorium) i inne, dawało idealne warunki do rozważań problemów współczesnego bibliotekarstwa, bibliografii i dokumentacji muzycznej, jak i do poznania obecnej organizacji życia muzycznego Holandii.

Poprzednia konferencja robocza IAML, zorganizowana w Amsterdamie w 1969 r., upamiętniła się dwoma ważnymi faktami: 1) w zakresie RISM — postanowieniem rozpoczęcia międzynarodowej rejestracji rękopiśmiennych źródeł dawnej muzyki (do 1800 r. włącznie) jako drugiego etapu prac Komisji RISM (pierwszym było zbieranie opisów starych druków muzycznych); 2) w zakresie dokumentów dźwiękowych — utworzeniem odrębnej międzynarodowej organizacji IASA (International Association of Sound Archives) w miejsce dotychczasowej Komisji Fonotek, działającej w łonie IAML, oraz rozwiązaniem Fédération Internationale des Phonothèques, będącej od 1963 r. pierwszą próbą kompleksowego ujęcia problematyki dokumentów dźwiękowych w ramy samodzielnej organizacji międzynarodowej.

W obecnej konferencji brało udział 289 uczestników z 24 krajów. Kraje socjalistyczne były reprezentowane nader skromnie: przez 9 delegatów z Czechosłowacji, NRD, Polski i Węgier. Spośród muzycznych bibliotekarzy polskich były obecne: Maria Prokopowicz, wiceprzewodnicząca Sekcji Bibliotek Muzycznych SBP i Polskiej Grupy Narodowej IAML oraz Anieli Kolbuszewska, kierownik Oddziału Zbiorów Muzycznych Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu. Obie delegatki były obecne tylko na części obrad: M. Prokopowicz od 21 do 24 czerwca, A. Kolbuszewska od 23 do 26 czerwca. W tych warunkach, właściwie przy 1-osobowej obsadzie, trudno zreferować całość obrad. Toteż niniejsze sprawozdanie zawiera omówienie prac tylko kilku komisji i grup roboczych, w których jeden delegat mógł uczestniczyć. Ponieważ z czasem liczba problemów do dyskusji wzrasta, coraz częściej sesje różnych ważnych komisji odbywają się jednocześnie, co uniemożliwia uchwycenie całości przedmiotu obrad tylko przez jedną osobę z danego kraju.

Na inauguracyjnym zebraniu Rady IAML — kolegialnej władzy tego Stowarzyszenia, składającej się z przewodniczących poszczególnych komisji i grup roboczych oraz z prezesów grup narodowych (national branches) krajów członkowskich — rozpatrywano sprawy dotyczące działalności ogólnej. Przede wszystkim nastąpiła — zapowiedziana już rok wcześniej — zmiana na stanowisku generalnego sekretarza IAML. Funkcję tę sprawował przez okres 6-letni Amerykanin Neil Ratliff, bibliotekarz muzyczny Uniwersytetu w Maryland, niestrudzony w prowadzeniu Korespondencji i utrzymywaniu kontaktów z licznymi czynnymi współpracownikami IAML w całej Europie, który na skutek słabej kondycji fizycznej zdecydował się zakończyć tę pracę. Kontynuacji jej podjęła się Szwedka, Veslemöy Heintz, kierownik Archiwum Historii Szwedzkiej Muzyki w Sztokholmie.

Z wygłoszonych sprawozdań członków Zarządu IAML najwięcej kontrowersji wzbudziło sprawozdanie skarbnika Don Robertsa (Stany Zjednoczone), stwierdzające nieregularność w opłacaniu składek członkowskich przez kilka krajów [sprawdziłem, że nie dotyczy to polskich bibliotek — M.P.] w ciągu ostatniego roku. Ponadto zredagowany przez niego najnowszy spis członków IAML na 1986 r. okazał się nieczytelny z powodu przemieszania przynależnych instytucji i osób indywidualnych. Ogólnym postulatem było opracowanie aktualnego spisu członków IAML w dawnym, od lat wypróbowanym schemacie.

Z innych problemów organizacyjnych rozważano ewentualne zmiany w strukturze składu osobowego Rady, polegające na wprowadzeniu do udziału w obradach także przedstawicieli krajów nie posiadających grup narodowych, a należących do IAML, oraz obserwatorów. Przeciw tej propozycji wypowiedział się prof. Barry Brook (Stany Zjednoczone), b. prezes IAML i przewodniczący Komisji RILM

i Komisji RIdIM, wskazując na poufny charakter obrad Rady oraz na zasadę powoływania w jej skład osób już znanych z działalności we współpracy międzynarodowej, organizowanej przez IAML. Maria Calderisi-Bryce (Kanada), obecny prezes IAML, zdecydowała, by w tej sprawie wypowiedziały się jeszcze grupy narodowe, po przedyskutowaniu kwestii we własnym kraju.

Fontes Artis Musicae, oficjalne czasopismo IAML, pod kierunkiem nowego redaktora B. Redferna (Wielka Brytania) od 1986 r. stało w obliczu ważnych zmian organizacyjnych. Dotyczą one rozpowszechniania czasopisma w znacznie szerszym kręgu czytelników niż dotychczas i związanej z tym wysokości nakładu, który musiałby być znacznie zwiększony, jeśliby zdecydowano o dystrybucji *Fontes* drogą prenumeraty również przez instytucje i osoby indywidualne nie należące do IAML. Wstępny sondaż wykazał, że zainteresowanych jest dużo, nawet z krajów egzotycznych.

Kontynuacja RISM serii C niespodziewanie nasunęła do rozstrzygnięcia problem natury merytorycznej. Seria C nosząca tytuł *Répertoire International des Sources Musicales. Directory of Music Research Libraries* stanowi uzupełnienie dwóch głównych zrębów RISM: serii A — alfabetycznej (obecnie 11-tomowej), będącej alfabetycznym katalogiem samoistnych wydań pojedynczych starych druków muzycznych, i serii B — rzeczowej (kilkunastotomowej) zawierającej opisy źródeł rękopiśmiennych i drukowanych różnych dziedzin dawnej muzyki, ujętych w aspekcie historycznym. Jest ona adnotowanym przewodnikiem po bibliotekach i zbiorach muzycznych o zasięgu światowym, które brały — i nadal biorą — udział w rejestracji źródeł muzycznych, zainicjowanej przez Komisję RISM, i dostarczyły opisy materiałów ze swych zbiorów do serii A i B. Dotychczas ukazało się także 5 tomów serii C¹.

Ogólnie zwrócono też uwagę na coraz bardziej palącą konieczność opracowania ponownych wydań poszczególnych tomów *Directory*; t. 1-4 ukazały się w latach 70-tych, zawierają więc dane sprzed blisko 20 l., częściowo już nieaktualne (nawet adresy bibliotek); jedynie tom 1 dotyczący bibliotek Kanady i Stanów Zjednoczonych został wydany ponownie w 1983 r.

Maria Calderisi-Bryce zreferowała wstępne prace Zarządu IAML związane z najbliższą konferencją roboczą, mającą odbyć we wrześniu 1988 r. w Tokio prawdopodobnie zgromadzi ona mniejszą liczbę uczestników niż zazwyczaj (chodzi tu głównie o współpracowników z Europy) ze względu na koszt dalekiej podróży. B. Brook, znając dobrze zbiory muzyczne głównych bibliotek Japonii, zwrócił uwagę na ich wielkie zasoby źródeł tradycyjnej muzyki japońskiej, jak również na bogate kolekcje autografów znanych kompozytorów światowych, które w ostatnich latach zostały zakupione przez Japonię, jako na obiekty godne zwiedzenia podczas przyszłorocznej konferencji².

Przechodząc do toku prac poszczególnych komisji IAML, uczestniczyłam w następujących obradach: Komisji RISM, Komisji RILM, Komisji Bibliotek Naukowych, Grupy Roboczej Archiwów Muzycznych, zebraniu redakcji i osób zainteresowanych perspektywami *Fontes Artis Musicae*. Czas przeznaczony na sesję Komisji

¹ *Directory of Music Research Libraries*. General editor: Rita Benton. Vol. 1. *Canada and United States*. Ed. Rita Benton. Iowa: The University of Iowa, 1967; Ditto. Second revised edition. Compiled by Marian Kahn and Helmut Kallmann (Canada) and Charles Lindahl (United States). Kassel: Bärenreiter, 1983. — Vol. 2. *Thirteen European Countries (Österreich, Benelux-Staaten, Switzerland, Federal Republic of Germany, German Democratic Republic, Scandinavia, Great Britain, Ireland)*. Iowa: The University of Iowa, 1970. — Vol. 3. *Spain, France, Italy, Portugal*. Iowa: University of Iowa, 1972. — Vol. 4. *Australia, Israel, Japan, New Zealand*. Compiled by Cecil Hill, Katyn Manor, James Siddons and Dorothy Freed. Kassel: Bärenreiter, 1979. — Vol. 5. *Four European Countries (Tschechoslowakei, Ungarn, Polen, Jugoslawien)*. Compiled by James B. Moldovan and Lillian Pruett. Kassel: Bärenreiter, 1985. — Vol. 6-7 w przygotowaniu.

² W Japonii działa jedno z najaktywniejszych Towarzystw im. Fryderyka Chopina, założone w 1960 r.

Bibliotek Publicznych poświęciłam na zwiedzanie Oddziału Muzycznego Centralnej Biblioteki Miejskiej w Rotterdamie.

Komisja RISM miała w programie tylko jedną sesję. Obradom przewodniczył dr Joachim Schlichte (RFN), naczelny redaktor Serii A/II — alfabetycznego katalogu źródeł rękopiśmiennych. Po przeszło 30 latach działalności w Kassel Ośrodek RISM został w lecie br. przeniesiony do Frankfurtu nad Menem³. Intensywny rozwój pracy tej instytucji, potrzeby kadrowe i techniczne (komputeryzacja) wymagały ulokowania jej przy ośrodku uniwersyteckim. Warto podkreślić, że obecne kartoteki zgromadzonych przez Ośrodek RISM opisów źródeł rękopiśmiennych liczą ponad 200 000 kart; przewiduje się ich stałe powiększanie, gdyż rejestracja dawnych rękopisów muzycznych bynajmniej nie jest zakończona.

W Polsce praca ta znajduje się dopiero w stadium początkowym; jest prowadzona głównie przez Bibliotekę Narodową, gdzie w Zakładzie Zbiorów Muzycznych działa specjalna komórka pod nazwą Ośrodek Koordynacyjny RISM. Pracownicy Ośrodka: Jolanta Byczkowska-Sztaba i Elżbieta Wojnowska opracowały na konferencję IAML raport o stanie prac nad RISM w Polsce, który autorka niniejszego sprawozdania złożyła na ręce przewodniczącego Komisji RISM, J. Schlichtego.

Pierwszym krokiem do powszechnej informacji o zawartości ww. kartotek RISM jest wydanie na mikrokartach indeksu banku danych pt. *RISM Series A/II. Musical Manuscripts. 1600-1800. Mikrofiche, Data Bank Index*. Próbné mikrokarty indeksu były zaprezentowane już na zeszłorocznym Kongresie IAML w Sztokholmie. Ukazanie się pierwszej części w postaci dwóch mikrokart zawierających informacje o ok. 40 000 rękopisów na 1080 stronach zmniejszonych w skali międzynarodowej 1:48 było zapowiedziane na koniec 1986 r. Dalszy ciąg indeksu ma być wydawany tą samą techniką co 2 lata, podając informacje o 10 000 do 15 000 rękopisów. Z zamierzeń w zakresie serii B RISM warto wymienić katalog tematyczny polonezów (autorskich i animowanych), który ma być opracowany na podstawie źródeł z całego świata.

Obrady Komisji RILM (*Répertoire International de la Littérature Musicale*) dały rzut oka na jej działalność retrospektywną, prace bieżące i plany przyszłościowe. W 1987 r. przypada 20-lecie ukazującego się od 1967 r. kwartalnika *RILM Abstracts* — międzynarodowej bibliografii bieżącej literatury o muzyce — informującego o dorobku muzykologicznym ok. 40 krajów świata. Jej inicjator i od samego początku naczelny redaktor prof. Barry S. Brook, zarazem przewodniczący Komisji RILM, podsumował rozwój i znaczenie publikacji, będącej rezultatem współpracy redakcji *RILM Abstracts* z narodowymi komitetami ds. RILM, które zajmują się zbieraniem opisów bibliograficznych bieżącej literatury muzykologicznej z własnych krajów i przekazują je do redakcji w Nowym Jorku. Każdy numer zawiera opisy dostarczane przez Polski Zespół ds. RILM, działający od 1967 r.⁴

B. Brook przedstawił również najnowszy schemat klasyfikacji bibliografii, uwzględniający propozycje przedstawicieli kilku krajów, zwłaszcza Japonii, zgłoszone w 1984 r. na Konferencji Roboczej IAML w Como; znajdzie on zastosowanie w najbliższych zeszytach *RILM Abstracts*. Największym mankamentem bibliografii jest brak synchronizacji zawartych w niej danych z potrzebami aktualnymi; podaje ona bowiem opisy pozycji opublikowanych 5 lat temu. Długoletnie wysiłki redakcji o zaktualizowanie bibliografii utrudnia trwający nieprzerwanie

³ Nowy adres od 1 października 1987 — Internationales Quellenlexikon der Musik, Zentralredaktion, an der Stadt- und Universitätsbibliothek. Sophienstrasse 26, D-6000 Frankfurt a. Main 90.

⁴ Obecny skład Polskiego Zespołu ds. RILM: Barbara Zakrzewska-Nikiporczyk (Bibl. Uniw. A. Mickiewicza, Poznań) — przewodnicząca, Wanda Bogdany-Popielowa (Bibl. Nar.), Irena Czarnecka (Bibl. Gł. Akademii Muzycznej im. S. Moniuszki, Gdańsk), Adam Mrygoń (Bibl. Uniw., Warszawa), Marla Prokopowicz (Sekcja Bibliotek Muzycznych SBP, Warszawa).

masowy wpływ opisów do publikacji. Jednakże jest nadzieja, że projektowane zwiększenie personelu redakcyjnego i dalsze rozbudowanie sprzętu technicznego — uzyskaniu odpowiednich funduszy — pozwoli przełamać trudności⁵.

Grupa Robocza Archiwów Muzycznych obradowała dwukrotnie w ciągu Konferencji. Pod nieobecność jej przewodniczącego Bruce D. Wilsona (Stany Zjednoczone) zebrania prowadził Frits W. Zwart, przedstawiciel Holandii. Rozesłana przez Grupę Roboczą w 1987 r. do różnych krajów ankieta (do Polski doszła późno, miesiąc przed terminem Konferencji) nie przyniosła konkretnych odpowiedzi postawione problemy. Okazało się, że pojęcie „materiałów archiwalnych” jest rozmaicie interpretowane przez poszczególne kraje, również w ich doborze są stosowane różnorodne kryteria; podobna rozbieżność charakteryzuje ich specjalne opracowanie, klasyfikację, udostępnianie. Omówiono wątpliwe punkty ankiety i postanowiono, że zainteresowane tą problematyką kraje przedstawiają odpowiedzi komunikaty (referaty) na najbliższej Konferencji IAML.

Zebranie Komisji Bibliotek Naukowych było poświęcone zagadnieniu przyjmowania i bibliotecznego traktowania darów przez biblioteki naukowe. Chodzi o wydawnictwa nutowe (które często są balastem dla biblioteki), także o spuścizny kompozytorskie zawierające przeważnie materiały różnej wartości. Z referatów przedstawicieli kilku największych bibliotek Europy wynikły następujące wnioski: 1) wszelkie dary należy przyjmować, nie można ich odrzucać bezkrytycznie; 2) należy je zarejestrować wstępnie, co nie oznacza wprowadzenia ich do katalogów biblioteki; 3) praktycznie jest przechowywać je w magazynie oddzielnie; 4) należy je traktować jako pozycje do udostępniania. Wybrano nowy zarząd Komisji; przewodnictwo jej objął Michel Ochs (Stany Zjednoczone).

Skrócony czas pobytu nie pozwolił mi uczestniczyć w obradach innych komisji i grup roboczych, których prace mają węzłowe znaczenie dla światowego bibliotekarstwa muzycznego. Są to mianowicie: Komisja Usług Bibliotecznych i Szkolenia, Komisja ds. Bibliografii i grupy robocze: ISBD (Printed Music) oraz UAP (Printed Music — nuty). Na propozycję Imogen Fellingner, przewodniczącej Grupy Roboczej Czasopism Muzycznych, Włodzimierz Pięta (Biblioteka Narodowa) opracował komunikat informujący o problemach i stanie prac nad Centralnym katalogiem polskich czasopism muzycznych, którego jest redaktorem i który przygotowuje do druku.

Organizatorzy Konferencji zadbali o umożliwienie uczestnikom zwiedzenia najważniejszych bibliotek i instytucji muzycznych na terenie Holandii. Niżej podjęta brała udział w zwiedzaniu Centralnej Biblioteki Miejskiej w Rotterdamie. Instytucja ta mieści się w nowoczesnym gmachu, zbudowanym w latach 80-tych z myślą o służeniu czytelnikom w najbardziej nowoczesny sposób. Wolny dostęp do półek, informacja udzielana za pomocą licznych komputerów, sale i salki różnorodnie wyposażone, z wyposażeniem technicznym umożliwiającym odbiór wszelkiego rodzaju audycji muzycznych, audiowizualnych, wizualnych — wszystko to jest czymś zupełnie nowym i odbiega daleko od urządzeń bibliotecznych tradycyjnej. Centralna Biblioteka Miejska w Rotterdamie daje się porównać tylko z Centrum Pompidou — stwierdzili bibliotekarze francuscy, wśród nich dwie pracowniczki zbiorów muzycznych Centrum Pompidou.

Czas trwania Konferencji zbiegł się z Festiwałem Muzyki Holenderskiej w Concertgebouw w Amsterdamie i uroczystością 40-lecia istnienia Holenderskiego Ośrodka Dokumentacji Muzyki Współczesnej „Donemus”. Uczestnicy Konferencji wzięli

⁵ W sierpniu 1987 r. wszyscy członkowie Polskiego Zespołu ds. RILM otrzymali z redakcji RILM Abstracts wiadomość o przyspieszeniu prac wraz z prośbą o natychmiastowe przesłanie wszystkich zaległych opisów pozycji wydanych w l. 1982-1985.

udział w inauguracji koncertów muzyki holenderskiej w pierwszym dniu Festiwalu oraz przedstawieniu baletu S. Prokofiewa „Romeo i Julia” w obecności królowej w Teatrze Muzycznym.

Maria Prokopowicz

Maszynopis wpłynął do Redakcji 4 grudnia 1987

**PROBLEMATYKA CZASOPISM W BIBLIOTEKACH MEDYCZNYCH.
VII KONFERENCJA PROBLEMOWA BIBLIOTEK MEDYCZNYCH
(KRAKÓW, 23-24 WRZEŚNIA 1987 r.)**

Inspirowane przez Główną Bibliotekę Lekarską coroczne spotkania bibliotek akademii medycznych odbyło się tym razem w nowym gmachu Biblioteki Głównej AM im. Kopernika w Krakowie-Prokocimiu. Tematem konferencji była problematyka czasopism, szczególnie istotna dla bibliotek medycznych. Referaty podzielono na dwie grupy problemowe: pierwsza dotyczyła zagadnień związanych z rolą i funkcją czasopism w komunikacji naukowej, ze szczególnym uwzględnieniem literatury biomedycznej, druga — zasad organizacji prenumeraty i innych możliwości prowadzenia czasopism, przede wszystkim drogą wymiany z zagranicą.

Konferencję otworzył rektor krakowskiej AM prof. med. Tadeusz Cichocki, wskazując na ogromną potrzebę swobodnego dostępu do biomedycznej literatury światowej, a co za tym idzie — złagodzenia braków jej dostępności na rynku krajowym. Uzupełniając niejako tę wypowiedź, dyrektor GBL doc. Janusz Kapuścik poinformował, że 1/5 czasopism ukazujących się rocznie w świecie jest dostępna dla przedstawicieli nauki w Polsce, a 40% funduszy dewizowych wykorzystuje się na potrzeby medycyny. W tych warunkach najważniejszymi działaniami bibliotek medycznych są prace nad informacją naukową i mikrofizowaniem czasopism.

Pierwszym referatem otwierającym obrady plenarne była wypowiedź doc. dra hab. Jerzego Bralczyka z Krakowskiego Ośrodka Badań Prasoznawczych nt. roli czasopisma specjalistycznego w pracy badawczej. Referat ten przedstawił zagadnienie czasopiśmiennictwa medycznego na tle badań prowadzonych przez OBP nad czytelnikiem zbiorowym (masowym). Wyniki badań dały podstawę do twierdzenia, iż czytanie czasopism jest stałym elementem komunikacji naukowej, a same czasopisma odzwierciedlają dynamiczny postęp nauki.

Dwa następne referaty: mgr Haliny Dusińskiej (GBL, Warszawa) „Rozkwit czasopism medycznych w Polsce XIX w. i ich funkcją w komunikacji naukowej” oraz mgr Mirosławy Kurpety (BG AM, Warszawa) „Polskie czasopisma medyczne 1945-1985” w pełni zobrazowały dynamikę tego procesu w dziedzinie medycyny. Wzrost liczby wydawanych tytułów czasopism, dążenie do coraz większej ich specjalizacji, rozbudzenie w XIX w. czytelnictwa czasopism krajowych, a w powojennej Polsce jego rozszerzenie na obszar całego kraju to niewątpliwe zdobycze procesu komunikacji naukowej. Zasygnalizowane w drugim referacie zmniejszenie możliwości wydawniczych kraju w 1982 r. spowodowało niekorzystne zakłócenia w tym procesie: brak aktualności, długi proces redakcyjny i poligraficzny, spadek nakładów ze względu na ograniczenia papierowe, brak polemik i możliwości wydawniczych dla młodych pracowników nauki. Ten stan rzeczy, którego przez dłuższy czas nie będzie można zmienić, skłania do wydawania coraz większej liczby czasopism i wydawnictw informacyjnych, które umożliwiłyby dobrą orientację w literaturze krajowej i zagranicznej. Referat mgr Ireny Kwaśniewskiej (GBL, Warszawa) „Informacja o czasopismach medycznych” zagadnienie to rozszerzył

i zanalizował przede wszystkim na podstawie usług informacyjnych i serwisów mikrofizycznych, świadczonych przez GBL i inne główne ośrodki informacji naukowo-technicznej.

Nieprzypadkowo też na konferencji, która uwydatniła potrzeby organizowania w bibliotekach medycznych sprawnych służb informacyjnych, pojawił się komunikat dra Ryszarda Żmudy (BG AM, Łódź) dotyczący przygotowywanego obecnie skryptu dla studentów medycyny: „Podstawy informacji naukowej”, wraz z apelem o jego uwzględnienie w planach wydawniczych GBL.

Potrzeba dotarcia do światowej informacji bibliograficznej została potwierdzona i przedstawiona w próbie analizy poloników w zagranicznych czasopismach biomedycznych. Referat mgr Anny Jachimowicz-Janaszek (GBL) nie tylko ukazał wkład polskiej nauki w skali światowej i wyodrębnił te ośrodki, które współpracę zagraniczną w dziedzinie medycyny stale poszerzają i konsolidują, ale uświadomił także potrzebę stałej obecności zagranicznych czasopism biomedycznych w bibliotekach polskich.

Następny dzień obrad był poświęcony drugiej grupie problemowej referatów. Mgr inż. Wiesław Ziółek (BG PWr., Wrocław) przedstawił „Zasady organizacji prenumeraty wydawnictw ciągłych z krajów II obszaru płatniczego przy wykorzystaniu systemu komputerowego SPEC”, omawiając wartości tego sposobu zamawiania czasopism. Zwrócił szczególną uwagę na koordynację zakupów w skali ogólnokrajowej i ujednoczenie zamówień na prenumeratę. Przedstawił także od strony formalnej planowany na 1988 r. kolejny *Wykaz Wydawnictw Ciągłych Importowanych z Krajów II Obszaru Płatniczego*. Ważnym novum ma być poszerzenie informacji o dane dotyczące usług reprograficznych, mikrofizycznych, wypożyczeń międzybibliotecznych itp., jakimi dysponują placówki gromadzące te czasopisma.

W ścisłym związku z tym problemem pozostaje „Analiza krajowej prenumeraty czasopism medycznych z krajów II obszaru płatniczego”, którą przedstawił dr Edward Pigoń (GBL). Stwierdził, że w sieci bibliotek medycznych i im pokrewnych występuje wieloegzemplarowość niektórych tytułów, której nie da się całkowicie uniknąć, lecz można ją ograniczyć przez koordynację zakupów, zyskując tym samym możliwości sprowadzenia do kraju innych potrzebnych tytułów czasopism. Referent proponował sporządzenie kanonu czasopism, obecnych trwale w sieci bibliotek i wprowadzenie urządzeń reprograficznych i mikrofizycznych, łagodzących trudności w dostępie do tych czasopism.

Obok ważnego problemu centralnego sterowania zakupami dyskutowano zagadnienia gromadzenia i wykorzystywania czasopism, które muszą być rozwiązywane w poszczególnych ośrodkach. Jedną z takich spraw oświetlił referat st. bibl. Olgi Kaczeli (BG AM, Kraków) „Sposób gromadzenia czasopism zagranicznych w drodze wymiany na przykładzie Biblioteki Głównej AM w Krakowie”, podkreślający możliwości bezdewizowego zaopatrywania bibliotek w literaturę fachową. Referatowi towarzyszyła wystawa czasopism, które Kraków otrzymuje z różnych krajów w drodze wymiany wydawnictw.

W referacie dr Krystyny Dutkiewicz, dr Marii Krawczyńskiej-Janiak i lek. med. Dariusza Kuźmińskiego (GBL) „Zastosowanie badań bibliometrycznych do oceny czasopism medycznych” podniesiono m.in. trudny problem przydatności różnych czasopism znajdujących się w bibliotece. Badania autorów wykazały ich niejednolite wykorzystywanie, ale zarazem zmienność potrzeb czytelników i ich zainteresowań. Referat ograniczył się do przedstawienia pewnych zjawisk, niemniej mógł skłaniać słuchaczy do refleksji nad potrzebą ostrożnego podejmowania decyzji rezygnacji z tytułu, chwilowo mało poczytnego.

Druga grupa referatów wywołała dyskusję, w której przewijała się myśl o konieczności ostrożnych decyzji i rozważa w gospodarowaniu skromnymi zasobami czasopism, a także o znaczeniu różnorodnych centralnych i lokalnych inicjatyw w

pomnażaniu zbiorów tego rodzaju. Dyskusja zobrazowała rozterki i wahania, które towarzyszą zjawiskom centralizacji i monopolizacji oraz trudności w korzystaniu ze zbiorów bibliotecznych.

Poza wartościami naukowymi spotkanie pracowników bibliotek medycznych umożliwiło wymianę doświadczeń pomiędzy różnymi ośrodkami, nawiązanie osobistych kontaktów i lepsze zrozumienie problemów nurtujących współczesne bibliotekarstwo medyczne.

Anna Uryga

Maszynopis wpłynął do Redakcji 4 stycznia 1988

VII KRAJOWA KONFERENCJA BIBLIOTEKARZY MUZYCZNYCH
LUBLIN 29 CZERWCA—1 LIPCA 1987

W ciągu 4-letniego okresu, który upłynął od VI Krajowej Konferencji Bibliotekarzy Muzycznych (Wrocław 1983), nie odbyło się żadne szersze spotkanie o ogólnym charakterze przedstawicieli bibliotek muzycznych. VI Konferencja wytyczyła następujące zadania, które miała wprowadzić w życie Sekcja Bibliotek Muzycznych SBP — Polska Grupa Narodowa IAML: 1) szczegółowe poinformowanie bibliotekarzy muzycznych o znaczeniu znormalizowanego opisu katalogowego wg obowiązujących norm polskich¹ opracowanych na założeniach ISBD oraz zorganizowanie praktyk w zakresie ich stosowania; 2) pomoc w organizowaniu regionalnych ośrodków RISM w bibliotekach polskich; 3) bliższe poznanie spraw dotyczących zbiorów muzycznych w bibliotekach publicznych (stworzenie ram organizacyjnych do wspólnego rozpatrywania bieżących problemów zawodowych, szkolenie kadr pracownicznych); 4) kontynuowanie wydawnictwa *Biblioteka Muzyczna*; 5) podtrzymywanie współpracy z określonymi komisjami IAML. W minionym okresie działalność Sekcji Bibliotek Muzycznych koncentrowała się na realizacji uchwalonych w 1983 r. wniosków; prace będące często w stadium początkowym były dyskutowane na zebraniach Zarządu Sekcji lub w mniejszych grupach bibliotekarzy, o czym informowano ogół Kolegów za pomocą komunikatów Sekcji lub na łamach fachowych czasopism.

Organizatorami VII Krajowej Konferencji — pod protektoratem Ministerstwa Kultury i Sztuki — były: Sekcja Bibliotek Muzycznych, Biblioteka Uniwersytetu im. Marii Curie-Skłodowskiej oraz Zarząd Okręgu Lubelskiego SBP. Obrady odbywały się w gmachu Biblioteki UMCS. Brało w nich udział 54 uczestników — bibliotekarzy muzycznych i kilku niemuzycznych zainteresowanych przedmiotem, reprezentując 30 bibliotek różnego typu, w tym 13 bibliotek publicznych. Konferencję otworzyła p. Jadwiga Olczak, dyrektor Biblioteki UMCS. Wśród gości obecnych na inauguracji i części obrad Konferencji byli: kol. Bronisława Koszałka, wicedyrektor Biblioteki Uniwersyteckiej KUL, kol. Stefania Jarzębowska, wicedyrektor Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej im. H. Łopacińskiego w Lublinie, p. Teresa Jarzyna, przedstawicielka Wydziału Kultury i Sztuki Urzędu Wojewódzkiego w Lublinie, kol. Ryszard Bania, przewodniczący Zarządu Okręgu Lubelskiego SBP, kol. Jerzy Gajewski, wiceprzewodniczący Zarządu tegoż Okręgu SBP.

Nieprzypadkowo wybrano Lublin na miejsce VII Krajowej Konferencji Bibliotekarzy Muzycznych. Przed wszystkim chciano zbliżyć problematykę bibliotekar-

¹ PN-83/N-01152.06 *Opis bibliograficzny. Druki muzyczne*. (Autor oprac. projektu normy: mgr Wojciech Tomaszewski). Warszawa 1983; Wyd. 2 1984. — PN-85/N-01152.07 *Opis bibliograficzny. Dokumenty dźwiękowe*. (Autor projektu normy: mgr Krystyna Bielska). Warszawa 1986.

stwa muzycznego do wschodnich regionów Polski, mających w porównaniu z województwami zachodnimi mniej rozbudowaną sieć bibliotek posiadających zbiory muzyczne, a następnie poznać i nawiązać bardziej bezpośredni kontakt z dwiema bibliotekami uniwersyteckimi, spełniającymi — każda w swoim specjalnym zakresie — ważną rolę w kulturze muzycznej: Biblioteką UMCS i Biblioteką Uniwersytecką Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. O zbiorach muzycznych tych bibliotek uczestnicy zostali poinformowani dwoma komunikatami, wygłoszonymi w pierwszym dniu obrad przez kol. Elżbietę Kuźmę (Biblioteka UMCS) oraz kol. Irenę Przyborowską-Adamczuk (Biblioteka Uniwersytecka KUL).

Główna problematyka Konferencji dotyczyła najpierw zagadnień ogólnych, podstawowych, wspólnych dla prac wszystkich typów bibliotek: oddziałów zbiorów muzycznych w bibliotekach ściśle naukowych, bibliotek o charakterze archiwalnym przy instytucjach muzycznych, bibliotek akademii muzycznych, oddziałów zbiorów muzycznych w bibliotekach publicznych. Sprawy prawidłowego katalogowania i organizacji zbiorów były zawsze przedmiotem troski bibliotek; obecnie doszedł do tego niepokój, wywołany świadomością przemian w trybie prac bibliotekarskich na świecie, ich automatyzowaniem, wkraczaniem elementów technicznych w katalogowanie, klasyfikację i cały system obsługi czytelnika. Jednocześnie stały rozwój i różnorodność zbiorów dokumentów dźwiękowych postawiły biblioteki (nie tylko muzyczne) wobec podstawowych wymogów nowoczesności.

Dwa referaty opracowane i wygłoszone przez autorów odpowiednich polskich norm dały najaktualniejszą informację, właściwie kompendium wiedzy, o znormalizowanym opisie bibliograficznym dokumentów muzycznych; Wojciecha Tomaszewskiego (Biblioteka Narodowa): „Wprowadzenie do praktycznego stosowania znormalizowanego opisu (ISBD) w katalogowaniu nut” oraz Krystyny Bielskiej (Biblioteka Uniwersytecka w Łodzi): „Wprowadzenie do praktycznego stosowania znormalizowanego opisu (ISBD) w katalogowaniu dokumentów dźwiękowych”. Dyskusja, która rozwinęła się po wysłuchaniu powyższych tematów, uwydatniła dwie niezbędne, nadzwyczaj pilne potrzeby: 1) opracowania odpowiednich instrukcji (wytycznych) katalogowania opartych na zasadach wydanych już drukiem Polskich Norm (zob. przypis 1); 2) organizowania dla bibliotekarzy muzycznych wszelkiego typu bibliotek kursów praktycznego katalogowania wg Polskich Norm.

Sprawa zorganizowania prac nad RISM-em w skali ogólnokrajowej, przedstawiona w referacie Jolanty Byczkowskiej-Sztaby (Biblioteka Narodowa, Ośrodek Koordynujący RISM) pt. „RISM w Polsce. Stan prac i potrzeby” nie wyłoniła szerszej dyskusji; przyczyną tego był prawdopodobnie fakt, że wśród reprezentowanych na Konferencji bibliotek mała ich liczba posiada rękopiśmienne źródła dawnej muzyki z okresu wyznaczonego przez Komisję RISM: od najdawniejszych zapisów muzycznych do XVIII-wiecznych rękopisów. Podkreślenie przez autorkę referatu ważności podstaw finansowych dla dalszego rozwoju prac nad RISM-em (a jednocześnie nad centralnym katalogowaniem krajowym dawnych rękopisów muzycznych) spowodowało wnioski o konieczności zwiększenia w 1988 r. funduszy na prace zlecone, mające objąć opisami katalogowymi dawne rękopisy muzyczne z różnych bibliotek i innych instytucji.

Znaczna część obrad Konferencji była poświęcona problemom zbiorów muzycznych w bibliotekach publicznych: ich organizacji, funkcjonowaniu, roli, jaką powinny spełniać w kulturze muzycznej danego miasta, regionu, całego kraju. Już w l. 70-tych, a zwłaszcza w okresie 1983-1987, publiczne biblioteki wojewódzkie, miejskie czy też miejsko-gminne znacznie powiększyły swoje fonoteki, np. WBP w Olsztynie ma obecnie kilkanaście tysięcy płyt; inne — w mniejszych miastach — np. w Bolesławcu (woj. jeleniogórskie), Limanowej (woj. nowosądeckie) rozpoczęły gromadzenie materiałów fonograficznych w ramach swych zbiorów specjalnych, obok przezroczy, filmów i innych obiektów nieksiążkowych. Zdając sobie sprawę

z ożywienia i perspektyw dalszego rozwoju działalności bibliotek publicznych w tej dziedzinie, Sekcja Bibliotek Muzycznych SBP, już na zebraniu zarządu dn. 29 listopada 1984 podjęła decyzję o utworzeniu w swych ramach Podsekcji ds. Zbiorów Muzycznych w Bibliotekach Publicznych i powierzyła jej prowadzenie kol. Wiesławie Dziechciowskiej, długoletniej kierownicze Oddziału Zbiorów Audiowizualnych WiMBP w Szczecinie. Biblioteka ta dysponuje najliczniejszymi zasobami nut i dokumentów dźwiękowych, które od początku funkcjonowania biblioteki po II wojnie światowej stanowiły jedyną tego rodzaju placówkę w bibliotekach publicznych całego kraju. Informacje o obecnym stanie rzeczy w tej dziedzinie znajdują się w *Bibliotekarzu*².

W porządku dziennym Konferencji problemy te były ujęte w dwóch referatach przedstawicieli bibliotek publicznych: 1) W. Dziechciowskiej (WiMBP w Szczecinie): „Koncepcja organizacji działu zbiorów muzycznych w bibliotece publicznej” (poprzedzony komunikatem o utworzeniu i zadaniach Podsekcji ds. Zbiorów Muzycznych w Bibliotekach Publicznych); 2) Zofii Bogdanowicz (Biblioteka Miejska w Krakowie): „Udostępnianie zbiorów muzycznych przez bibliotekę publiczną na tle ogólnej pracy z czytelnikiem”.

Rozwój działalności bibliotek publicznych w upowszechnianiu kultury muzycznej pociąga za sobą potrzebę odpowiednio wykwalifikowanej kadry pracowników. Pogląd na temat szkolenia bibliotekarzy muzycznych w tym zakresie został zreferowany przez Bożenę Bartoszewicz-Fabiańską, kierowniczkę Działu Zbiorów Specjalnych WBP w Białymstoku, w „Wypowiedzi uczestnika tegorocznego kursu dla bibliotekarzy muzycznych bibliotek publicznych w Jarocinie” zorganizowanego w dn. 5-16 maja 1987. Ożywiona dyskusja, w której zabierali głos przedstawiciele niemal wszystkich bibliotek publicznych reprezentowanych na Konferencji, zapoznała zebranych z całokształtem potrzeb w tej dziedzinie: wskazań metodycznych w zakresie katalogowania i organizacji zbiorów, regularnych kursów dla personelu opiekującego się zbiorami muzycznymi, pomocy w zakupywaniu najnowocześniejszego sprzętu dla fonotek, ujednoczenia szczegółów zarządzania zbiorami muzycznymi, regulaminów ich udostępniania. Dotychczasowa praktyka wykazuje znaczne rozbieżności w stosowaniu podstawowych zasad gospodarki materiałami przez poszczególne biblioteki, z których każda stara się samodzielnie rozwiązać częstokroć trudne problemy. Właśnie od niedawno założonej Podsekcji oczekuje się merytorycznej porady i nadania jednolitego kierunku w zarządzaniu zbiorami muzycznymi bibliotek publicznych.

Wyniki obydwóch dyskusji — po referatach treści ogólnej i po części obrad poświęconej zbiorom muzycznym w bibliotekach publicznych — ujęto w następujące wnioski:

1. Organizowanie — w miarę potrzeby — przynajmniej raz w roku jednodniowych narad bibliotekarzy muzycznych poszczególnych grup bibliotek: a) o charakterze archiwalnym, naukowym; b) akademii muzycznych; c) publicznych.

2. Opracowanie — możliwie w najbliższym czasie — wytycznych katalogowania druków muzycznych (nut) oraz osobno wytycznych katalogowania dokumentów dźwiękowych na podstawie odpowiednich Polskich Norm (zob. przypis 1).

3. Prośba o spowodowanie przez Kurię Metropolitalną w Warszawie przesyłania Bibliotece Narodowej egzemplarza obowiązkowego wszelkich wydawnictw i dokumentów dźwiękowych, publikowanych i produkowanych przez parafie kościelne na terenie całej Polski. Wniosek w tej samej sprawie do muzycznych instytucji regionalnych.

4. Wniosek do Dyrekcji Biblioteki Narodowej, która koordynuje prace nad RISM-em, o zwiększenie w 1988 r. funduszy na te prace do 250 000 zł.

² W. Dziechciowska: *Utworzenie Podsekcji ds. Zbiorów Muzycznych w bibliotekach publicznych*. „*Bibliotekarz*” 1987 nr 4/5 s. 49-50.

5. Zapewnienie w firmie Unitra priorytetu dla bibliotek w zakupie sprzętu odtwarzającego najnowszej jakości.

6. Publikowanie — jak najczęściej — prasie fachowej artykułów informacyjnych o zbiorach, organizacji i działalności bibliotek muzycznych oraz oddziałów zbiorów muzycznych w bibliotekach ogólnych. Systematyczne nadsyłanie opisów wszelkich bieżących publikacji z zakresu piśmiennictwa na powyższe tematy celem zamieszczenia w bibliografii bibliotekarstwa muzycznego w Polsce, ogłaszanej w każdym tomie *Biblioteki Muzycznej*, pod adres:

kol. Krystyna Bielska
Biblioteka Uniwersytecka, Sekcja Muzykaliów
ul. Matejki 34/38
90-237 Łódź

7. Zorganizowanie spotkania z dyrektorami bibliotek publicznych w sprawie organizacji i kadr oddziałów zbiorów muzycznych.

W drugim dniu Konferencji odbyły się wybory nowego Zarządu Sekcji na okres: lipiec 1987-1991. Wybory odbyły się w nader szczupłym gronie Kolegów, będących członkami SBP, w liczbie 17 osób. W skład nowego Zarządu weszli Koledzy (Koleżanki): Andrzej Spóz (Bibl. Warsz. Tow. Muz.) — przewodniczący; Maria Prokopowicz (SBP) — wiceprzewodnicząca; Krystyna Bielska (Bibl. Uniw. Łódź) — sekretarz; Włodzimirz Pięła (BN) — zastępca sekretarza; Wiesława Dziechciowska (WiMBP Szczecin) — przewodnicząca Podsekcji ds. Zbiorów Muzycznych w Bibliotekach Publicznych; Wanda Bogdany-Popielowa (BN) — członek Zarządu ds. RISM; Barbara Zakrzewska-Nikiporczyk (Bibl. Uniw. Poznań) — członek Zarządu ds. RILM; Irena Czarnecka (Bibl. Akad. Muz. Gdańsk) — członek Zarządu ds. bibliotek akademii muzycznych; Bożena Bartoszewicz-Fabiańska (WBP Białystok) i Zofia Bogdanowicz (MBP Kraków) — członkinie Zarządu Podsekcji ds. Zbiorów Muzycznych w Bibliotekach Publicznych.

Należy podkreślić bardzo dobrą organizację Konferencji. Uczestnicy byli zakwaterowani w Domu Studenta Zaocznego na terenie Miasteczka Uniwersyteckiego, nieopodal od miejsca obrad w gmachu Biblioteki UMCS. Korzystanie z posiłków śniadaniowych i wieczornych w stołówce studenckiej usprawniało punktualność rozpoczynania i kończenia obrad.

Zwiedzanie pod przewodnictwem lubelskich Kolegów Biblioteki UMCS oraz Biblioteki Uniwersyteckiej KUL było bardzo interesujące dla „starszych” bibliotekarzy, spośród których wielu poznało je po raz pierwszy, a z dużą korzyścią dla osób młodszych. Zapoznano się nie tylko z katalogami, czytelniami, pokrótce z księgozbiorami podręcznymi tych dwu dużych bibliotek, ale także — dzięki inicjatywie pracujących tam Kolegów, którzy urządzili pokazy zbiorów specjalnych i sami je objaśniali — obejrzano z bliska cenne rękopisy, stare druki, dawne atlasy, mapy, ikonografię, muzykalia. Ta miła atmosfera wspólnego zainteresowania się bibliotecznymi zbiorami, chwile bezpośredniego obcowania z dokumentami przeszłości pozostaną zapewne trwale w pamięci uczestników VII Krajowej Konferencji Bibliotekarzy Muzycznych.

Maria Prokopowicz

Maszynopis wpłynął do Redakcji 4 stycznia 1988 r.

POLSKA BIBLIOGRAFIA RETROSPEKTYWNA
DWUGŁOS

Bibliografia polska 1901-1939. Pod red. Janiny Wilgat. Tom 1: A-Bars. Red. Irena Olszewska. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo 1986, XLII, 549 + *Indeks alfabetyczny*. Oprac. Stefania Skwirowska VIII, 63 s. Biblioteka Narodowa. Instytut Bibliograficzny.

Ukazanie się drukiem tomu 1 *Bibliografii polskiej 1901-1939* oprócz uczucia głębokiego zadowolenia budzi także liczne refleksje, które w sposób naturalny łączą ten doniosły fakt z wydarzeniem o ponad sto lat wcześniejszym i co do ważkości równorzędnym, tj. z opublikowaniem pierwszego tomu *Bibliografii polskiej XIX stulecia* Karola Estreichera. Skojarzenia wcale liczne i różnorodne nasuwają się tutaj spontanicznie. Pierwsza i może najgłębsza spośród narzucających się tu paralel to pierwotna jedność motywacji i zbieżność celu tych prac, który dla bibliografii narodowej retrospektywnej jest taki sam: patriotyczny i pozytywistyczny.

„W okresie ucisku po powstaniu styczniowym szło dziadkowi o podtrzymanie na duchu prześladowanych, po odzyskaniu niepodległości szło ojcu o pokazanie (zarówno swoim jak i obcym) naszych tradycji religijnych, społecznych i prawnych” — pisał o dziele estreicherowskim kontynuator *Bibliografii* prof. Karol Estreicher jr¹. Nie było też dziełem przypadku podjęcie tej pracy oraz kontynuacja bibliografii po zakończeniu najpierw jednej, a następnie drugiej wojny światowej i dalej w czasach dla bytu narodowego trudnych, kiedy podstawowym obowiązkiem obywatelskim było zgromadzenie i ochrona informacji o własnym, jeszcze zachowanym od zguby jestestwie. Wydaje się, że w tym właśnie sensie przytoczone wyżej słowa odnoszą się do omawianego tutaj dalszego ciągu bibliografii narodowej. Konieczność prowadzenia dalszej rejestracji materiałów bibliograficznych podkreślał już przy sposobności wydania tomu 2 swej *Bibliografii* Karol Estreicher sen. słowami, które mimo woli przywodzą na pamięć sławne wezwanie do pracy skierowane ku następcom, którym zakończył swe *Roczniki* Jan Długosz, było to bowiem wezwanie do kontynuacji dzieła, którego „nie godzi się przerywać”.

Nie przypuszczał zapewne czcigodny bibliograf, że choć do dzieła tego przystąpili niebawem członkowie założonego w 1907 r. Towarzystwa Biblioteki Publicznej w Warszawie, to jednak tom 1 wyjdzie drukiem za lat 80, po dwóch kataklizmach wojennych, które unicestwią tymczasem znaczną część piśmiennictwa narodowego. W okresie Polski Niepodległej prace nad *Bibliografią* podjął wybitny znawca książki i problematyki bibliograficznej Jan Muszkowski, jako sekretarz komitetu redakcyjnego i zarazem redaktor, który — uznając nowoczesność i trafność metody estreicherowskiej — nawiązywał do niej z całą konsekwencją we własnym projekcie planowanego wydawnictwa. Jednym z problemów, przed którymi stanęli ówcześni kontynuatorzy *Bibliografii*, było określenie terminu ad quem, ustalanego wstępnie i umownie na r. 1918, później zaś na 1925. Historia sama przyniosła roz-

¹ Karol Estreicher: *Bibliografia polska XIX stulecia*. Wyd. 2. Kraków 1959 s. XLVIII.

strzygnięcie, które rozsądnie przyjęto w obecnie wydawanej publikacji, kończy się ona bowiem na dacie wybuchu II wojny światowej.

Po jej zakończeniu nowe pytania i nowe trudności pojawiły się przed zespołem, który w ramach Instytutu Bibliograficznego Biblioteki Narodowej przejął ocalałe materiały, a wraz z nimi także i zadanie przygotowania nowego programu redakcyjnego. W pierwszych latach powojennych stało się jasne, że kontynuacja prac nad bibliografią narodową retrospektywną będzie wymagała szczególnego rodzaju kwalifikacji zawodowych i zarazem moralnych. Dla przykładu warto tu przytoczyć za *Wstępem* J. Wilgat do omawianej tu publikacji fakt jakże znamienny dla ówczesnych warunków, a mianowicie konieczność ręcznego przepisywania niektórych roczników *Przewodnika Bibliograficznego*, którego mikrofilmowanie wówczas okazało się zbyt kosztowne. Wiele wysiłku kosztowało opracowanie materiałów z okresu wojny oraz z czasów powojennych, tak aby doprowadzić *Bibliografię polską* do zaplanowanej granicy czasowej 1950 r. Charakterystyczne jednak dla owej epoki trudności z przepływem informacji, zwłaszcza o polonikach zagranicznych, uniemożliwiły realizację tych zamierzeń, przynajmniej w pierwszym etapie prac redakcyjnych. Wydaje się, że jedynym słusznym wyjściem z tej sytuacji było rozwiązanie przyjęte przez zespół redakcyjny, a mianowicie przygotowywanie trzech publikacji bibliograficznych, tj. bibliografii: wydawnictw krajowych i poloników zagranicznych z l. 1901-1939, poloników zagranicznych za okres od września 1939 do 1955, oraz bibliografii wydawnictw w PRL 1944-1955 r. Ostatecznie doprowadzono do etapu wydawniczego tylko bibliografię poloników zagranicznych 1939-1955 (przy czym nieocenioną pomocą był owoc wysiłku bibliografów pracujących na emigracji) oraz omawiane tu dzieło.

Rekapitulacja najważniejszych momentów w dziejach 80-letnich przygotowań do wydania dwudziestowiecznej *Bibliografii polskiej* uprzytamnia jej czytelnikowi i użytkownikowi słusność przytoczonej na wstępie estreicherowskiej myśli o podstawowym dla poczucia tożsamości narodu znaczeniu bibliografii. Przekonać się można o tym również, gdy się kartkuje pierwszy tom tego wydawnictwa. Uderza na pierwszy rzut oka różnorodność! Określenie to odnosi się zarówno do języków umieszczonych tu publikacji (polski, łacina, jidysz, hebrajski, litewski, ukraiński, białoruski, rosyjski, nie wspominając już o nowożytnych językach europejskich), jak również do ich treści. Znajdziemy tu bowiem odzwierciedlenie całego zróżnicowanego bogactwa kultury umysłowej narodu polskiego najpierw pod zaborami, następnie zaś w niepodległej i wielonarodowościowej Rzeczypospolitej. Już więc chociażby z tego względu tom 1 *Bibliografii polskiej 1901-1939* jest swego rodzaju rewelacją dla czytelnika nawet przypadkowego, który może się stąd dowiedzieć o nowszej historii Polski czasem więcej, niż z niejednego łatwiej dostępnego podręcznika.

Jest to obfitość i różnorodność jakby podnosząca na duchu i dająca wiele do myślenia, reprezentuje bowiem ona okres w dziejach kultury polskiej tyleż owocny, co pełen zagrożenia zarazem. Najbliższe zestawienie tych materiałów, tj. porównanie z *Bibliografią polską XIX stulecia* każe zastanowić się nad ciągłością, a więc i nad trwałością pewnych wzorów charakterystycznych dla polskiej kultury umysłowej, z drugiej zaś strony łatwo jednak rozpoznać szczególne już cechy piśmiennictwa i odzwierciedlonej w nim mentalności, która właściwa jest dla państwa niezależnego i dla narodu wolnego.

Przeгляд treści tomu 1 w szczegółach nie jest możliwy, ogólne jednak wrażenie podporządkowuje się sprawie najważniejszej, a mianowicie różnym wewnętrznym powiązaniom dosyć niekiedy samodzielnych lub nawet wyizolowanych przejawów życia umysłowego i piśmiennictwa kilku narodowości składających się w sumie na społeczeństwo polskie w pierwszym trzydziestoleciu XX w. Znajdujemy tu

publikacje dla bardzo różnych rodzajów odbiorców, jak i różniące się sposobem przedstawiania zawartych w nim myśli.

Ogromnie bogatą i chyba prawie nie znaną szerzej kulturę duchową i piśmienniczą społeczności żydowskiej w Polsce przed II wojną światową reprezentują w *Bibliografii* pozycje o charakterze teologicznym czy liturgicznym z jednej strony, z drugiej zaś — rozmaite przekłady literatury pięknej, popularnej, politycznej czy agitacyjnej. W tomie zamieszczono duży, bo 210 pozycji liczący, wykaz dzieł znanego pisarza Szaloma Asza opublikowanych na obszarze Polski i poza jej granicami, przeważnie w jidysz. Już z tych i innych jeszcze „ułamków”, które znajdujemy w pierwszym dopiero tomie wynika jasno, iż *Bibliografia* będzie podstawowym przewodnikiem dla każdego badacza zajmującego się poważnie problematyką umysłowej i literackiej kultury żydowskiej w Polsce, pomimo że istnieją już szczegółowe opracowania bibliograficzne dotyczące niektórych jej aspektów.

Podobnie ogromną wartość poznawczą stanowią informacje po raz pierwszy dostępne teraz w tak kompletnym i kompetentnym opracowaniu, dotyczące piśmiennictwa ukraińskiego i białoruskiego, które osiągnęły dojrzałość jakby w „łonie” polskiej kultury literackiej. Drastyczne konflikty, do których dochodziło jednak pomiędzy tymi zbratanymi przecież zasadniczo kulturami, znajdują także i tutaj swoje udokumentowane odzwierciedlenie. Ciekawym przyczynkiem do wiedzy o hymnografii prawosławnej będzie dla badacza literatury religijnej 30 pozycji bibliograficznych, wykazanych pod hasłem *Akafist* w różnych transliteracjach (*Akafisti*, *Akaphist*), a to przecież tylko jeden z bardzo wielu przykładów. Historyk polskiej kultury literackiej znajdzie tu przebogaty materiał, jak choćby hasło *Anczyc Władysław Ludwik*, które bezpośrednio dopełnia materiał tegoż hasła w tomie 1 reedycji *Bibliografii polskiej XIX stulecia*. Bezcennych wiadomości dostarczają również hasła dotyczące popularnej literatury beletrystycznej lub tzw. literatury dla dzieci i młodzieży, jak np. wykaz przekładów (także na jidysz i ukraiński) sławnego Edmondo de Amicisa, Hansa Christiana Andersena czy znannej kiedyś holenderskiej pisarki Jo van Ammers-Küller, by wymienić zaledwie trzy nazwiska reprezentując różne poziomy twórczości i różnego odbiorcę. Osobną i bardzo obszerną grupę materiału, która także ma swojego, zainteresowanego nią nie tylko badawczo czytelnika, stanowią dzieła z zakresu popularyzacji nauk ścisłych, nie wspominając już o publikacjach naukowych.

Kogoś, kto zawodowo zajmuje się bibliografią oraz dyscyplinami bezpośrednio z niej korzystającymi, interesuje w omawianym wydawnictwie — poza wymienionymi wyżej wrażeniami ogólnymi — znacznie więcej spraw i problemów, z którymi musiał się uporać zespół redakcyjny. Arcycienna wydaje się generalna zasada przyjęta w *Bibliografii* elastycznego stosowania w praktyce narzuconych sobie reguł postępowania. Stosowanie rozstrzygnięć indywidualnych oraz wyjątków od norm bibliograficznych okazało się konieczne i funkcjonalne w redagowaniu *Bibliografii* estreicherowskiej, i to doświadczenie wykorzystuje najwidoczniej również redakcja omawianego dzieła w odpowiednich, chciałoby się powiedzieć, rozsądnych proporcjach. Najtrudniejsze decyzje wiążą się zawsze dla bibliografa z selekcją i z eliminowaniem materiału. Dlatego w tym przypadku może budzić pewne wątpliwości, np. konsekwentne pomijanie niektórych dokumentów życia społecznego, jak choćby programów imprez czy odezów oraz opublikowanych za granicą obcojęzycznych dzieł encyklopedycznych, w których znajdują się hasła o tematyce polskiej. Historykowi kultury czy literatury będzie żal zawartych tam informacji, nawet jeżeli uzna on konieczność poddawania materiału bibliograficznego takim ograniczeniom.

Zasady opisu bibliograficznego przyjęte w omawianym dziele nie budzą większych wątpliwości. Znowu przypomina się estreicherowska przecież myśl niepoddawania się uproszczeniom i schematyzacji w imię zawsze jednak podrzędnej, maksymalnej jednolitości metodologicznej. Zastosowana tu unifikacja pisowni nazwy

autorskiej stanowiącej hasło (np. Aeschylus, Aesopus) dokonana na podstawie łacińskiej stanowi rozsądne ułatwienie dla użytkownika *Bibliografii* nie znającego spolszczonej wersji tego rodzaju imion lub pojęć.

Szczególnym rodzajem pomocy w odnajdywaniu potrzebnych pozycji bibliograficznych jest indeks alfabetyczny, który podobnie jak do pierwszego — będzie dołączany do każdego z kolejno publikowanych w przyszłości tomów *Bibliografii*. Rozwiązanie to uwolniło od sieci odsyłaczy samą bibliografię oraz także i dosłownie — jej redaktorów, którzy mieli to szczęście w nieszczęściu opóźnienia się publikacji, że zaczęli swe dzieło od początku. Podobny indeks do *Bibliografii* estreicherowskiej jest dzisiaj chyba zadaniem dla komputera. W takim jednak razie należy się spodziewać, że zapowiedziany we *Wstępie* indeks główny do całości *Bibliografii polskiej 1901-1939* pomieści więcej haseł przedmiotowych, dotychczas bowiem na próżno szukalibyśmy w tomie 1 informacji dotyczących np. Ameryki czy Anglii (jak to jest w reedycji *Bibliografii* Estreicherów). Pozostaje na razie tylko zdać się na hasła tytułowe (np. *American, Amerykański*) i na pomysłowość użytkownika. Oczywiście i trafiające do przekonania są wyjaśnienia redaktora dotyczące przyczyny obecnego stanu rzeczy: głównie chęć jeśli nie przyspieszenia, to przynajmniej nieopóźnienia publikacji, w czym dotkliwą przeszkodą byłyby dodatkowe prace nad odsyłaczami na wzór estreicherowskich.

Wydaje się jednak, właśnie na podstawie doświadczeń płynących zarówno z redagowania *Bibliografii polskiej XIX wieku*, jak też i z posługiwania się nią w rutynowej pracy filologicznej, że takie odsyłacze to składnik w tego rodzaju publikacjach nieodzowny. Dlatego warto może już teraz o ich przygotowaniu, ze względu na indeks główny, pomyśleć. Odsyłacze przedmiotowe stanowią nie tylko ułatwienie techniczne dla badaczy posługujących się każdą bibliografią, lecz są również swoistym odzwierciedleniem mentalności zbiorowej w danej epoce i w obrębie danej kultury.

Uderzającą nowością w stosunku do *Bibliografii* estreicherowskiej jest zastosowanie w omawianej publikacji numerów pozycji, co jest niezbędne przy korzystaniu z indeksów i ułatwia poza tym orientację w bogactwie ilościowym i treściowym edycji. Wiemy dzięki temu, że obecnie wydany tom 1 *Bibliografii polskiej 1901-1939* zawiera 8737 pozycji bibliograficznych i liczne uzupełnienia oznaczone literami, co już teraz pozwala wyobrazić sobie ogrom prac wykonanych dotychczas oraz tych jeszcze, które przed zespołem redakcyjnym się znajdują.

Warto wyrazić pod adresem tegoż zespołu przede wszystkim słowa uznania dla indywidualnego wkładu pracy każdego z jego członków oraz słowa zachęty, a nie pedantycznej czy przyczynkarskiej krytyki, której zresztą ta praca nie potrzebuje. Chciałbym przeto zakończyć zebrane tu myśli, które na marginesie owej publikacji przy jej przeglądaniu się pojawiły, jeszcze jednym przytoczeniem słów Karola Estreichera: „*Bibliografia* okazuje, że najbardziej realną pracą dla Polski jest ta, która jest podjęta w kraju, może nie bez pomyłek, ale zawsze w związku ze społeczeństwem².”

Andrzej Borowski

Maszynopis wpłynął do Redakcji 9 grudnia 1987

Pod koniec 1986 r. ukazał się tom 1 *Bibliografii polskiej 1901-1939*, fundamentalnego dzieła przygotowywanego przez Instytut Bibliograficzny Biblioteki Narodowej. Znaczenie tej pełnej dokumentacji dorobku piśmienniczego w pierwszym czterdziestolecu XX w. dla nauki i kultury polskiej, dla szerzenia wiedzy o nim, nadto

² *Tamże*, s. LI.

jej wartość jako podstawowego warsztatu badawczego jest dla uczonych, dla bibliografów, bibliotekarzy, wydawców i księgarzy tak wielka, a jednocześnie tak oczywista, że zbędne wydaje się jakiegokolwiek uzasadnianie tych stwierdzeń.

Dzieje prac nad tym wielkim przedsięwzięciem, koncepcje i metody gromadzenia i opracowywania materiałów przedstawia w obszernym szkicu, poprzedzającym opublikowany właśnie tom *Bibliografii*, jej redaktorka J. Wilgat.

Do podstawowych zadań należało, oczywiście, gromadzenie materiałów. Wykorzystano w tym celu *Przewodnik Bibliograficzny* Wisłockiego oraz jego rękopiśmienne materiały z l. 1922-1923, *Urzędowy Wykaz Druków* i inne wydawnictwa bibliograficzne, źródła drukowane i rękopiśmienne, katalogi księgarskie jak również katalogi sześciu bibliotek: Biblioteki Narodowej, Uniwersyteckiej w Warszawie, Jagiellońskiej oraz trzech księżnic z terenu b. zaboru pruskiego: Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu, Biblioteki Śląskiej i Książnicy Miejskiej w Toruniu. W celu zarejestrowania poloników zagranicznych przeprowadzono poszukiwania także w obcych bibliografiach narodowych, drukowanych katalogach bibliotek i wydawców za granicą, a ponadto w drukowanych katalogach British Library, Library of Congress oraz Bibliothèque Nationale w Paryżu.

W wyniku tak rozległych kwerend zdołano zgromadzić imponującą liczbę 360 000 pozycji, wymagających naturalnie selekcji, weryfikacji, ujednoczenia, przystosowania do przyjętych przez redakcję *Bibliografii* zasad opisu. Jak podaje w *Przedmowie* przewodniczący komitetu redakcyjnego Witold Stankiewicz, *Bibliografia polska 1901-1939* zawierać będzie ok. 290 000 opisów. Dość znaczna różnica (70 000) między zebranymi a przeznaczonymi do opublikowania materiałami jest zapewne wynikiem przeprowadzonej w kartotece selekcji (np. dwu- a nawet kilkakrotnie zarejestrowanie, na podstawie różnych źródeł, tych samych druków).

Doceniając w pełni ogrom pracy włożonej w zbieranie materiałów przez nader szczupły zespół bibliografów (liczba ich nie sięgała nigdy dwudziestu) nie można jednocześnie nie postawić pytania, czy poszukiwania nie zostały przeprowadzone w zbyt wąskim zakresie i czy istotnie zostały uwzględnione wszystkie najważniejsze źródła informacji. Jest rzeczą oczywistą, że spenetrowanie katalogów nawet większych bibliotek nie było ani możliwe, ani niezbędne. Ale czy słusznie pominięto Bibliotekę Gdańską Polskiej Akademii Nauk (dawną Bibliotekę Miejską)? Można wprawdzie przyjąć, że druki z terenu Gdańsk wydawane do zakończenia pierwszej wojny światowej posiadają w swych zasobach księgozbiory Poznania, Torunia czy Katowic, jest natomiast sprawą bardziej niż wątpliwą, czy w objętych poszukiwaniami bibliotekach znajdują się również wszystkie polonika ukazujące się w Wolnym Mieście Gdańsku w l. 1920-1939.

Następną wątpliwość budzi nieuwzględnienie katalogów Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy. W zasobach tej księżnicy, gromadzonych od 1907 r., znajdowało się wiele rzadkich bardzo, a w wielu wypadkach unikatowych druków z okresu objętego *Bibliografią*. Wprawdzie zbiory te w czasie drugiej wojny światowej w znacznym stopniu uległy zagładzie, ale zachowały się w całości katalogi alfabetyczne. Skonfrontowanie ich z kartoteką zebranych już opisów, a nie jest na to chyba jeszcze za późno, pozwoliłoby niewątpliwie na powiększenie liczby zarejestrowanych już pozycji.

Zbadanie katalogów kłamrowych Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy nie powinno, wydaje się, nastęrczać żadnych trudności. Bardziej skomplikowanym problemem są oczywiście kwerendy w bibliotekach zagranicznych. Dla uzyskania kompletności, a raczej stanu najbardziej zbliżonego do kompletności, niezbędne było i jest nadal, objęcie poszukiwaniami również kilku nie uwzględnionych wielkich księgozbiorów obcych. A więc w pierwszym rzędzie Osterreichische Nationalbibliothek w Wiedniu, której katalog wydany na mikrofilmach posiada przecież Biblioteka

Narodowa! Na uwagę zasługują również zbiory Deutsche Bücherei w Lipsku, która od 1913 r. gromadzi wszystkie publikacje z obszaru niemieckiego zasięgu językowego i posiada bardzo dobrze prowadzone i rozbudowane katalogi, wreszcie zasoby bibliotek w Leningradzie i Moskwie. Przecież wydawnictwa, a nawet wiadomości o wydawnictwach ZSRR w l. 1920-1939 docierały do nas w bardzo ograniczonym zakresie. Wiadomo wprawdzie, że dostęp do katalogów bibliotek radzieckich był do niedawna nieco utrudniony — sam tego zresztą doświadczyłem — ale sądzić chyba można, że ostatnio przeszkody te zostały już w znacznej mierze usunięte.

Zastrzeżenia budzą też przyjęte przez redakcję założenia dotyczące zasięgu wydawniczo-formalnego *Bibliografii*. We wstępnym *Szkicu o historii i metodzie Bibliografii polskiej 1901-1939* czytamy, że obejmuje ona wydawnictwa zwarte, w tym również poszczególne tomy wydawnictw seryjnych i zbiorowych oraz wydawnictwa nutowe, atlasy map i albumy rycin, nie uwzględnia natomiast pojedynczo wydanych map i rycin oraz czasopism (s. XXX). O ile sprawą dyskusyjną może być założenie uwzględniania w *Bibliografii* atlasów i albumów przy jednoczesnym pomijaniu pojedynczych map i rycin, to decyzją wywołującą stanowczy sprzeciw jest całkowity brak opisów czasopism. Stanowi to nie tylko znaczny regres w stosunku do *Bibliografii* Estreicherów, ale powoduje też poważną lukę w recenzowanej *Bibliografii*. Czy trzeba przypominać, że czasopisma to zasadniczy człon piśmiennictwa narodowego, że coraz powszechniejsze jest wykorzystywanie prasy jako materiału źródłowego przez przedstawicieli niemal wszystkich nauk społecznych a także i innych dyscyplin naukowych? Bibliografia, której zadaniem jest przecież m.in. przedstawienie pełnego dorobku piśmienniczego Polski, dorobek ten będzie ukazywać w niepełnym wymiarze, a badaczy — zmuszać do dodatkowych poszukiwań tym bardziej kłopotliwych, że niewiele tylko bibliotek ogłosiło drukiem katalogi swoich zasobów czasopiśmienniczych, że katalogu takiego nie wydała dotąd Biblioteka Narodowa, dysponująca jednym z największych i najbogatszych zbiorów prasy polskiej. Żadna też z księżnic nie posiada pełnego zestawu periodyków, a do rzadkich wyjątków należą komplety poszczególnych tytułów. Można zrozumieć, że w tym stanie rzeczy sporządzenie opisów bibliograficznych czasopism wymagałoby rozległych i bardzo czasochłonnych kwerend. Ale przecież prace nad gromadzeniem materiałów trwają od 1950 r.!

Obecnie na uzupełnienie *Bibliografii* opisami periodyków jest już, niestety, za późno. Postulować więc można jedynie wprowadzenie jako uzupełnienia do jednego z najbliższych tomów, pod hasłem „Czasopisma” spisu tytułów wydanych w l. 1901-1939, na wzór podobnego rejestru zamieszczonego w pierwszym i drugim wydaniu Estreichera.

Przechodząc do omówienia stosowanej w *Bibliografii* metody opisu podkreślić należy dążenie, w pełni zrealizowane, do dostarczenia czytelnikowi możliwie pełnych i wyczerpujących informacji o zarejestrowanych pozycjach. Korzystanie z *Bibliografii* ułatwia też w ogromnym stopniu przejrzysty układ zrębu głównego oraz logicznie rozbudowany system odsyłaczy. Jak najbardziej słusznym rozwiązaniem jest też wydawanie w formie dodatku indeksu alfabetycznego zawierającego nazwiska autorów, tłumaczy, ilustratorów, przedmówców i innych współpracowników, tytuły dzieł, tytuły serii wydawniczych, antologii i innych zbiorów dokumentów. W podobnej formie, jak wzorowo opracowany indeks do tomu 1, mają być wydawane indeksy do następnych tomów.

Kończąc recenzję pragnąłbym poruszyć problemy natury wydawniczej. Jak już wspominałem, przewodniczący komitetu redakcyjnego podał w przedmowie, że *Bibliografia* „jak się szacuje obecnie — obejmie około 290 000 pozycji w około 20 tomach” (s. VI). Obliczenie to nasuwa jednak pewne zastrzeżenia. Wydany właś-

nie tom 1 zawierający 8737 opisów liczy 78 ark. aut., a ujmując inaczej 37 ark. wyd., czyli 549 stron. Nie należy chyba przypuszczać, że następne tomy będą bardziej obszerne. Nie byłoby to wskazane ani ze względów wydawniczych, ani praktycznych. Przyjmując więc objętość tomu 1 jako właściwą podstawę do dalszych obliczeń, 290 000 pozycji zajmie ok. 33, a nie 20 tomów. Do liczby tej dodać jeszcze należy scalony indeks, który wypełni dwa, jeśli nie trzy tomy.

Tom 1, jak informuje metryka książki, oddano do składania 17.12.1982 r., druk zaś ukończono w październiku 1986 r. Cykl produkcyjny trwał więc blisko 4 lata (dokładnie 46 miesięcy). Ponieważ nic nie wskazuje na szybką poprawę stanu polskiej poligrafii, a nikt nie wskazuje na zwiększone przydziały papieru na dzieła naukowe, druk następnych tomów nie ulegnie zapewne przyspieszeniu. Całości *Bibliografii polskiej 1901-1939* możemy się więc spodziewać, a raczej mogą się spodziewać następne pokolenia, na przełomie pierwszej i drugiej dekady XXII w., naturalnie, jeżeli w międzyczasie nie wystąpią trudności „natury obiektywnej”. Jeśli zaś nawet udałoby się zamknąć wydawnictwo w 20 tomach, wówczas i tak tom ostatni ukaże się nie wcześniej niż w latach pięćdziesiątych XXI stulecia.

Trudno pogodzić się z tak odległymi terminami. Perspektywa zakończenia *Bibliografii* za sto kilkadziesiąt, a w najlepszym wypadku za kilkadziesiąt lat podważa w ogromnym stopniu sens włożonej w to dzieło pracy. Nikogo nie może przecież satysfakcjonować skompletowanie przez Instytut Bibliograficzny BN kartoteki czy nawet sporządzenie w trzech — jak czytamy we wstępie — kopiach, jej maszynopisu. Pożytek z tego właściwie znikomy.

Trzeba więc szukać innych rozwiązań. Sądzę, że najlepsze byłoby zastosowanie do wydania *Bibliografii* techniki mikrofilmowej, powszechnie używanej już w wielu krajach do tego rodzaju prac.

Tą właśnie metodą został m.in. opublikowany, wspomniany tu już, katalog Austriackiej Biblioteki Narodowej, a korzystanie z tej nowej postaci książki nie napotyka w krajach zachodnich żadnych oporów. Przecież jeden tom objętości *Bibliografii* to zaledwie kilka mikrofilmów, nie ma więc żadnych problemów z odnalezieniem poszukiwanego hasła.

Przejsie na proponowaną przeze mnie technikę przyspieszyłoby znacznie tempo wydawania *Bibliografii* i jej upowszechniania w kraju i za granicą, pozwoliłoby zaoszczędzić tzw. moce przerobowe drukarni i znaczne ilości deficytowego papieru, a ponadto, co też nie jest bez znaczenia, zabezpieczyłoby zebrane tak ogromnym nakładem pracy i kosztów materiały. W wypadku bowiem kataklizmu, którego nie można przecież wykluczyć, istnieje bez wątpienia większa pewność przetrwania rozproszonych po bibliotekach całego świata mikrofilmów *Bibliografii* niż przechowywanego w kraju oryginału kartoteki i jej zaledwie trzech kopii maszynowych.

Konrad Zawadzki

Maszynopis wpłynął do Redakcji 22 grudnia 1987

POLSKA BIBLIOGRAFIA RETROSPEKTYWNA

Literatura polska i teatr w latach II wojny światowej. Bibliografia. [Oprac.] Jadwiga Czachowska, Maria Krystyna Maciejewska, Teresa Tyszkiewicz. T. 3: *Hasła rzeczowe. Teatr polski. Literatury obce. Aneks. Indeksy.* Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo PAN 1986, XV, 462 s., err. Polska Akademia Nauk, Instytut Badań Literackich.

Recenzję pierwszych dwóch tomów *Bibliografii* opublikowano w *Przeglądzie Bibliotecznym* w nrze 1/1986 r. Wydany pod koniec 1986 r. tom 3 wieńczy dzieło,

należy więc i jemu poświęcić kilka uwag. Tomy 1-2 wykazywały twórczość autor-
ską i opracowania, ujęte w hasłach osobowych, oraz utwory anonimowe w podziale
wg gatunków literackich. Tom 3 składa się z czterech części zawierających opisy
bibliograficzne w układzie rzeczowym (*Hasła rzeczowe; Teatr polski; Literatury
obce; Aneks*), niewielkiej części pt. *Uzupełnienia* do tomów poprzednich w układzie
wg haseł osobowych oraz dwóch *Indeksów*.

Hasła rzeczowe grupują opisy dotyczące literatury i życia kulturalnego
w ogólności¹. Bardzo rozbudowany układ ułatwia uzyskanie informacji o szczegó-
wych zjawiskach i wydarzeniach. Przykładowe działy w tej części: *Czasopiśmien-
nictwo; Historia literatury polskiej. Teoria literatury; Życie literackie, kulturalne,
naukowe* (w tym dziale są m.in. odrębne grupy: *Polskie życie kulturalne pod
okupacją hitlerowską, Na emigracji, Obozy jenieckie*).

Zagadnienia związane z *Teatrem polskim* są wydzielone w odrębną
część, choć właściwie stanowią dalszy ciąg haseł rzeczowych². Również w tej części
zastosowano bardzo szczegółowy układ systematyczny, grupując opisy w takich
działach, jak: *Teatry we wrześniu i październiku 1939 r.; Teatry polskie na zie-
miach polskich pod okupacją hitlerowską; Teatry na terenach dawnych województw
wschodnich; Na emigracji; Teatry żołnierskie; Teatry w obozach internowania i je-
nieckich*. W poszczególnych działach występuje układ wg miast (dla emigracji naj-
pierw wg krajów), a następnie wg nazw poszczególnych teatrów.

Następną częścią zawierającą materiały w układzie rzeczowym jest dział
Literatury i teatry obce w recepcji polskiej, grupujący opisy
wg poszczególnych literatur.

Odrębną część stanowi *Aneks: Literatura i teatr w wyda-
wnictwach niemieckich w języku polskim*. Aneks ten jest cennym
przyczynkiem do dziejów okupacji niemieckiej w Polsce (w aspekcie kulturalnym).
Opisy są tu uporządkowane w trzech głównych działach: *Literatura polska, Teatr
polski, Literatury obce*. Zawarty w nich materiał jest wykazany częściowo pod
hasłami osobowymi, co daje możliwość zorientowania się, jakie utwory naszych wiel-
kich i mniej znanych pisarzy znalazły łaskę okupanta (znajdują się tu np. hasła:
Kochanowski, Mickiewicz, Reymont, Staff) i jacy autorzy obcy byli tolerowani;
częściowo jest uprządkowany wg kryteriów rzeczowych: znajdujemy tu np. inte-
resujący dział *Teatry jawne w Generalnym Gubernatorstwie*, zawierający w ukła-
dzie wg miast hasła dla nazw poszczególnych teatrów.

Wszystkie nagłówki rzeczowe figurujące w zřębie głównym tomu 3 są uwi-
docznione w *Spisie treści*, co daje dobry przegląd zawartości³, zwłaszcza przy
braku indeksu przedmiotowego. Orientację utrudnia nieco forma graficzna *Spisu
treści*, mianowicie brak jest wyróżnień dla działów nadrzędnych i podrzędnych,
np. w postaci oznaczeń cyfrowo-literowych czy wersalików dla głównych działów.
W obecnej formie układ uwidoczniiony w *Spisie treści* traci na przejrzystości, mia-
nowicie zastosowano tu tylko wyróżnienia przez wcięcia nazw działów czy nagłów-
ków podrzędnych. W samym zřębie głównym natomiast wyróżniono graficznie na-
główki rzeczowe i hasła szczegółowe (przez wersaliki, spacje, kursywę), nie zawsze
jednak także tutaj zapewnia to wyrazistość co do ich nadrzędności i podrzędności.

Bibliografia została wyposażona w dwa indeksy: *Indeks incipitów* oraz *Indeks
osobowy*.

Indeks incipitów utworów wierszowanych anonimowo,
których autorzy figurują w części *Hasła osobowe* (t. 1-2) „ma na celu objaśnienie
czytelnika o autorstwie utworów, znanych najczęściej tylko z pierwszych słów

¹ Przydałaby się informacja w nagłówku (a także w *Spisie treści*), że ta część (*Hasła
rzeczowe*) odnosi się tylko do literatury i życia kulturalnego w ogólności (poza *Aneksem*).
Nadto w *Aneksie* są także w osobnych poddziałach hasła rzeczowe odnoszące się do lite-
ratury polskiej i teatru polskiego.

² Por. przypis 1.

³ *Spis treści* zajmuje 11 stron.

tekstu"⁴, inne teksty wierszowane bez ustalonego autorstwa wykazano tylko w t. 2 w części *Utwory anonimowe i ulotne*.

Indeks osobowy odnosi się do wszystkich tomów *Bibliografii* łącznie z *Uzupełnieniami* i *Anekssem*. Wymienia on zarówno hasła osobowe jak też pseudonimy i kryptonimy. Kryptonimy wykazano w dwojakiej formie: przy rozwiązanym autorstwie — w postaci odsyłacza do nazwy autora, przy nie rozwiązanym — podano (dla ułatwienia identyfikacji) jego umiejscowienie, np. H.R. (*Gaz. Pol., Jeroz.* 42) 6521. Przy nazwach osób podano w nawiasach także używane przez nich kryptonimy i pseudonimy. Nazwy osób odnoszą się zarówno do pisarzy, jak też do innych osób (np. Paderewski Ignacy Jan, Piłsudski Józef, Sikorski Władysław, Stalin Józef).

Nadto przy nazwach osób w *Indeksie osobowym* wykazano numery nie tylko pozycji znajdujących się w hasłach osobowych (wyróżnionych w *Indeksie* czcionką półgrubą), ale także wielu innych pozycjach z różnych części *Bibliografii*.

Trzeba tu zaznaczyć, że w założeniach metodycznych autorów *Bibliografii* leżało niestosowanie w zřębie głównym żadnych odsyłaczy przy nazwiskach pisarzy występujących w hasłach osobowych t. 1-2 oraz w *Uzupełnieniach* i w *Aneksie* t. 3, choć wielu autorów ma swoje hasła osobowe w różnych częściach *Bibliografii*.

Toteż jedynie *Indeks osobowy* jest miejscem, gdzie podano pełną informację bibliograficzną dotyczącą danej osoby, dlatego wszelkie poszukiwania materiałów dotyczących tej osoby należy rozpoczynać od tego *Indeksu*.

Można by tylko wyrazić żal, że — choć spis treści daje szczegółową informację o układzie rzeczowym — nie opracowano także indeksu przedmiotowego, który by ułatwiał szybkie wyszukanie materiałów dotyczących zagadnień szczegółowych, zawartych w hasłach rzeczowych. Może jednak są to już zbyt wielkie wymagania wobec autorki, którym należy się uznanie i podziw za ogrom ich pracy.

Tom 3 zwiększa jeszcze walory tomów poprzednich, podając informacje w przekroju rzeczowym, co przydaje *Bibliografii* nową jakość, oraz uzupełniając materiały bibliograficzne indeksami.

Materiały bibliograficzne i indeksy są opracowane z równą pieczołowitością i precyzją, którymi odznaczają się także t. 1-2 i potwierdzają konkluzje recenzenta, zawarte w omówieniu tomów poprzednich, co do rangi, znaczenia i wysokich walorów merytorycznych i metodycznych tej *Bibliografii*, która przynosi chlubę jej autorom oraz Instytutowi Badań Literackich.

Henryk Sawoniak

Maszynopis wpłynął do Redakcji 14 października 1987

ORGANIZACJA PRACY BIBLIOTECZNEJ*

Zbigniew Żmigrodzki: *Racjonalizacja pracy bibliotecznej*. Problemy, kierunki, metody. Katowice: Uniwersytet Śląski 1986, 155 s. *Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego* Nr 806.

Czytelnicy — bibliotekarze znają dobrze zainteresowania Zbigniewa Żmigrodzkiego z zakresu informacji naukowej, deontologii bibliotekarskiej czy organizacji bibliotek. Ostatnio Autor obdarzył nas nową obszerną pozycją wydawniczą poświęconą problemom racjonalizacji procesów bibliotecznych (dalej = r.p.b.), stanowiącą przedmiot obecnej recenzji.

Przedstawiana praca ma charakter studium monograficznego o wyraźnie okre-

⁴ Z uwag wstępnych do *Indeksu incipitów* (s. 315).

Recenzja została zamieszczona w postaci nadesłanej przez jej Autora (przypis Redakcji).

ślonym przedmiocie, o dużej kondensacji treściowej i maksymalnej tendencji do stosowania jasnych i jednoznacznych założeń teorii r.p.b., jaką Autor logicznie buduje w swej monografii. Jest to książka pionierska, która zmusza czytelnika do myślenia. Dlatego nie jest to praca łatwa czy „lekka” w czytaniu, ponieważ wymaga od swego odbiorcy współpracy i wysiłku. Według zamierzeń Autora omawiana praca „stanowi pierwszą próbę kompleksowego ujęcia problematyki r.p.b. jako podstawy ustawicznego doskonalenia bibliotek i ich działalności, obejmującego ustalenie jej zakresu, a także charakterystykę jej kierunków i metod. Jest zarazem podsumowaniem dotychczasowych badań autora dotyczących ogólnych problemów racjonalizacji w bibliotekach [383, 388]¹, zagadnień naukowej organizacji pracy i związanego z nią kierowania biblioteką wraz z jej zespołem pracowniczym [386, 389, 390] oraz czynników psychospołecznych procesu pracy, warunkujących i wspomagających działania racjonalizacyjne [381, 382, 384, 385, 387]” (s. 12).

Budując biblioteczną teorię racjonalizacji, Autor zawsze wiąże ją z praktyką. W tym celu wykorzystanie obfitej literatury przedmiotu konfrontuje ze znanymi faktami w rozwoju działalności bibliotek oraz z osobistym doświadczeniem, uzyskanym w wieloletniej pracy zawodowej w bibliotekarstwie naukowym i publicznym, jak również w czynnym udziale w pracach Komisji Racjonalizacji i Mechanizacji Pracy Bibliotecznej SBP.

Zakres i struktura monografii (omawianej dalej rozdziałami z numeracją recenzenta), obejmuje 5 rozdziałów, bibliografię i streszczenia obcojęzyczne. Budowa całości jest przejrzysta i logiczna. Analiza objętościowa stwierdza wyważone proporcje między poszczególnymi rozdziałami poświęconymi historii (Rozdz. 2, 3 = 48 s.) a zagadnieniami współczesnymi r.p.b. (Rozdz. 1, 4 = 57 s.), między zagadnieniami ogólnymi (Rozdz. 1 = 11 s.) a zagadnieniami podstawowymi (Rozdz. 4 = 46 s.) i podsumowującą syntezą (Rozdz. 5 = 15 s.).

[O.] Wstęp poświęcił Autor nie tylko zagadnieniom wprowadzająco-wyjaśniającym, jak określenie przedmiotu studium, wykorzystanych źródeł i materiałów oraz wyliczenie problematyki poszczególnych rozdziałów, ale również dał wybrane szkice prób podsumowania najaktualniejszych i najbardziej ważkich spraw problematyki całej książki, rzucając jakby dalekie światło reflektora na takie wybrane jej hasła, jak stymulatory rozwoju bibliotekarskiej myśli racjonalizującej, nowe elementy współczesnej racjonalizacji bibliotecznej, niezbędne sprzyjające okoliczności pomyślnego rozwoju racjonalizacji czy aktualne możliwości teoretycznego wyodrębnienia nowego kierunku procesu badawczego i praktycznego, określanego jako „r.p.b.” itp.

[1.] Ogólne zasady racjonalizacji pracy możliwe do zastosowania w bibliotekarstwie. Problematyka rozdziału: Racjonalizacja czynnikiem postępu; Cztery aspekty racjonalizacji (ekonomiczny, organizacyjny, techniczny i psychospołeczny); Ograniczenia racjonalizacji i jej cechy; Pojęcie, zasady, kierunki, metody i proces racjonalizacji; Racjonalizacja w bibliotekach (wg H. Kortzfleischa).

Mamy tu jakby zarys podstawowych elementów ogólnej teorii racjonalizacji, rozwiniętej przez nauki ekonomiczne XX w., mającej na celu przyspieszenie i udoskonalenie produkcji przemysłowej, którą po raz pierwszy zastosowali dla swoich potrzeb bibliotekarze Stanów Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii, zwłaszcza z bibliotek specjalnych, obsługujących przemysł, handel i administrację. Rozdział ma więc charakter ogólny, uniwersalny i zarazem aktualny. „Racjonalizacja — jak czytamy — to ogół działań mających na celu uzyskanie lepszych efektów pracy bibliotecznej drogą ekonomizacji postępowania, sprawnego kierownictwa, optymal-

¹ Cyfry w nawiasach kwadratowych oznaczają numery pozycji w bibliografii recenzowanej pracy.

nych rozwiązań organizacyjnych i technicznych, pogłębiania umiejętności, uregulowania infrastruktury i sfery psychospołecznej procesu pracy (s. 20). Z tą definicją Autor łączy trzy uniwersalne zasady racjonalizacji: celowość, użyteczność i ekonomiczność oraz szereg zasad uzupełniających, jak: względność optymalizacji („nie ma rozwiązań idealnych”), ostrożność („stopniowe wprowadzanie zmian dla zabezpieczenia ciągłości bieżących usług i świadczeń”), elastyczność, minimalizacja interwencji, zapewnienie rezerw do zabezpieczenia się przed ciągłymi trudnościami oraz zachowanie swobody manewru w działaniu racjonalistycznym, H. Kortzfleisch natomiast wymienia pięć głównych zasad (planowość, celowość, elastyczność, prawda, przejrzystość, ostrożność) oraz siedem pomocniczych².

Dotychczasowe metody r.p.b. Autor systematyzuje następująco:

- podział i specjalizacja (wyodrębnienie czynności jednorodnych);
- centralizacja — decentralizacja pracy (wybór w zależności od przedmiotu i gwarantowanych efektów);
- właściwe szeregowanie następstwa czynności;
- scalanie (integracja) pracy (łączenie czynności prostych w procesy złożone);
- upraszczanie sposobu pracy (eliminowanie czynności zbędnych lub zmiana warunków wykonywania pracy);
- normowanie czyli określanie wzorcowe (wskaźnikowe) czasu pracy, nakładów sił i środków;
- optymalizacja współdziałania i koordynacji (w ramach istniejących struktur instytucji, systemów i otoczenia);
- instrumentalizacja (technizacja) czyli wprowadzanie lepszych narzędzi pracy (mechanizacja, automatyzacja);
- rytmizacja (równomierność) pracy (s. 21-22).

Do tego Żmigrodzki dodaje własne praktyczne zalecenia i wskazówki:

- ciągła obserwacja i badanie procesu pracy w aspekcie kryteriów jej celu i składających się na niego zadań: określanie stopnia i poziomu ich realizacji przy uwzględnieniu zaspokojenia potrzeb społecznego odbiorcy świadczeń;
- ukierunkowanie działań racjonalizacyjnych na odcinki warunkujące w szczególności wysokim stopniu pomyślny przebieg całości procesów i odcinki o małej tolerancji na błędy (tzw. wąskie gardła), a więc na czynności powtarzające się, pracochłonne, związane z obiegiem przedmiotu pracy, wymagającym użycia siły fizycznej, narzędzi, dodatkowych środków;
- wykorzystanie znajomości psychologii pracy i cech indywidualnych pracowników;
- utrzymanie ładu zewnętrznego (czystości, porządku);
- rozsądna odwaga: nieunikanie decyzji, nieobawianie się ryzyka w granicach rozsądku, bezstronne badanie propozycji ulepszeń;
- właściwa, obiektywna polityka personalna (s. 22).

Proces racjonalizacji w ujęciu Z. Żmigrodzkiego obejmuje w skrócie następujące etapy organizacyjne: 1) Wybór przedmiotu racjonalizacji; 2) Badanie rejestracyjne aktualnego stanu faktycznego tego przedmiotu z uwzględnieniem celu i miejsca pracy, następstwa czynności, wykonawców i sposobów wykonania; 3) Analiza wyników badania stanu przedmiotu; 4) Projekt lub projekty alternatywne osiągnięcia nowego pożądanego stanu; 5) Weryfikacja (sprawdzenie uzasadnienia) projektu stanu pożądanego, względnie wybór projektu optymalnego z kilku propozycji; 6) Wprowadzenie zmian racjonalizacyjnych; 7) Kontrola mająca stwierdzić: — prawidłowość realizowania projektu racjonalizacji, — uzasadnienie słuszności założeń projektu w praktyce (s. 22-23). Jest to przejrzysty wzór postępowania racjonalizacyj-

² H. Kortzfleisch: *Gutachten über Rationalisierungsmöglichkeiten in wissenschaftlichen Bibliotheken erstatten von...* W: *Rationalisierung in wissenschaftlichen Bibliotheken. Vorschläge und Materialien* hrsg. von der Deutschen Forschungsgemeinschaft. Bonn 1970 s. 13-84.

nego, czyli inaczej — skodyfikowany przez Z. Zmigrodzkiego model organizacji r.p.b.

Autor jakby mimochodem porównuje ten proces z modelem J. Wołosza i H. Kortzfleischa. Przy tej okazji zainteresował mnie najbardziej p. 2 procesu: Badanie... z jego o piętro niższą precyzacją postępowania. Warto by go może porównać z wyjątkowo zgrabnym (choć wymagającym modyfikacji o pytania: „ile?” i „dlaczego?”) modelem analizy systemowej biblioteki P.A. Thomasa³. Jest on bardzo zbliżony do schematu J. Wołosza⁴, ale trochę bogatszy. Uwzględnia bowiem bezpośrednio powiązanie procesów ze strukturą biblioteki oraz pozwala dodatkowo (po ww. modyfikacji) na analizę statystyczną niemal każdej czynności.

Rozdz. [2] *Dyskusja nad problemami r.p.b.* otwiera znamienne zdanie: „Dzieje bibliotek można traktować jako szereg następujących po sobie zmian racjonalizacyjnych, szczególnie uwzględniając kształtowanie i różnicowanie typów placówek bibliotecznych, przeobrażenia ich organizacji wewnętrznej, modyfikację toku pracy w bibliotekach oraz jej metod i środków” (s. 26). A więc racjonalizacja jako czynnik historiotwórczy bibliotekarstwa. Cały rozdział poświęcono temu problemowi, tj. głównym nurtom historii bibliotecznej racjonalizacji w skali międzynarodowej, przedstawionej w obszernej panoramie działań praktycznych i myśli racjonalizacyjnej czołowych jej przedstawicieli, poczynając od wystąpienia Johanna Füchselfa (1909) — I faza dyskusji nad r.p.b. oraz od przedstawienia programu r.p.b. przez Heinricha Roloffa (1956) — II faza dyskusji trwająca do naszych dni. Tej fazie odpowiadają narodziny nowoczesnego bibliotekarstwa, budowa krajowych i międzynarodowych systemów informacji, których infrastrukturę oraz kształtującą ją politykę biblioteczno-informacyjną próbuje się objąć myślą i działaniem racjonalizującym. W tej fazie wyłania się problem racjonalizacji sfery psychospołecznej działalności bibliotek i oddziaływania bibliotek na otoczenie, a w języku bibliotekarskim pojawiają się terminy z terenu nauki organizacji, cybernetyki i prakseologii, z pojęciem biblioteki jako systemu na czele. Przewijają się tu galerie nazwisk: Johannes Füchsel, Nadieżda Krupska, A. A. Pokrowski, Fritz Redenbacher, Heinrich Roloff (któremu Autor słusznie poświęca więcej uwagi), dalej Horst Kunze, Fritz Meyen, H. Kortzfleisch, L. H. Frumin, F. Steininger oraz teoretycy i działacze racjonalizacji z NRD: Peter Günnel, Wolfgang Mühle, Karl Heinz Sühnhold, Ditere Schmidmaier, Erich Siek oraz Ingrid Kockro. Warto może przy okazji dodać, że wspomniana przez Autora (s. 49) ogólnokrajowa akcja NRD nt. planowej racjonalizacji w bibliotekach, rozwijana od 1966 r., przyjęła charakter ogólnopaństwowy, czego dowodem jest m.in. *Program racjonalizacji bibliotek naukowych* wydany w marcu 1967 r. przez Wydział Bibliotek i Muzeów Sekretariatu Stanu Szkolnictwa Wyższego i Specjalnego NRD. Program obejmuje wszystkie podstawowe kierunki r.p.b. od planowania — po prace naukowe i dydaktykę bibliotekoznawczą. Jest to plan długofalowy (Perspektivplan), za którego realizację odpowiadają organa kierownicze bibliotek w ścisłej współpracy z organizacjami społecznymi i związkami zawodowymi. Program ten konkretyzuje się w planach rocznych poszczególnych placówek bibliotecznych i zabezpiecza się równoczesnym planem budżetowym⁵.

[3.] *Rozwojowi bibliotekarskiej myśli racjonalizacyjnej w Polsce ze zrozumiałych względów poświęcił Autor cały specjalny rozdział, rejestrując i przedstawiając z bibliotekarską akrybią i wnikliwością najmniejszą próbę refleksji racjonalizacyjnej utrwaloną w naszym piśmiennictwie. Otrzymaliśmy przy tej okazji pierwszą śmiałą próbę periodyzacji r.p.b. od XX-lecia między-*

³ P. A. Thomas: *Task analysis of library operations*. London: Aslib 1971, 67, [1] s. Aslib Occasional Publications nr 8 (Diagram zob. s. 1, 4).

⁴ J. Wołosz: *Organizacja bibliotek i kierowanie jej działalnością*. Wyd. 2. zmien. i uzupełn. Warszawa 1981 s. 108-112: Schemat postępowania racjonalizatorskiego.

⁵ *Rationalisierungsprogramm für das wissenschaftliche Bibliothekswesen*. Berlin, März 1967, 16 s. Maszyn. powiel. 29,7 cm. Staatssekretariat für das Hoch- und Fachschulwesen der DDR. Abt. Wissenschaftliche Bibliotheken u. Museen.

wojennego do okresu najnowszego, zaczynającego się w r. 1973, kiedy to powołano Komisję Racjonalizacji i Mechanizacji Pracy Bibliotecznej przy ZG SBP. Wtedy powstał *Raport o stanie bibliotek polskich (1973)* oraz *Program rozwoju bibliotekarstwa polskiego do 1990 r. (1977)* i wtedy narodziły się pierwsze zautomatyzowane systemy biblioteczno-informacyjne oraz związane z tym pierwsze wszechstronne analizy systemowe bibliotek z towarzyszącą im nieuchronnie stałą myślą racjonalizacyjną zaangażowanych w zawodzie bibliotekarzy. W podrozdziale *Programy, projekty, inicjatywy racjonalizacyjne* Z. Żmigrodzki odsłonił przed nami całą armię postaci walczących o lepsze jutro polskich bibliotek od epoki Edwarda Kunztzego, Mariana Łodyńskiego, Adama Łysakowskiego, Józefa Grycza, Heleny Hleb-Koszańskiej, Pawła Rybickiego, Marii Dembowskiej po czasy Jadwigi Kołodziej-skiej, Amelii Łączyńskiej, Ryszarda Przelaskowskiego, Bernarda Olejniczaka, Jadwigi Filipkowskiej-Szemplińskiej, Tadeusza Krzyżewskiego, Mieczysława Mazurkiewicza, Witolda Stankiewicza, samego Autora, Jana Wołosza i wielu, wielu innych, m.in. autorów licznych raportów i programów rozwojowych. Aż dziw, że było nas tak wielu, a ciągle mamy tak małe wyniki w stosunku do narastających potrzeb.

Do rozdziału tego mam jedno zastrzeżenie, którego, niestety, nie mogę szerzej rozwijać. Otóż zgadzam się z cezurą ostatniego okresu rozwoju naszych bibliotek postawioną na okolicę roku 1973. Ale wśród wyliczonych faktów uzasadniających tę granicę, moim zdaniem, brak najważniejszego, w którym uczestniczył również i sam Autor recenzowanego dzieła. Brak mianowicie pewnego zespołu ludzi, tj. członków Komisji Państwowego Systemu Informatycznego „Światowid”, który na zlecenie MNSzWiT przez cały r. 1973 pod przewodnictwem początkowo prof. Andrzeja Straszaka, a później prof. Juliusza Kulikowskiego pracował z wyjątkowym zaangażowaniem nad koncepcją krajowego systemu informatycznego SINTO. Ukazała się ona w grudniu 1973 r. w 3 tomach w gabinetowym nakładzie ok. 100 numerowanych egzemplarzy⁶. W Komisji „Światowid” brało aktywny udział ogółem 14 czołowych bibliotekarzy i bibliotekoznawców naszego kraju, a 3 razy więcej konsultantów z grup dyskusyjnych poza Komisją. Otóż zatwierdzona w swoim czasie koncepcja SINTO dopiero otworzyła w Polsce perspektywy i możliwości budowy jednolitego ogólnokrajowego systemu informacji. Idea ta w swym podstawowym pierwotnym kształcie (cel, struktura, miejsce użytkownika w systemie, kryterium sprawdzalności, fakt uwzględnienia infrastruktury) jest dotychczas najlepszym kierunkiem racjonalizacji naszych bibliotek i opanowania ogólnego kryzysu informacji w kraju na jego najwyższym szczeblu. Dlatego data opublikowania założeń SINTO wejdzie na zawsze do historii rozwoju informacji w Polsce i będzie stanowić również datę nowego etapu rozwoju naszych bibliotek. Niezależnie od tego, co z tą piękną ideą zrobili i jeszcze zrobią dotychczasowi zmieniający się zresztą jej wykonawcy i administratorzy.

[4]. Główne kierunki i metody racjonalizacji pracy bibliotecznej obejmują podstawowy i najobszerniejszy rozdział studium Z. Żmigrodzkiego poświęcony teorii racjonalizacji: regulacji infrastruktury bibliotek, więzi bibliotecznych różnych kategorii i szczebli, elementom teorii zarządzania (kierowania) biblioteką i procesom pracy, organizacji biblioteki i procesu bibliotecznego oraz sfery psychospołecznej bibliotekarstwa. Zaabsorbowani bieżącą pracą długo nie zwracaliśmy uwagi na systemowe otoczenie biblioteki i jego infrastrukturę. Z. Żmigrodzki nadaje obecnie tym sprawom formę logicznego wykładu, z którego wyłania się wyraźny zarys ogólnej teorii tej praktycznej problematyki życia bibliotecznego. Szczególnie silny akcent indywidualny Autora w rozdziałach o regulacji infrastruktury bibliotecznej, a zwłaszcza sfery psychospołecznej bibliotek, nie

⁶ Koncepcja i program realizacji Państwowego Systemu Informacji Naukowej, Technicznej i Organizacyjnej SINTO. Warszawa 1974, 3 t. MNSzWiT Komisja ds. Państwowego Systemu Informatycznego „Światowid”.

jest żadnym przypadkiem. Żmigrodzki bowiem dał się już wcześniej poznać w licznych publikacjach nt. psychologii i etyki bibliotekarzy, konfliktów wewnątrzbibliotecznych, postaw i motywacji pracowników bibliotek, dając nam zawsze humanistyczne spojrzenie z perspektywą i troską o dobro zarówno użytkownika jak i bibliotekarza.

[5.] Ostatni piąty rozdział *Racjonalizacja jako podstawa rozwoju współczesnego bibliotekarstwa* zamyka dzieło klamrą podsumowania i syntezą r.p.b. jako głównego nurtu rozwoju współczesnego bibliotekarstwa, nurtu ciągłego i kompleksowego, integrującego systemowo placówki informacji naukowej, wykorzystującego świadomie najbardziej nowoczesne środki techniczne, opierającego się na badaniach naukowych jako postępowaniu przygotowawczemu do r.p.b., wymagającego wysokiego poziomu naukowego, fachowego i ideowego bibliotekarzy oraz ekonomizacji procesów bibliotecznych w jednym wspólnym celu: optymalnego zaspokojenia zgłaszanych przez użytkowników potrzeb i tą drogą uzyskania społecznej satysfakcji i osobistego zadowolenia ze swojej dobrej roboty.

Czymże ostatecznie jest ta ciągła i systematyczna racjonalizacja naszych bibliotek? — ruchem społecznym czy wyciskaniem ostatniego potu z pracownika, dziedziną, którą człowiek stara się opanować myślą badawczą i racjonalnym działaniem czy szukaniem zastępczych półśrodków, kiedy brak jest podstawowych narzędzi?

Z. Żmigrodzki spróbował dać nam wystarczająco udokumentowaną odpowiedź pozytywną, którą wsparł szaloną pracowitością i olbrzymim obszarem przebadanych metodycznie źródeł. Mnie też kiedyś podobne pytania męczyły: jak pracować racjonalnie w warunkach nieracjonalnych

Można jeszcze postawić pytanie: jakie Autor proponuje metody r.p.b. i jak wyobraża sobie jej organizację?

Wymieniona w rozdz. 1 systematyka najczęściej stosowanych metod, uzupełniona zestawem praktycznych zaleceń i wskazówek plus pełny model postępowania organizacyjnego, wyczerpuje właściwie zagadnienie encyklopedycznie, ale nic nam jeszcze nie mówi o preferencjach metodycznych opracowania. W rozdziale ostatnim Żmigrodzki podaje jeszcze inny obszerny wykaz metod związanych „z urzeczywistnieniem zadań biblioteki”. Ten wykaz jednak również nie zdradza wyraźnie żadnych preferencji. Możemy więc z dużą pewnością stwierdzić, że Autor wszystkie klasyczne metody racjonalizacji traktuje jednakowo, gdyż nie może być jednej czy kilku wybranych metod-wytrychów, które można by preferować i zalecać dla wszystkich bibliotek, wszystkich kierunków r.p.b. i do tego stosowanych w każdych warunkach i okolicznościach. W tym stwierdzeniu jednakże jest tylko część prawdy. Żmigrodzki bowiem posiada swoje preferencje metodyczne, ale mają one charakter ogólnych wytycznych czy nawet zasad i ukrywają się w strukturze samej pracy, w strukturach licznych systematyk (w tym cytowanych metod) oraz w pewnych akcentach związanych z najbardziej nowoczesnymi kierunkami r.p.b. Nie mogą oczywiście wchodzić w szczegóły pełnej analizy. Otóż kiedy wszystkie te struktury porównamy ze sobą dokładnie, a zwłaszcza strukturę głównego rozdziału 4 i strukturę jego pięciu podrozdziałów, odkrywa się przed nami wspólny model metodyczny tych układów tekstu, i on dopiero bezspornie ujawnia nam zasadnicze preferencje metodyczne Autora. Oto one w najważniejszym wyborze:

1. Wieloaspektowość i kompleksowość r.p.b.

„Kompleksowość racjonalizacji jest warunkiem jej skuteczności” (s. 11); „Działania racjonalizacyjne stanowią zawsze kompleks” (s. 39); Jest to pierwszy wypadek tak wszechstronnego potraktowania problematyki r.p.b. Z najnowszych układów o podobnej lub zbliżonej skali wieloaspektowego i kompleksowego ujęcia tematu można wymienić raport-prognozę *Stan i perspektywy bibliotekarstwa pol-*

skiego do roku 2000 opracowany przez prof. Jadwigę Kołodziejską przy współpracy zespołu Biblioteki Narodowej (szerokie uwzględnienie związków z otoczeniem)⁷, a zwłaszcza referat prof. Jana Szczepańskiego na znacznie szerszy temat racjonalizacji aktualnej sytuacji społecznej, politycznej i gospodarczej w naszym kraju pt. „Od diagnoz do działań” wygłoszony na III posiedzeniu Rady Konsultacyjnej⁸.

2. Systemowość r.p.b. Hegemonia celu

„Traktowanie biblioteki jako systemu [314] umożliwia jej racjonalną analizę i ocenę, a także zaprojektowanie programu optymalizacji: system prawidłowy to system realizujący w pełni swój cel” (s. 27).

3. Ciągłość i systematyczność procesu r.p.b.

„bieżące czuwanie racjonalizacyjne” (s. 100); „ciągłość rozumiana jako nieustannie prowadzony proces obserwacji i optymalizacji czynności, w przeciwieństwie do jednorazowych przekształceń organizacyjnych i technologicznych, które mają tylko przemijającą, okresową wartość. Zmieniają się bowiem i warunki pracy, i potrzeby społeczne, i zachowania ludzkie (uczestników procesu pracy i odbiorców świadczeń)” (s. 17).

4. Uwarunkowania r.p.b.: uwarunkowania systemowe konieczne, niezbędne i możliwe, pozytywne (sprzyjające) i negatywne (dewiacje, bariery, zagrożenia).

Włączenie do obszaru r.p.b. uwarunkowań otoczenia systemowego biblioteki (infrastruktury ekonomicznej i społecznej) oraz jej sfery psychospołecznej (relacje elementów: kierownicy wszystkich szczebli, pracownicy oraz użytkownicy rzeczywiści i potencjalni).

5. Oparcie r.p.b. na bieżącej, ciągłej obserwacji badawczej aktualnego procesu pracy własnej biblioteki, jego uwarunkowań i wyników oraz potrzeb użytkowników jako podstawy do sterowania racjonalizacją oraz oceny jej efektów.

Najbardziej uniwersalna metoda r.p.b. przenikająca całą książkę tendencją maksymalnego obiektywizmu, szacunku dla faktów, logiki argumentacji i auto-kontroli.

6. Wybór i dopasowanie szczegółowych metod czy zaleceń praktycznych r.p.b. do specyfiki danego przedmiotu r.p.b., jego uwarunkowań, okoliczności i szans realizacji w danym czasie.

7. Równorzędne nastawienia r.p.b. na dzień dzisiejszy i na dalszą przyszłość.

R.p.b. to konsekwentna budowa biblioteki jutra w dniu dzisiejszym, ale nie kosztem rezygnacji z bieżącej optymalizacji obsługi aktualnego użytkownika w warunkach dotychczasowych.

Podsumujmy: omawiana praca rzeczywiście traktuje temat r.p.b. systemowo i kompleksowo przedstawiając pełną problematykę przedmiotu konkretnie i wszechstronnie. Autor widzi wszelkie perspektywy możliwości oddziaływania i rozwoju r.p.b., ale równocześnie dostrzega jej ograniczenia i przestrzega przed nadmiernym do niej zaufaniem. Nie traktuje bowiem racjonalizacji jako panaceum na wszystko, niezależnie od posiadanych środków, uwarunkowań czy możliwości człowieka. Największą, moim zdaniem, zasługą Autora jest generalne uporządkowanie obszaru r.p.b. od terminologii aż do systematyki różnych problemów z badawczymi włączenie. Jest to równocześnie pierwsza u nas próba zbudowania takiej spójnej teorii r.p.b., która może być przedmiotem dalszych badań, przedmiotem nauczania na studiach i kierunkiem działania w praktyce bibliotecznej.

Aktualny dezyderat wspomnianego raportu-prognozy prof. Jadwigi Kołodziejskiej w sprawie konieczności wprowadzenia do programów studiów przedmiotu r.p.b., a dosłownie — „problematyki związanej ze sterowaniem bibliotekami (me-

⁷ Stan i perspektywy bibliotekarstwa polskiego do roku 2000. Oprac. J. Kołodziejiska na podstawie materiałów przygotowanych przez: J. Ankudowicza (i in.). „Bibliotekarz” 1987 R. 54 nr 7/8 s. 1-58.

⁸ J. Szczepański: Od diagnoz do działań. W: III posiedzenie Rady Konsultacyjnej przy przewodniczącym Rady Państwa. Rada Narodowa 1987 Wyd. spec. 3 s. 3-9.

tody i techniki typu 'management', racjonalizacja i normowanie czynności bibliotecznych)"⁹ — tym samym został już częściowo zrealizowany. Otrzymaliśmy bowiem w recenzowanej pracy pierwszy wyczerpujący podręcznik tego przedmiotu i jego pierwszego tak solidnie przygotowanego wykładowcę. Osobiście odczuwam brak w tym studium strony ilustracyjnej: rysunków, diagramów, schematów blokowych, tabel pomocniczych, portretów itp. Umieszczenie ich w przyszłych wydaniach może znacznie podnieść wartość dzieła oraz uatrakcyjnić i ułatwić studentom przyswajanie zawartych w książce informacji.

Inny podstawowy dezyderat Autora w sprawie „niezbędnych, sprzyjających okoliczności” znalezienia w bibliotece czasu do badań własnego procesu pracy i potrzeb użytkowników w zakresie czytelnictwa oraz konieczności lokalizacji działalności racjonalizacyjnej biblioteki w ramach sieci czy systemu otwiera przed nami perspektywę wzbogacenia struktur bibliotecznych o nową wewnątrzbiblioteczną placówkę działającą w zakresie r.p.b. Będzie ona równocześnie współpracować z wymienioną wyżej jednostką dydaktyczną i służyć bieżącą pomocą nie tylko kierownictwu biblioteki, ale także wszystkim jej pracownikom, pragnącym wyrwania bibliotek z ciężkiego kryzysu, w jakim się znalazły, aby pracować sprawniej i wydajniej, ale również wygodniej, spokojniej i bez nerwowej aktywności.

Książka Zmigrodzkiego jeszcze długo będzie nas niepokoić, zarówno ze względu na swoją złożoną, trudną i nieraz gorzką problematykę, jak i wprost panoramiczny zakres poruszonych zagadnień. To studium monograficzne, które jest równocześnie podręcznikiem-przewodnikiem, diagnozą-programem i ostrzeżeniem — jak się recenzentowi wydaje — stanowi nie tylko najważniejsze dzieło w twórczości Autora, ale również bezsporny słupek milowy w rozwoju literatury fachowej z tego przedmiotu w naszym zawodzie. Zamyka ono ostatni okres r.p.b. w Polsce rozpoczęty w r. 1973 i otwiera drzwi na perspektywę nowego, ale jakże niełatwego okresu — najbliższego jutra naszych bibliotek.

Czy będzie to dalsza walka z wiatrakami, czy — jak marzy o tym Autor — okres ciągłego, planowego, kompleksowego i twórczego rozwoju bibliotek, opartego na stałym samodoskonaleniu się zarówno wewnątrzbibliotecznym jak i systemowym w skali krajowej?

Jedno wiemy przy tym na pewno, że nikt za nas tego nie zrobi.

Dlatego na to pytanie musimy znaleźć odpowiedź już sami, każdy z nas — w swoich myślach, w swoim sercu i w swoim racjonalnym działaniu. Książka Zbigniewa Zmigrodzkiego może nam w tym pomóc.

Józef Czerni

Maszynopis wpłynął do Redakcji 30 listopada 1987

NORMALIZACJA BIBLIOGRAFICZNA

POLSKA NORMA TRANSLITERACJI ALFABETÓW CYRYLICKICH NA ALFABET ŁACIŃSKI

Znowelizowana po raz drugi norma PN-83/N-01201 została ustanowiona w 1983 r., a więc w 13 lat po ustanowieniu jej drugiej wersji; pierwsza wersja nosi datę 1959.

W niniejszym omówieniu norma polska zostanie porównana z wersją poprzednią oraz przedstawiona na tle odpowiadających jej norm międzynarodowych: RWPG i projektu ISO/DIS¹ oraz 6 norm zagranicznych z l. 1975—1983 (o wcześniej-

⁹ *Stan i perspektywy...* s. 32.

¹ DIS — Draft International Standard.

szych była mowa w komentarzu do normy z 1970 r.²). Wyjątkowo zostanie również uwzględniona norma brytyjska z 1958 r., jako niezwykle wnikliwa, precyzyjna, opracowana ze znawstwem przedmiotu. Niestety, jej nowelizacja z 1983 r. jest w Polsce niedostępna.

W porównaniu z wersją z 1970 r. *Przedmiot normy* (1.1) zawiera 2 nowe elementy:

1) Do 6 języków słowiańskich posługujących się alfabetami cyrylickimi dodano język mongolski, co spowodowało usunięcie z tytułu normy wyrazu „słowiańskich”.

Te same języki występują w normach³: RWPG, NRD i fińskiej; przy 6 językach słowiańskich pozostały: ISO/DIS⁴, czechosłowacka, amerykańska i rumuńska. W normie brytyjskiej uwzględniono nadto alfabety cyrylickie: mołdawski, staro-cerkiewno-słowiański i rumuński (używany do 1860 r.) oraz alfabet grecki; w normie RFN — „rusinisch”, którym posługuje się ludność pochodzenia słowackiego, zamieszkująca Jugosławię.

W związku z nazwami języków należy zwrócić uwagę na nazewnictwo języka serbsko-chorwackiego: w niektórych normach mówi się o języku serbsko-chorwackim, w innych — o serbskim, najśluszniesze wydaje się rozwiązanie czechosłowackie: serbska wersja języka serbsko-chorwackiego⁵.

2) Drugim nowym elementem przedmiotu normy jest uwzględnienie w niej wyłącznie liter cyrylickich używanych obecnie. Zrezygnowano więc z kompletności alfabetów sprzed XX-wiecznej reformy pisowni języków: białoruskiego, bułgarskiego, rosyjskiego i ukraińskiego, co utrudnia transliterację ich nieco starszych tekstów. O doborze liter będzie jeszcze mowa w dalszym ciągu komentarza.

Zakres stosowania normy (1.2) został rozszerzony na działalność informacyjną i wydawniczą oraz unowocześniony przez uwzględnienie elektronicznego przetwarzania danych.

Podobny zakres stosowania ma norma czechosłowacka, natomiast obie normy międzynarodowe, a także niektóre zagraniczne, np. RFN, nie zawężają go do określonych dziedzin. W ISO/DIS czytamy: „norma (...) ma służyć międzynarodowemu komunikowaniu pisemnych wiadomości”⁶.

W czterech *Określeniach* (1.3), powtórzonych z poprzedniej wersji, nie zaszły istotne zmiany. W określeniu transliteracji występuje w dalszym ciągu stwierdzenie, że odtwarzanie liter jednego alfabetu za pomocą liter innego alfabetu odbywa się „bez uwzględniania fonetycznych właściwości głosek” (1.3.2). Jest to nieścisłe: fonetyczne właściwości głosek uwzględnia się w transliteracji w znakomitej większości wypadków, np. a — a, z — z, k — k, o — o, π — p, p — r, y — u. Tak więc należało powyższą część postanowienia ująć w postaci: „bez konieczności uwzględniania fonetycznych właściwości głosek odpowiadających literom transliterowanym”, tak jak to zostało poprawnie sformułowane w PN-72/N-01203 *Transliteracja alfabetu greckiego* (1.3.2).

Możliwe też — i może najlepsze — byłoby inne rozwiązanie: w ogóle pominąć w określeniu transliteracji sprawę uwzględniania fonetycznych właściwości głosek. Tak właśnie postąpiono w normach: RWPG, czechosłowackiej, rumuńskiej i fińskiej. Dużo miejsca poświęcono temu zagadnieniu w ISO/DIS, stwierdzając m.in.: „znak [przetransliterowany] musi mieć taką postać, aby czytelnik znający język, z którego dokonano konwersji, mógł w myśli zrekonstruować jednoznacznie znak

² J. Pelcowa: *Polskie Normy bibliograficzne*. Warszawa 1977 s. 403-405.

³ Normy są wyliczane w następującej kolejności: normy międzynarodowe, normy zagraniczne — w chronologicznym porządku dat ich ustanowienia, począwszy od normy brytyjskiej z 1958 r.

⁴ W ISO/TC 46 toczą się prace nad projektem wstępnym (ISO/DP 2805) transliteracji cyrylickich alfabetów 59 języków niesłowiańskich na alfabet łaciński.

⁵ Jak wiadomo, Serbowie posługują się pismem cyrylickim, a Chorwaci — łacińskim.

⁶ ISO/DIS 9.3 p. 0.1.

oryginalny i wobec tego wymówić go poprawnie”⁷. A więc pogląd przeciwny w stosunku do naszej normy.

Norma brytyjska zajmuje stanowisko pośrednie; na niej wzorowało się nasze określenie w normie transliteracji alfabetu greckiego.

Wracając do określenia transliteracji w normie polskiej: może słuszniesze byłoby użycie nie terminu „odtworzenie”, lecz „przedstawianie”, jak w normach: ISO/DIS. brytyjskiej, amerykańskiej (representation) i rumuńskiej, albo „ustalenie odpowiedzialności” jak w normie RWPG.

Dodać też należy, że w definicji transliteracji w ISO/DIS termin „znak graficzny” (character) jest rozumiany bardzo szeroko; obejmuje on: litery, sylaby, wyrazy, znaki diakrytyczne, znaki przestankowe, akcenty prozodyczne itp. A wobec tego można mówić o transkrypcji również pism niecałkowicie alfabetycznych (np. hebrajskiego) i ideograficzno-fonetycznych (np. chińskiego, japońskiego)⁸. Jeśli stanąć na tym stanowisku, można termin „latynizacja” zastąpić terminem „transkrypcja”.

Określenie transliteracji jest poprzedzone w normie polskiej przez określenie konwersji — pojęcia ogólniejszego, zawierającego węższe pojęcia: transliteracji, retransliteracji, transkrypcji, latynizacji. Terminem tym posługuje się stale ISO/DIS a także norma RFN, w której użyty jest termin „Umschrift”, występujący zarówno w tytule normy, jak i w definicjach transliteracji i transkrypcji jako rodzaj nadrzędny. Natomiast i w normie RWPG, i w pozostałych 6 normach zagranicznych brak — co może dziwić — chociażby wzmianki o konwersji.

W obecnej wersji normy polskiej wprowadzono termin digraf i jego określenie. Uprościło to formułowanie dalszych postanowień.

W rozdziale *Zasady ogólne* (2) wspomniano w p. 2.1 — tylko w tytule punktu — o metodach transliteracji, zaprezentowanych w 2 tablicach, w których znaki przetransliterowane są przedstawione: 1. z użyciem znaków diakrytycznych, 2. bez ich użycia, natomiast z zastosowaniem digrafów.

To rozróżnienie dwóch metod transliteracji jest zasadniczym novum, toteż odpowiednie postanowienie powinno być podane nie tylko w *Informacjach dodatkowych* jako jedna z różnic w stosunku do normy z 1970 r., lecz przede wszystkim jako zasada ogólna i — jako taka — umieszczona w p. 2.1. W obecnej postaci punkt ten, informujący o istnieniu w normie — do wyboru — dwóch tablic, jest niezrozumiały; powinien być przesunięty na drugie miejsce. Takie samo uchybienie znajduje się w normach RWPG i NRD, w których również występują 2 metody transliteracji.

W normie polskiej brak jeszcze jednej zasady ogólnej: o stosowaniu w tablicy 2 modyfikatorów j i h, tworzących digraf przez dodanie ich do litery podstawowej. Szkoda, że odstąpiono w tym wypadku od wzorowania się na normie RWPG.

Z *Ogólnych zasad transliteracji* w normie z 1970 r. pominięto w wersji obecnej: 1) zasadę jednoznaczności (2.3); 2) postanowienie (2.2) dotyczące wypadku, gdy 2 litery alfabetu łacińskiego odpowiadają dwóm, bądź jednej literze alfabetu cyrylicznego. W pierwszym wypadku oddziela się litery alfabetu łacińskiego znakiem = (np. пушчонка — puš=čonka), w drugim — znak ten jest zbędny (np. плющ — pljušč). Być może uważano, że są to wypadki nader rzadkie, ale pominięcie ww. postanowienia prowadzi w tych nader rzadkich wypadkach do błędnej retransliteracji.

Wypadki takie przewidziano w normach: brytyjskiej, amerykańskiej, rumuńskiej i RFN.

Rozdział 3 normy to — jak i w wersji poprzedniej — *Szczegółowe zasady transliteracji*. Zawarte tu są 2 tablice:

⁷ Tamże, p. 0.2.1.2.

⁸ Tamże, p. 0.2.1.4.

1. *Transliteracja z użyciem znaków diakrytycznych;*
2. *Transliteracja bez użycia znaków diakrytycznych.*

Tablicę 1 należy stosować w systemach manualnych, a przy wymianie informacji na nośnikach maszynowych wybór tablicy powinien zależeć od umowy między partnerami wymiany (2.1). Analogiczne postanowienie w normie RWPG brzmi inaczej: wybór tablicy [w systemach manualnych] jest do uzgodnienia, natomiast przy wymianie informacji na nośnikach maszynowych obowiązuje tablica 2. A norma NRD zawiera postanowienie: w razie braku czcionek ze znakami diakrytycznymi można używać digrafów. Tak więc stosowanie obu tablic nie zostało w omawianych trzech normach ujednolicone.

W pozostałych dokumentach w ogóle nie rozróżnia się dwóch ww. metod transliteracji.

W normie polskiej zrezygnowano — słusznie — z osobnej tablicy transliteracji współczesnego alfabetu rosyjskiego. Tablica taka znajduje się jednak w normach: amerykańskiej i fińskiej. W normach: brytyjskiej i fińskiej transliteracja została podana wg 2 systemów: narodowego i międzynarodowego (ISO). Norma brytyjska uwzględnia ponadto konwersję innych alfabetów (zob. s. 1).

W normie polskiej z 1983 r. zlikwidowano w tablicach rubryki: *Litery alfabetu cyrylicznego* — *pismo* oraz *Przykłady*. Do 7 rubryk alfabetu łacińskiego odpowiadających poszczególnym językom wprowadzono — na wzór normy RWPG — obok małej litery także wielką; w wersji poprzedniej wielkie litery występowały tylko w obu rubrykach — *druk, pismo* — liter alfabetu cyrylicznego.

Jeśli chodzi o obce normy, nie wszystkie zrezygnowały z rubryki *pismo*: istnieje ona w ISO/DIS, amerykańskiej i rumuńskiej, a rubryka *Przykłady* w ISO/DIS, brytyjskiej, czechosłowackiej, amerykańskiej, rumuńskiej, RFN i fińskiej, a więc w znacznej większości nowszych norm. Norma RFN zawiera nadto rubrykę: *Wymowa niemiecka*.

W ISO/DIS wprowadzono jeszcze jedną nowość: zrezygnowano z podawania liter przetransliterowanych osobno dla każdego alfabetu słowiańskiego, opierając się na postanowieniu, że znak graficzny używany w kilku językach powinien we wszystkich być transliterowany w ten sam sposób⁹. Wobec tego dla liter tych przeznaczono tylko 2 rubryki: litery małe i wielkie. Uniemożliwia to jednak stwierdzenie, w jak im(i c h) języku(a c h) dana litera występuje.

W normie polskiej zmieniono też — w stosunku do wersji z 1970 r. — skróty nazw języków, uzgadniając je z PN-77/N-09012 *Kody nazw języków*. Brzmia one obecnie: bel, bul, mac, mon, rus, ser, ukr. Będą używane w dalszych partiach niniejszego komentarza.

Dobór liter i ich kolejność zostały w naszej normie uzgodnione całkowicie — jak i w normie NRD — z normą RWPG:

— rozdzielono — słusznie — litery e i ě;

— usunięto 5 liter już nie używanych (litery: 5, 44, 48, 49, 50 w wersji poprzedniej);

— wprowadzono 2 litery używane wyłącznie w piśmie mongolskim.

Każda tablica liczy 49 liter (znaków); w wersji z 1970 r. było ich 51.

Liczba liter (znaków) w obcych normach waha się od 47 (w normie czechosłowackiej, gdzie brak 2 liter mongolskich) do 52 (w ISO/DIS, brytyjskiej, amerykańskiej, rumuńskiej i RFN — jak w wersji z 1970 r.¹⁰, z tym że w ISO/DIS transliterację 5 liter, „używanych przez niektóre społeczności poza granicami ich krajów ojczystych”¹¹ < a które my nazywamy „już nie używane >, podano w osobnej grupie na końcu tablicy).

⁹ Tamże, p. 0.3.2.

¹⁰ W normie polskiej litery: e i ě są podane łącznie; stąd liczba liter w tablicy wynosi 51.

¹¹ ISO/DIS 9.3 s. 7.

Stosowanie znaków diakrytycznych i digrafów zostało w 3 normach — RWPG, NRD i polskiej — rozgraniczone: jak już wspomniano przy omawianiu tablic, w pierwszej stosuje się wyłącznie znaki diakrytyczne, w drugiej — digrafy. Digrafy składają się zazwyczaj, ale nie zawsze, z litery podstawowej i modyfikatora — litery **j** lub **h**, które zastępują znak diakrytyczny. Modyfikator **j** umieszczony przed literą podstawową, **h** — po niej. Termin „modyfikator” występuje tylko w normie RWPG. Nie jest jasne, dlaczego tak wygodnego terminu nie użyły normy NRD i polska.

W pozostałych normach stosuje się w jednej tablicy i znaki diakrytyczne, i digrafy; w ISO/DIS — wyłącznie znaki diakrytyczne, chociaż tablica jest przeznaczona do stosowania przy wymianie informacji i w systemach manualnych, i — w szczególności — na nośnikach maszynowych¹². Widocznie na Zachodzie znaki diakrytyczne nie stanowią dla komputerów ani dla drukarek żadnego problemu.

Wspomniano już, że w ISO/DIS znajduje się postanowienie, iż znak używany w różnych językach powinien być transliterowany zawsze w ten sam sposób. Jednakże przy porównywaniu transliteracji poszczególnych liter w różnych normach narodowych okazuje się, że ten sam znak bywa transliterowany niejednakowo:

1) W normach różnych krajów, np. **и** — **c** w normach RWPG, ISO/DIS, czechosłowackiej, rumuńskiej, NRD, RFN i polskiej, **ts** w brytyjskiej i amerykańskiej (ale **c** dla języków: serbskiego i macedońskiego) oraz fińskiej;

2) W tej samej normie dla różnych języków, np. w normach: czechosłowackiej i RFN **и** — **š**, ale dla bułgarskiego — **št**;

3) W tej samej normie dla jednego języka; są to tzw. rozwiązania wariantowe: obok litery przetransliterowanej ze znakiem diakrytycznym dopuszczono jej transliterację za pomocą digrafu, np. **x** — **h** (**ch**). (W normie z 1970 r. te digrafy stanowiły rozwiązania jedyne). Rozwiązania wariantowe występują wyłącznie w normach: RWPG, NRD i polskiej. Jest ich w sumie 10, z tym że nie są w tych normach identyczne.

Ponadto, w tych samych normach — w związku ze stosowaniem w nich dwóch metod transliteracji — występują dla każdej litery 2 rozwiązania, np. dla litery **ч** — **č** i **ch**, dla litery **ю** — **ju** (obok rozwiązania wariantowego **ju**) i **ju**.

Tak więc daleko jeszcze do ujednoczenia w skali światowej transliteracji alfabetów cyrylicy na alfabet łaciński, m.in. ze względu na to, że na proces ten wciąż jeszcze wywierają wpływ fonetyczne właściwości głosek danego języka.

W stosunku do normy z 1970 r. wprowadzono w tablicy 1 wersji obecnej — oprócz rozwiązań wariantowych — zmiany przedstawione w poniższej tablicy.

Lp.	Znak cyrylicy	Transliteracja wg normy	
		1983	1970
1.	и	bel i	—
2.	ј	ǰ	j
3.	ѣ	rus ” bul ä (”)	”
4.	,	jest w bul i ser	—

Ad 1. Jest to zapewne — przykry zresztą — błąd korektorski, którego uniknięto w tablicy 2.

¹² Tamże, s. 2.

Ad 2. Zmiana słuszna.

Ad 3. Jest to ujednolicenie z normą RWPG, ale sprzeczne z określeniem transliteracji („bez uwzględnienia fonetycznych właściwości głosek”).

Ad 4. Błąd przejęty z normy RWPG, którego ustrzegła się norma NRD. Apostrof w bułgarskim i serbskim nie występuje w żadnej normie zagranicznej, nie było go również w normie polskiej z 1970 r.

Mniej jasna jest sprawa apostrofu w języku rosyjskim: ze wszystkich norm zagranicznych tylko norma RFN uznaje jego istnienie; w normie amerykańskiej znajduje się przypis: na ogół (generally) nie używany. Z drugiej strony może należałoby wziąć pod uwagę, że znak ten stosuje się w pisowni rosyjskiej zamiast obcojęzycznego apostrofu w cudzoziemskich imionach własnych, np. Жанна д'Арк¹³. Zagadnienie wymaga rozważenia, a przede wszystkim wypowiedzenia się strony zainteresowanej.

Norma kończy się, jak zwykle, *Informacjami dodatkowymi*, w których zastrzeżenia budzą tytuły pp. 3 i 4, jako nieadekwatne do ich treści: W punkcie 3. *Normy i dokumenty związane* przytoczono jedną normę, zbędny jest więc termin „dokumenty” (już nie mówiąc o tym, że normy są też dokumentami, tytuł punktu powinien by ewentualnie brzmieć: Normy i inne dokumenty związane). W punkcie 4. *Normy międzynarodowe i zagraniczne* brak norm zagranicznych, zbędny jest więc odpowiadający im termin. Oba tytuły są niezgodne z pp. 5.5.2 i 5.5.3 normy PN-77/N-02001 *Wytyczne opracowywania norm. Wytyczne ogólne*, które wymagają różnicowania tytułów pp. 3 i 4 w zależności od ich treści.

Zastanawia też brak wyszczególnienia w p. 4 chociażby wybranych norm zagranicznych; w obecnej postaci punkt sugeruje, iż Polska jest jedynym krajem, w którym opracowano normę transliteracji alfabetów cyrylickich na alfabet łaciński.

Poprzednia wersja normy była od 1970 r. wznowiona 5 razy obecna — 2 razy.

*

Omawiana norma została ustanowiona w 2 organizacjach międzynarodowych i w 17 (na ogólną liczbę 26¹⁴) państwach — członkach Komitetu Technicznego ISO/TC 46 Dokumentacja, z tym że w ośmiu była ona nowelizowana, w Polsce i Rumunii — nawet dwukrotnie; nadto w ISO podlega ona obecnie drugiej nowelizacji.

W powyższym komentarzu zostały omówione 2 dokumenty międzynarodowe: ST SEV 1362-78 *Pravila transliteracii bukv kirillovskogo alfavita bukvami latin-skogo alfavita* i ISO/DIS 9.3. (1984)¹⁵ *Documentation — Transliteration of Slavic Cyrillic characters into Latin characters*¹⁶ oraz 7 norm zagranicznych: brytyjska BS 2979:1958, czechosłowacka ČSN 01 0185 (1975), amerykańska ANSI Z39.24-1976, rumuńska STAS 5309/1-79, NRD TGL 37116 (1981), RFN DIN 1460 (1982), fińska SFS 4900 (1983).

Z dokumentów tych najbardziej interesujący — poza normą brytyjską — jest projekt normy ISO/DIS. Inaczej niż pozostałe dokumenty, ma on bardzo rozbudowany *Wstęp* składający się z 3 rozdziałów, ujętych w swoistą stylistyczną formę — w postaci nie zwiezłych postanowień, lecz dłuższych — normatywnych lub opisowych — zdań. Pierwszy rozdział dotyczy zadań międzynarodowej normy konwer-

¹³ *Bol'shaja sovetskaja enciklopedija*. T. 2. Moskwa 1970 s. 128-129.

¹⁴ *ISO Memento 1985*. Genève [1985] s. 60.

¹⁵ Daty ustanowienia norm są podawane w nawiasach, jeśli nie stanowią integralnego składnika numeru normy.

¹⁶ Norma polska powołuje się na dokument wcześniejszy: projekt wstępny z 1982 r. W 1986 r. ukazała się norma ISO 9-1986 *Documentation — Transliteration of Slavic Cyrillic characters into Latin characters*.

sji systemów pism i stosunku do niej norm narodowych; drugi omawia zasady konwersji systemów pism, a więc 2 podstawowe metody konwersji: transliterację i transkrypcję, a także retransliterację i latynizację (romanization); trzeci — zasady konwersji alfabetycznych systemów pism. Tablica transliteracji została już omówiona uprzednio.

Z kolei należy porównać normę polską z dokumentami międzynarodowymi.

Wprawdzie w p. 4 *Informacji dodatkowych* stwierdzono, że Polska Norma jest zgodna z normą RWPG, jednakże zachodzą między nimi pewne różnice, a mianowicie w drugiej, inaczej niż w pierwszej:

— wyszczególniono znaki diakrytyczne, użyte w tablicy 1;

— omówiono zastosowanie modyfikatorów w tablicy 2;

— kilka liter przetransliterowano w tablicy 1 nieco inaczej, np. dla litery x — h rozwiązanie wariantowe (ch) jest przewidziane również dla serbskiego i macedońskiego, a w PN — tylko dla pozostałych 5 języków; ш — šć, ale dla bułgarskiego i mongolskiego (št), a w PN — zawsze (šć). Niektóre różnice trzeba chyba złożyć na karb nie dość starannej korekty normy RWPG: (u) — â (dz), w PN — â (dž); я — a (ja), w PN — â (ja).

Różnice między naszą normą a ISO/DIS są znaczne w części wstępnej, natomiast tablice są — poza rozwiązaniami wariantowymi i ъ — ", w PN — rus ", бул â (") — identyczne.

Na zakończenie pozostaje wskazać, jakie zmiany byłyby pożądane, a czasem nawet konieczne przy nowelizacji normy polskiej:

1. Sporne jest uwzględnienie mongolskiego jako jedyne go języka niesłowiańskiego. Wydaje się, że bliższy nam jest język mołdawski (z grupy języków romańskich), którym posługuje się ludność Mołdawskiej SRR; czy nie warto byłoby — obok białoruskiego i ukraińskiego, nie pomijając mongolskiego — wprowadzić go również do normy? Dodajmy, że — jak już wspomniano — norma brytyjska uwzględniła język mołdawski jako jedyny język niesłowiański, uzupełniając nim tablicę zawierającą system transliteracji ISO.

2. W określeniu transliteracji należałoby pominąć sprawę uwzględnienia fonetycznych właściwości głosek, natomiast wyeksponować zasadę jednoznaczności, będącą podstawą retransliteracji. A może poświęcić jej nawet osobny punkt.

3. Dwie metody transliteracji należałoby podać jako pierwszą zasadę ogólną.

4. W tym samym rozdziale powinny być podane: określenie i rola modyfikatorów.

5. Zmienić — na wzór norm RWPG i NRD — tytuł tablicy 2 na: Transliteracja z użyciem digrafów.

6. Poprawić nazwę „język serbo-chorwacki” na „serbsko-chorwacki” zgodnie z PN-77/N-09012.

7. Poprawić błędy:

— w tablicy 1 usunąć и — i z języka białoruskiego;

— w obu tablicach usunąć znak apostrof z języków: bułgarskiego i serbskiego.

8. Rozważyć sprawę występowania apostrofu w języku rosyjskim.

9. Dostosować tytuły pp. 3 i 4 *Informacji dodatkowych* do ich treści.

10. Podać w p. 4 *Informacji dodatkowych* przynajmniej nowsze normy zagraniczne.

Janina Pelcowa

Maszynopis wpłynął do Redakcji 25 czerwca 1987

OPRACOWANIE ZBIORÓW TOSKAŃSKICH

Inventari e cataloghi toscani. Firenze: Giunta Regionale Toscana 1978-1987, 23 t.

Redakcja *Przeglądu Bibliotecznego* od 10 lat otrzymuje z Florencji przesyłki z kolejnymi tomami publikowanymi przez Radę Regionu Toskanii (Giunta Regionale Toscana), organ administracji lokalnej, odpowiednik naszego regionu. Do Polski dotarły dotychczas 3 serie tego wydawnictwa: *Inventari e cataloghi toscani*, 1978- (Inwentarze i Katalogi Toskańskie), *Archivi e biblioteche*, 1979- (Archiwa i Biblioteki), *Le Biblioteche. Quaderni di Lavoro*, 1980- (Biblioteki. Materiały).

Publikacje te są w Polsce szerzej nie znane, nie notują ich w każdym razie centralne katalogi Biblioteki Narodowej, tym bardziej warto zaznajomić z nimi polskiego czytelnika. Jest to obowiązek przyjemny, gdyż prace te stoją na wysokim poziomie naukowym, przynoszą wiadomości o zasobach bibliotek i archiwów toskańskich, a przy tym wprowadzają tak odmienne od naszych metody opracowania dokumentów, iż warto te różnice wydobyć i omówić.

Na wstępie należy podkreślić sprawność organizacyjną całego przedsięwzięcia. Tempo publikacji w zasłużonej florenckiej drukarni La Nuova Italia Editrice jest — jak na nasze wyobrażenia o cyklu produkcyjnym prac dokumentacyjnych — zawrotne. W serii *Inventari e cataloghi toscani* ukazało się w l. 1978-1987 26 woluminów o pokażnej zazwyczaj objętości (niekiedy do 700 stron), w dużym ujednoliconym formacie 30×21 cm z ilustracjami.

W recenzji skupimy uwagę na tej właśnie serii z tego względu, że przesyłki z Włoch są tu najbardziej kompletne. Z serii *Archivi e biblioteche* otrzymaliśmy tylko 2 tomy Piero Innocentiego *Il bosco e gli alberi* (Las i drzewa. Dzieje książek, dzieje bibliotek, dzieje idei. 1984). W książce tej ukazały się pisma zebrane Innocentiego, filologa i bibliotekarza Centralnej Biblioteki Narodowej we Florencji (dalej skrót CBNF), poruszającego się swobodnie zarówno po obszarach kultury antycznej, jak współczesnej teorii bibliografii czy konserwacji książki. Na podstawie lektury tego tomu i spisu tytułów pierwszych 9 pozycji tej serii wnosić można, że zamiarem jej autorów jest prezentowanie prac o charakterze teoretycznym i metodycznym z zakresu funkcjonowania bibliotek i archiwów, przede wszystkim jednak bibliotek. Tytuły niektórych pozycji są następujące: *Organizzazione e funzionamento del sistema bibliotecario* (1979); Peter Karstedt: *Studia z sociologia bibliotecaria* (1980); Alfredo Serrai: *Z badań nad bibliotekonomią i bibliografią* (1983).

Seria *Le Biblioteche. Quaderni di lavoro* ma ambicje skromniejsze. Nieduże objętościowo zeszyty zawierają opracowania z dziedzin praktycznego działania bibliotek. Z czterech, które się już ukazały, pierwszy (1980) poświęcony jest informacji i służbom informacyjnym, drugi — badaniom bibliotek lokalnych (1981), trzeci — konserwacji książki (1982), czwarty natomiast — inwentarz fragmentu zasobu rękopisów CBNF (1985) — odbiega nieco charakterem od poprzednich.

W serii *Inventari e cataloghi toscani* ukazały się dotychczas następujące pozycje:

1. *Inventario dei manoscritti della Biblioteca comunale di Siena*. A cura di Gino Garosi. Vol. 1. 1978.
2. *Inventario dei manoscritti della Biblioteca comunale di Siena*. A cura di Gino Garosi. Vol. 2. 1980.
3. *I codici liturgici miniati dugenteschi nell'archivio capitolare del Duomo di Arezzo*. A cura di Roberta Passalacqua. Introduzione di Maria Grazia Ciardi Dupré dal Poggetto. 1980.
4. *L'archivio di Foscolo Lombardi conservato nell'Istituto storico della Resistenza in Toscana*. A cura di Rosalia Manno Tolu. 1980.

5. *L'associazionismo operaio in Italia (1870-1900) nelle raccolte della Biblioteca nazionale centrale di Firenze*. Catalogo a cura di Fabrizio Dolci, presentazione di Diego Maltese, scritto introduttivo di Franco della Peruta. 1980.
  6. *Le edizioni della „Voce”*. Catalogo a cura di Carlo Maria Simonetti. 1981.
  7. *Gli autografi Porri nella Biblioteca comunale di Siena*. A cura di Curzio Bastianini e Mario De Gregorio. Vol. 1. 1982.
  8. *L'archivio preunitario del comune di Montevarchi*. Inventario a cura di Augusto Antoniella e Luigi Borgia. 1982.
  - 9-9₂. *Carteggio universale di Cosimo I de Medici*. Inventario a cura di Anna Bellinazzi e Claudio Lamioni, con un saggio di Giuseppe Pansini. Vol. 1 (1536-1541). 1982; 2 (1541-1546). 1986.
  - 10-11. *Le cifre del melodramma. L'archivio inedito dell'impresario teatrale Alessandro Lanari nella Biblioteca nazionale centrale di Firenze (1815-1870)*. Catalogo a cura di Marcello de Angelis. 1982, 2 wol.
  12. *Le edizioni Nerbini*. Catalogo a cura di Gianfranco Tortorelli. 1983.
  13. *Alcuni manoscritti autografi di Vilfredo Pareto conservati nella Biblioteca nazionale di Firenze*. Catalogo a cura di Lapo Melani. 1983.
  14. *Il Fondo Guicciardini nella Biblioteca nazionale di Firenze*. Catalogo a cura di Lia Invernizi, introduzione di Giorgio Spini. 1983-1987, 3 wol.
  15. *L'archivio Ceramelli-Papiani conservato dal comune di Colle Val d'Elsa*. Inventario a cura di Brunella Ragioni. 1984.
  16. *L'archivio del comune di Pistoia conservato nell'Archivio di stato*. Inventario a cura di Ezelinda Altieri Magliozzi. 1985.
  17. *L'archivio della Fraternalita dei Laici di Arezzo*. Inventario a cura di Augusto Antoniella. 1985.
  - 18-19. *Miniatura fiorentina del Rinascimento (1440—1525). Un primo censimento*. A cura di Annarosa Garzelli, [con un saggio] di Albinia de la Mare. 1985, 2 wol.
  20. *Le edizioni Olschki (1886-1986)*. Catalogo a cura di Silvia Alessandri, Claudio Di Benedetto, Rosanna Reale, Gianfranco Tortorelli, presentazione di Luigi Firpo. 1986.
  21. *Le Carte Vannucci nell'Archivio contemporaneo del Gabinetto G.P. Vieusseux*. Inventario e registi a cura di Caterina Del Vivo. 1986.
  22. *Inventario dei manoscritti della Biblioteca comunale di Siena*. A cura di Gin Garosi. Vol. 3. 1986.
  23. *L'epistolario di Ernesto Codignola conservato nel Centro studi pedagogico „Ernesto e Anna Maria Codignola di Firenze”*. A cura di Riccardo Gori. 1987.
- Seria składa się zasadniczo z inwentarzy i katalogów zbiorów bibliotek i archiwów Toskanii. Wydawcy nie przestrzegają jednak tego ograniczenia terytorialnego zbyt rygorystycznie i opisują również materiały toskańskie znajdujące się poza tym regionem. Pewna swoboda, wyrażająca się w elastycznym traktowaniu kryteriów formalnych z korzyścią dla walorów informacyjnych katalogów, jest zresztą cechą charakterystyczną całego wydawnictwa. W serii tej ogłasza się więc spis publikacji niektórych domów wydawniczych (poz. 6, 12, 20), które nie są przecie ani inwentarzami, ani katalogami zbiorów. Jedynie katalog wydawnictw florenckiego wydawcy Giuseppe Nerbiniego (12) podaje przy każdej pozycji siglum biblioteki i sygnaturę. Autor stworzył w ten sposób rodzaj katalogu centralnego wydawnictw tej oficyny z tym jednak, że wskazuje on na lokalizację w jednej bibliotece tylko jednego egzemplarza. Wątpię, czy istnieje już termin na określenie takiego osobliwego bibliografo-katalogu; korzyści, jakie wyniesie z niego czytelnik poszukujący egzemplarzy wydawnictw Nerbiniego, są niewątpliwe.

¹ 17 z wymienionych w powyższym spisie tomów znalazło się dotychczas w posiadaniu redakcji *Przeglądu Bibliotecznego*: 4-5, 9-13, 14 (w 3 wol.), 18-23.

Katalog „pubblicazioni minori” — drukowanych dokumentów i pamiątek po włoskich stowarzyszeniach robotniczych (5) w CBNF przeradza się w krajową bibliografię tych druków, gdyż zbiory tej biblioteki są na tyle reprezentatywne, że obejmują całość produkcji wydawniczej Włoch z tego zakresu.

Trudno by było również jednoznacznie określić dwa tomy poświęcone florenckim miniaturom renesansowym (18-19). Tom pierwszy wypełnia obszerne studium poświęcone twórcom miniatur i samym miniaturom, a tom 2 przynosi reprodukcje 1102 miniatur ze wskazaniem lokalizacji rozproszonych po całym świecie kodeksów, skąd pochodzą reprodukcje.

Autorzy większości wydanych tomów opracowali jednak zbiory biblioteczne i archiwalne znajdujące się w Toskanii. W rozbiciu na poszczególne miasta i instytucje wygląda to następująco:

- Arezzo — Archiwum Kapitulne Katedralne poz. 3
 — Archiwum Bractwa Laickiego poz. 17
 — Archiwum Państwowe we Florencji poz. 9-9₂
 — Archiwum Współczesne poz. 21
 — Centrum Studiów Pedagogicznych „Ernesta i Anny Marii Codignola” we Florencji poz. 23
 — Instytut Historyczny Ruchu Oporu w Toskanii poz. 4
- Florencja — Centralna Biblioteka Narodowa (CBNF) poz. 5, 10-11, 13-14
- Montevarchi — Archiwum Gminne (?) poz. 8²
- Pistoia — Archiwum Państwowe w Pistoii poz. 16
- Siena — Biblioteka Miejska poz. 1-2, 7, 22
- Colle Val d'Elsa — Biblioteka Gminna poz. 15

Jak widać, zainteresowanie opracowujących zbiory toskańskie wzbudza przede wszystkim zasoby CBNF, największej zresztą biblioteki Włoch (4,5 mln wol. w 1986 r.). Autorzy znajdują jednak ciekawe kolekcje w mniejszych czy całkiem małych miejscowościach, jak choćby Colle Val d'Else.

Omawiane inwentarze i katalogi obejmują różne rodzaje zbiorów. Przeważa dokumentacja kolekcji rękopiśmiennych (1-3, 7-9₂, 13-14, 21-23). Rękopisy, głównie listy, przeważają też w katalogach spuścizn czy archiwów osób (4, 10-11, 15) lub instytucji (5, 16, 17).

Stosunkowo znaczna liczba opracowanych spuścizn czy archiwów spowodowała, że w katalogach i inwentarzach znalazły się liczne opisy różnorodnych materiałów archiwalnych: dokumentów osobistych, akt organizacji społecznych, druków ulotnych, wycinków prasowych itp. Autorzy poszczególnych tomów duże znaczenie przypisują dokumentom życia społecznego. Opisują je nie tylko w spuściznach czy archiwach, ale także jako wyodrębnione zespoły. Obszerny tom (5) poświęcono dokumentom i pamiątkom po stowarzyszeniach robotniczych (10 000 dokumentów z 2500 miejscowości).

Uderza brak w dotychczas opublikowanych tomach opracowań kolekcji starych druków, przede wszystkim inkunabułów. Wydaje się więc, że zarówno pewne rodzaje zbiorów (przede wszystkim rękopisy), jak i pewne tematy (archiwa działaczy i organizacji, produkcja oficyn wydawniczych) są w omawianej przez nas serii uprzywilejowane. Redaktorzy serii nie zdradzili klucza wyboru poszczególnych kolekcji ani kolejności ich publikacji. Domyślać się jednak można, że motywem ogłoszenia określonego tomu była wartość danej kolekcji, a prawdopodobnie i możliwość pozyskania odpowiednio kompetentnego autora. Ta druga możliwość nie jest zresztą dziełem przypadku — kompetentni autorzy znajdują się wtedy, gdy pewne

² Znak zapytania wynika stąd, że pozycja 8 nie dotarła do Polski, a z samego jej tytułu nie wynika, czy archiwum gminy Montevarchi pozostało w tej gminie, czy zostało przeniesione.

kategorie źródeł zaczynają wzbudzać zainteresowanie świata naukowego, zostają rozpoznane, a umiejętności warsztatowe opracowujących zbiory są na tyle dojrzałe, by katalogi odpowiadały na pytania użytkowników. Autorzy omawianych przez nas prac mają i inne ambicje — chcą sami podsuwać badaczom sugestie i ukazać nowe perspektywy badawcze, publikując po raz pierwszy katalogi wybranych przez nich kolekcji (F. Dolci: Wstęp do poz. 5).

Spróbujmy więc teraz, przyjmując kąć widzenia historyka-użytkownika, uszeregować opracowywane zbiory w grupy tematyczne. Dokumenty opisywane w prezentowanych katalogach obejmują swoim zakresem różnorodne obszary życia politycznego i kulturalnego Toskanii, począwszy od w. XII do czasów dzisiejszych. Materiały te są zresztą nierównej wartości: od dokumentów istotnych dla poznania fragmentów historii Europy do wiadomości na tematy lokalne.

Pozycja 9-9₂ zawiera inwentarz korespondencji Kosmy I Medyceusza, a ściślej — korespondencję kancelarii Księstwa Florenckiego w l. 1536-1546. W korespondencji tej znalazły odbicie zagadnienia dużej wagi politycznej, odpowiednio do znaczenia potężnego w tym czasie Księstwa. Materiały do historii politycznej znajdują się również w kolekcji zebranej przez Giuseppe Porriego (1798-1885), który zgromadził dokumenty od XII w. poczynając. Niektóre z nich mają dużą wagę źródłową, cała kolekcja nie ma jednak chyba wielkiego znaczenia dla historyków, a raczej dla badaczy kolekcjonerstwa, będąc typowym przykładem zbieractwa w XIX w. Inwentarze archiwum gminy Pistoia (9) czy Montevarchi (8) zainteresują badaczy społeczności lokalnych.

W Toskanii bogate są tradycje ruchu socjalistycznego, silnie rozwiniętego już pod koniec XIX w. Archiwa i biblioteki tego regionu zawierają bogate materiały do historii tego ruchu, stąd zainteresowanie nimi autorów omawianych katalogów. Pozycja 4 przynosi inwentarz archiwum działacza Włoskiej Partii Socjalistycznej Foscolo Lombardiego (1895-1973). poz. 5 — opis dokumentów odnoszących się do ruchów robotniczych we Włoszech w l. 1870-1900. Dokumenty te przechowywane w CBNF przedstawiają, zdaniem autora katalogu Fabrizio Dolciego, dużą wartość źródłową, zawierającą np. komplet ówczesnej produkcji wydawniczej Włoch z tego zakresu. Z problematyką społeczną wiąże się również działalność oficyny wydawniczej prowadzonej przez socjalistę G. Nerbiniego. W latach 1897-1921 publikował on w swoim wydawnictwie utwory socjalistyczne, antyklerykalne, co nie przeszkodziło mu jednak w wprowadzeniu na włoski rynek czytelniczy *Quo vadis* Henryka Sienkiewicza (1906-1907).

Inne tomy zawierają inwentarze archiwów uczonych przechowywane w CBNF. Jednym z nich był florencki historyk Francesco Guicciardini, 1483-1540 (14), a drugim Vilfredo Pareto (1848-1923) — wybitny teoretyk ekonomii politycznej, socjolog, wykładowca doktryn socjalistycznych (13).

Kilka pozycji poświęcono dokumentom odnoszącym się do szeroko pojętych spraw kultury regionu, a więc działalności wydawniczej, literackiej i teatralnej. Dwa pokaźne tomy (10-11) zajmuje katalog archiwum impresaria teatralnego Alessandro Lanariego (1787-1852), zawierające kapitalne źródła do historii życia teatralnego Włoch I poł. XIX w.

O tomie poświęconym wydawnictwu G. Nerbiniego mówiliśmy wyżej. Inny pokaźny wolumen (540 s.) zawiera bibliografię wydawnictwa L.S. Olschki — florenckiej oficyny, prowadzonej przez kolejne pokolenia rodziny Olschki, obchodzącej w 1986 r. stulecie działalności. Pozycja 6 przynosi pełną bibliografię utworów literackich wydanych również przez redakcję florenckiego tygodnika (potem dwumiesięcznika) *Voce* (1908-1916).

Powyższy przegląd wykazuje znaczne zróżnicowanie zainteresowań autorów, opracowujących materiały toskańskie, i zróżnicowane kryteria ich doboru. Wybie-

rali oni bądź zwarte kolekcje, bądź materiały zgromadzone wg klucza tematycznego (miniatury florenckie, ruch robotniczy w l. 1870-1900).

Specjalną uwagę poświęcić należy strukturze katalogów i metodom opisu dokumentów. Każdy z tomów poprzedzony jest erudycyjnym wstępem zamawianym u kompetentnego specjalisty, omawiającym problematykę związaną z opracowywanym zbiorem. Następnie sami autorzy katalogów obszernie zazwyczaj opisują metody opracowania przez nich materiałów, strukturę zbiorów i ich miejsce w danej bibliotece czy archiwum. Inwentarz korespondencji Kosmy I Medyceusza (9-9₂) z Archiwum Państwowego we Florencji zaczyna się wstępem G. Pansiniego przynoszącym rozprawę o kształcie władzy w Księstwie w XVI w. i o funkcji jego centralnej kancelarii. Niemniej obszernie Anna Bellinazzi i Claudio Lamioni opisali losy archiwum tej kancelarii. Opis to niebanalny, bo wychodzący ze współczesnych teorii źródłoznawczych — autorzy wykazali związki między strukturą archiwum a strukturą organizacyjną „centrali”, stworzonej przez Kosmę I. Wskazali na główne zasady porządkujące i na ich zmiany w ciągu kilkuset lat istnienia archiwum. Dowiadujemy się też, że Archiwum w Palazzo della Signoria było pierwszym świadomie kształtowanym archiwum na świecie. Prace archiwistów polegały nie tyle na ułożeniu materiału w jakimś porządku formalnym, ile na wypracowaniu całej serii instrumentów, zdolnych do uchwycenia związków materiałów archiwalnych z organizacjami je wytwarzającymi. Struktura archiwum była więc rezultatem interakcji „historyczności momentu tworzącego” (dokument jako świadectwo zdarzenia historycznego) i tradycji archiwistycznej.

Autorzy podają tematy korespondencji, charakteryzują poszczególnych respondentów, omawiają wagę poruszanych przez nich zagadnień. Zastrzegają się też, że będą podawać w inwentarzu „minimum elementów identyfikacyjnych”. W rezultacie jednak rozpisują wszystkie listy, podając nadawców i odbiorców, miejsce wysłania i datyienne listów i oczywiście stronę w każdej tece. Informują o „naturze dokumentów”, wyróżniają minuty, kopie, rejestrują adnotacje, dopiski, interwencje, wewnętrzne powiązania. Acz autorzy uważają, że podali „minimum” informacji w tym inwentarzu, trudno sobie wyobrazić, jak wyglądałoby w ich rozumieniu „maksimum”? Może zregestrowanie każdego listu? Tom uzupełniają indeksy: chronologiczny teczek, osób wysyłających, odbierających, toponomastyczny, przedmiotowy. Całość ozdobiona jest 22 tablicami.

Akrybia opisu dotyczy nie tylko tak cennych dla historyków kolekcji jak korespondencja Kosmy I. Inwentarz spuścizny po Foscolo Lombardim równie skrupulatnie opisuje to archiwum, zamykające się w niewielu, bo 30 teczkach. Materiał ułożono wg tematów (np. Socjalistyczna Partia Włoch), a w ich ramach — chronologicznie. Opisano wszystkie druki ulotne, dokumenty partyjne i osobiste, wycinki z gazet (numery dzienników wraz z datami dziennymi), acz nie rozpisano korespondencji. Całość zaopatrzone w indeksy osób, miejscowości, czasopism.

Katalog produkcji wydawniczej innego socjalisty z Florencji G. Nerbiniego zawiera bibliografię 442 książek i 35 periodyków, które wydał w l. 1897-1921. Nerbini publikował literaturę polityczną, dobrą beletrystykę, ale również i szereg pozycji drugorzędnych — literaturę sensacyjną, pomagającą mu w utrzymywaniu dochodów firmy. Katalog opisuje wszystkie te pozycje z jednakową pieczołowitością, podając również wysokość grzbietu książki, adres drukarni (z numerem domu włącznie). Katalog główny szereguje pozycje w porządku alfabetycznym autorów, katalog chronologiczny — nieco skrócone opisy w kolejności ukazywania się pozycji.

Marcello de Angelis, autor katalogu archiwum impresaria teatralnego Alessandro Lanariego (10-11), jakby nie mógł się zdecydować, kim jest: czy twórcą katalogu, czy wydawcą dokumentów opracowywanego archiwum? Opisując za-

wartość pierwszej teki, podaje np. szczegółowe uwagi o 90 kartach kwitów kasowych tak, że na podstawie jego informacji można podliczyć sumę zarobków teatru za każdy sezon.

Wystarczy już chyba przykładów wskazujących na szczegółowość opisów dokumentów w omawianych katalogach i inwentarzach. Dodać trzeba jeszcze, iż wszystkie prawie tomy zawierają bogaty materiał ilustracyjny na kredowym papierze niekiedy w kolorze. Sam układ graficzny każdej strony jest rozrzućny — obszernie marginesy, dużo światła — jednym słowem florentczycy nie żalowali funduszy na publikację katalogów swoich zbiorów. I choć czytelnik polski — powodowany zazdrością? — mógłby zgłosić uwagę, że niektóre z prezentowanych kolekcji nie są może warte tak pieczołowitego opisu, to z drugiej strony, jeżeli się uzna całą koncepcję serii za słuszną, trzeba uznać też konsekwencję stosowania jednolitych opisów w każdym tomie, a nade wszystko nie można nie podziwiać skali zamierzenia, erudycji autorów wstępów pomyślanych jak kompetentne monografie poszczególnych tematów, precyzji opisów, szczegółowości aparatu pomocniczego (indeksy), na koniec sprawności realizacji wydawniczej.

Wreszcie warto może zwrócić uwagę na odmienność wyboru tematów i struktury opisów w porównaniu z polską praktyką w tej dziedzinie. Zwrócić trzeba przede wszystkim uwagę na ambicje regionalne — instytucją sprawczą całej serii są władze regionu. Związane to jest ze strukturą administracyjną i tradycją polityczną Italii, w której aż do zjednoczenia kraju w l. 1860-1870 poszczególne prowincje żyły życiem względnie autonomicznym. Bogate regiony o dużej tradycji kulturalnej mają ambicje szczegółowego opracowania swojej historii, co bynajmniej nie znaczy, że żywią one tendencje separatystyczne. Wręcz przeciwnie, tokańczycy z pewną dumą wskazują na te kolekcje w swoich zbiorach, których znaczenie wykracza poza granice regionu, stanowiąc przez to jeden z czynników integracji narodowej. Takie znaczenie ma, wg autora katalogu dotyczącego stowarzyszeń robotniczych we Włoszech (5), zbiór tych dokumentów w CBNF z terenu całego kraju.

W Polsce natomiast finansowanie badań i wydawnictw następuje, najogólnie mówiąc, kanałem resortowym, a więc sterowanym centralnie. Nie wyklucza to zupełnie inicjatyw lokalnych, niemniej wszystkie poważniejsze zamierzenia naukowe czy wydawnicze muszą być opłacone z funduszy dysponowanych centralnie co umniejsza kulturotwórczą rolę inicjatyw lokalnych.

Wspomniano już wyżej o rozluźnieniu rygorów formalnych. *Inventari e cataloghi toscani* dokumentują najróżniejsze przejawy działalności kulturowej regionu — obok opisu klasycznych kolekcji bibliotecznych czy zbiorów archiwalnych w serii tej znalazły się także bibliografie produkcji domów wydawniczych czy studia nad wybranymi dziedzinami twórczości (miniatury).

Dla polskiego czytelnika może się okazać mylący podział na inwentarze i katalogi. Przez inwentarz rozumiemy bowiem spis obiektów sporządzony do celów ewidencyjnych lub porządkowych, a więc uproszczony. Dopiero katalog przynosi opisy szczegółowe, a stopień tej szczegółowości zależy od przyjętych metod opracowania. Włosi zacierają tę różnicę i szczegółowość opisów w ich inwentarzach nie odbiega wcale od katalogów i na dobrą sprawę katalog archiwum impresarii teatralnego Alessandro Lanariego (10-11) nie różni się szczegółowością opisu o wspomnianego wyżej inwentarza korespondencji Kosmy I (9-9₂). Niekiedy autorzy upraszczają problem: katalog versus inwentarz w ten sposób, iż w ogóle nie podają w tytule żadnego z tych określeń, np. *Autografy Porriego w Bibliotece miejskie w Sienie* (7).

Zacierają się także różnice między stopniem dokładności opracowania materiałów archiwalnych a zbiorów bibliotecznych z wyraźną ogólną tendencją d

zwiększenia szczegółowości opisu. Odbiega to od polskiej praktyki, gdzie różnice te są wyraźnie eksponowane, a w ogóle sposób opracowania dokumentów w archiwach i bibliotekach jest odmienny. Uwaga ta dotyczy nie tylko traktowania spuścizn czy kolekcji, które czasami, tak w Polsce jak i we Włoszech, trafiają bądź do bibliotek bądź do archiwów, lecz i typowych materiałów archiwalnych, jak chociażby wspomniane tu wielokrotnie listy z kancelarii Kosmy I, przechowywane w Archiwum Państwowym we Florencji czy archiwum gminy Pistoia (16). Dokumenty te opisuje się z dokładnością nie znaną żadnym polskim katalogom czy informatorom, a co dopiero mówić o inwentarzach sporządzonych w naszych archiwach, w których — opisując zespoły — podaje się jedynie charakterystykę ich zawartości treściowej. Rozpisanie korespondencji w tych informatorach nie wchodzi, oczywiście, w rachubę. Podkreślić przy tym trzeba jednak wyraźnie, iż wykazywana tutaj wielokrotnie akrybia w opisywaniu dokumentów należących do zespołów archiwalnych nie przeszkadza autorom włoskim we właściwej ocenie ogólnych zasad konstytuujących zespoły archiwalne, a inaczej rzecz ujmując — nie zacierają oni różnic między zasobami archiwalnymi a zbiorami bibliotecznymi.

Szczegółowość opisu dokumentów, podkreślana w tej recenzji wielokrotnie, przewyższa w sposób wyraźny polskie opracowania. Sprawia ona jednak, iż publikowane tomy obejmują tylko niewielkie kolekcje, a często ich fragmenty. Tom 1 korespondencji Kosmy I objął tylko 25 sygnatur. Można by więc zapytać, czy i kiedy ukażą się katalogi innych zbiorów tego archiwum. Podobne pytania padają również niekiedy pod adresem polskich bibliotekarzy-rękopiśmienników: czy opłaca się — a chodzi tu o dobro czytelnika i zaspokojenie jego potrzeb informacyjnych — pracochłonne przygotowywanie katalogów naukowych, obejmujących czasem tylko drobne wycinki zbiorów, gdy duże ich partie czekają jeszcze na swoje opracowanie? Bibliotekarze włoscy dają tu odpowiedź zdecydowaną: opłaca się, i takie dzisiaj panują tendencje w nowoczesnym rękopisoznawstwie, pod warunkiem oczywistym, że całość zbiorów będzie dostępna i opisana w innych informatorach — w Polsce taką rolę powinny spełniać inwentarze zbiorów.

W recenzji tej podkreślono już zaskakujący polskiego bibliotekarza dość dowolny wybór prezentowanych w katalogach kolekcji. Polska praktyka jest tu odmienna — katalogi opracowuje się na ogół wg kolejności inwentarzowego numerus currens, niezależnie od wagi zawartych w danych przedziałach sygnatur materiałów³.

Włoscy bibliotekarze dają tu kolejny przykład śmiałej inwencji: wyboru kolekcji dokonują nie ze względów formalnych, a biorąc pod uwagę jej wartość, a także — możliwości opracowujących, co nie jest przecież bez znaczenia dla jakości powstających katalogów.

Andrzej Mężyński

Maszynopis wpłynął do Redakcji 14 grudnia 1987

³ Opinił tej nie zmienia fakt, że niektóre polskie biblioteki odstępują od tej zasady na rzecz — wyprzedzającej publikację kolejnych tomów katalogów czy inwentarzy — informacji o niektórych partiach swoich zbiorów. W ten sposób ujawniła Biblioteka Kórnicka PAN zawartość wielu swoich kolekcji, np. dotyczących dokumentów powstania styczniowego (J. Łuczakowa: *Katalog akt Organizacji Głównej Powstania Styczniowego w zaborze pruskim*. [Z archiwum Jana Działyńskiego]. Wrocław 1963).

Biblioteka Kórnicka zaczęła też, odmiennie od dotychczasowej polskiej praktyki, publikować katalogi rękopisów w 3 serjach: średniowiecznej, staropolskiej (XVI-XVIII w.) oraz nowożytnej (XIX-XX w.); zob. J. Wiesiołowski: *Wstęp*. W: R. Marciniak, M. Muszyński, J. Wiesiołowski: *Katalog rękopisów staropolskich Biblioteki Kórnickiej XVI-XVIII w.* T. 1. Wrocław 1971 s. V-VI.

PRZEGLĄD PIŚMIENICTWA KRAJOWEGO

Po kilku latach oczekiwań ukazał się skrypt Barbary Bieńkowskiej i Haliny Chamerskiej *Zarys dziejów książki* [1]. Jest to koedycja Centrum Ustawicznego Kształcenia Bibliotekarzy i Wydawnictwa Spółdzielczego. W zamyśle pierwszego z wydawców miał to być podręcznik do przedmiotu „Nauka o książce i bibliotece” realizowanego w policealnych studiach bibliotekarskich. W *Przedmowie* Autorki rozszerzają ten krąg adresatów na czytelników ze średnim i wyższym wykształceniem niebibliotekoznawczym. Praktyka wykaże zapewne, że poszerzy się on jeszcze znacznie, także o studentów bibliotekoznawstwa. Zapotrzebowanie na publikację obejmującą powszechną historię książki jest duże. Biorąc pod uwagę fakt, iż nie wznawia się dawnych opracowań, stale powiększa się piśmiennictwo dotyczące tak faktografii, jak i pewnych etapów w rozwoju książki i bibliotek, a wiedza o procesach kulturowych dawnych epok jest u młodych czytelników coraz bardziej wyrwkowa i zawężająca się, wydaje się to w pełni zrozumiałe.

Celem omawianego skryptu jest „ukazanie podstawowych zjawisk z dziejów i funkcji książki na tle ogólnych prawidłowości rozwoju kultury ludzkiej od wynalezienia pisma do II wojny światowej” (s. 9). Stąd każdy etap dziejów książki, od powstania pisma począwszy, poprzedza zwięzła charakterystyka epoki, choć Autorki zastrzegają się, że owa periodyzacja ma charakter ściśle umowny, rozwój kultury ma wszak charakter ciągły, a zmiany narastają stopniowo.

Całość pracy składa się z 12 rozdziałów (s. 11-374) — rozdz. I-VI, XII 1 i 2 oprac. B. Bieńkowska, rozdz. VII-XI, XII 3 oprac. H. Chamerska — następnie *Noty bibliograficznej* (s. 375-377), *Spisu ilustracji* (s. 381-388), *Indeksu nazw osób, instytucji i organizacji związanych z książką* (s. 389-424), *Indeksu geograficznego* (s. 425-435). Jak na przewodnik po dziejach i formę edytorską skryptu przystało, do każdego rozdziału podana jest lektura. Szkoda tylko, iż składa się głównie z tekstów opublikowanych w latach 60-tych i 70-tych, wśród których przeważają pozycje z popularnonaukowej serii *Książki o Książce*.

W dniach 20-22.09.1987 r. odbył się w Warszawie IX Zjazd Bibliotekarzy Polskich, połączony z obchodami 70-lecia Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich. Z tej okazji Stowarzyszenie wydało wyborową bibliografię piśmiennictwa dotyczącego jego dziejów i działalności [2], o której Autorzy piszą we *Wstępie*: „W dziejach piśmiennictwa bibliotekarskiego w Polsce jest to pierwsza tego typu praca o tak szerokim zakresie. Zarejestrowano w niej różne co do treści i formy wydawniczej publikacje. Są to więc: książki, broszury, artykuły z czasopism i wydawnictw zbiorowych, dokumenty życia społecznego, wydane w języku polskim. Do bibliografii włączono też nieznaczną ilość materiałów w językach obcych, dotyczących przede wszystkim jubileuszy SBP i zjazdów bibliotekarzy polskich” (s. 13). Bibliografia nie jest kompletna, gdyż Autorom Władysławowi Menzlowi i Kazimierzowi Zielińskiemu nie udało się dotrzeć do części materiałów archiwalnych ZG SBP, stąd książkę zawierającą 2561 pozycje opatrzone podtytułem *Materiały do bibliografii*. Całość zebranego materiału podzielono na 8 działów podstawowych w układzie systematycznym. W ramach działów i poddziałów wszystkie pozycje zaopatrzone kolejnymi numerami uszeregowane są alfabetycznie (wg haseł autorских lub tytułowych), a w niektórych działach (głównie o charakterze sprawozdawczym) — chronologicznie. Bibliografię poprzedza *Przedmowa* (s. 9-12) autorstwa przewodniczącego ZG SBP Stefana Kubowa, *Wstęp* (s. 13-16) autorów spisu oraz *Wykaz występujących czasopism* (s. 17-19), wieńczy zaś *Indeks osobowy* (s. 191-204). Należy mieć nadzieję, że na następny jubileusz Stowarzyszenie doczeka się wydania pełnej bibliografii dokumentującej rzetelnie jego dzieje i działalność, w czym niebagatelną pomocą będzie niewątpliwie udostępnienie całości materiałów archiwalnych pozostających w gestii ZG SBP.

Wraz z wprowadzeniem w r. szk. 1986/1987 w liceach ogólnokształcących, zawodowych i technikach jako jednego z przedmiotów uzupełniających „Informacji naukowej z elementami naukoznawstwa”, pojawił się problem dostarczenia nauczycielom tego przedmiotu odpowiednich materiałów pomocniczych. Wychodząc naprzeciw temu, zapotrzebowaniu, Centrum INTE wydało poradnik [3] mający służyć pomocą przy prowadzeniu zajęć tak teoretycznych, jak i praktycznych. Jacek Szambelan — w imieniu Autorów — tak charakteryzuje cele omawianego opracowania: „Poradnik niniejszy przeznaczony jest dla nauczycieli, którzy podejmą realizację programu 'Informacja naukowa z elementami naukoznawstwa'. Tak jak sam program, *Poradnik* jest dwuczęściowy. W części A nauczyciele znajdą przegląd podstawowej problematyki teoretycznej w zakresie odpowiadającym programowi, a nawet nieco szerszym. Część B to propozycja organizacji zajęć praktycznych. Całość dopełniają tablice i schematy (do wykorzystania np. przy sporządzaniu foliogramów) oraz zestawy literatury uzupełniającej” (s. 5). Również „nauczyciele — bibliotekarze realizujący przysposobienie czytelnicze znajdą w niniejszym *Poradniku* wiele materiałów także dla siebie” (s. 5-6). Autorami poszczególnych tekstów w części A są: Tomasz Dąbrowski *Wprowadzenie do problematyki naukoznawstwa* (s. 9-23), Elżbieta Górską *Wybrane pojęcia i nazwy z zakresu informacji naukowej* (s. 25-36) oraz *Organizacja działalności informacyjnej w Polsce* (s. 37-72), Barbara Sordylowa *Źródła informacji naukowej* (s. 73-108), Grzegorz Bogdan *Mechanizacja i informatyzacja procesów bibliotecznych* (s. 109-113), Elżbieta Górską *Międzynarodowa współpraca w zakresie wymiany informacji* (s. 115-128), Halina Górską *Wybrane problemy organizacji informacji pedagogicznej* (s. 129-139); w części B: Krystyna Pogodzińska *Zajęcia praktyczne w bibliotece — szkolnym ośrodku informacji* (s. 143-193). Całość poprzedzają krótkie streszczenia w języku: polskim, rosyjskim, angielskim i niemieckim (s. 3-4) i *Wstęp* (s. 5-6) pióra J. Szambelana. Należy żywić nadzieję, iż ta część młodzieży, która wybierze jako przedmiot uzupełniający właśnie „Informację naukową z elementami naukoznawstwa”, będzie uczestniczyć w ciekawych, kompetentnie przeprowadzanych zajęciach, które zainspirują ją i ułatwią dalszą samodzielną pracę i zdobywanie wiedzy na podstawie poznanych źródeł informacji.

Drukarstwo muzyczne w Europie do końca XVIII wieku Marii Przyweckiej-Sameckiej [4] jest już 54 pozycją w popularnonaukowej serii *Książki o Książce*. Ten dział drukarstwa, stanowiący nieodłączną część typografii książki, był dotąd przedmiotem zainteresowania garstki specjalistów. W latach 50-tych i 60-tych zaczęły powstawać opracowania dziejów drukarstwa muzycznego różnych narodów. m.in.: drukarstwa niderlandzkiego, Wielkiej Brytanii, Włoch, Polski. Dzięki inicjatywie RISM (Répertoire International des Sources Musicales) w ostatnim dwudziestolecu wydano wiele cennych publikacji dotyczących europejskiego drukarstwa muzycznego, głównie oficyn działających w okresie XVI-XVIII w. Koncentrowały się one głównie w największych ośrodkach europejskiej kultury muzycznej, bowiem to właśnie muzycy byli najlepszymi zazwyczaj drukarzami dzieł muzycznych. Centra te wyznaczały nie tylko nowe style i kierunki w muzyce, ale także propagowały nowe techniki drukowania nut, do końca XVIII w. wykonywanych zwykle ręcznie. Historia europejskich druków muzycznych do końca XVIII w. jest znaczącym fragmentem dziejów książki muzycznej. Opracowanie M. Przyweckiej-Sameckiej prezentuje najważniejsze ośrodki drukarskie poszczególnych państw od XVI w. Poprzedza tę prezentację rozdział *Narodziny i pierwsze osiągnięcia typografii muzycznej* (s. 19-50) poświęcony inkunabułom muzycznym. Pracę uzupełnia *Wstęp* (s. 5-18) informujący o stanie badań nad typografią muzyczną, *Zakończenie* (s. 407-410) będące krótkim podsumowaniem rozwoju drukarstwa muzycznego, *Wybrana literatura* (s. 411-413), *Skorowidz nazwisk* (s. 413-448) i *Spis ilustracji* (s. 448-453).

W tej samej serii Małgorzata Komza wydała tomik *Mickiewicz ilustrowany* [5]. Celowość tego typu opracowania potwierdza przekonanie Autorki, iż „materialna forma książki nie pozostaje bez wpływu na czytelnicze losy dzieła piśmienniczego” (s. 5). Wymownym tego przykładem są dzieje edycji utworów Adama Mickiewicza. Ilustrowano je prawie wszystkie. Dokumentacją tego faktu jest istnienie ponad 200 pozycji, w których grafik starał się zmierzyć z tekstem poety. A byli wśród nich znani i wybitni. Rozpoczął ten proces Wincenty Smokowski, wykonując w 1828 r. frontispis do *Konrada Wallenroda*. Po nim byli m. in.: Jan Tysiewicz, Antoni Zaleski, Michał Elwiro Andriolli, Piotr Stachiewicz, Juliusz Kossak, Franciszek Kostrzewski, Wojciech Gerson, Andrzej Heidrich, Jan Marcin Szancer, Zbigniew Rychlicki, Antoni Uniechowski, Józef Wilkoń, aby wymienić najbardziej znanych.

Autorkę interesował nie tylko sam fakt ilustrowania książki, ale także odbiór ilustrowanych edycji przez czytelników. Dążyła w swojej pracy „do ukazania pewnych prawidłowości występujących na poszczególnych etapach życia książki Mickiewiczowskiej, zebrania drobnych, nieraz rozproszonych informacji, które umożliwiając pełniejsze udokumentowanie szczególnej roli dzieł Mickiewicza wzbogacają obraz recepcji jego twórczości” (s. 10). Książka jest bogato ilustrowana, zaopatrzona w bibliografię i wykaz ilustracji.

Uzupełniając dotkliwy brak, zgłaszany przez licznych użytkowników — pracowników bibliotek, uczących się i studiujących przyszłych bibliotekarzy — Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich wznowiło w 12 000 egz. cz. 1 *Przepisów katalogowania książek* poświęconą *Opisowi bibliograficznemu* w opracowaniu Marii Lenartowicz [6]. Czytelnicy *Przeglądu Bibliotecznego* mieli możliwość zapoznać się ze szczegółową recenzją z tej publikacji autorstwa Marii Wrocławskiej (1985 z. 2). Obecne wydanie jest nie zmienione w stosunku do poprzedniego, zawiera tylko dodatkową informację, iż Autorka (a nie książka jak podano na stronie tytułowej) otrzymała za to opracowanie Nagrodę Naukową im. A. Łysakowskiego za 1984 r. Problemy związane z wprowadzaniem w życie nowych przepisów katalogowania książek w bibliotekach są tematem licznych dyskusji, niektóre z nich *Przegląd Biblioteczny* zamieścił na swoich łamach (1988 z. 1 i 2).

Dokumentacją zbiorów własnych Biblioteki PAN w Krakowie jest wydany ostatnio katalog rycin obejmujący grafikę ze szkoły niemieckiej XV i XVI w. [7]. Jak informuje Autorka *Wstępu* Maria Macharska, jest to pierwszy z przygotowywanej serii tomów, mających prezentować całość zbiorów rycin tejże biblioteki. Inicjatywę publikacji katalogu Działu Zbiorów Graficznych podjął, nieżyjący już, dyrektor Biblioteki Zbigniew Jabłoński. Fragmenty katalogu były drukowane w *Roczniku Biblioteki PAN w Krakowie*. Starania obecnej dyrektorki Biblioteki Krynstyny Stachowskiej doprowadziły do samodzielnej edycji katalogu. Warto dodać, że jest to pierwsza w Polsce próba druku katalogu całości tego typu dużej, niezwykle cennej kolekcji. Załącznikiem jej były dwa bogate historyczne zbiory: gromadzona od XVIII w. kolekcja rodziny Moszyńskich i druga — powstała w XIX w. w okresie Wielkiej Emigracji, przechowywana w Bibliotece Polskiej w Paryżu, a przekazana do kraju w 1931 r. Od tego czasu zbiór ciągle się powiększał i bogacił o cenne pozycje. O jego najwyższej randze artystycznej świadczą dzieła takich mistrzów, jak: Lucas van Leyden, Rembrandt, Albrecht Dürer, Lucas Cranach st., Martin Schongauer, Rubens.

Obecny katalog zawiera opis 820 rycin wykonanych przez 53 artystów. Poprzedzony został *Wstępem* (s. 5-31) podającym szczegółową historię powstania zbiorów graficznych Biblioteki, informacje o zbiorach i autorach rycin oraz omawiającym zespół grafik składających się na obecny tom. Szczegółowe zasady układu i opisu zastosowane w niniejszym tomie podano w tekście *Katalog* (s. 33-34), po nim występuje *Wykaz skrótów* (s. 34) i katalog właściwy (s. 35-128). Do całości dołączony został ułożony tematycznie *ikonograficzny indeks rycin* (s. 129-147), *Bibliografia*

(s. 148-149), *Indeks filigranów* (s. 151-168) ułożony alfabetycznie wg haseł, tablice z podobiznami rozwiązanych filigranów (s. 169-171) i wykaz *Literatury* (s. 172) dotyczącej tematyki znaków wodnych, streszczenie w jęz. francuskim (s. 173-174), *Spis ilustracji* (s. 175-178). Do tomu dołączono (na osobnych wklejkach) fotografie 115 wybranych rycin.

Zgodnie z wcześniejszą zapowiedzią, w ramach *Prac Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie*, ukazała się cz. 2 tomu 3 katalogu rękopisów BUW [8] zawierająca pozycje 744-931. Obejmuje ona 188 jednostek ze spuścizny pastora Karola Diehla. Był on pierwszym prezesem z ramienia wyznania reformowanego, utworzonego w 1828 r. Konsystorza Generalnego dla Obu Wyznań Ewangelickich w Księstwie Warszawskim. Prezesem prezentującym wyznanie augsburskie został Samuel Bogumił Linde. K. Diehl wchodził m.in. w skład Eforatu Liceum Warszawskiego i był członkiem Izby Edukacyjnej. Po upadku powstania listopadowego opuścił Warszawę i zabierając część swego archiwum przeniósł się do Poznania. Zmarł tam w 1831 r. Część wywiezionych przez niego akt odnaleziono po latach w Królewcu i sprowadzono do Warszawy. Pokazną ich część zajmuje korespondencja Diehla, głównie dotycząca spraw poszczególnych gmin ewangelicko-reformowanych. Opracowanie ich utrudniał Autorkom katalogu — Helenie Kozerskiej i Wandzie Stummer — fakt, iż materiały zostały uprzednio niefachowo posegregowane i oprawione. Piszą o tym Autorki we *Wstępie* (s. V-VII) poprzedzającym *Opisy rękopisów 744-931* (s. 1-102). Analogicznie do cz. 1 *Katalogu* tu także dołączony został *Indeks osób i nazw geograficznych* (s. 103-125), *Indeks rzeczowy* (s. 126-131) oraz *Konkordancja dawnych sygnatur Synodu z numerami katalogu* (s. 132-134).

Tom 53 *Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych* [9] obejmuje *Katalog bernardyńskich rękopisów liturgicznych w Polsce od XV do XVIII w.* (s. 103-274). Katalog ten jest częścią rozprawy doktorskiej O. Emiliana Lenarta OFM. Zawiera opisy 151 kodeksów, które udało się odnaleźć w zbiorach polskich, zarówno kościelnych, jak i państwowych. Najstarsze rękopisy pochodzą z XIII w. (2 fragmenty mszału), najnowszy — z XIX w. Proweniencja ich wskazuje, iż były wytwarzane w przyklasztornych skryptoriach bernardyńskich na terenie całego kraju. Materiał zebrany w katalogu O. Lenarta stanowić będzie zapewne zarówno przyczynek do dziejów zakonu Bernardynów w Polsce, jak i bogate źródło informacji dla badaczy ksiąg liturgicznych.

Hanna Łaskarzewska

WYKAZ PUBLIKACJI

1. Barbara Bieńkowska, Halina Chamerska: *Zarys dziejów książki*. Warszawa: CUKB, Wyd. Spółdzielcze 1987, 435 s.
2. *70 lat Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich 1917-1987*. (Materiały do bibliografii). Oprac. Władysław Henzel, Kazimierz Zieliński. Warszawa: SBP 1987, 204 s.
3. *Informacja naukowa z elementami naukoznawstwa*. Poradnik dla nauczycieli przedmiotu uzupełniającego w liceach i technikach. Warszawa: Centrum INTE 1987, 193 s. *Materiały Szkoleniowe*, 55.
4. Maria Przywecka-Samecka: *Drukarstwo muzyczne w Europie do końca XVIII wieku*. Wrocław: Ossolineum 1987, 457 s. *Książki o Książce*.
5. Małgorzata Komza: *Mickiewicz ilustrowany*. Wrocław: Ossolineum 1987, 269 s. *Książki o Książce*.
6. *Przepisy katalogowania książek*. Cz. 1. *Opis bibliograficzny*. Oprac. Maria

Lenartowicz. Warszawa: SBP 1986 [dr. 1987], 115 s.

7. *Katalog rycin Biblioteki Polskiej Akademii Nauk w Krakowie. Szkoła niemiecka XV i XVI w.* Oprac. Maciej Bóbr, Krzysztof Krużel. Red. Maria Macharska. Wrocław: Zakł. Narod. im. Ossolińskich — Wydawnictwo PAN 1987, 179 s., 115 il.

8. *Katalog rękopisów Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie.* T. 3 cz. 2 (nr 744-931). Oprac. Helena Kozerska, Wanda Stummer. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego 1987, 135 s. *Prace Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie*, 17.

9. *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne* 1986 R. 53.

Maszynopis wpłynął do Redakcji 21 stycznia 1988

SPRAWOZDANIE Z DZIAŁALNOŚCI ZARZĄDU GŁÓWNEGO
STOWARZYSZENIA BIBLIOTEKARZY POLSKICH W ROKU 1986

W okresie sprawozdawczym ZG SBP, działając w składzie wybranym w czasie Krajowego Zjazdu Delegatów w Toruniu w maju 1985 r., zebrał się w pełnym składzie trzykrotnie: 12 marca, 16-17 października i 16 grudnia. Prezydium ZG odbyło 8 zebrań: 16 stycznia, 27 lutego, 11 marca, 16 kwietnia, 4 czerwca, 30 września, 16 października i 15 grudnia.

Bieżącą działalnością Stowarzyszenia kierował zespół roboczy. Prezydium w składzie: I wiceprzewodniczący Józef Lewicki, wiceprzewodniczący Jan Wołosz, sekretarz generalny Andrzej Jopkiewicz. Zespół utrzymywał stały kontakt z przewodniczącym ZG Stefanem Kubowem. Odbył 45 spotkań, w których uczestniczył zwykle również dyrektor Biura ZG Juliusz Wasilewski lub zastępujący go pracownik. W niektórych zebraniach zespołu roboczego uczestniczył także przewodniczący ZG.

W pierwszej części roku J. Lewicki pełnił obowiązki urzędującego wiceprzewodniczącego (w wymiarze 1/2 etatu), potem — ze względu na objęcie funkcji dyrektora Centrum Ustawicznego Kształcenia Bibliotekarzy — zrezygnował z pracy etatowej w SBP.

I. WSPÓLPRACA Z WŁADZAMI, INSTYTUCJAMI I ORGANIZACJAMI KRAJOWYMI

1. Spotkanie Prezydium ZG z wicepremierem Rady Ministrów Zbigniewem Gertychem.

Spotkanie odbyło się w Urzędzie RM dn. 17 kwietnia. Uczestniczył w nim również wiceminister kultury i sztuki Edward Gołębiowski. SBP reprezentowali: S. Kubów, J. Lewicki, Z. Płatkiewicz, J. Wołosz, A. Jopkiewicz, J. Marciniak oraz S. Krzywicki i Z. Daraż. Ponadto w skład delegacji wchodził: B. Bieńkowska (dyrektor Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UW), S. Czajka (dyrektor Biblioteki Narodowej) i J. Wasilewski.

W toku spotkania S. Kubów przedstawił główne aktualne problemy bibliotekarstwa polskiego, J. Lewicki omówił działalność i zamierzenia SBP, prof. B. Bieńkowska poinformowała wicepremiera o sytuacji w zakresie szkolnictwa bibliotecznego, a dyr. S. Czajka — o pracach nad dokumentem przygotowywanym w BN dla Państwowej Rady Bibliotecznej pt. Stan i perspektywy bibliotekarstwa polskiego do 2000 roku.

Głos zabierali również inni uczestnicy spotkania. Z obszerną wypowiedzią w imieniu Ministerstwa Kultury i Sztuki wystąpił wiceminister E. Gołębiowski.

Spotkanie podsumował wicepremier Z. Gertych, który ustosunkował się do zgłoszonych problemów, przedstawił działalność rządu w dziedzinie kultury, zwłaszcza bibliotekarstwa, oraz omówił plany i zamierzenia władz w tym zakresie. Na zakończenie, wyrażając uznanie i dziękując środowisku bibliotekarskiemu za rzetelną pracę w trudnych warunkach, przyjął honorowy patronat nad obchodami 70-lecia SBP przypadającymi w r. 1987.

2. Spotkanie w Departamencie Książki i Bibliotek Ministerstwa Kultury i Sztuki

W spotkaniu, które odbyło się 27 marca, uczestniczył dyrektor Departamentu J. Nowicki ze swymi współpracownikami: K. Kuźmińską i L. Bilińskim. Ze strony Prezydium ZG byli obecni: J. Lewicki, J. Wołosz i A. Jopkiewicz, którym towarzyszył J. Wasilewski.

W trakcie rozmowy omówiono problemy aktualne, m.in. preliminarz zadań zleconych SBP przez MKiS, sprawę pozyskania na siedzibę SBP i jego biura odpowiedniego lokalu oraz kwestie związane z planowanymi na r. 1986 zagranicznymi wyjazdami członków SBP (udział MKiS w kosztach tych podróży i rozważenie kandydatów osób przewidzianych do wyjazdu na koszt Ministerstwa).

Ponadto omówiono zasady bieżącej współpracy Stowarzyszenia i MKiS, odkładając na przyszłość całościowe rozważenie sposobów osiągnięcia harmonii działania i wyeliminowania nieporozumień, wyjaśnienia kwestii spornych i unikania sytuacji konfliktowych.

3. Umowa z Federacją Związków Zawodowych Pracowników Kultury i Sztuki

Dnia 22 stycznia w siedzibie Federacji przy ul. Lwowskiej w Warszawie doszło do spotkania Prezydium ZG SBP i Prezydium Federacji. Ze strony SBP w rozmowach uczestniczyli: S. Kubów, J. Lewicki, Z. Płatkiewicz, A. Jopkiewicz, J. Marciniak i przewodniczący Komisji ds. Zawodu Bibliotekarskiego T. Zarzębski. Gospodarze reprezentowani byli przez kilkunastu działaczy Federacji z przewodniczącym Komitetu Wykonawczego FZZPKiS J. Budkiewiczem na czele.

Celem spotkania było uzgodnienie problematyki stanowiącej przedmiot wspólnych zainteresowań, omówienie możliwości współpracy, rozważenie jej zakresu i form. W rezultacie wymiany informacji i poglądów postanowiono podpisać formalne porozumienie o współpracy pomiędzy obydwoma organizacjami. Projekt porozumienia opracowany przez Prezydium ZG SBP przekazany został przewodniczącemu Federacji w połowie lutego.

W trakcie spotkania powołano mieszaną grupę roboczą ds. placowych, w której skład z ramienia SBP weszli kol. Z. Płatkiewicz, G. Chmielewski i J. Marciniak.

W czasie następnego spotkania, do którego doszło dn. 20 maja, podpisano porozumienie o współpracy pomiędzy SBP a Federacją ZZPKiS.

4. Spotkanie w Związku Nauczycielstwa Polskiego

Spotkanie odbyło się dn. 2 kwietnia w siedzibie ZG ZNP w Warszawie, a jego uczestnikami ze strony gospodarzy byli: wiceprzewodniczący ZG J. Zaciura, członek Prezydium ZG L. Olak, przewodniczący Krajowej Sekcji Bibliotekarskiej przy ZG ZNP J. Zieniuk oraz pięć działaczek tej sekcji. Ze strony SBP w rozmowach udział wzięli: S. Kubów, J. Wołosz, A. Jopkiewicz i G. Chmielewski.

Tematem spotkania było omówienie dotychczasowych kontaktów pomiędzy ZNP i SBP, możliwości ożywienia i rozszerzenia dotychczasowej współpracy oraz ustalenie konkretnych dziedzin współdziałania i podejmowania wspólnych inicjatyw. Po wstępnej prezentacji stanowisk i wyjaśnieniu kwestii, w których różnice zdań są najznaczniejsze (m.in. status nauczyciela-bibliotekarza szkolnego i stosunek tej grupy zawodowej do środowiska bibliotekarskiego jako całości), dokonano przeglądu problemów, w których poglądy stron są zbliżone, a współdziałanie możliwe i celowe.

Postanowiono kontynuować nawiązane kontakty i doprowadzić do następnego spotkania jeszcze w tym samym roku, do czego jednak nie doszło.

5. Spotkanie z dyrektorem Biblioteki Narodowej

S. Kubów, J. Wołosz i A. Jopkiewicz dn. 20 maja spotkali się w siedzibie BN z jej dyrektorem S. Czajką. Spotkanie poświęcone było omówieniu wspomnianego już opracowania dotyczącego stanu i perspektyw bibliotekarstwa polskiego do 2000 roku. Dokument ten — zgodnie z życzeniem wicepremiera Z. Gertycha, wyrażonym

w czasie spotkania dn. 17 kwietnia — należało w możliwie krótkim czasie dostarczyć wicepremierowi. Zadania tego podjął się S. Czajka ze swym zespołem i wywiązał się z niego.

6. Współpraca z Fundacją „Pro Libris”

Zgodnie z zaleceniem Zjazdu toruńskiego Zarząd Główny utrzymywał kontakt z Fundacją. Po starannym i wszechstronnym przeanalizowaniu statutu Fundacji przedstawiciele Prezydium spotkali się dn. 4 lutego z reprezentującym Fundację redaktorem R. Tomaszewskim, któremu przekazano na piśmie uwagi Stowarzyszenia do statutu oraz propozycje zmian i uzupełnień i który wyjaśnił kwestie wątpliwe lub niejasne. Po otrzymaniu odpowiedzi na propozycje SBP, uwzględnione i wprowadzone do statutu Fundacji, Prezydium ZG podjęło dn. 5 czerwca decyzję o wyznaczeniu przedstawiciela SBP w Fundacji. Został nim kol. M. Dąbrowski z Biblioteki Narodowej.

II. DZIAŁALNOŚĆ BIEŻĄCA

1. Obchody 40-lecia *Dekretu o bibliotekach*

Różnego typu imprezy mające na celu uczczenie tej znaczącej dla bibliotekarstwa polskiego rocznicy organizowane były przez poszczególne Stowarzyszenia okręgu w ciągu całego roku sprawozdawczego. Ich ukoronowaniem i punktem kulminacyjnym była impreza centralna zorganizowana w Warszawie dn. 17 grudnia w Domu Literatury — siedzibie Związku Literatów Polskich. Nadano jej charakter sesji naukowej pod hasłem: Biblioteki w służbie oświaty, nauki i kultury. Obok ZG SBP współorganizatorami imprezy były: Rada Krajowa PRON i Ministerstwo Kultury i Sztuki. Uczestniczyli w niej przedstawiciele władz państwowych i partyjnych, członkowie ZG SBP i przewodniczący okręgów oraz liczna grupa zaproszonych gości.

W pierwszej części spotkania wicemarszałek Sejmu, przewodniczący Komisji Kultury RK PRON prof. J. Ozdowski w towarzystwie wiceministra kultury i sztuki K. Czapki odznaczył liczną grupę pionierów bibliotekarstwa polskiego odznaczeniami państwowymi i resortowymi (16 Krzyży Kawalerskich Orderu Odrodzenia Polski, 6 Złotych Krzyży Zasługi, 1 Medal Komisji Edukacji Narodowej, 23 Odznaki „Zasłużony Działacz Kultury”).

W drugiej części imprezy wystąpił prof. J. Ozdowski oraz przedstawiciele resortów: nauki i szkolnictwa wyższego, oświaty i wychowania, obrony narodowej. Referaty wygłosili: prof. J. Kołodziejska i S. Kubów; o problemach informacji naukowej mówił wicedyrektor Centrum INTE Z. Bobiatyński.

2. Przygotowania do obchodów 70-lecia SBP

Zarząd Główny, postanowiwszy uczcić ważki jubileusz, podjął starania mające na celu przygotowanie koncepcji i programu przedsięwzięć jubileuszowych. Po objęciu patronatu nad uroczystościami przez wicepremiera prof. Z. Gertycha Prezydium zleciło opracowanie *Założeń programowo-organizacyjnych obchodów 70-lecia SBP*, a 16 października plenum ZG podjęło uchwałę w sprawie obchodów 70-lecia SBP akceptującą *Założenia*.

Przystąpiono następnie do rozpracowania kolejnych punktów programu obchodów przewidzianych w *Założeniach*: dopracowano koncepcję IX Zjazdu Bibliotekarzy Polskich, założenia i zasady konkursu na wspomnienia w związku z 70-leciem SBP oraz na kronikę okręgów i innych ogniw organizacji. Założenia i inne ww. dokumenty zostały opublikowane i rozpowszechnione wśród członków Stowarzyszenia. Podjęto rozmowy z osobami typowanymi do zajęcia się realizacją poszczególnych zamierzeń.

3. Interwencja w sprawie reorganizacji systemu kształcenia bibliotekarzy na poziomie policealnym

W związku z licznymi niepokojącymi sygnałami w sprawie działań podejmowa-

nych przez dyrekcję Centrum Ustawicznego Kształcenia Bibliotekarzy w Warszawie, związanych z przekazywaniem CUKB i jego filii terenowych w gestię rad narodowych (na mocy ustawy o samorządzie terytorialnym i rozporządzeń wykonawczych do ustawy), grupa robocza Prezydium spotkała się dn. 7 stycznia z przedstawicielami Departamentu Książki i Bibliotek oraz CUKB.

Po omówieniu sytuacji w ośrodku warszawskim oraz w filiach uznano, że decyzje dyrekcji CUKB (wypowiedzenie umowy o pracę z kierownikami filii, zmiany statusu prawnego filii) grożą rozbiciem systemu kształcenia bibliotekarzy na poziomie policealnym. Wobec powyższego Prezydium wystosowało do dyrektora Departamentu Książki i Bibliotek MKiS pismo z prośbą o interwencję. Stanowisko SBP poparte zostało przez Prezydium Ogólnopolskiego Zespołu Partyjnego Bibliotekarzy.

Dyrektor Departamentu J. Nowicki podzielił zaniepokojenie środowiska i — jako nadzorujący Centrum Ustawicznego Kształcenia Bibliotekarzy z ramienia MKiS — wydał jego dyrektorowi polecenie anulowania kwestionowanych decyzji.

4. Udział delegatów SBP w organach przedstawicielskich

W okresie sprawozdawczym SBP miało swych reprezentantów w licznych organach przedstawicielskich, w których reprezentowali oni interesy środowiska bibliotekarskiego.

Przedstawicielami SBP byli w omawianym okresie: w Narodowej Radzie Kultury i w Ogólnopolskim Partyjnym Zespole Bibliotekarzy przy Wydziale Kultury KC PZPR — Stefan Kubów, w Radzie Społeczno-Gospodarczej przy Sejmie — Jadwiga Kołodziejska, w Radzie do Spraw Książki i w Komisji Kultury PRON — Józef Lewicki, w Kolegium Dyrektorów Bibliotek Centralnych i w Komitecie Naukowo-Technicznym NOT ds. INTE i Bibliotek — Andrzej Jopkiewicz.

6. Udział członków ZG w posiedzeniach sekcji i komisji ZG

Sytuacja w tej sferze była znacznie lepsza niż w dziedzinie omawianej powyżej. Członkowie ZG dość często uczestniczyli w zebraniach i innych imprezach sekcji i komisji, a niektórzy — będąc członkami poszczególnych spośród nich — brali stały udział w ich działalności. Niestety, nie wszyscy wykazywali się aktywnością.

W okresie sprawozdawczym członkowie Prezydium uczestniczyli najczęściej w roboczych zebraniach Komisji Nagród i Odznaczeń; brali również udział w niektórych posiedzeniach Komisji Wydawniczej, Komisji ds. Zawodu Bibliotekarskiego i Komisji Współpracy Międzynarodowej.

7. Sprawy organizacyjne

Ukazał się drukiem znowelizowany na toruńskim zjeździe delegatów Statut SBP. Opracowano opinię SBP o projekcie ustawy o informacji; zaakceptowaną przez ZG opinię przesłano do właściwych jednostek. Opracowano nową wersję regulaminu Nagrody Literackiej SBP; przyjęto projekt medalu tej nagrody. Przyjęto projekty regulaminów ramowych sekcji i komisji oraz uchwały w sprawie wysokości składek członkowskich.

Doprowadzono do zatwierdzenia preliminarza zadań zleconych SBP przez MKiS na rok 1986 (tzw. dotacji docelowych).

Przedstawiciel SBP uczestniczył w konsultacjach nad nowelizacją Uchwał RM nr 158 i 159 (sprawy płacowe pracowników upowszechniania kultury). Uczestniczono w staraniach o reaktywację okręgu SBP w Skierniewicach.

Opracowano plan pracy ZG SBP na rok 1987. W wyniku pozytywnej opinii Departamentu Książki i Bibliotek o tym planie MKiS przydzieliło SBP na zadania zleczone przez resort kwotę 1 655 000 zł.

III. WSPÓŁPRACA MIĘDZYNARODOWA

Tradycyjnie najważniejszym dla SBP terenem kontaktów z bibliotekarstwem światowym jest Międzynarodowa Federacja Stowarzyszeń i In-

stytucji Bibliotekarskich (IFLA). W okresie sprawozdawczym znaczna część działalności SBP na forum międzynarodowym związana była z tą organizacją.

W dniach 6-7 stycznia przewodniczący ZG S. Kubów uczestniczył w posiedzeniu Sekcji Szkół Bibliotekarskich i Innych Aspektów Kształcenia IFLA, które odbyło się w Hamburgu.

W dn. 17-20 lutego S. Kubów reprezentował Stowarzyszenie na naradzie koordynacyjnej przedstawicieli państw socjalistycznych należących do IFLA poświęconej współpracy tej grupy państw z Federacją. Narada odbyła się w Budapeszcie.

W rezultacie wielu starań i dzięki silnemu poparciu Departamentu Książki i Bibliotek MKiS udało się uzyskać zgodę resortu kultury na udział przedstawiciela SBP w 52 Sesji Generalnej IFLA w Tokio. MKiS udostępniło także odpowiednie środki, dzięki czemu wyjazd doszedł do skutku. W tokijskiej sesji uczestniczył przewodniczący Sekcji Czytelnictwa Chorych i Niepełnosprawnych ZG F. Czajkowski, który na forum Sekcji Bibliotek Obsługujących Osoby w Niekorzystnej Sytuacji wygłosił referat pt. Biblioteki szpitalne w Polsce.

Jako swój wkład w działalność IFLA SBP spowodowało wydanie 1000 egz. folderu informacyjnego o IFLA (w jęz. angielskim) przeznaczonego dla krajów rozwijających się. Publikację sfinansowało Ministerstwo Kultury i Sztuki.

W stałych kontaktach roboczych z Międzynarodowym Stowarzyszeniem Bibliotek Muzycznych (IAML) pozostawała Sekcja Bibliotek Muzycznych ZG, która jednocześnie stanowi Polską Grupę Narodową IAML. W dn. 10-16 sierpnia na XIV Kongresie IAML w Sztokholmie przebywała (na zaproszenie prywatne) wiceprzewodnicząca Sekcji Maria Prokopowicz, która wygłosiła komunikat na temat kierunków pracy Działu Muzycznego Biblioteki Narodowej.

Stowarzyszenie przywiązuje dużą uwagę do współpracy z organizacjami bibliotekarskimi innych krajów. W roku sprawozdawczym dążono do sfinalizowania bilateralnych porozumień o współpracy ze Związkiem Bibliotekarzy i Informatyków Słowackich oraz Stowarzyszeniem Bibliotekarzy Węgierskich. Uzgodnione projekty porozumień zostały zaakceptowane przez Ministerstwo Kultury i Sztuki. Porozumienie o współpracy ze stowarzyszeniem węgierskim zostało ostatecznie podpisane w czasie pobytu J. Zająca w Budapeszcie w dn. 17-20 listopada. Podpisanie tekstu porozumienia ze związkiem słowackim zostało przesunięte na r. 1987.

Następne porozumienie zostało podpisane w czasie wizyty delegacji polskich bibliotekarzy i księgarzy, do której doszło w dn. 31 sierpnia — 7 września na zaproszenie Wszechzwiązkowego Dobrowolnego Towarzystwa Miłośników Książki. W skład delegacji polskiej wchodził I wiceprzewodniczący ZG J. Lewicki. Sygnatariuszami podpisanego porozumienia o współpracy do 1990 r. z organizacją radziecką są ze strony polskiej Stowarzyszenie Księgarzy Polskich i SBP.

IV. DZIAŁALNOŚĆ WYDAWNICZA

Działalność wydawnicza SBP cechowały w okresie sprawozdawczym symptomy pewnego ożywienia, pozwalające mieć nadzieję na stopniowe przełamanie głębokiego kryzysu z r. 1985. Stowarzyszenie uzyskało na r. 1986 przydział papieru, pozwalający na oddanie do produkcji 7 tytułów książek o łącznej objętości ok. 120 ark. wyd. i w łącznym nakładzie 47 400 egz. (dla porównania — w r. 1985 wydano 3 tytuły, 45 ark. wyd., 17 500 egz.).

Plan wydawniczy SBP na r. 1986 zatwierdzony przez Departament Książki i Bibliotek przewidywał wydanie następujących pozycji:

1. T. Zarzębski: Przepisy prawne dla bibliotek naukowych i specjalnych
2. T. Zarzębski: Przepisy prawne dla bibliotek publicznych

3. J. Czarnecka, H. Sawoniak: *Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiąta*
4. M. Lenartowicz: *Przepisy katalogowania książek. Cz. 1. Opis bibliograficzny*
5. *Informator Bibliotekarza i Księgarza na rok 1987*
6. *Bibliotekarze polscy we wspomnieniach współczesnych. Praca zbiorowa pod red. I. Morsztynkiewiczowej*
7. *Literatura piękna 1985*

Z zaplanowanych pozycji ukazał się jedynie *Informator Bibliotekarza i Księgarza ...* w nieco obniżonym nakładzie 7000 egz.

Pozycje 1 i 2 oddano do produkcji, ale nie ukazały się one w r. 1986, podobnie jak poz. 4 (częściowo wyprodukowane) oraz poz. 3 i 7. Nie udało się natomiast ulokować w drukarni poz. 6. Trudne pertraktacje w tej sprawie z Wydawnictwem im. Ossolińskich przeciągają się.

W 1986 r. ukazały się jednak pozycje z lat ubiegłych oraz pozycje pozaplanowe:

1. *Informator Bibliotekarza i Księgarza na rok 1986* (nakład 7000 egz.)
2. J. Kołodziejska: *Między teorią a praktyką bibliotekarską* (nakład 5000 egz.)
3. *Literatura piękna 1983* (nakład 5500 egz.)

Wszystkie wydane pozycje zostały w znacznym stopniu rozprowadzone, co miało duży wpływ na poprawę sytuacji finansowej SBP.

W omawianym okresie ukazały się również trzy pozycje, które nie przyniosły dochodu, jako wydawnictwa bezpłatne. Przede wszystkim był to bardzo oczekiwany, znowelizowany w Toruniu Statut SBP. Dwie pozostałe pozycje to wspomniany już folder informacyjny o IFLA, wydany w języku angielskim w nakładzie jednego tysiąca egzemplarzy przekazany IFLA, jako wkład SBP w działalność Federacji, oraz okolicznościowy druk wydany z okazji 40-lecia *Dekretu o bibliotekach*.

Pośród czasopism wydawanych przez SBP regularnie i terminowo ukazywał się *Poradnik Bibliotekarza* (nakład 20 000 egz., obj. 2 ark. wyd.). Nadal natomiast nie zdołano zlikwidować zaległości w wydawaniu *Bibliotekarza* (nakład 15 000 egz., obj. 2 ark. wyd.): w r. 1986 ukazały się zaległe numery 9-12 za r. 1985 oraz numery 4-9 za r. 1986.

Prezydium ZG, pragnąc przyczynić się do przezwyciężenia trudności wydawniczych, poświęcało tym problemom wiele czasu, uwagi i starań. Dn. 14 stycznia J. Lewicki i J. Wołosz uczestniczyli w zwołanym z inicjatywy Prezydium posiedzeniu Komisji Wydawniczej ZG, w czasie którego omówiono m.in. sytuację na odcinku działalności wydawniczej Stowarzyszenia, koncepcję zmiany profilu *Informatora Bibliotekarza i Księgarza*, opanowania pogłębiających się trudności z *Bibliotekarzem* oraz zamierzone wydanie podręcznika bibliotekarskiego.

Po wypowiedzeniu w czerwcu przez Szczecińskie Zakłady Graficzne umowy o druku miesięcznika członkowie Prezydium uczestniczyli w staraniach o ulokowanie *Bibliotekarza* w innej drukarni. Ulokowano je w drukarni w Pile. Niestety, nie udało się osiągnąć stabilizacji w losach pisma.

W dwa dni potem sprawy wydawnicze omawiano podczas posiedzenia Prezydium ZG.

Dnia 21 stycznia grupa robocza Prezydium spotkała się z redaktorem naczelnym *Poradnika Bibliotekarza* Władysławą Wasilewską, która przedstawiła plany pracy redakcji na r. 1986 i zamierzenia na lata następne.

Na rok 1987 uzyskano przydział 13 100 kg papieru i kartonu na wydawnictwa SBP (o 3100 kg więcej niż w r. 1986).

Andrzej Jopkiewicz

**SPRAWOZDANIE
Z DZIAŁALNOŚCI SEKCJI, KOMISJI I ZESPOŁÓW
DZIAŁAJĄCYCH PRZY ZG SBP ZA ROK 1986**

Sekcja Bibliotek Muzycznych. Działalność Sekcji skupiała się na zagadnieniach związanych ze zbiorami muzycznymi w bibliotekach publicznych. Przedmiotem podejmowanych prac było wypracowanie modelu organizacji zbiorów muzycznych oraz pomoc merytoryczna w zakresie metodyki pracy i organizacji zbiorów oraz podnoszenie kwalifikacji bibliotekarzy. Zagadnieniami tymi zajmowała się Podsekcja ds. Zbiorów Muzycznych w Bibliotekach Publicznych. Opracowano ankietę mającą na celu uzyskanie informacji o zbiorach muzycznych w kraju. Na podstawie zebranych materiałów opracowano komunikat do *Bibliotekarza*. Opracowano także założenia programowe kursu dla bibliotekarzy pracujących ze zbiorami muzycznymi w bibliotekach publicznych, który zaplanowany został na maj 1987 r. w Jarocinie. Program kursu zredagowano ostatecznie na naradzie, która odbyła się we wrześniu 1986 r. w Bibliotece Wrocławskiego Towarzystwa Muzycznego. Postanowiono także, że jeden dzień VII Krajowej Konferencji Bibliotekarzy Muzycznych poświęcony zostanie sprawom zbiorów muzycznych bibliotek publicznych (z dwoma referatami, komunikatami, dyskusją).

Drugim kierunkiem prac Sekcji były sprawy wydawnicze. Przygotowano materiały do *Biblioteki Muzycznej* 1983-1984 T. 3. Drukarnia Związkowa w Krakowie, która podjęła się wydrukowania go małą poligrafią, nie wywiązała się ze swych zadań.

Kol. W. Pięła z Biblioteki Narodowej podjął się zebrania materiałów i opracowania „Centralnego katalogu polskich czasopism muzycznych”. Rezultatem tych prac jest kartoteka licząca ponad 300 tytułów na ok. 1500 kartach. Kartoteka powstała w wyniku ankiety, rozesłanej do 174 bibliotek. Zebrane materiały będą podstawą dalszych prac.

Następną sprawą były prace merytoryczne i organizacyjne związane z przygotowaniem VII Krajowej Konferencji Bibliotekarzy Muzycznych w Lublinie (1-23 czerwca 1987 r.). Przewodniczący sekcji został zaproszony do wzięcia udziału w Zgromadzeniu Ogólnym Polskiej Rady Muzycznej dn. 29 listopada 1986, na którym przyjęto projekt statutu Polskiej Rady Muzycznej. Kol. A. Spisz został wybrany do Komisji Rewizyjnej.

Jako Grupa Narodowa IAML Sekcja prowadziła ożywioną działalność międzynarodową. W Kongresie IAML w Sztokholmie (sierpień 1986) uczestniczyły 3 delegatki oraz indywidualnie kol. M. Prokopowicz. Zorganizowano spotkanie z naczelnym redaktorem RISM (*Répertoire International des Sources Musicales*) drem Joachimem Schlichtem, który przebywał w Polsce jako gość Biblioteki Narodowej.

Sekcja wysłała *Komunikat* nr 1 (informacyjny) do bibliotek sporządzających opisy adnotowane do RILM (*Répertoire International de la Littérature Musicale*).

Sekcja Bibliotek Publicznych przygotowała do druku materiały zawierające referaty i obszerną dyskusję z konferencji nt. „organizacja i funkcjonowanie ośrodków informacji w wojewódzkiej sieci bibliotek publicznych”.

Podsumowane zostały wyniki konkursu-plebiscytu SBP i ustalono listę laureatów Nagrody Literackiej SBP za rok 1985. Opracowano także projekt nowej wersji regulaminu przyznawania tej nagrody.

Sekcja opracowała teksty wzorcowe lekcji bibliotecznych dla szkół podstawowych (kl. I-VII).

Sekcja Bibliotek Wojskowych została reaktywowana w styczniu 1986 r. Na wniosek kol. S. Dąbrowskiego powołano Zarząd Sekcji. Przewodniczącym Zarządu został kol. B. Węcki. Zarząd Sekcji opracował regulamin działalności Sekcji oraz plan pracy. Członkowie Zarządu Sekcji brali udział w spotkaniach

bibliotekarzy bibliotek oświatowych w poszczególnych okręgach wojskowych, na których prezentowali problematykę i specyfikę działalności bibliotek wojskowych oraz rolę Sekcji w bibliotekarstwie wojskowym.

Sekcja Bibliotek Zakładowych. Posiedzenia Zarządu Sekcji odbywały się: w maju w Okręgu Radom-Pionki, w sierpniu w Okręgu Gdańsk, w październiku i listopadzie w Okręgu Katowice. Opracowano szczegółowy plan roczny na lata 1986 i 1987. Trudna sytuacja bibliotek zakładowych i fachowych była przedmiotem licznych sprawozdań wysyłanych do ZG SBP dotyczących także pracy kół i komisji z okręgów: katowickiego, opolskiego, bielskiego i gdańskiego. Nie unormowana jest sprawa czasu pracy, zróżnicowane płace w zależności od resortu, nie przestrzegany taryfikator dla pracowników kultury. Bibliotekarze nie mają zniżki 50% na PKP.

Bibliotekarze bibliotek zakładowych czują się odizolowani. Organizatorzy sesji popularnonaukowych i naukowych pomijają wysoko kwalifikowanych bibliotekarzy pracujących w tych bibliotekach. Bibliotekarze bibliotek zakładowych i fachowych nie uczestniczą również w kursach i konferencjach organizowanych dla innych sieci bibliotecznych. Sekcja podejmowała działania w celu rozwiązania tych problemów.

Sekcja Szkół Bibliotekarskich. Zarząd Sekcji pracował w nie zmienionym składzie. Najważniejsze przedsięwzięcie to opracowanie wyników ankiety dotyczącej stanu zatrudnienia bibliotekarzy i zapotrzebowania bibliotek na kadry kwalifikowane w l. 1985-1995. Materiały zostały przekazane do publikacji. Zakończono także zbieranie ankiet dotyczących ewidencji kadry naukowo-dydaktycznej szkół bibliotekarskich, programów nauczania w poszczególnych typach szkół oraz programów praktyk. Opracowanie wyników przewidziane jest na r. 1987.

Rozstrzygnięty został ogólnopolski konkurs na najlepszą pracę magisterską z dziedziny bibliotekarstwa i informacji naukowej. Za r. 1984 przyznano nagrody pierwszego i drugiego stopnia, za r. 1985 — nagrody drugiego i trzeciego stopnia. Przyznano także za r. 1985 nagrodę promotorowi dr Reginie Hancko za nadesłanie wielu prac magisterskich oraz aktywną propagandę konkursu.

Komisja opracowała nowy tekst „Komunikatu o konkursie” oraz „Regulamin konkursu na najlepszą pracę magisterską” i „Regulamin sądu konkursowego” oceniającego prace magisterskie.

Prowadzone były prace związane z reaktywowaniem „letniej szkoły bibliotekarskiej”, która ma się odbyć w 1987 r. nt. „Organizacja i metodyka czytelnictwa”. Członkowie Zarządu brali udział w konferencji naukowej w Olsztynie nt. „Bibliotekarze w służbie książki”, gdzie przedstawiono informacje o działalności Sekcji.

Komisja Legislacyjna ukonstytuowała się w składzie: przewodniczący kol. B. Howorka oraz członkowie: kol. kol. K. Babiak, S. Bechciński, S. Dąbrowski. W 1986 r. nie odbyło się żadne posiedzenie Komisji, nie otrzymała ona bowiem do zaopiniowania żadnych projektów aktów normatywnych. Przewodniczący Komisji udzielał jednak licznych odpowiedzi na pytania odnoszące się do zasad postępowania zgodnie z przepisami w wielu różnych sprawach i wyjaśniał wątpliwe problemy z punktu widzenia ich poprawności od strony prawnej. Przygotował także 6 opinii prawnych na pytania bibliotekarzy przesłane do ZG SBP, które przekazał zainteresowanym bibliotekarzom bezpośrednio. Prowadził także zajęcia z prawa bibliotecznego na kursach organizowanych przez POKB w Jarocinie.

Komisja Statystyki Bibliotecznej działa w składzie 8-osobowym, a w jej zebraniach uczestniczyli przedstawiciele Centrum INTE, GUS i innych zainteresowanych instytucji. Zgodnie z planem Komisja kontynuowała współpracę z Departamentem Badań Demografii i Usług Niematerialnych GUS w zakresie programowania statystycznych badań bibliotek. Komisja ustosunkowała się do pro-

jektu nowego formularza KB-3 na l. 1986-1990 odnośnie do zakresów tematycznych informacji. Projekt został przekazany Komisji przez Centrum INTE wraz z uwagami roboczymi GUS. Wnioski i uwagi Komisji zostały przekazane do ZG SBP. Pod kierunkiem kol. A. Jopkiewicza został przygotowany projekt opracowania dotyczącego kompleksowego programu statystycznych badań bibliotek.

Komisja Współpracy Międzynarodowej opracowała ramowy program działania na r. 1987. Opracowano także założenia dotyczące staży wymiennych z członkami organizacji bibliotekarskich, z którymi mamy podpisane umowy o współpracy. Na zebraniach Sekcji omówiono formy organizacji opieki nad zagranicznymi bibliotekarzami przybywającymi do Polski w ramach umów o współpracy. Nawiązane kontakty ze Stowarzyszeniem Bibliotekarzy Węgierskich doprowadziły do wymiany wzajemnych wizyt. Nie była realizowana, podpisana w 1984 r., umowa o współpracy ze Związkiem Bibliotek NRD. Ograniczenia w kontaktach zagranicznych spowodowane zostały także brakiem subwencji z MKiS. Z planowanych wyjazdów zagranicznych doszedł do skutku jedynie wyjazd kol. F. Czajkowskiego na doroczną sesję IFLA do Tokio.

Komisja Wydawnicza odbyła 2 posiedzenia w składzie ukonstytuowanym w r. 1985. Przedmiotem działalności Komisji było podejmowanie inicjatyw wydawniczych, wypowiedzanie się na temat pozycji zgłoszonych do planu wydawniczego SBP i ich opiniowanie. Przeanalizowano perspektywiczny plan wydawniczy, a także poddano analizie pozycje zgłoszone do planu na l. 1986-1987. Omówiono konspekty planowanych publikacji, m.in. J. Ćwiekowej: *Metodyka katalogu przedmiotowego* oraz *Katalogi rzeczowe w Polsce* pod red. J. Ćwiekowej. Zaakceptowano wznowienie cz. 1 *Przepisów katalogowania książek* w opracowaniu M. Lenartowicz, a także opublikowanie skróconego wydania *Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej* H. Sawoniaka i J. Czarneckiej. Komisja Wydawnicza poświęciła wiele uwagi nowemu kształtowi *Informatora Bibliotekarza i Księgarza*. Zajmowała się także problemami czasopism bibliotekarskich, ze szczególnym uwzględnieniem *Bibliotekarza*. Omówiono także sprawę koncepcji nowego podręcznika bibliotekarskiego. Działalność Komisji napotykała spore trudności w realizacji inicjatyw wydawniczych (nie wykorzystany potencjał autorski, niedotrzymywanie terminów przez autorów, brak mocy produkcyjnych w drukarniach, niekiedy brak papieru i pieniędzy).

Komisja ds. Zawodu Bibliotekarskiego. W roku sprawozdawczym odbyły się 2 zebrania ogólne Komisji i 2 w składzie roboczym. Komisja wypowiedziała się dosyć krytycznie o projekcie opracowanym przez kol. S. Dąbrowskiego, dotyczącym jednolitej pragmatyki zawodowej bibliotekarzy. Postanowiono dokonać analizy istniejącego w tym zakresie prawa i w tym celu powołano odpowiednie zespoły robocze. Poddano dyskusji propozycje dotyczące systemu kształcenia bibliotekarzy: do propozycji przedstawionych przez kol. M. Walczaka Komisja ustosunkowała się krytycznie, przekazując jednocześnie do wykorzystania ZG SBP pisemną recenzję kol. M. Brykczyńskiej oraz syntetyczną próbę ujęcia tego problemu opracowaną przez kol. T. Zarzębskiego. W trybie roboczym opiniowano projekty aktów prawnych dotyczących uposażeń bibliotekarzy oraz projekt ustawy o informacji naukowej. W dniu 12.01.1986 r. na plenarnym posiedzeniu ZG SBP kol. Zarzębski przedstawił projekt ustanowienia Dnia Bibliotekarza w dn. 17 kwietnia, poczynając od 40 rocznicy uchwalenia *Dekretu o bibliotekach*.

Zespół ds. Bibliografii Terytorialnych. Praca Zespołu polegała na działaniach zmierzających do budowy systemu bibliografii terytorialnych w Polsce. Działania te obejmowały zarówno ustalenia teoretyczne związane z tymi bibliografiami, jak i organizacyjne, m.in. w dziedzinie współpracy bibliotek nad opracowaniem poszczególnych tomów. W ramach prac teoretycznych powstały następujące prace: 1) C. Z. Gałczyńska: *Piśmiennictwo terytorialne jako element sy-*

stemu informacji o gospodarce morskiej (Zesz. Nauk. Wyż. Szk. Morskiej w Szczecinie 1987 nr 29); 2) C. Z. Gałczyńska: *Territorialbibliographie in Polen* (przyjęto do druku w *Zentralblatt für Bibliothekswesen*). Ponadto opracowane zostały dwie recenzje wydawnicze bibliografii opracowanych w WiMBP w Koszalinie. Ustalono tematykę seminarium dla bibliografów, które zaplanowane zostało na listopad 1987 r. w Poznaniu. Przewodnicząca Zespołu dr C. Z. Gałczyńska jest członkiem Komisji Normalizacji Bibliograficznej Biblioteki Narodowej i brała czynny udział w posiedzeniach tej Komisji.

Polski Komitet IFLA. W r. 1986 Komitet zebrał się tylko raz w celu omówienia zadań na cały rok. Postanowiono m.in. kontynuować wydawanie biuletynu, w którym poza bieżącymi informacjami publikowano by referaty przygotowywane na konferencje IFLA przez polskich delegatów. Biuletynu jednak nie wznowiono. Poparto wniosek wysłania na sesję IFLA w Tokio kol. F. Czajkowskiego. Przygotowano i wysłano do Biblioteki Państwowej im. Lenina w Moskwie oraz do Narodowego Komitetu IFLA w NRD informację o pracach na rzecz IFLA, planowanych w Polsce do połowy 1987 r.

Krystyna Rohozińska

SPRAWOZDANIE Z DZIAŁALNOŚCI OKRĘGÓW SBP W 1986 ROKU

Podstawę opracowania stanowią materiały sprawozdawcze nadesłane przez okręgi SBP do końca pierwszego kwartału 1987 r. Komisja Współpracy z Okręgami w składzie: kol. kol. Juliusz Bernard, Jerzy Gajewski, Bolesław Howorka, Andrzej Kempa i Magdalena Łochowska stwierdziła, że na 49 zarejestrowanych okręgów SBP sprawozdania ze swej działalności nadesłały wszystkie okręgi, choć z ubolewaniem zaznaczyć należy, iż niektóre z nich uczyniły to z opóźnieniem i to na skutek osobistych interwencji członków Komisji.

DANE STATYSTYCZNE

Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich dn. 31.12.1986 r. zrzeszało 12 206 członków w 49 okręgach wojewódzkich. W 1986 r. liczba członków zwiększyła się w stosunku do roku poprzedzającego o 705 osób. Do osiągnięcia stanu z 1981 r. (13 550 osób) brakuje jeszcze 1344 osoby.

Najliczniejsze okręgi:

Stan na dzień 31.12.1985		Stan na dzień 31.12.1986	
1. Warszawa	655	1. Warszawa	695
2. Szczecin	545	2. Szczecin	643
3. Katowice	485	3. Katowice	497
4. Poznań	438	4. Poznań	439
5. Radom	396	5. Radom	402
6. Bielsko-Biała	360	6. Olsztyn	386
7. Olsztyn	355	7. Bielsko-Biała	379
8. Rzeszów	328	8. Kielce	363
9. Kielce	321	9. Rzeszów	327
10. Koszalin	316	10. Bydgoszcz	323

W dalszym ciągu obserwuje się zatem dynamikę wzrostu liczby członków SBP, co świadczy o podnoszeniu się autorytetu naszej organizacji w środowisku bibliotekarskim.

W roku sprawozdawczym w okręgach przybyło:

- 1-10 osób — Biała Podlaska, Chełm, Krosno, Leszno, Opole, Ostrołęka, Poznań, Radom, Sieradz, Słupsk, Tarnobrzeg, Wrocław
- 11-20 osób — Bielsko-Biała, Gdańsk, Kalisz, Katowice, Tarnów, Zamość
- 21-30 osób — Białystok, Gorzów Wlkp., Siedlce, Toruń
- 31-40 osób — Elbląg, Olsztyn, Warszawa
- 41-50 osób — Bydgoszcz, Kielce, Płock, Wałbrzych (w stosunku do 1984 r.)
- 51-60 osób — Łódź
- 91-100 osób — Szczecin

W 1986 r. reaktywowany został okręg w Skierniewicach; w niniejszym opracowaniu uwzględniono tegoroczne dane o okręgach w Ciechanowie, Suwałkach i Wałbrzychu, pominięte w sprawozdaniu za r. 1985 z powodu braku odpowiedniej dokumentacji, a także okręg w Lesznie, przeoczony w układzie tabelarycznym sprawozdania za 1985 r.

Nadal 21 okręgów utrzymuje stan liczbowy wyższy niż w 1981 r., ale 8 dalszych okręgów wykazuje tendencje do wyrównania poniesionych strat członkowskich (Ciechanów — 1, Słupsk — 1, Chełm — 5, Radom — 6, Gorzów — 14, Piotrków — 20, Biała Podlaska — 27, Opole — 29). Dlatego też Komisja apeluje do wszystkich ogniw SBP o dalsze umacnianie i rozszerzanie autorytetu naszej organizacji w środowisku bibliotekarskim.

Spadek liczby członków stwierdza się w okręgach: Ciechanów, Częstochowa, Koszalin, Nowy Sącz, Przemyśl, Rzeszów, Suwałki, Włocławek (1-10 osób), Kraków, Łomża (11-20), Konin (22), Legnica (27), zaś w pięciu okręgach (Jelenia Góra, Lublin, Piła, Piotrków i Zielona Góra) obserwuje się nie zmieniony w stosunku do 1985 r. stan liczbowy członków SBP.

Większość członków SBP wywodzi się z bibliotek publicznych — 10 105, co stanowi 83% ogółu członków. Sześć okręgów (Elbląg, Przemyśl, Skierniewice, Suwałki, Włocławek, Zamość) zrzeszają wyłącznie pracowników tej sieci, zaś w 13 okręgach liczba członków spoza bibliotek publicznych nie przekracza 10 osób.

Sieć bibliotek naukowych reprezentowało w 1986 r. 905 (8%) członków SBP (w 1985 r. — 833). W 26 okręgach nie ma ani jednego przedstawiciela bibliotek tej sieci, w trzech okręgach — po jednym. W pięciu okręgach nastąpił spadek w tej grupie członkowskiej (od 2 do 11 osób), w 7 zaś wzrost (od 2 do 33 osób). Pozytywne tendencje odbudowy znaczenia SBP w środowisku bibliotekarzy bibliotek naukowych zaznaczyły się w Łodzi, gdzie przybyło w 1986 r. 33 członków, w Warszawie — 27, Szczecinie — 16, Płocku — 15. Z zadowoleniem stwierdzamy skuteczność naszych działań w środowisku bibliotekarzy zatrudnionych w bibliotekach wyższych uczelni i innych instytucji naukowych.

Zbyt mały postęp widzimy w działaniach SBP w sieci bibliotek szkolnych i pedagogicznych. Grupa ta stanowi w SBP zaledwie 4% ogólnej liczby członków, tj. 482 osoby. W 11 okręgach brak przedstawicieli tej sieci, zaś w 22 okręgach liczba członków nie przekracza 10 osób. Najwięcej bibliotekarzy szkolnych zrzeszają okręgi: Warszawa — 88, Koszalin — 34, Wrocław 26, Biała Podlaska — 25, Kalisz — 25.

Biblioteki zakładowe, fachowe i ośrodki inte reprezentują w SBP 283 osoby (2%). Nadal w 20 okręgach nie ma ani jednego przedstawiciela tych sieci. Tylko w 3 okręgach liczba ich przekracza 20 osób: Warszawa — 88, Katowice — 30, Wrocław — 26.

Sieć bibliotek wojskowych reprezentują 273 osoby (2%), zrzeszone w 14 okręgach (w 1985 r. 220 osób). Największą liczbę bibliotekarzy tej sieci zrzesza okręg stołeczny.

KOŁA SBP

W 1986 r. zarejestrowano 335 kół SBP (w 1985 r. — 307). Najwięcej kół liczy Warszawa — 18, następnie Wrocław — 16, Poznań i Szczecin — po 15; najmniej w Białej Podlaskiej — 1, brak danych nie pozwala określić sytuacji w Katowicach, Suwałkach i Wałbrzychu. Statystycznie na 1 koło przypada 36 członków. Większość kół działa przy bibliotekach publicznych różnych szczebli, przy nich działa również większość zarządów okręgów. W niektórych okręgach działają koła zrzeszające oprócz pracowników bibliotek publicznych również emerytów i przedstawicieli innych sieci bibliotecznych, dla utrzymania statutowej zasady, że każdy członek naszej organizacji winien należeć do koła SBP. Stąd mogą powstawać rozbieżności w interpretacji podziału na przedstawicieli różnych sieci bibliotecznych w ramach struktury koła.

SEKCJE, KOMISJE I ZESPOŁY PROBLEMOWE

Przy zarządach 13 okręgów działało w 1986 r. 40 sekcji, komisji i zespołów problemowych. Są to m.in.: 4 sekcje (komisje lub zespoły) historyczno-pamiętnikarskie (Jelenia Góra, Łódź, Poznań, Warszawa), 4 sekcje bibliotek publicznych (Katowice, Płock, Słupsk, Warszawa), 1 sekcja bibliotek publiczno-zakładowych (Szczecin), 5 sekcji bibliotek szkolnych lub szkolnych i pedagogicznych (Jelenia Góra, Słupsk, Szczecin, Warszawa, Wrocław), 3 sekcje bibliotek naukowych (Katowice, Płock, Szczecin), 2 sekcje bibliotek wojskowych (Łódź, Warszawa), 3 sekcje bibliotek fachowych (Katowice, Warszawa, Wrocław), 2 sekcje ośrodków inte (Płock, Szczecin), 2 sekcje czytelnictwa chorych i niepełnosprawnych (Chełm, Legnica), 1 sekcja turystyczna (Jelenia Góra), komisja problemów czytelnictwa dzieci i młodzieży (Poznań), komisja problemów bibliotek naukowych (Poznań), 2 komisje kształcenia i doskonalenia zawodowego (Poznań, Szczecin), komisja koordynacji pracy bibliotek (Poznań), konwersatorium bibliotekoznawstwa i informacji naukowej (Warszawa).

PROBLEMY ORGANIZACYJNE

We wszystkich okręgach odbywały się zebrania zarządów, chociaż nie wszędzie w liczbie zgodnej ze statutem; często w zebraniach tych uczestniczyli opiekunowie okręgów z ramienia ZG SBP, a wśród nich również członkowie Komisji Współpracy z Okręgami. Treścią zebrań były m.in.: planowanie pracy, sprawy liczebności członków okręgu, powoływanie nowych kół, oceny dokumentów np. *Stan i perspektywy bibliotekarstwa polskiego do roku 2000* (materiał dyskutowany był w 10 okręgach), przygotowania do imprez uznanych przez zarządy jako szczególnie istotne na terenie ich działania.

Działalność zarządów okręgów koncentrowała się wokół następujących zagadnień:

- 40-lecie *Dekretu o bibliotekach i opiece nad zbiorami bibliotecznymi*,
- aktualne problemy polityczne: praca Sejmu nowej kadencji, X Zjazd PZPR,
- działalność szkoleniowa z mocnym zaakcentowaniem problematyki czytelnictwa chorych i niepełnosprawnych,
- patronowanie lub organizowanie imprez środowiskowych,
- współpraca z władzami,
- działalność wydawnicza.

DZIAŁALNOŚĆ MERYTORYCZNA

W merytorycznej działalności okręgów pierwszorzędne znaczenie miały obchody 40 rocznicy *Dekretu o bibliotekach i opiece nad zbiorami bibliotecznymi*. We

wszystkich województwach odbyły się z tej okazji imprezy o różnym charakterze, zasięgu środowiskowym i rozmiarach. W Białymstoku odbyła się pod tym hasłem wojewódzka konferencja nt. problemów upowszechniania czytelnictwa, w Bielsku-Białej — XI Wojewódzka Konferencja Bibliotekarzy woj. bielskiego. w Jeleniej Górze — narada kadry kierowniczej bibliotek publicznych z referatem: 40-lecie *Dekretu* i jego znaczenie dla rozwoju bibliotekarstwa polskiego. Okolicznościowe sesje zorganizowano w Łodzi, Płocku, Toruniu, Włocławku i Wrocławiu. Często były to posiedzenia plenarne okręgów, na których wygłaszano okolicznościowe referaty. Rocznica *Dekretu* była okazją do spotkań środowiskowych (Gorzów — wyjazdowe spotkanie zarządu z udziałem władz politycznych i administracyjnych), spotkania pokoleń (Bielsko-Biała, Elbląg, Kielce, Koszalin, Łódź, Poznań, Sieradz). Organizowano też inne imprezy: Włocławek — konkurs „Kronika dokumentem rozwoju biblioteki”, Gorzów — konkurs na wspomnienia bibliotekarzy i pionierów czytelnictwa na Ziemiach Odzyskanych, Legnica — konkurs fotograficzny i wystawa „Biblioteka w obiektywie fotoamatora”, publikacja *Oni szli z książką do ludzi. Sylwetki zasłużonych bibliotekarzy Opola w latach 1945-1960*. Okręgi przygotowały dokumentację do wniosków na wysokie odznaczenia państwowe i resortowe dla organizatorów bibliotekarstwa polskiego w l. 1945-1947. Część tych odznaczeń została wręczona na uroczystym posiedzeniu plenarnym ZG SBP pod koniec minionego roku, pozostałe — na posiedzeniach plenarnych okręgu lub uroczystych zebraniach zarządów okręgu z udziałem lokalnych władz administracyjnych.

W niektórych okręgach odbyły się zebrania większych lub mniejszych gremiów środowiskowych nt. pracy Sejmu PRL (Koszalin), spotkania z posłami-bibliotekarzami (Poznań — z B. Urbańską), spotkania z delegatami na X Zjazd PZPR (Bochnia, Koszalin) oraz posiedzenia poświęcone omówieniu dokumentów zjazdowych (Konin, Włocławek).

Zarządy okręgów patronowały licznym imprezom szkoleniowym organizowanym przez biblioteki i ogniwa Stowarzyszenia. Wśród ważniejszych imprez wymienić należy obchody 200 rocznicy urodzin J. Lelewela (Białystok, Kraków, Łódź), sejmik bibliotekarzy nt. bieżących problemów bibliotek na Białostocczyźnie (Białystok), „Problemy krajów Trzeciego Świata w literaturze” (Bielsko-Biała), „Bibliotekarze w służbie książki” (dwudniowa ogólnopolska konferencja naukowa w Olsztynie), „Biblioteki Opola w służbie nauki i kultury” (Opole), „30 lat działalności bibliotek dzielnicowych” (międzywojewódzka sesja we Wrocławiu).

Okręg poznański był w dn. 22-26 września 1986 r. gospodarzem i współorganizatorem IX Międzynarodowej Konferencji Redaktorów Czasopism Bibliotekarskich nt. porównywalności profilów czasopism bibliotekarskich w krajach socjalistycznych. Obszerne informacje o tej konferencji przekazała prasa bibliotekarska.

Jednym z ważnych elementów działalności szkoleniowej jest szczególna troska o rozwój czytelnictwa chorych i niepełnosprawnych. W dniach 20-21 kwietnia 1986 r. odbyło się w Katowicach seminarium nt. wykorzystania literatury w procesach adaptacji do starości oraz organizacji obsługi bibliotecznej ludzi starszych. W 5 okręgach SBP (Chełm, Legnica, Łódź, Piła, Toruń) propaguje się doskonalenie metod pracy z osobami niepełnosprawnymi i chorymi.

Atrakcyjną formą szkolenia bibliotekarzy są seminaria wyjazdowe polegające na wymianie doświadczeń z innymi bibliotekami, a przy okazji zwiedzanie zabytków i poznawanie piękna ziemi ojczystej. Mimo wysokich kosztów tego rodzaju imprez większość okręgów organizuje seminaria połączone zwykle z odwiedzinami jednej lub kilku bibliotek na trasie podróży. W dalszym ciągu chętnie odwiedzany jest Wrocław, również ze względu na ekspozycję Panoramy Racławickiej. W wy-

jazdach do Wrocławia uczestniczyli m.in. członkowie SBP z Jeleniej Góry, Konina, Łodzi, Opola i Tarnowa. Uprzejmi koledzy z Biblioteki Narodowej odpowiadają na pytania osób licznie odwiedzających nowe obiekty BN na Polu Mokotowskim. Koledzy z Piły nawiązali sympatyczne kontakty z okręgiem Schwerin w NRD, a koledzy z Suwałk uczestniczą w bilateralnej wymianie doświadczeń z bibliotekarzami litewskimi. Kolegom z Katowic nie udało się natomiast nawiązać wymiany doświadczeń z bibliotekarzami z Halle w NRD i Ostrawy w Czechosłowacji, chociaż wnosili o to wnioski do lokalnych władz administracyjnych.

Pełną dokumentację różnorodnych przedsięwzięć w zakresie szkoleń i innych form doskonalenia zawodowego znajdzie Czytelnik w materiałach, publikowanych w *Informatorze Bibliotekarza i Księgarza*.

Zarówno zarządy okręgów, jak i koła terenowe patronują różnym przedsięwzięciom mającym na celu integrację środowiska. Coraz bardziej rozwijającą się i doskonaloną formą pracy są spotkania pokoleń (weteranów zawodu), często rozszerzane o udział przedstawicieli bliskiego nam środowiska kolegów księgarzy. Szczególna dynamika tych imprez wiązała się w naturalny sposób z obchodami 40-lecia *Dekretu*, ale spotkania takie odbywały się również i w innych terminach. Godna szerszego upowszechnienia jest inicjatywa gdańskiego Międzystowarzyszeniowego Klubu Pracowników Książki, organizującego co miesiąc spotkania dla swoich członków z takimi tematami, jak np. „Uroki podróży po Itace”, „Kaloszem i autem przez Skandynawię”, „Spostrzeżenia i refleksje z wyprawy do Indii”, „Żony wielkich ludzi”, „O Katarzynach”, „Jak wyjść poza siebie?”.

Godna polecenia jest zabawa karnawałowa bibliotekarzy, zorganizowana przez Koło Młodych w Elblągu, czy „Andrzejki” dla pracowników kultury miasta Opola.

W Kielcach została podjęta praca magisterska nt. działalności SBP na Kielecczyźnie, okręg w Chełmie przyznaje nagrody za prace magisterskie dotyczące regionu chełmskiego, Olsztyn wyróżnia nagrodami prace magisterskie z zakresu bibliotekoznawstwa w konkursie im. E. Sukertowej-Biedrawiny (nagrody funduje Wydział Kultury i Sztuki oraz WBP), wreszcie koło SBP patronuje konkursowi na utwór literacki o Chełmie i jego mieszkańcach. Przedstawiciel okręgu SBP w Łodzi po raz drugi uczestniczył w jury nagrody łódzkiego tygodnika społeczno-kulturalnego *Odgłosy* za upowszechnianie kultury. Z inicjatywy koła SBP w Kołobrzegu władze miejskie zdecydowały o nazwaniu jednej z ulic tego miasta imieniem Jana Frankowskiego — bibliotekarza.

Stałym elementem pracy organizacyjnej są jubileusze zasłużonych pracowników bibliotek np. 85-lecia urodzin kol. Marii Bielawskiej — wieloletniego dyrektora MBP w Bochni (upamiętniony bibliofilskim druczkiem okolicznościowym wydany przez WBP w Tarnowie i MBP w Krakowie) czy 50-lecia pracy zawodowej i społecznej kol. Izabeli Nagórskiej z Łodzi (udokumentowany *Bibliografią prac Izabeli Nagórskiej 1948-1986*).

Wieczory wspomnień o zmarłych doc. dr Annie Czekańskiej-Jędrusik i dr Irenie Morsztynkiewiczowej zorganizował okręg stołeczny, wspomnienia o prof. drze Karolu Głombiowskim wygłosili jego uczniowie i koledzy w Gdańsku i Wrocławiu.

Współpraca z władzami terenowymi różnych szczebli układa się na ogół pomyślnie. Władze polityczne i administracyjne odwołują się często do opinii naszych przedstawicieli, członkowie SBP uczestniczą w ocenie terenowych programów upowszechniania kultury (Radom), projektu rozwoju Białej Podlaskiej w l. 1986-1990, biorą udział w Wojewódzkiej Radzie Książki (Gdańsk), ale przede wszystkim są członkami różnych ogniw sprawowania władzy politycznej i administracyjnej oraz organów doradczych (komisje kultury różnych szczebli, ogniwa PRON, Narodowej Rady Kultury, Państwowej Rady Bibliotecznej, rad narodowych i Sejmu PRL).

Szereg okręgów SBP stara się w dostępny dla siebie sposób podejmować róż-

ne inicjatywy wydawnicze. Na podstawie posiadanych przez Komisję materiałów sprawozdawczych stwierdzono podjęcie lub zakończenie rozmaitych przedsięwzięć wydawniczych:

- Gdańsk — kontynuacja periodyku *W Kręgu Książki*;
- Katowice — komunikat dotyczący działalności Okręgu w 1985 r.;
- Kielce — *Stefan Żeromski. Plon konkursu ekslibrisowego*;
- Koszalin (koło SBP w Drawsku Pomorskim) — *Żeromski o morzu i Pomorzu* (druk bibliofilski);
- Legnica — informator o bibliotekach woj. legnickiego (w druku);
- Leszno — wiersz Stanisława Grochowiaka *Wielkopolska* (druk bibliofilski);
- Łódź — *Bibliografia prac Izabeli Nagórskiej 1948-1986*;
- Nowy Sącz — Teka ekslibrisów z okazji 10-lecia WBP w Nowym Sączu;
- Opole — *Oni szli z książką do ludzi. Sylwetki zasłużonych bibliotekarzy Opola w latach 1945-1960*;
- Poznań — Historia SBP w Wielkopolsce (przyg. do druku);
- Tarnów — *Wśród tarnowskich bibliotekarzy. Informator*;
- Warszawa — komunikaty Zarządu Okręgu stołecznego;
- Wrocław — Materiały sesji nt. działalności bibliotek dzielnicowych;
- Zielona Góra — informator o bibliotekach w Zielonej Górze.

Członkowie SBP współpracują z redakcjami czasopism bibliotekarskich; rozszerza się krąg korespondentów terenowych *Poradnika Bibliotekarza*.

Komisja ma świadomość, że przedstawiony tu materiał z konieczności uwzględnia niektóre tylko zdarzenia z bogatej i wielostronnej działalności poszczególnych ogniw Stowarzyszenia, składającej się na całokształt działalności naszej organizacji w środowisku bibliotekarskim. Zostały odnotowane tylko główne kierunki pracy, najciekawsze inicjatywy. Nie zawsze było możliwe (a z pewnością nie byłoby celowe) oddzielenie naszej pracy od działalności bibliotek. Ten właśnie organiczny związek SBP ze współczesnym życiem bibliotekarskim wpływa korzystnie na powodzenie naszych inicjatyw.

Andrzej Kempa

UCHWAŁA ZG SBP Z DNIA 2 LIPCA 1987 R.

Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich reprezentujące środowisko bibliotekarzy i pracowników informacji naukowej uważa, że sprawą bardzo ważną dla społeczno-gospodarczego rozwoju kraju jest szybko stworzenie w Polsce jednolitego zintegrowanego systemu bibliotecznego-informacyjnego.

Zbudowany na przestrzeni wieków system bibliotek dysponuje ogromnymi zasobami dokumentów źródłowych i pochodnych, strukturą organizacyjną, kadrami oraz wypróbowanymi metodami obsługi użytkowników. Ze względów społecznych, ekonomicznych i naukowych powinno stanowić to podstawę utworzenia proponowanego jednolitego systemu bibliotecznego-informacyjnego. Wśród spełnianych dotąd i zmieniających się funkcji bibliotek coraz większą rolę odgrywa funkcja informacyjna. Działania te wymagają stworzenia właściwych podstaw prawnych i wyrazem tego powinno być przede wszystkim opracowanie nowej ustawy o bibliotekach i informacji naukowej.

W związku z tym Zarząd Główny Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich na posiedzeniu w dniu 2 lipca 1987 r. postanowił:

1. Zobowiązać Prezydium ZG SBP do wystąpienia do ministra kultury i sztuki z wnioskiem o powołanie przez Państwową Radę Biblioteczną Komisji, której za-

daniem będzie zainicjowane, a następnie koordynowanie działań na rzecz opracowania projektu ustawy o bibliotekach i informacji naukowej.

2. Zobowiązać zarządy okręgów do zainicjowania działań propagujących ideę zintegrowania sieci bibliotecznej i sieci informacji naukowej w ogólnokrajowy jednolity system bibliograficzno-informacyjny oraz do aktywnego współdziałania na swoim terenie z ogniwami systemu informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej.

3. Zobowiązać Prezydium ZG SBP do reaktywowania przy ZG SBP Komisji ds. Informacji i Automatyzacji oraz do zalecenia zarządom okręgów powołania analogicznych komisji na ich terenie.

**PROTOKÓŁ Z POSIEDZENIA PLENARNEGO
ZARZĄDU GŁÓWNEGO SBP Z UDZIAŁEM
PRZEWODNICZĄCEGO ZARZĄDÓW OKRĘGÓW
DN. 2-3 LIPCA 1987 R.**

Zebranie odbyło się w Państwowym Ośrodku Kształcenia Bibliotekarzy w Jarocinie. Uczestniczyli w nim: członkowie ZG, przewodniczący zarządów okręgów, przewodniczący sekcji, komisji i zespołów działających przy ZG, członkowie honorowi SBP. Wśród gości znaleźli się m.in.: sekretarz Komitetu Miejskiego PZPR w Jarocinie tow. Jan Jajor i dyrektor POKB w Jarocinie kol. Marian Walczak.

Witając zebranych, kol. M. Walczak przedstawił działalność Ośrodka, poinformował o jego trudnościach, zaapelował o poparcie starań o środki na lepsze wyposażenie i rozwój bazy POKB.

Uczestnicy wyrazili zaniepokojenie niską frekwencją na zebraniu.

Na wniosek przewodniczącego ZG SBP kol. Stefana Kubowa przyjęto następujący porządek obrad:

1. Sprawozdanie z działalności Zarządu Głównego, sekcji, komisji i zespołów oraz sprawozdanie finansowe na r. 1986;
2. Omówienie kierunków i zakresu nowelizacji ustawy o bibliotekach;
3. Działalność Zarządu Głównego SBP. Podstawowe problemy;
4. Informacja o obchodach 70-lecia SBP, zatwierdzenie programu IX Zjazdu Bibliotekarzy Polskich;
5. Informacja o pracy Sekcji Bibliotek Zakładowych, Komisji Statystyki Bibliotecznej;
6. Powołanie Komitetu Redakcyjnego miesięcznika *Bibliotekarz*;
7. Sprawy różne, wolne wnioski.

Ad. 1. Przedstawiając sprawozdanie z działalności ZG w r. 1986 (zob. s. 245-250) kol. Andrzej Jopkiewicz (Warszawa) poinformował, że forma sprawozdania wzbudziła krytykę niektórych członków Prezydium.

Sprawozdanie z działalności sekcji, komisji i zespołów Zarządu Głównego w r. 1986 (zob. s. 251-254) przedstawiła kol. Krystyna Rohozińska (Wrocław).

Sprawozdanie finansowe SBP za r. 1986 przedstawił kol. Jan Marciniak (Płock).

Omawiając sprawozdanie z działalności okręgów w 1986 r. (zob. s. 254-259) kol. Andrzej Kempa (Łódź) zwrócił uwagę na trudności z egzekwowaniem sprawozdań z niektórych okręgów, co opóźniło opracowanie sprawozdania zbiorczego. Stwierdził, że niepokój wzbudza fakt, iż w niektórych okręgach do SBP należą tylko przedstawiciele bibliotek publicznych. W roku sprawozdawczym nastąpił rozwój kół SBP, jednakże w części okręgów kół jest nadal zbyt mało.

W dyskusji zwrócono uwagę na niewłaściwą formę sprawozdania z działalności ZG. Kol. Zdzisław Daraż (Rzeszów) stwierdził, że jest ono przede wszystkim kroniką podróży, spotkań itd. członków Prezydium, nie pokazuje kierunków dzia-

łań, nie hierarchizuje ich ważności. Tego samego zdania był kol. Franciszek Czajkowski (Toruń). Kol. Maria Bochan (Piła) zwróciła ponadto uwagę na konieczność szybkiego opracowania materiałów sprawozdawczych, tak by docierały one do okręgów w pierwszym półroczu. Kol. Józef Zajac (Kraków) stwierdził, że SBP — jeżeli ma być organizacją żywą — nie może mieć charakteru biurokratycznego. Sprawozdanie z działalności ZG powinno przedstawiać stan realizacji uchwały Krajowego Zjazdu Delegatów w 1985 r. Podobną opinię wyraził kol. Józef Lewicki (Warszawa).

Podzielone były zdania na temat sprawozdania z działalności okręgów. Część przewodniczących zarządów okręgów (m.in. kol. kol. Janina Kościów — Opole, Maria Brykczyńska — Warszawa) wyraziła pogląd, że w materiałach sprawozdawczych powinny być odnotowane wszystkie inicjatywy okręgów. Inni mówcy (m.in. kol. kol. Bolesław Howorka — Poznań, A. Kempa) zwrócili uwagę, że trudno byłoby zamknąć działalność SBP w formie syntetycznej, a jednocześnie w pełni satysfakcjonującej wszystkie okręgi. Trzeba zatem dokonywać wyboru.

Nawiązując do sprawozdania z działalności sekcji, komisji i zespołów, kol. Z. Daraż postawił problem, czy SBP w ogóle powinno powoływać komisje skupiające bibliotekarzy poszczególnych sieci (np. zakładowych, publicznych itp.). Czy nie jest to dezintegracja w samej strukturze SBP, czy nie powinno się pracować w zespołach problemowych? Stanowisko to poparł kol. F. Czajkowski, powołując się na doświadczenia zagraniczne, gdzie główny nacisk kładzie się na zespoły problemowe, co daje widoczne efekty. Mówca zwrócił jednocześnie uwagę na konieczność udzielania przez Prezydium i Biuro ZG większej pomocy sekcjom. Wiele uwagi poświęcono sprawie przepływu informacji w ramach SBP. Stwierdzono, że SBP nie wypracowało skutecznych metod i technik przepływu informacji (kol. Marian Filipkowski — Olsztyn). Z powszechną krytyką spotkało się zaniechanie wydawania *Komunikatu*, który w poprzednich kadencjach opracowywany był przez sekretarza generalnego (kol. kol. F. Czajkowski, M. Brykczyńska, M. Filipkowski, B. Howorka). Zwrócono też uwagę na słabą informację o działalności SBP w *Bibliotekarzu* (kol. F. Czajkowski).

Kol. Waleria Malec (Chełm) poruszyła sprawy członkowskie. Stwierdziła, że młodzi pracownicy nie garną się do SBP, natomiast starsi są bardzo obciążeni różnorodnymi obowiązkami. Małym, mniej doświadczonym okręgom brakuje pomocy ze strony opiekunów okręgów, z których nie wszyscy czują potrzebę choćby nawiązania kontaktu ze „swoim” okręgiem. Potrzebne są instrukcje (np. w sprawach księgowości) i pomoce metodyczne. Poruszono kwestię trudności z przyciąganiem do SBP pracowników bibliotek szkolnych (kol. Z. Daraż, W. Malec, M. Filipkowski), którzy w zdecydowanej większości przestają identyfikować się z zawodem. Kol. Józef Lewicki (Warszawa) wyraził zaniepokojenie zbyt wolnym tempem odbudowy stanu członkowskiego w niektórych okręgach. Zaaapelował o wyzuczenie na wciąż niedostateczną aktywizację bibliotekarzy spoza sieci bibliotek publicznych. Zwrócił uwagę na brak dyscypliny organizacyjnej.

Poruszając sprawy finansowe, kol. Z. Daraż stwierdził, że Zarząd Główny nie przywiązuje należytej uwagi do kwestii zapewnienia Stowarzyszeniu właściwych podstaw materialnych. Nie są zbadane i upowszechnione prawne możliwości pozyskiwania własnych środków przez zarządy okręgów. Należałoby też wystąpić do Ministerstwa Kultury i Sztuki o wydanie zarządzenia umożliwiającego oddelegowanie w okręgach jednego pracownika w wymiarze 1/2 etatu do pracy na rzecz SBP. Kol. J. Lewicki wyraził pogląd, że decyzja taka może być podjęta przez dyrektora biblioteki. Kol. W. Malec poinformowała, że Zarząd Okręgu w Chełmie podjął się ostatnio prowadzenia kiermaszu książki, co przyniosło zysk ok. 500 000 zł.

Sekretarz generalny kol. A. Jopkiewicz, ustosunkowując się do dyskusji, wyraził opinię, że sprawozdanie powinno być zebraniem faktów, natomiast ich ocena

to sprawa marginesowa, a skutki niektórych działań często nie są widoczne od razu. Z poglądem tym nie zgodził się kol. S. Kubów, który zamykając dyskusję nad sprawozdaniem stwierdził, że poszczególne etapy sprawozdawcze powinny być jednak okazją do dokonania oceny działań, określenia miejsca, w jakim organizacja się znajduje. Przewodniczący zaproponował, by przyjąć sprawozdania z zastrzeżeniem, że zostaną one uzupełnione zgodnie z duchem dyskusji.

W głosowaniu, w którym brali udział członkowie ZG i przewodniczący zarządów okręgów, sprawozdania z działalności ZG, sekcji, komisji i zespołów oraz z działalności okręgów przyjęto jednogłośnie. Sprawozdanie skarbnika przyjęto przy jednym głosie wstrzymującym się.

Ad. 2. Kol. B. Howorka przedstawił przygotowany przez Komisję Legislacyjną materiał na temat warunków i zakresu nowelizacji ustawy o bibliotekach. Mówca zwrócił uwagę, że ustawa o bibliotekach z 1968 r. jest dobrym aktem prawnym, o czym świadczy fakt, że była tylko raz nowelizowana (w związku z ustawą o upowszechnianiu kultury). Mimo to od pewnego czasu trwa dyskusja nad sprawą nowelizacji niektórych postanowień ustawy. W dyskusjach, toczących się obecnie przede wszystkim w środowisku pracowników bibliotek naukowych oraz wśród działaczy SBP, wygłaszane są często skrajne opinie: od negacji potrzeby istnienia ustawy o bibliotekach do postulatów opracowania całkiem nowego aktu prawnego — ustawy o bibliotekach i informacji naukowej.

Kol. B. Howorka, wypowiadając się w imieniu Komisji Legislacyjnej, opowiedział się za ustawą o systemie biblioteczno-informacyjnym. Zwrócił uwagę, że już w latach 30-tych na zjazdach bibliotekarskich podkreślano informacyjną funkcję bibliotek. W wydanym w 1972 r. rozporządzeniu w sprawie działalności informacyjnej wszystkie biblioteki zostały uznane za placówki wykonujące funkcje informacyjne. Komisja Legislacyjna jest zdania, że nowa ustawa powinna we właściwy sposób zintegrować formalnie funkcjonujące niezależnie od siebie systemy. Obecnej sytuacji nie rozwiąże ustawa o informacji naukowej, zwłaszcza w takiej postaci, jaką zaproponowało w ostatnich projektach Centrum INTE. Mówca stwierdził, że za działaniami na rzecz przygotowania ustawy o bibliotekach i informacji naukowej przemawiają:

- konieczność utworzenia jednolitej sieci biblioteczno-informacyjnej;
- zbieżność zadań bibliotek i ośrodków inte, szczególnie w zakresie świadczenia usług informacyjnych;
- zbieżność metod działania;
- zbieżność w organizacji wewnętrznej (liczące się biblioteki mają w swojej strukturze komórki zajmujące się informacją naukową, a ośrodki informacji i biblioteki);
- konieczność uregulowania statusu jednostek organizacyjnych, powołanych do spełnienia przodującej roli w zakresie bibliotekarstwa i informacji naukowej (Biblioteka Narodowa, Centrum INTE);
- konieczność uregulowania sytuacji bibliotek naukowych;
- konieczność niedopuszczenia do stanowienia nowych aktów normatywnych o randze ustawy, niczego nie załatwiających, utrudniających działalność biblioteczną placówek wykonujących działalność informacyjną.

Ustawa o bibliotekach i informacji naukowej powinna zawierać postanowienia regulujące następujące problemy:

- określenie podstawowych zadań bibliotek i ośrodków informacji naukowej oraz sieci biblioteczno-informacyjnych: ogólnokrajowej i resortowych;
- określenie zasad tworzenia bibliotek i ośrodków informacji naukowej;
- określenie naczelných organów administracji państwowej koordynujących i nadzorujących sprawy bibliotek i ośrodków inte w państwie, praw i obowiązków tych organów, a także praw i obowiązków innych naczelných organów administracji

- państwowej, kierujących resortami, w których działają biblioteki i ośrodki inte;
- określenie praw i obowiązków organu kolegiального o zasięgu ogólnopaństwowym, stanowiącego ciało opiniodawczo-doradcze ww. naczelnych organów administracji państwowej; ustalenie kompetencji do podejmowania decyzji przez ten organ; określenie jego składu i sposobu powoływania członków;
  - określenie zasad organizacyjnych działalności bibliotecznej i informacji naukowej, a przede wszystkim zasad zarządzania;
  - określenie praw i obowiązków organów i instytucji sprawujących nadzór merytoryczny nad bibliotekami i ośrodkami inte;
  - określenie obowiązków organów sprawujących bezpośredni nadzór nad bibliotekami i ośrodkami inte, zobowiązanych do stwarzania materialnych podstaw działania tych placówek;
  - określenie struktury ogólnokrajowej sieci bibliotek i ośrodków inte, sieci resortowych i ewentualnie innych;
  - określenie praw i obowiązków użytkowników;
  - wewnętrzne akty normatywne;
  - określenie roli, podstawowych zadań i zasad działania Biblioteki Narodowej — centralnej biblioteki naukowej państwa;
  - określenie roli, podstawowych zadań i zasad działania Centrum INTE — organizatora i koordynatora działalności informacyjnej w kraju;
  - określenie ogólnych zasad dotyczących egzemplarza obowiązkowego;
  - określenie celu i zasad rejestracji zbiorów bibliotecznych znajdujących się poza siecią biblioteczną i informacyjną;
  - sprawy pracownicze (m.in. kwalifikacje i tryb ich uzyskiwania, zadania pracowników);
  - delegacje ustawowe dotyczące normatywów bibliotecznych;
  - sankcje karne za brak dbałości o materiały biblioteczne.

Powyższe wyliczenie problemów jest próbą sformułowania podstawy do dyskusji nad kształtem ustawy.

Przedstawiając powyższe stanowisko Komisji Legislacyjnej kol. B. Howorka stwierdził, że do sprawy ustawy nie wolno podchodzić emocjonalnie i w pośpiechu. Przygotowanie projektu ustawy wymaga uzgodnień międzyresortowych, zmian w zasadach działania naszych bibliotek i ośrodków inte, ich unowocześnienia i wyposażenia w środki techniczne, stworzenia możliwości korzystania ze światowych baz danych. Do uchwalenia ustawy nie powinno dojść przed poprawą sytuacji ekonomicznej kraju, ustabilizowania się gospodarki. Do tego czasu swoje zadania dobrze mogą wypełniać ustawa o bibliotekach i uchwała o informacji naukowej. Już teraz powinno się powołać zespoły fachowców przygotowujących tezy do nowej ustawy, doprowadzić do współpracy w tym zakresie Biblioteki Narodowej i Centrum INTE.

W dyskusji poparto stanowisko Komisji Legislacyjnej. Kol. J. Zajac podkreślił konieczność przyspieszenia we wszystkich bibliotekach prac nad automatyzacją. Zwrócił uwagę, że zmiany w systemie gospodarczym kraju z pewnością wpłyną na sytuację bibliotek. Kol. Z. Daraż zgłosił wniosek o zorganizowanie konferencji na temat funkcji współczesnej biblioteki publicznej. Kol. J. Lewicki poinformował, że uczestniczył w posiedzeniu Państwowej Rady Bibliotecznej, podczas którego omawiano m.in. sprawę nowelizacji ustawy. Rada oczekuje wyraźnego stanowiska SBP. Kol. Irena Suszko-Sobina (Gdańsk) zwróciła uwagę na silne tendencje wśród wielu pracowników inte do oderwania się od bibliotek. Zachwiana została współpraca bibliotek. Należy szukać nowych form współpracy bibliotek i ośrodków inte na szczeblu terenowym. W niektórych środowiskach takie próby przynoszą już pewne efekty.

W wyniku dyskusji Zarząd Główny jednogłośnie podjął uchwałę w sprawie utworzenia systemu biblioteczno-informacyjnego (zob. s. 259-260).

Ad. 3. Podstawowe problemy działalności Zarządu Głównego SBP przedstawił kol. A. Jopkiewicz, który zwrócił uwagę m.in. na następujące sprawy:

- główny ciężar prac ZG spoczywa na 3-osobowej tzw. grupie warszawskiej Prezydium. W Biurze ZG — oprócz dyrektora Biura — nie ma pracowników, którzy mogliby wspierać Prezydium w pracach merytorycznych;
- nie wszystkie okręgi przywiązują należytą uwagę do łączności z ZG;
- wyraźny postęp w odbudowie stanu członkowskiego SBP nie idzie w parze z aktywizacją — w stopniu zadowalającym — pracowników spoza sieci bibliotek publicznych (zwłaszcza naukowych i szkolnych);
- w trakcie dwuletniej bieżącej kadencji ZG podjął i zrealizował wiele ważnych przedsięwzięć. Doświadczenie wskazuje, że przy konsekwentnym, stanowczym działaniu możliwości SBP są spore, nie zawsze jednak starcza Stowarzyszeniu tej konsekwencji i stanowczości;
- konieczne wydaje się wypracowanie skuteczniejszych form aktywizowania poszczególnych członków ZG, wyłanianie nowych, młodych działaczy.

W dyskusji kol. J. Lewicki zwrócił uwagę na braki w organizacji pracy Prezydium ZG i Zarządu Głównego. Niewłaściwy jest podział obowiązków i kompetencji w Prezydium. Nie wszyscy członkowie ZG — mimo upływu połowy kadencji — poczuwają się do powierzonych im funkcji. W Zarządzie Głównym odczuwalny jest brak wiary w powodzenie podejmowanych przedsięwzięć, brak konsekwencji w doprowadzaniu podjętych spraw do końca. Mówca zwrócił uwagę na konieczność powołania w Biurze ZG komórki prezydialnej, wskazał jednocześnie na trudności (głównie finansowe i lokalowe) ze zrealizowaniem tego zamierzenia.

Ad. 4. Omawiając sprawy obchodów 70-lecia SBP, kol. J. Lewicki zwrócił uwagę, że niektóre przedsięwzięcia zawarte w programie obchodów są zagrożone. Mówca wymienił tu:

- wmurowanie tablicy pamiątkowej w Bibliotece Publicznej m. st. Warszawy (sprzeciw dyrekcji Biblioteki ze względu na prowadzone prace remontowe gmachu);
- opóźnienie prac nad medalem pamiątkowym SBP.

Kol. J. Lewicki poinformował, że obchody 70-lecia SBP i przygotowania do IX Zjazdu Bibliotekarzy Polskich spotykają się z dużą życzliwością i pomocą organizacyjną oraz finansową ze strony Ministerstwa Kultury i Sztuki. W gronie Prezydium wątpliwości wzbudziły sprawy powoływania na Zjeździe odrębnych sekcji zawodu i kształcenia, a także brak tematyki czytelnictwa. W programie Zjazdu niedostatecznie prezentowany jest dorobek SBP (np. Sekcji Szkół Bibliotekarskich). Kol. S. Kubów zanegował potrzebę aż 2 referatów nt. tych samych szczebli kształcenia. Postanowiono przedstawić Komisji Programowej wnioski, by referaty nawiązywały do materiału *Stan i perspektywy bibliotekarstwa polskiego do roku 2000* oraz by w programie Zjazdu uwzględnić niektóre materiały wypracowane przez ogólniwa SBP.

Zarząd Główny jednogłośnie przyjął postanowienia dotyczące IX Zjazdu Bibliotekarzy Polskich oraz wyłaniania uczestników IX Zjazdu.

Ad. 5. Informując o pracy Sekcji Bibliotek Zakładowych, kol. Józef Szulikowski (Pionki) podkreślił, że proces likwidacji bibliotek zakładowych został zatrzymany, zwrócił uwagę na konieczność integracji pracowników bibliotek zakładowych, wskazał na trudności, z jakimi borykają się placówki biblioteczne w zakładach pracy.

O pracy Komisji Statystyki Bibliotecznej poinformowała kol. Wiesława Żukowska (Warszawa). Główny nurt pracy Komisji to współdziałanie z GUS, opiniowanie wydawanych przez GUS dokumentów. Współpraca z GUS układa się dobrze. W 1987 r. Komisja zebrała z 36 bibliotek publicznych stopnia wojewódzkiego i z

3 zarządów okręgów SBP opinie na temat formularza Kb-1 oraz dziennika biblioteki. Ożywioną dyskusję wywołała w Komisji kwestia sprawozdawczości statystycznej bibliotek zakładowych. Komisja zaakceptowała stanowisko przygotowane w tej sprawie przez Instytut Książki i Czytelnictwa. Kol. W. Żukowska poinformowała, że Komisja pracuje w składzie 8-osobowym, przy czym — mimo zachęt i apeli — nie udaje się pozyskać do stałej współpracy osób spoza Warszawy. Stwierdziła, że statystyka bibliotek spoza sieci bibliotek publicznych powinna być rozstrzygana na szczeblu właściwych resortów.

W dyskusji podkreślano, że najważniejszym problemem jest nie sprawozdawczość bibliotek publicznych, lecz sprawa funkcjonowania systemu bibliotecznego w państwie. Brakuje danych statystycznych dotyczących pracy innych typów bibliotek (kol. kol. Z. Daraż, J. Zając). Podniesiono sprawę ujęcia w statystyce całej sfery czytelnictwa chorych i niepełnosprawnych (kol. M. Bochan).

Dyskutowano też nad sprawą opracowania jednolitych zasad statystyki bibliotecznego jako elementu statystyki w kulturze. Kol. J. Lewicki przypomniał, że na jednym z posiedzeń Państwowej Rady Bibliotecznej SBP podjęto się opracowania projektu jednolitych zasad statystyki bibliotecznego. Kol. A. Jopkiewicz wyraził pogląd, że trudno byłoby zagwarantować, że jednolite zasady statystyki bibliotecznego zostaną przyjęte przez GUS, tym bardziej że widoczna jest tam raczej tendencja do zlikwidowania odrębnej statystyki bibliotecznego.

Ad. 6. Kol. S. Kubów poinformował, że istnieje potrzeba zmian w Komitecie Redakcyjnym *Bibliotekarza*. Stwierdził, że członkowie Redakcji miesięcznika — z wyjątkiem redaktora naczelnego — nie powinni być członkami Komitetu, gdyż Redakcja jest ciałem wykonawczym Komitetu. Prezydium zaproponowało następujący skład Komitetu: Stanisław Badoń (Poznań), Lucjan Biliński (Warszawa), Grzegorz Chmielewski (Zielona Góra), Bogusław Cichy (Warszawa), F. Czajkowski (Toruń), Zdzisław Daraż (Rzeszów), Stanisław Krzywicki (Szczecin), Stefan Kubów (Wrocław — przewodniczący Komitetu), M. Walczak (Jarocin), Jan Wołosz (Warszawa), Stanisław Wrzeszcz (Warszawa), Rafał Żebrowski (Warszawa), przedstawiciel Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, przedstawiciel Centrum INTE.

W dyskusji kol. Z. Daraż zgłosił wniosek, by posiedzenia Komitetu Redakcyjnego *Bibliotekarza* organizować w Warszawie. Skład Komitetu przyjęto przy 1 głosie przeciwnym. Zobowiązano Prezydium do zwrócenia się do Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego oraz Centrum INTE z wnioskiem o włączenie po jednym przedstawicielu tych instytucji do składu Komitetu Redakcyjnego. Zobowiązano przewodniczącego Komitetu do systematycznego organizowania zebrań.

Ad. 7. Poruszono sprawę legitymacji członkowskich SBP. Kol. J. Lewicki poinformował, że często zgłaszana jest potrzeba wymiany legitymacji. Koszt 1 legitymacji wynosiłby ok. 200 zł. Zarządy okręgów musiałyby zdobyć środki na zakup legitymacji w tej cenie dla swoich członków oraz odpowiedniej liczby legitymacji rezerwowych. W dyskusji stwierdzono, że okręgi nie są w stanie pokryć tak wysokich kosztów legitymacji (kol. kol. F. Czajkowski, J. Kościów). Opowiedziano się za skromniejszymi i tańszymi legitymacjami (kol. kol. J. Zając, Danuta Przemieniecka — Koszalin).

Kol. S. Badoń poinformował, że w maju 1987 r. odbyła się w Poznaniu konferencja na temat komputeryzacji bibliotek naukowych. Postawił wniosek, by ZG SBP podjął się roli koordynatora komputeryzacji bibliotek.

Kol. M. Bochan postawiła wniosek, by ZG silniej zabiegał o rozpoczęcie produkcji książek dla ludzi słabo widzących. Kol. F. Czajkowski dodał, że na książki drukowane dużą czcionką jest zapotrzebowanie nie tylko w kraju, ale również wśród Polonii. Dlatego przedsięwzięcie byłoby ważne nie tylko ze względów społecznych, ale również mogłoby przynieść duży dochód w dewizach. Kol. J. Le-

wicki poinformował, że Prezydium wystąpi z tą sprawą na forum Rady Programowej Ruchu Wydawniczego.

Kol. D. Przemieniecka poinformowała, że w dniach 8-9 listopada 1987 r. odbędzie się w Koszalinie zjazd przedstawicieli bibliotek, które noszą imiona bibliotekarzy. Zaapelowała, by biblioteki podejmowały działania na rzecz upamiętnienia wybitnych przedstawicieli naszego zawodu. Postawiła wniosek, by ZG dowiedział się, kto w myśl obowiązujących przepisów jest uprawniony do nadawania imion bibliotekom.

Kol. S. Kubów poinformował, że kol. M. Brykczyńska zrezygnowała z funkcji przewodniczącej Komisji Współpracy Międzynarodowej.

Zamykając zebranie, przewodniczący podziękował dyrekcji POKB w Jarocinie za stworzenie bardzo dobrych warunków dla odbycia zebrania.

Juliusz Wasilewski

Maszynopis wpłynął do Redakcji 23 listopada 1987

KRONIKA KRAJOWA

POSIEDZENIE PAŃSTWOWEJ RADY BIBLIOTECZNEJ

Dnia 21.12.1987 odbyło się plenarne posiedzenie PRB. Wiceprzewodniczący Zarządu Głównego SBP Józef Lewicki przedstawił zebrany wniosek z IX Zjazdu Bibliotekarzy Polskich. W celu opracowania harmonogramu realizacji zgłoszonych wniosków powołano zespół w składzie: Jan Burakowski, Regina Hancko, Małgorzata Kłossowska, sekretarz PRB — Lucjan Biliński i przedstawiciel SBP — Józef Lewicki. Następnie przewodniczący Zarządu Głównego SBP Stefan Kubów omówił stan i perspektywy kształcenia bibliotekarzy na poziomie policealnym, a dyrektor Biblioteki Narodowej Stanisław Czajka podał informację o stanie budowy Biblioteki.

IX ZJAZD BIBLIOTEKARZY POLSKICH

W dniach 20—22.10.1987 odbył się w Warszawie, z okazji 70-lecia SBP IX Zjazd Bibliotekarzy Polskich pod patronatem ministra kultury i sztuki prof. Aleksandra Krawczuka. Hasło Zjazdu brzmiało: Biblioteki polskie dziś i jutro. Pierwszy dzień Zjazdu poświęcony był obradom plenarnym; drugiego dnia pracowały równoległe 4 sekcje: Sekcja dostępności i wykorzystania źródeł informacji w bibliotekach polskich, Sekcja zarządzania bibliotekarstwem, Sekcja badań naukowych i kształcenia bibliotekarzy i Sekcja zawodu bibliotekarskiego. W ostatnim dniu Zjazdu, na obradach plenarnych przewodniczący poszczególnych sekcji przedstawili sprawozdania z przebiegu obrad i wnioski zgłoszone w sekcjach, następnie odbyła się dyskusja, a na zakończenie zostało przedstawione stanowisko IX Zjazdu Bibliotekarzy, oceniające obecną sytuację polskiego bibliotekarstwa i perspektywy jego rozwoju do 2000 r. (Materiały zjazdowe będą opublikowane w *Przeglądzie Bibliotecznym* 1988 z. 3/4).

WYSOKIE ODZNACZENIA PAŃSTWOWE DLA BIBLIOTEKARZY

Z okazji 70-lecia SBP ponad siedemdziesięciu bibliotekarzy otrzymało odznaczenia państwowe. Dnia 20.10.1987 w siedzibie Rady Państwa odbyła się uroczystość wręczenia odznaczeń. Sztandar Pracy II klasy otrzymał Józef Korpała, Krzyż Komandorski Orderu Odrodzenia Polski — Edward Assbury, Krzyże Oficerskie Orderu Odrodzenia Polski — Maria Dembowska, Maria Pawlik, Ewa Pawlikowska, Hanna Uniejewska i Władysława Wasilewska; 17 osób udekorowano Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, 10 osób Złotym Krzyżem Zasługi, 25 osób Srebrnym Krzyżem Zasługi, 12 osób Brązowym Krzyżem Zasługi. Ponadto minister kultury i sztuki przyznał odznakę Zasłużony Działacz Kultury 18 osobom, a Zarząd Główny SBP wyróżnił 16 osób Honorową Odznaką SBP.

NAGRODY STOWARZYSZENIA BIBLIOTEKARZY POLSKICH

Na wniosek komisji pod przewodnictwem prof. dra hab. Krzysztofa Migonia Zarząd Główny SBP przyznał Nagrodę Naukową im. Adama Łysakowskiego za rok 1986 doc. drowi hab. Zbigniewowi Zmigrodzkiemu za książkę *Racjonalizacja pracy bibliotecznej. Problemy. Kierunki. Metody.* (Katowice 1986).

Rozstrzygnięty został konkurs na wspomnienia bibliotekarzy, ogłoszony przez Zarząd Główny SBP z okazji uroczystości jubileuszowych Stowarzyszenia. Na wniosek komisji pod przewodnictwem mgr Ewy Pawlikowskiej dwie nagrody II stopnia otrzymali: Maria Hudymowa (Koszalin) za pracę: „O Stowarzyszeniu Bibliotekarzy Polskich na ziemi koszalińskiej 1954-1978” i Adam Muszyński (Sopot) za pracę: „Ćwierć wieku przeszło współzycia w Stowarzyszeniu Bibliotekarzy Polskich. Garść wspomnień i refleksji”. Dwie nagrody III stopnia otrzymali: Stanisław Kaszyński (Kraków) za pracę: „Od Związku do Stowarzyszenia” oraz Maria Waług (Gorlice) za pracę nt. działalności Koła SBP w Gorlicach w l. 1948-1986; ponadto wyróżnienie otrzymała Krystyna Zgrzebnicka (Koszalin) za pracę: „Ongiś. Stary kronikarz wspomina”. Nagrody zostały wręczone podczas plenarnego posiedzenia Zarządu Głównego SBP w Warszawie dn. 9 grudnia 1987 r.

SEMINARIUM NA TEMAT WSPÓŁPRACY STOWARZYSZEŃ
BIBLIOTEKARSKICH

W IX Zjeździe Bibliotekarzy Polskich brali również udział zaproszeni goście zagraniczni: sekretarz generalny IFLA Paul Nauta i przedstawiciele stowarzyszeń bibliotekarskich Wielkiej Brytanii, Węgier i Niemieckiej Republiki Demokratycznej oraz przedstawiciele Wszechzwiązkowego Dobrowolnego Stowarzyszenia Miłośników Książki z ZSRR. Dla gości zagranicznych Zjazdu dn. 21.10.1987 zorganizowano seminarium nt. współpracy stowarzyszeń bibliotekarskich.

Z PRAC BIBLIOTEK CENTRALNYCH

Dnia 17.12.1987 odbyło się posiedzenie Kolegium Dyrektorów Bibliotek Centralnych, na którym podano informacje nt.: 1) zaktualizowanej wersji resortowego programu badawczo-rozwojowego „Rozwój informacji naukowej i technicznej w Polsce”, 2) realizacji prac nad opracowaniem koncepcji „Wzorcowego modelu działania centralnej biblioteki naukowej”, 3) przebiegu prac nad nowelizacją Zarządzenia nr 1 w sprawie specjalizacji materiałów bibliotecznych. Ponadto dyr. Edward Domański przedstawił informację o aktualnej sytuacji w zakresie prenumeraty czasopism z II obszaru płatniczego, która uległa pewnej poprawie.

W dniach 1-2.12.1987 odbyło się plenarne posiedzenie Międzybibliotecznej Komisji Koordynacyjnej zespołu bibliotek społeczno-ekonomicznych, na którym poruszono następujące sprawy: 1) aktualny stan prac nad systemem Organizacja, Zarządzanie, Gospodarka, Administracja — OZAGA (ref. B. Radomski); 2) prace nad „kanonem czasopiśmienniczym” w zakresie nauk ekonomicznych (ref. H. Uniejewska); 3) V narada dyrektorów centralnych bibliotek ekonomicznych europejskich krajów socjalistycznych. Budapeszt, 6-11.07.1987 (ref. A. Jopkiewicz). Omówiono również wstępnie plan narady bibliotek społeczno-ekonomicznych, która ma być zorganizowana w Jachrance we wrześniu 1988 r. nt. Działalność informacyjna bibliotek ekonomicznych a zagadnienia współpracy.

Biblioteka Narodowa i Centrum INTE zamierzają reaktywować grupę roboczą ds. katalogów centralnych, która działała w l. 1982-1983. W związku z tym przed

jej oficjalnym powołaniem i ustaleniem składu odbyło się dn. 18.12.1987 w Bibliotece Narodowej zebranie przedstawicieli niektórych bibliotek centralnych, na którym wstępnie omówiono program działania grupy roboczej.

ZEBRANIE SEKCJI BIBLIOTEKARSKIEJ PRZY KRAJOWEJ RADZIE NAUKI, ZNP

Dnia 26.11.1987 odbyło się w Warszawie zebranie Sekcji Bibliotekarskiej ZNP, na którym poruszone zostały dwa tematy: sytuacja płacowa bibliotekarzy i prenumerata czasopism z II obszaru płatniczego. Postanowiono zebrać z wybranych bibliotek na podstawie opracowanego kwestionariusza szczegółowe dane dotyczące płac bibliotekarzy w celu dokonania oceny sytuacji. Postanowiono również zwrócić się do władz o zwiększenie dotacji dewiz na import wydawnictw zagranicznych z II obszaru płatniczego.

EGZAMIN DLA BIBLIOTEKARZY I DOKUMENTALISTÓW DYPLOMOWANYCH

W dniach 8-9.12.1987 odbyła się w Krakowie sesja egzaminacyjna dla bibliotekarzy i dokumentalistów dyplomowanych. Do egzaminu zgłosiło się 20 osób, ocenę pomyślną uzyskało 18 osób.

ZMIANY W STATUCIE BIBLIOTEKI NARODOWEJ

Minister kultury i sztuki dokonał zmian w statucie Biblioteki Narodowej (Zarz. nr 21 z dn. 12.10.1987); polegają one na utworzeniu w ramach struktury organizacyjnej Biblioteki dodatkowych agend: Dyrekcji Budowy Biblioteki Narodowej, Działu Poligraficznego i Działu Przetwarzania Danych. Zadaniem pierwszej z nich jest koordynacja całokształtu prac i nadzór inwestorski nad realizacją budowy Biblioteki, prowadzenie remontów obiektów Biblioteki i nadzór techniczny nad ich eksploatacją. Utworzenie Dyrekcji Budowy Biblioteki wiąże się z zapowiedzianą rezygnacją Kombinatów Budownictwa Mieszkaniowego — Radom z dalszych prac przy budowie nowego gmachu Biblioteki Narodowej.

SESJA NAUKOWA NA TEMAT KSIĄŻKI NA ZIEMIACH POLSKICH W OKRESIE NIEWOLI

Kontynuując tematykę podjętą w 1985 r., Zakład Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej WSP w Kielcach wraz z Kieleckim Oddziałem Instytutu Kształcenia Nauczycieli zorganizował w dn. 19-21.10.1987 w Skarżysku Kamiennej ogólnopolską sesję naukową nt. Dzieje ruchu wydawniczego na ziemiach polskich w l. 1795-1918. W referatach omówiono dzieje produkcji wydawniczej we wszystkich trzech zaborach.

JUBILEUSZ 70-LECIA BIBLIOTEKI PUBLICZNEJ IM. WŁADYSŁAWA BIEGAŃSKIEGO W CZĘSTOCHOWIE

Dnia 19.11.1987 z okazji 70-lecia Biblioteki Publicznej im. dra W. Biegańskiego (obecnie Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. dra W. Biegańskiego w Częstochowie) odbyła się sesja popularnonaukowa nt. Społeczna funkcja biblioteki

publicznej. Referaty wygłosili: prof. dr hab. Jadwiga Kołodziejewska: Główne funkcje biblioteki w przeszłości i współcześnie; dr Józef Zajac: Powinności bibliotekarza a etyka zawodowa; dr W. Tyras: Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna — 70 lat w służbie społeczeństwa. Sesji towarzyszyła okolicznościowa wystawa.

NARADA W SPRAWIE CZASOPISM BIBLIOTEKARSKICH

W dniach 10-11.12.1987 odbyła się w Gdańsku ogólnopolska narada nt. czasopism bibliotekarskich, której organizatorami byli: Ministerstwo Kultury i Sztuki — Departament Książki i Bibliotek, Zarząd Główny SBP, Zarząd Okręgu SBP w Gdańsku, Biblioteka Główna Uniwersytetu Gdańskiego, Wydział Kultury i Sztuki Urzędu Miejskiego w Sopocie, Miejska Biblioteka Publiczna w Sopocie oraz Towarzystwo Przyjaciół Sopotu. Wygłoszono następujące referaty: 1) Ocena czasopism bibliotekarskich wydawanych przez SBP (dr S. Kubów); 2) Czasopisma bibliotekarskie w ostatnim dziesięcioleciu. Wybrane problemy (mgr Ł. Cwiok); 3) Przegląd wybranych regionalnych czasopism bibliotekarskich w aspekcie ich profilu i potrzeb użytkowników (mgr E. Buchalczyk). Wnioski wynikające z obchodów 70-lecia SBP, istotne dla redakcji czasopism bibliotekarskich przedstawił wiceprzewodniczący Zarządu Głównego SBP J. Lewicki. W dyskusji zwracano uwagę na niedostępność regionalnych czasopism bibliotekarskich w wielu ośrodkach i wnioskowano, aby dostarczać je do bibliotek wojewódzkich i do redakcji ogólnopolskich czasopism bibliotekarskich. Podkreślano konieczność okresowych ocen czasopism wydawanych przez SBP, zwłaszcza czasopism *Bibliotekarz*. Z okazji narady zorganizowano wystawy: „Czasopisma bibliotekarskie polskie i zagraniczne w zbiorach Biblioteki Głównej Uniwersytetu Gdańskiego” i „Regionalne czasopisma bibliotekarskie” (organizator: Miejska Biblioteka Publiczna w Sopocie).

MIĘDZYNARODOWA NARADA NA TEMAT OCHRONY I KONSERWACJI ZBIORÓW

W dniach 19-21.10.1987 Biblioteka Narodowa zorganizowała naradę ekspertów krajów socjalistycznych nt. ochrony i konserwacji zbiorów. Udział w niej wzięło ok. 100 osób: specjalistów tej problematyki z krajów socjalistycznych oraz przedstawicieli wszystkich liczących się ośrodków konserwatorskich w Polsce. Głównym celem narady była wymiana doświadczeń i dyskusja nt. profilaktyki i konserwacji zbiorów bibliotecznych oraz wybranych problemów ich udostępniania; w sumie wygłoszono 19 referatów. Naradzie towarzyszyły 3 wystawy: 1) prac artystycznych i konserwatorskich prof. Tadeusza Tuszewskiego, 2) obiektów poddanych zabiegom konserwatorskim, 3) materiałów i narzędzi stosowanych w konserwacji (większość z renomowanych firm zagranicznych).

KONFERENCJA NA TEMAT OBECNEJ SYTUACJI KSIĄŻKI W POLSCE

Dnia 16.12.1987 Instytut Książki i Czytelnictwa Biblioteki Narodowej zorganizował konferencję, której celem było zaprezentowanie poglądów, ocen i opinii przedstawicieli ośrodków badawczych, zajmujących się problematyką czytelnictwa. Referenci starali się formułować diagnozy dotyczące sytuacji książki w Polsce i wskazać na najpilniejsze działania organizacyjne i badawcze. Wygłoszono następujące referaty i komunikaty: 1) O obecności książki w życiu społeczeństwa polskiego (A. Zieliński — IKiCz); 2) Zróżnicowanie czytelnictwa książek w mieście

i na wsi (K. Milczarek — Instytut Kultury); 3) Rola książki i czasopisma w kształtowaniu wzorów uczestnictwa w kulturze (Z. Bajka — Ośrodek Badań Prasoznawczych w Krakowie); 4) Wydatki na książki w budżetach domowych w l. 1974-1985 (W. Łagodziński — GUS); 5) Wstępne oceny badań czytelnictwa młodzieży wiejskiej (K. Wolff—IKiCz); 6) Problemy wydawania i rozpowszechniania książek ze szczególnym uwzględnieniem roli informacji o książce (W. Adamiec — IKiCz); Uwagi o obecnej sytuacji bibliotek publicznych (J. Maj — IKiCz).

SESJA POD HASŁEM „WZÓR OSOBOWY BIBLIOTEKARZA”

Zarząd Okręgu SBP w Koszalinie zorganizował w dn. 8—9.09.1987 sesję nt. „Wzór osobowy bibliotekarza”, w której poza przedstawicielami bibliotek działających na terenie woj. koszalińskiego, wzięli udział przedstawiciele tych bibliotek z całego kraju, które w nazwie swej noszą imię jakiegoś bibliotekarza. Referaty na sesję przygotowali: doc. dr hab. J. Wróblewski (Helena Radlińska jako wyrazicielka narodowej roli książki); doc. dr hab. Z. Żmigrodzki (Etyka zawodowa w praktyce współczesnego bibliotekarstwa); mgr G. Wozowczyk (Wzór osobowy bibliotekarza małej biblioteki publicznej).

UROCZYSTY KONCERT W 5 ROCZNICĘ ŚMIERCI KAROLA MUSIOŁA

Na zakończenie konferencji naukowej nt. „Śląska kultura muzyczna. Tradycje. Wydzźwięk” (Katowice, 8-9.12.1987), zorganizowanej przez Stowarzyszenie Polskich Artystów Muzyków-Oddz. w Katowicach i Archiwum Śląskiej Kultury Muzycznej przy Bibliotece Głównej Akademii Muzycznej im. Karola Szymanowskiego w Katowicach, odbył się przygotowany staraniem Biblioteki Głównej, uroczysty koncert z okazji 5 rocznicy śmierci doc. dra Karola Musioła, prorektora Akademii Muzycznej i dyrektora Biblioteki.

SEMINARIUM DLA BIBLIOGRAFÓW

W dniach 23-24.11.1987 odbyło się w Poznaniu seminarium dla bibliografów, opracowujących bibliografie terytorialne, zorganizowane przez Zespół ds. Bibliografii Terytorialnej ZG SBP.

SEMINARIUM DLA KIEROWNIKÓW DZIAŁÓW INSTRUKCYJNO-METODYCZNYCH BIBLIOTEK STOPNIA WOJEWÓDZKIEGO

W dniach 3-5.12.1987 odbyło się w Jarocinie seminarium dla bibliotekarzy prowadzących działy instrukcyjno-metodyczne w bibliotekach wojewódzkich. Wykłady prowadzili: prof. dr hab. J. Kołodziejaska (O metodyce bibliotecznej; problemy zarządzania bibliotekami publicznymi); mgr L. Biliński (System zarządzania bibliotekami); mgr W. Adamiec i mgr A. Zieliński (O sytuacji książki współczesnej. Główne problemy wydawnicze. Dystrybucja książki. Stan czytelnictwa); mgr B. Lamch (Kwalifikowane kadry bibliotekarskie. Stan i potrzeby bibliotek — informacja na podstawie badań przeprowadzonych przez Sekcję Szkół Bibliotekarskich ZG SBP); mgr D. Ostaszewska (Stan i perspektywy kształcenia, doskonalenia i doskonalenia bibliotekarzy); mgr K. Kuźmińska (Formy pomocy instrukcyjno-metodycznej oraz nadzoru merytorycznego nad bibliotekami zakładowymi); mgr F. Czajkowski (Praca z czytelnikiem chorym i niepełnosprawnym).

KONFERENCJA NAUKOWA NA TEMAT METODOLOGII BADAŃ NAD HISTORIĄ CZYTELNICTWA

W dniach 23-25.11.1987 w Mogilanach koło Krakowa odbyła się konferencja naukowa poświęcona problemom metodologii badań nad historią czytelnictwa, zorganizowana przez Zakład Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Instytutu Filologii Polskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego. Opracowano następujące referaty: 1) Analiza bibliologiczna inwentarzy księgozbiorów prywatnych jako podstawa badań nad czytelnictwem (prof. dr hab. Barbara Bieńkowska); 2) Możliwości i sposoby identyfikowania odbiorcy potencjalnego wpisanego w tekst literacki (dr Zbigniew Siatkowski); 3) Kultura czytelnicza i terminy pokrewne. Próba definicji (dr Jadwiga Andrzejewska); 4) Historia czytelnictwa — problemy przedmiotu poznania (dr Janusz Kostecki); 5) Historia czytelnictwa — podstawowe problemy badawcze (dr Janusz Kostecki, dr Grażyna Straus); 6) Model bibliologicznych badań nad dawnymi księgozbiorami prywatnymi (mgr Barbara Kamińska-Czubałowa); 7) Oświeceniowe czasopisma dla inteligencji (dr Anna Żbikowska-Migoniowa); 8) Biblioteki prywatne i czytelnictwo członków Komisji Edukacji Narodowej (dr Józef Wojakowski); 9) Księgozbiory prywatne i czytelnictwo artystów okresu Oświecenia (mgr Tomasz Kędziora); 10) Książka jako atrybut uczonego w sztuce polskiej okresu Oświecenia (mgr Dorota Kozielska); 11) Propozycje kierunków badań nad czytelnictwem inteligencji okresu Oświecenia w ramach problemu badawczego: Polska kultura narodowa (dr Krystyna Bednarska-Ruszajowa). W dyskusji dominował problem historycznych i socjologicznych metod badawczych historii czytelnictwa.

KRONIKA ZAGRANICZNA

MIĘDZYKONFERENCJOWE SEMINARIUM NA TEMAT BIBLIOGRAFII NARODOWYCH

W dziesiątą rocznicę Międzynarodowego Kongresu nt. Bibliografii Narodowych (Paryż 1977) Dział Rejestracji Bibliograficznej IFLA zorganizował podczas Generalnej Konferencji IFLA (sierpień 1987) seminarium na ten sam temat. Jako pierwsza wystąpiła Marcelle Beaudiquez (Biblioteka Narodowa w Paryżu), która omówiła stan bibliografii przed Kongresem oraz ich rozwój po wprowadzeniu założeń kongresowych stwierdzając, że przyczyniły się one do rozwoju powszechnej rejestracji bibliograficznej, przede wszystkim w krajach rozwijających się. Barbara Jover (b. pracownica Programu UBC) oceniła wpływ, jaki idea UBC wywarła na bibliografie narodowe. Uznała, że dzięki publikacjom UNESCO i IFLA biblioteki narodowe pokonały trudności związane z wprowadzeniem UBC. Barbara L. Bell (College of Wooster, Ohio, Stany Zjednoczone) przedstawiła rozwój bibliografii narodowych, głównie z punktu widzenia ustaw o egzemplarzu obowiązkowym, selekcji materiałów, kompozycji wydawniczej itp. Barbara Kelm (Deutsche Bibliothek, Frankfurt a. Main) omawiając systemy klasyfikacji stosowane w bibliografiach narodowych stwierdziła, że ok. 40% bibliografii stosuje UKD i jej odmiany. Theophilus E. Młaki (Library Services Board, Tanzania) opisał rozwój bibliografii narodowej swojego kraju i wpływ UBC na nią. Geneviève Boisard (Bibliothèque Sainte Geneviève, Paryż) przeanalizowała wpływ urządzeń technicznych na katalogowanie i automatyzacji na rozwój bibliografii narodowych.

Na zakończenie seminarium Peter Lewis (British Library) mówiąc o przysz-

łości bibliografii narodowych, podkreślił ich funkcje jako narzędzia rejestracji bibliograficznej, zbioru informacji o kulturze i nauce kraju oraz jako formy pomocy dla bibliotek krajowych. Stwierdził, że przyszłość należy głównie do funkcji ostatniej i do „narodowej bazy danych bibliograficznych”, która zastąpi bibliografię narodową.

*The British Library Bibliographic Services.
Newsletter 1987 Vol. 44 nr 10 s. 4*

PIERWSZE MIĘDZYNARODOWE SYMPOZJUM NA TEMAT OCHRONY I UDOSTĘPNIANIA GAZET

Symposium zorganizowane w Londynie w dn. 12-15 sierpnia 1987 r. przez Grupę Roboczą IFLA ds. Gazet (IFLA Working Group on Newspapers) miało na celu przedyskutowanie zagadnień dotyczących organizacji gromadzenia i ochrony gazet. Podjęto próbę znalezienia odpowiedzi m.in. na pytania: jakie zbiory należy mikrofilmować, a jakie konserwować? jakiego rodzaju usług potrzebują użytkownicy? jaką rolę pełnią narodowe, a jaką lokalne zbiory gazet? Wystawa zorganizowana w związku z symposium obrazowała najnowsze osiągnięcia w dziedzinie produkcji mikroform, wyszukiwania informacji i magazynowania czasopism.

*The British Library. Newspaper Library.
Newsletter 1987 nr 7 s. 1-2*

WSPÓŁPRACA BIBLIOTEKARZY AMERYKAŃSKICH I RADZIECKICH

W dn. 24 lipca-4 sierpnia 1987 r. przebywała w Moskwie i Leningradzie delegacja amerykańska, która prowadziła negocjacje w celu zawarcia dwustronnego Porozumienia nt. Współpracy Bibliotecznej. Delegacji amerykańskiej przewodniczył Robert D. Stueart, w jej skład wchodził m.in. dyrektor Biblioteki Kongresu James H. Billington. Głównym negocjatorem ze strony radzieckiej był dyrektor Biblioteki im. Lenina i przewodniczący Wszechzwiązkowej Rady Bibliotecznej M. Kartaszow.

Na podstawie Porozumienia powołano dwustronną Komisję ds. Współpracy Bibliotecznej w l. 1987-1991 między Amerykańską Radą Towarzystw Naukowych (American Council of Learned Societies) i Wszechzwiązkową Radą Biblioteczną. Protokół opracowany przez Komisję przewiduje zorganizowanie w Stanach Zjednoczonych seminarium na temat wpływu techniki i konserwacji na usprawnienie dostępu do zbiorów (1989), a w ZSRR — seminarium poświęconego bibliotekom dla dzieci (1989). Zaproponowano także wymianę taśm z zapisami komputerowymi pozycji bibliograficznych, wymianę pracowników konserwacji, rozpoczęcie mikrofilmowania materiałów bibliotecznych, wzajemną wymianę wystaw, ułatwianie dostępu do materiałów bibliotecznych.

*Library of Congress Information Bulletin
1987 Vol. 46 nr 38 s. 408-409*

NOWA FORMA UDOSTĘPNIANIA DOKUMENTÓW

Począwszy od stycznia 1987 r. Centrum Udostępniania Dokumentów Biblioteki Brytyjskiej (The British Library Document Supply Centre) prowadzi dwuletnią próbę wdrożenia nowej formy usług, polegającej na dostarczaniu użytkownikom

dokumentów w formie kopii sporządzonych z dysków kompaktowych. Wszystkie artykuły z 219 najczęściej wykorzystywanych czasopism biomedycznych wprowadzane są obecnie na CD-ROM (Compact Disc-Read only Memory); jednocześnie w Centrum Udostępniania Dokumentów utworzono pracownię, w której wyszukuje się poszczególne artykuły i drukuje je z dysków. Kolejne numery czasopism rejestrowane są w odstępach tygodniowych, a wszystkimi pracami zajmuje się ten sam co poprzednio personel Centrum.

Próba zainicjowana przez konsorcjum wydawców jest popierana przez Wspólnotę Europejską. Przewiduje się, że niektóre ośrodki udostępniania dokumentów będą również korzystały z usług Biblioteki Brytyjskiej.

Planowane badania nad rozwojem tego systemu pozwolą być może na wyeliminowanie w przyszłości drukowania artykułów w Bibliotece Brytyjskiej i transmitowanie tekstu bezpośrednio przez wydawców.

*The British Library. Document Supply Centre.
Newsletter 1987 nr 13 s. 1-2*

WSPÓŁPRACA BIBLIOTEK W EUROPIE

W dn. 11 i 12 lutego 1987 r. w Luksemburgu podczas posiedzenia XIII Generalnej Dyrekcji Wspólnoty Europejskiej odbyło się spotkanie poświęcone problemom bibliotekarstwa. Spowodowała je rezolucja Parlamentu Europejskiego zalecająca utworzenie europejskiego stowarzyszenia bibliotecznego p.n. Biblioteka Europejska, a także postanowienie ministrów odpowiedzialnych za kulturę zalecające zorganizowanie bliższej współpracy bibliotek dotyczącej elektronicznego przetwarzania danych.

W spotkaniu wzięli udział przedstawiciele wszystkich państw członkowskich Wspólnoty Europejskiej oraz wielu obserwatorów. Obradowano w 5 sekcjach, które zajmowały się następującymi tematami: zagadnienia podstawowe, współpraca bibliotek i rozwój ogólnej sieci bibliotecznej, opracowanie rzeczowe i problemy językowe, metody przechowywania i ochrony zbiorów, zasady kształcenia i doskonalenia pracowników.

Wyniki obrad wykazały, że niezbędna jest koordynacja wszystkich działań dotyczących spraw informacji w obrębie Wspólnoty Europejskiej.

*Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie
1987 Vol. 34 nr 3 s. 250-253*

REORGANIZACJA WYDAWNICTWA K.G. SAURA

K.G. Saur, który rozbudował swoją firmę w ciągu dwudziestu lat, sprzedał ją wraz z filiami w Londynie i Nowym Jorku międzynarodowemu wydawnictwu Butterworth. Obecnie wydawnictwo Saura w Monachium będzie filią Butterwortha, a firmy w Londynie i Nowym Jorku zostaną zreorganizowane jako części oficyny wydawniczej Bowker-Saur. Klaus Saur jest członkiem Rady Dyrektorów Bowkera.

IFLA Journal 1987 Vol. 13 nr 4 s. 412

Maszynopis wpłynął do Redakcji 4 stycznia 1988

WYDAWNICTWA OTRZYMANE

Wydawnictwa zwarte

Renate Gollnitz: *Deutsche Staatsbibliothek. Wissenswertes über die Bestände und ihre Nutzung.* Berlin: Deutsche Staatsbibliothek, 1987.

Edward Roy: *Bestände der Fachbibliothek Finno-Ugristik der Universitätsbibliothek Berlin. Auswahlkataiog.* Berlin: Universitätsbibliothek, 1987.

Wydawnictwa ciągłe

Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej 1986 nr 3/4.

Čitateľ 1987 R. 36 čis. 11, 12; 1988 R. 37 čis. 1.

Knižnice a vedecké informácie 1987 R. 19 čis. 5, 6.

Książka i Czytelnik 1987 z. 1/2, 3/4.

Księgarz 1987 R. 31 nr 1, 2.

Mitteilungen aus dem Wissenschaftlichen Bibliothekswesen der Deutschen Demokratischen Republik 1987 H. 5, 6/7, 8/9.

Mitteilungen und Materialien 1987 H. 5, 6.

AUTORZY

Andrzej BOROWSKI, dr

Józef CZERNI, dr

Marta GRABOWSKA, dr

Andrzej JOPKIEWICZ, mgr

Barbara KARAMAĆ, mgr

Andrzej KEMPA, mgr

Halina KOZICKA-BOGUNIOWSKA, mgr

Barbara KRAJEWSKA-TARTAKOWSKA, mgr

Izabela LENART, mgr

Maria LENARTOWICZ, mgr

Hanna ŁASKARZEWSKA, mgr

Andrzej MĘŻYŃSKI, dr

Janina PELCOWA, dr

Maria PROKOPOWICZ, mgr

Krystyna ROHOZIŃSKA, mgr

Henryk SAWONIAK, doc. dr

Barbara SORDYŁOWA, doc. dr hab.

Anna URYGA, mgr

Juliusz WASILEWSKI, mgr

Maria WROCŁAWSKA, mgr

Hanna ZASADOWA, mgr

Konrad ZAWADZKI, doc. dr hab.

Kronikę krajową oprac.

Hanna ZASADOWA, mgr

Kronikę zagraniczną oprac.

Mirosława KOCIEĆKA, mgr

Tłumaczenia angielskie

Krystyna RABIŃSKA, mgr

— Pozawydziałowy Zakład Bibliografii XIX w.,
Kraków UJ

— WSP Rzeszów

— IBIN UW

— Centralna Biblioteka Statystyczna

— Biblioteka Narodowa

— MBP w Łodzi

— Biblioteka PAN w Warszawie

— Biblioteka PAN w Warszawie

— Biblioteka PAN w Warszawie

— Biblioteka PAN w Warszawie

— Biblioteka PAN w Warszawie

— Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie

— Biblioteka PAN w Warszawie

—

— Biblioteka Uniwersytetu Wrocławskiego

—

— Biblioteka PAN w Warszawie

— Biblioteka Główna Akademii Medycznej w
Krakowie

— ZG SBP

— MBP w Łodzi

— Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie

— Biblioteka Publiczna m.st. Warszawy

— Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie

— Biblioteka Narodowa

WSKAZÓWKI DLA AUTORÓW

Redakcja *Przeglądu Bibliotecznego* uprzejmie prosi Autorów o przestrzeganie następujących zasad przy nadsyłaniu materiałów:

Artykuł nie powinien przekraczać 15 stron maszynopisu formatu A4 wraz z przypisami i ewentualnymi tablicami. Tekst maszynopisu winien być napisany z podwójnym odstępem między wierszami (ok. 30 wierszy na stronie, margines 5 cm).

Maszynopis artykułu należy dostarczać w 3 egz. Inne materiały jak recenzje (do 10 s. maszynopisu), sprawozdania itp. — w 2 egz. Materiały ilustracyjne (np. tablice, wykresy) powinny być umieszczone na osobnych ponumerowanych stronach z zaznaczeniem ich miejsca w tekście.

Przypisy należy umieszczać na końcu tekstu na osobnych stronach. Opis w przypisie winien składać się z: imienia i nazwiska autora, tytułu publikacji, miejsca wydania, nazwy wydawnictwa i roku wydania oraz stron, na których znajduje się cytowany fragment. W przypadku powoływania się na artykuł opis powinien zawierać: imię i nazwisko autora, tytuł artykułu, nazwę czasopisma, rok, tom, strony (od — do) lub stronę cytowanego fragmentu.

Każdy artykuł winien być zaopatrzony w streszczenie autorskie na ok. 1/2 strony maszynopisu.

Autorzy proszeni są o podawanie (prócz imienia i nazwiska) również tytułu naukowego, nazwy i adresu instytucji, w której pracują, prywatnego adresu, numeru telefonu.

Przegląd Biblioteczny drukuje materiały oryginalne, tylko takie, których Autor nie zamierza publikować w innych czasopismach. Redakcja zamawia materiały na podstawie wcześniejszego zgłoszenia tematu lub konspektu.

Materiałów nie zamówionych Redakcja nie zwraca.

Redakcja zastrzega sobie prawo skracania materiałów oraz wprowadzania zmian.

Ważniejsze dostrzeżone błędy druku
„Przegląd Biblioteczny”
1987 z. 3/4, 1988 z. 1

Str.	Wiersz	Jest	Powinno być
z. 3/4 1987			
258	brakuje dwóch ostatnich wierszy: wyższym te kwalifikacje są znacznie wyższe, stąd i różnice w płacach są wyraźne, choć siatka jest taka sama.		
316	przypis 6	Ziółkowski	J. Ziółkowski
333	7—8 d.		przestawić te dwa wiersze
357	tabela		przypis 2 odnosi się do rubryki Wynagrodzenie miesięczne, a przypis 3 do rubryki Premie kwart.
369	od w. 3 d. tekst powinien brzmieć: mieście. Zakres egzaminu dla kandydatów na bibliotekarzy dyplomowanych był zawsze bardzo obszerny, natomiast stan literatury podręcznikowej nie przedstawiał się zadowalająco. Bibliotekarze przygotowujący się do egzaminu kwalifikacyjnego musieli przyswoić sobie obszerną literaturę		
401	13 g.	Estrechera	Estreichera
Autorzy	przy J. Cwiekowej br. m. pracy		Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie
z. 1/1988			
44	4 g.		skasować przypis 2
44	18 g	Pfeiffer	Pfeffer
Autorzy	13 g.		miejsce pracy przy M. Prokopowicz powinno być przy E. Piotrowskiej

Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo. Wrocław 1989.
Nakład: 5000 egz. Objętość: ark. wyd. 17,20; ark. druk. 10,13 +
2 ark. wkł; ark. A1 — 16. Papier offset. kl. IV, 71 g, 70×100.
Oddano do składania 1988.03.15. Podpisano do druku 1988.12.22.
Druk ukończono w marcu 1989 r.
Wrocławskie Zakłady Graficzne Z-d nr 2, zam. 150/88. Cena zł 190.—

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY

Warunki prenumeraty

Prenumeratę załatwia RSW „Książka-Prasa-Ruch” w terminach:
do 10 października na I półrocze oraz cały rok następny i do 1 czerwca na II pół-

Cena prenumeraty rocznej zł 680,—

Cena prenumeraty półrocznej zł 340,—

Sprzedaż numerów bieżących:

w Księgarni Ośrodka Rozpowszechniania Wydawnictw Naukowych PAN, płatność
gotówką, przelewem lub za zaliczeniem pocztowym.

Adres: OR PAN, Pałac Kultury i Nauki, 00-901 Warszawa, konto nr 1094-4792,
IX Oddział NBP w Warszawie.

Sprzedaż numerów archiwalnych i bieżących:

w Księgarni Ossolineum we Wrocławiu, Rynek 8, 50-106 Wrocław

Cena zł 190.—

Indeks 37077